

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Спільник Сергій Іванович

УДК 343.9 (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ
КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право
(081 Право)

Подається на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ С.І. Спільник

Науковий консультант – Шаблистий В.В.,
доктор юридичних наук, професор

Запоріжжя – 2021

АНОТАЦІЯ

Спільник С. І. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (доктора наук) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2021; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021.

Дисертація є одним з перших монографічних досліджень, у якій з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки досліджено проблемні питання кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та сформульовано авторське бачення шляхів їх вирішення.

У дисертації охарактеризовано охарактеризувати кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень; визначено методологію дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; встановлено структуру кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; сформульовано поняття і види кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; досліджено механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; описано наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України; визначено взаємодію Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності; охарактеризовано зарубіжний досвід кримінологічної діяльності пенітенціарних установ; встановлено критерії ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; розкрито сутність інформаційно-аналітичного

забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Зокрема, на основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного розв'язання Державною кримінально-виконавчою службою України завдань у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, створено теоретичну концепцію її кримінологічної діяльності, основою якої є ідея про те, що для виконання головних завдань щодо захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, визначення організації і діяльності органів і установ виконання покарань має відбуватися виключно законами України.

Кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України визначено як сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях по відношенню до засуджених осіб та персоналу органів і установ виконання покарань задля усунення, ослаблення, нейтралізації чинників, що спричиняють кримінальні правопорушення, перешкоджання здійснення злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, правового виховання осіб, схильних до вчинення кримінальних проступків та злочинів.

Визначено функції кожного суб'єкта кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України – Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, міжрегіональних територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, центрів пробації та навчальних закладів, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України (контрольну, запобіжну,

організаційну, координаційну, нормопроектну, методичну, освітню, соціально-виховну, ресоціалізаційну, інформаційно-аналітичну; наглядову; правоохоронну; правороз'яснювальну).

На підставі вивчення позитивного зарубіжного досвіду, позицій учених та вивчення емпіричної бази, розроблено низку змін до законодавчих та інших нормативно-правових актів, що здатні позитивно вплинути на кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України (наведено у висновках).

Аргументовано, що сутність інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України полягає у здійсненні політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб самої служби та/або діяльності її уповноважених суб'єктів щодо збирання, обробки та використання відомостей щодо обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена.

Доведено, що систему кримінологічних заходів, що вживаються Державною кримінально-виконавчою службою України, складають: соціально-виховні заходи, ресоціалізаційні заходи, заходи сприяння засудженим, які готуються до звільнення, наглядові заходи, запобіжні (профілактичні) заходи, освітні заходи, інформаційно-аналітичні заходи, оперативно-розшукові заходи;

Удосконалено визначення кримінологічного моніторингу як форми кримінологічної діяльності, спрямованої на оптимізацію системи протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації.

Розвинуто положення про те, що реалізація кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України має включати у себе стадії: 1) підготовча (полягає у визначенні об'єкта

дослідження, методів, завдань, засобів, алгоритму тощо); 2) отримання первинної інформації (полягає в отриманні достовірної інформації); 3) аналізу та обробки інформації про процеси та явища, що впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення.

Удосконалено доктринальне положення про те, що основними засобами здійснення кримінологічної практичної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є норми права, що містяться в нормативно-правових актах різних рівнів правового регулювання, а також методи, які сприяють досягненню мети кримінологічної діяльності;

Дістало подальший розвиток твердження про те, що під механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України у вузькому розумінні доцільно розуміти систему взаємозалежних її правових елементів, що спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх.

Розвинуто доктринальне положення про те, що мета взаємодії суб'єктів протидії злочинності полягає у встановленні контролю над злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація. У випадку взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності така мета, перш за все, полягає у встановленні контролю саме над пенітенціарною злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація; усунення причин та умов вчинення тієї чи іншої групи кримінальних правопорушень (у випадку взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності такою метою, перш за все, є усунення причин та умов існування пенітенціарної злочинності).

Дослідження наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України дозволило вести мову про таке. Під кримінологічним моніторингом запропоновано розуміти форму кримінологічної діяльності, спрямовану на оптимізацію системи

протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації.

Доведено, що кримінологічний моніторинг та моніторинг криміногенної ситуації не є тотожними поняттями, адже перший являє собою більш широке за обсягом поняття, що охоплює моніторинг криміногенної ситуації (під яким розуміється система постійного спостереження, змістом якої є збирання, аналіз та оцінка факторів, що формуються на момент вчинення кримінального правопорушення). У ході проведення кримінологічного моніторингу суб'єкт має дотримуватись ряду принципів, серед яких: принцип законності (кримінологічна інформація має бути отримання виключно законними шляхами), принцип достовірності; принцип добросовісності (Державна кримінально-виконавча служба України, як суб'єкт моніторингу, повинна чітко керуватися визначеними засадами та принципами проведення даного напрямку діяльності), принцип відповідності та актуальності (суб'єкт отримує від пенітенціарних установ та інших органів лише актуальну інформацію), принцип обов'язкового врахування (отримані внаслідок проведення кримінологічного моніторингу результати повинні бути враховані в подальшій діяльності).

Реалізація кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України має включати у себе наступні стадії: 1) підготовча (полягає у визначенні об'єкта дослідження, методів, завдань, засобів, алгоритму тощо); 2) отримання первинної інформації (полягає в отриманні достовірної інформації); 3) аналізу та обробки інформації про процеси та явища, що впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення. 4) підсумкова (підведення підсумків кримінологічного моніторингу, створення відповідних прогнозів та проєктів, спрямованих на підвищення ефективності протидії злочинності).

Ключові слова: кримінологія, кримінально-виконавче право, виконання покарань, злочинність, органи та установи виконання покарань, юридична діяльність, кримінологічна діяльність, кримінологічний моніторинг, запобігання кримінальним правопорушенням.

SUMMERY

Spilnyk S. I. Theoretical and applied principles of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine. – *The qualification scientific work published as manuscript.*

The Thesis for Scientific Degree of Doctor of Law (Dr. hab.), Specialty 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law» (081 – Law). – Classical Private University, Zaporizhya, 2021; Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2021.

The dissertation is one of the first monographic researches in which with use of modern methods of cognition, taking into account the latest achievements of legal science problematic questions of criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine are investigated and the author's vision of ways of their decision is formulated.

In the dissertation it is characterized to characterize criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine as object of scientific researches; the methodology of research of criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine is determined; the structure of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine has been established; the concept and types of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine are formulated; the mechanism of realization of criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine is investigated; the scientific principles of criminological monitoring by the State Penitentiary Service of Ukraine are described; the interaction of the State Penitentiary Service of Ukraine with other subjects of counteraction to crime is determined; the foreign experience of criminological

activity of penitentiary institutions is characterized; criteria for the effectiveness of criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine have been established; the essence of information-analytical support and scientific support of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine is revealed.

In particular, based on the analysis of theoretical principles, legal regulation and practical solution of the State Penitentiary Service of Ukraine tasks in the field of crime prevention, created a theoretical concept of its criminological activities, based on the idea that the main tasks of protection interests of the individual, society and the state by creating conditions for correction and re-socialization of convicts, prevention of new criminal offenses by both convicts and others, determination of the organization and activities of penitentiary bodies and institutions should be done exclusively by laws of Ukraine.

Criminological activity of the State Criminal-Executive Service of Ukraine is defined as a set of measures of analytical, coordination, educational, preventive, control, organizational, managerial, supervisory, methodological, informational and educational nature used by entities endowed with special powers. criminological, individual, victimological levels in relation to convicts and personnel of bodies and institutions of execution of punishments for elimination, weakening, neutralization of the factors causing criminal offenses, obstruction of realization of criminal intent, termination of the begun criminal activity, legal education of persons and crimes.

The functions of each subject of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine are determined - the Department for Execution of Criminal Punishments, interregional territorial bodies for execution of criminal punishments of the Ministry of Justice of Ukraine, penitentiary bodies and institutions, pre-trial detention centers, probation centers and educational institutions, belonging to the sphere of management of the State Penitentiary Service of Ukraine (control, preventive, organizational, coordination, normative, methodological, educational, social and educational, resocialization, information and analytical; supervisory; law enforcement; legal explanatory)/

Based on the study of positive foreign experience, positions of scientists and the study of the empirical base, developed a number of changes to legislation and other regulations that can positively affect the criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine (given in the conclusions);

Argued that the essence of information and analytical support of criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine is to implement a policy in the fight against crime, which aims to meet the information needs of the service and / or the activities of its authorized entities to collect, process and use information on accused (defendants), convicts, acquitted and persons whose convictions have been revoked or expunged.

It is proved that the system of criminological measures taken by the State Penitentiary Service of Ukraine consists of: social and educational measures, resocialization measures, measures to assist convicts preparing for release, supervisory measures, preventive (preventive) measures, educational measures, information and analytical measures, operative-search measures;

Improved definition of criminological monitoring as a form of criminological activity aimed at optimizing the system of combating crime, which consists in continuous monitoring of crime and related phenomena, identifying the nature, trends and patterns in their development, processing, generalization, evaluation of information.

A provision has been developed that the implementation of criminological monitoring by the State Penitentiary Service of Ukraine should include stages: 1) preparatory (is to determine the object of study, methods, tasks, tools, algorithm, etc.); 2) obtaining primary information (is to obtain reliable information); 3) analysis and processing of information about processes and phenomena that affect the development of factors related to the objects of study.

The doctrinal provision that the main means of carrying out criminological practical activity of the State Penitentiary Service of Ukraine are the norms of law contained in normative legal acts of different levels of legal regulation, as well as methods that contribute to achieving the goal of criminological activity;

The statement that the mechanism of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine in the narrow sense should be understood as a system of its interdependent legal elements aimed at ensuring public safety by correcting and resocializing convicts and preventing new criminal offenses among the latter.

A doctrinal position has been developed that the purpose of interaction between the subjects of crime prevention is to establish control over crime, its localization, neutralization and elimination. In the case of interaction of the State Penitentiary Service of Ukraine with other actors in combating crime, such a goal, above all, is to establish control over penitentiary crime, its localization, neutralization and elimination; elimination of the causes and conditions of a group of criminal offenses (in the case of interaction of the State Penitentiary Service of Ukraine with other actors in combating crime, such a goal is primarily to eliminate the causes and conditions of penitentiary crime).

The study of the scientific basis of criminological monitoring by the State Penitentiary Service of Ukraine allowed us to talk about the following. Criminological monitoring is proposed to mean a form of criminological activity aimed at optimizing the system of combating crime, which consists in continuous monitoring of crime and related phenomena, identifying the nature, trends and patterns of their development, processing, generalization, evaluation of information.

It is proved that criminological monitoring and criminogenic situation monitoring are not identical concepts, as the former is a broader concept that covers criminogenic situation monitoring (which means a system of continuous monitoring, the content of which is the collection, analysis and evaluation of factors the moment of commission of a criminal offense). During the criminological monitoring, the subject must adhere to a number of principles, including: the principle of legality (criminological information should be obtained only by legal means), the principle of reliability; the principle of good faith (the State Penitentiary Service of Ukraine, as a subject of monitoring, must be clearly

guided by certain principles and principles of this area of activity), the principle of compliance and relevance (the subject receives only relevant information from prisons and other bodies), the principle mandatory consideration (the results obtained as a result of criminological monitoring should be taken into account in further activities).

Implementation of criminological monitoring by the State Penitentiary Service of Ukraine should include the following stages: 1) preparatory (is to determine the object of study, methods, tasks, tools, algorithm, etc.); 2) obtaining primary information (is to obtain reliable information); 3) analysis and processing of information about processes and phenomena that affect the development of factors related to the objects of study. 4) final (summarizing the results of criminological monitoring, creation of appropriate forecasts and projects aimed at improving the effectiveness of combating crime).

Key words: criminology, criminal executive law, execution of punishments, crime, bodies and institutions of execution of punishments, legal activity, criminological activity, criminological monitoring, prevention of criminal offenses.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Спільник С.І. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України України: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2021. 396 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Спільник С.І. Об'єкт кримінологічного моніторингу в контексті діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 111–115.

3. Спільник С.І. Сутність взаємодії суб'єктів протидії злочинності та її обов'язкові атрибути. *Юридична наука*. 2019. №11. Том 2. С. 177–181.

4. Спільник С.І. Досвід азербайджанської республіки в частині кримінологічної діяльності пенітенціарних установ. *Юридична наука*. 2020. № 7. С. 190–193.

5. Спільник С.І. Методологічний інструментарій дослідження кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 8. С. 202–206.

6. Спільник С.І. Структура кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 9. С. 177–180.

7. Спільник С.І. Елементи кримінологічної діяльності, що здійснюється державною кримінально-виконавчою службою України. *Юридична наука*. 2020. № 10. С. 209–213.

8. Спільник С.І. Стан наукових досліджень кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 11. С. 222–226.

9. Спільник С.І. Поняття кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 12. С. 312–317.

10. Спільник С.І. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України. *Юридична наука*. 2019. №6. Том 2. С. 145–148.

11. Спільник С.І. Механізм правового регулювання як обов'язковий елемент кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2019. № 12. Том 2. С. 100–105.

12. Спільник С.І. Взаємодія пенітенціарної та освітньої систем в контексті профілактики злочинності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 3 (73). С. 166–170.

13. Спільник С. І. Напрямки взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби зі ЗМІ та релігійними організаціями в питанні протидії злочинності. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 155–159.

14. Спільник С. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Правова позиція*. 2021. № 3(32). С. 202–206.

15. Спільник С. І. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як окремий напрямок державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 51. С. 181–185.

16. Спільник С. І. Механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 112–116.

17. Спільник С. І. Співвідношення державної та публічної політики через кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України. *Приватне та публічне право*. 2021. № 4. С. 155–160.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

з напряму, з якого підготовлено дисертацію:

18. Спильнык С. Сущность мониторинга как формы криминологической деятельности субъектов противодействия преступности. *Право и Закон*. 2021. № 1. С. 117–121.

19. Спильнык С. Взаимодействие государственной уголовно-исполнительной службы Украины с органами местного самоуправления, неправительными организациями, общественностью в вопросе противодействия. *Право и Закон*. 2021. № 2. С. 211–216.

20. Спильнык С. Опыт Армении и Казахстана в части криминологической деятельности пенитенциарных учреждений. *Право и политика*. 2021. № 1. С. 81–86.

21. Спильнык С. Эффективность Государственной уголовно-исполнительной службы Украины и ее измерение. *Право и политика*. 2021. № 2. С. 118–116.

Праці апробаційного характеру:

22. Спільник С.І. Заходи, що вживаються органами та установами державної кримінально-виконавчої служби України при здійсненні кримінологічної діяльності // Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2018 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

23. Спільник С.І. Об'єкт кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України // Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 09–10 лютого 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 38–40.

24. Спільник С.І. Засоби та форми здійснення кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України // Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

25. Спільник С.І. Співробітництво Державної кримінально-виконавчої служби України з національною поліцією України в питанні протидії злочинності // Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

26. Спільник С.І. Кримінально-виконавча підсистема як змістовний елемент державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 15–16 вересня 2020 р. К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 60–63.

27. Спільник С.І. Окремі питання взаємозв'язку кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики у сфері боротьби зі злочинністю // Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22–23 вересня 2021 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 22–24.

ЗМІСТ

Вступ	18
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України	
1.1. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень	29
1.2. Методологія дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України	52
1.3. Структура кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України	79
Висновки до розділу 1	115
Розділ 2. Поняття та механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України	
2.1. Поняття кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України	116
2.2. Механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України	139
Висновки до розділу 2	168
Розділ 3. Окремі напрямки кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України	
3.1. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України	169
3.2. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності	192
3.3. Зарубіжний досвід кримінологічної діяльності	

пенітенціарних установ	243
Висновки до розділу 3	277

Розділ 4. Шляхи удосконалення кримінологічної діяльності

Державної кримінально-виконавчої служби України	282
4.1 Ефективність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України	282
4.2. Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України	330
Висновки до розділу 4	350
Висновки	353
Список використаних джерел	363
Додатки	408

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України у ст. 92 проголосила, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів і установ виконання покарань, Законом України оголошується амністія. Таке положення Основного Закону свідчить про важливість належного функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України, структурні підрозділи якої контролюють ступінь втручання держави у права і свободи людини і громадянина, що постійно або тимчасово обмежені за рішенням суду.

Загальна кількість осіб у місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи станом на 2001 рік становила 222254 особи, тоді як уже у 2021 році їх кількість становить 49823 особи. Ці статистичні дані, без їх детального вивчення, Міністерство юстиції України використовує виключно як привід «продавати занедбані тюрми». 31 грудня 2021 року завершується експериментальний проєкт щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов в слідчих ізоляторах України, запроваджений Постановою Кабінету міністрів України №305 від 22 квітня 2020 року. За його результатами має бути прийнято рішення про доцільність законодавчого закріплення платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту¹. Також варто згадати слідчих Державної кримінально-виконавчої служби України, які у 2017-2018 роках розслідували будь-які злочини, що були вчинені на території органів і установ виконання покарань.

Фактично всі тридцять років незалежності Державна кримінально-виконавча служба України функціонує в умовах постійного реформування – успадкована радянська репресивна система виконання покарань до цих пір

¹ Статистика кількості осіб у місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи. URL: <https://kvs.gov.ua/new/note/7920/>.

знаходить своє відлуння у рішеннях ЄСПЛ щодо нелюдських умов тримання засуджених у виправних колоніях та СІЗО. Головним результатом діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України має бути повернення у суспільство громадянина, який не втратив соціальні зв'язки, здоров'я, має всі можливості для нормального життя. Сама ця сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях по відношенню до засуджених осіб та персоналу органів і установ, і є кримінологічною діяльністю Державної кримінально-виконавчої служби України.

Очевидно, що постійна конструктивна критика діяльності Міністерства юстиції України у напрямку реформування Державної кримінально-виконавчої служби України як збоку громадськості, так й експертного середовища, має своїм підґрунтям неналежне наукове обґрунтування її діяльності як суб'єкта протидії особливого виду злочинності – пенітенціарної.

Варто відмітити, що проблеми протидії пенітенціарній злочинності в цілому та окремих її видів висвітлено у працях різних вчених, зокрема вітчизняних: О. М. Бандурка, Д. О. Балобанова, Л. В. Багрій-Шахматов, Є. Ю. Бараш, В. С. Батиргареева, В. М. Бесчастний, І. Г. Богатирьов, Б. М. Головкін, О. А. Гритенко, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, І. В. Козич, Т. В. Корнякова, О. М. Костенко, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, В. В. Кузнецов, Т. Є. Леоненко, О. М. Литвинов, К. Б. Марисюк, С. А. Мозоль, А. А. Музика, Ю. В. Орлов, Є. О. Письменський, М. С. Пузирьов, Н. А. Савінова, А. В. Савченко, А. Х. Степанюк, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. М. Трубников, В. О. Туляков, А. Є. Фоменко, П. Л. Фріс, В. Б. Харченко, П. В. Хряпінський, В. В. Шаблистий, В. І. Шакун, О. О. Шкута, І. С. Яковець, Н. М. Ярмиш,

А. М. Ященко та багато інших.

Окремо слід вказати на докторські дисертації О. О. Шкути «Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України», Запоріжжя, 2018 р.; Ю.В. Кернякевич-Танасійчук «Кримінально-виконавча політика України», Київ, 2019 р.; О.А. Гритенко «Теоретико-правові концептуальні засади прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі», Одеса, 2020 р.; також на докторські дисертації, в яких кримінологічна діяльність вже була предметом розгляду. Це О. С. Іщук «Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України» (м. Харків, 2016 р.); Н. Є. Філіпенко «Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України: теорія та практика» (м. Харків, 2021 р.); А. Є. Фоменко «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України» (м. Харків, 2021 р.); Н.С. Сидоренко «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України» (м. Дніпро, 2021 р.).

Безумовно, праці цих та інших науковців стали основою для дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, яка в межах однієї дисертації не була предметом дослідження.

Таким чином, в сучасній науці кримінально-виконавчого права та кримінології відкритим залишається поле для наукового пошуку шляхів вирішення проблем, пов'язаних із вивченням кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, науковим обґрунтуванням її перспективних напрямів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008; Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленої розпорядженням

Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р; положеннями р. 4 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015; Плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Класичного приватного університету на 2021 р.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного розв'язання Державною кримінально-виконавчою службою України завдань у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, дослідити специфіку здійснення нею кримінологічної діяльності, а також визначити шляхи її удосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні завдання:

- охарактеризувати кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень;
- визначити методологію дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;
- встановити структуру кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;
- сформулювати поняття і види кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;
- дослідити механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;
- описати наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України;
- визначити взаємодію Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності;
- охарактеризувати зарубіжний досвід кримінологічної діяльності пенітенціарних установ;

– встановити критерії ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;

– розкрити сутність інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності органів та установ виконання покарань.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Методи дослідження. Методологічним інструментарієм проведення дослідження стали: 1) універсальні гносеологічні принципи (всебічності і повноти, об'єктивності, історизму, єдності теорії й практики); б) положення наукових теорій, зокрема правоохоронної діяльності, професійної діяльності, запобіжної діяльності тощо; 3) методологічні підходи, а саме: синергетичний, діалектичний, системний, комплексний, аксіологічний; 4) загальнонаукові й конкретно-наукові методи пізнання.

Серед загальних методів дослідження у дисертації використано *методи аналізу та синтезу*, що дозволили з'ясувати суттєві ознаки досліджуваних категорій, серед яких кримінологічна діяльність, суб'єктний склад Державної кримінально-виконавчої служби України тощо, а також здійснити їх поділ на частини та види (підрозділи 1.1., 1.2, 1.3); *методи індукції та дедукції* – дозволили зробити висновки про сутність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та сформуванню уявлення про кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України на основі судження про окремі її елементи (розділи 1 та 2); за допомогою *історико-правового методу* з'ясовано стан наукових досліджень кримінологічної діяльності загалом та кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема (підрозділ 1.1); *системно-структурний метод* став основою пізнання внутрішньої будови

кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України як складного правового явища та дозволив з'ясувати зв'язки між окремими її елементами (розділи 3 та 4); *функціональний метод* використано при з'ясуванні основних напрямів здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, тобто її функцій.

До спеціально-наукових методів пізнання віднесено *формально-догматичний метод* – надав можливість сформулювати дефініцію поняття кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України та з'ясувати її характерні риси (підрозділ 2.1); *порівняльний метод* – при визначенні спільного, схожого та відмінного кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України з подібною діяльністю інших суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями, а також кримінологічної діяльності з суміжними поняттями, серед яких правоохоронна діяльність, запобіжна діяльність тощо (розділ 1); за допомогою *компаративістського методу (методу порівняльного правознавства)* співставлено кримінологічну діяльність, що здійснюється пенітенціарними установами та органами в Україні та деяких європейських державах (підрозділ 3.3); при підготовці рекомендацій та пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства з питань здійснення кримінологічної діяльності ДКВС, використано метод правового моделювання (розділи 3 та 4); при вивченні емпіричної бази досліджено використано соціологічні методи.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять: аналітичні матеріали міністерства юстиції України, що використовувались для підготовки програмних рішень Кабінету Міністрів України, Верхового Суду, Вищого антикорупційного суду; політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистична звітність Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації за різними напрямками роботи з 2001 року, опубліковані статистичні матеріали інших органів державної влади та місцевого самоврядування, а також власний досвід прокурорської діяльності.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації склали наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі теорії держави і права, філософії, кримінально-виконавчого права, криминології та кримінального права, публічного управління та адміністрування, соціології, інших галузевих правових наук.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, положеннях законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають криминологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших монографічних досліджень, у якій з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки досліджено проблемні питання криминологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та сформульовано авторське бачення шляхів їх вирішення. У результаті проведеного дослідження сформовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

– на основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного розв’язання Державною кримінально-виконавчою службою України завдань у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, створено теоретичну концепцію її криминологічної діяльності, основою якої є ідея про те, що для виконання головних завдань щодо захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, визначення організації і діяльності органів і установ виконання покарань має відбуватися виключно законами України;

– криминологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України визначено як сукупність заходів аналітичного,

координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях по відношенню до засуджених осіб та персоналу органів і установ виконання покарань задля усунення, ослаблення, нейтралізації чинників, що спричиняють вчиненню кримінальних правопорушень, перешкоджання здійсненню злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, правового виховання осіб, схильних до вчинення кримінальних проступків та злочинів;

– визначено функції кожного суб'єкта кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України – Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, міжрегіональних територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, центрів пробації та навчальних закладів, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України (контрольну, запобіжну, організаційну, координаційну, нормопроектну, методичну, освітню, соціально-виховну, ресоціалізаційну, інформаційно-аналітичну; наглядову; правоохоронну; правороз'яснювальну);

– на підставі вивчення позитивного зарубіжного досвіду, позицій учених та вивчення емпіричної бази, розроблено низку змін до законодавчих та інших нормативно-правових актів, що здатні позитивно вплинути на кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України (наведено у висновках);

– аргументовано, що сутність інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України полягає у здійсненні політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб самої служби та/або діяльності її уповноважених суб'єктів щодо збирання, обробки

та використання відомостей щодо обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена;

удосконалено:

– визначення кримінологічного моніторингу як форми кримінологічної діяльності, спрямованої на оптимізацію системи протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації;

– положення про те, що реалізація кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України має включати у себе стадії: 1) підготовча (полягає у визначенні об'єкта дослідження, методів, завдань, засобів, алгоритму тощо); 2) отримання первинної інформації (полягає в отриманні достовірної інформації); 3) аналізу та обробки інформації про процеси та явища, що впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення.

– доктринальне положення про те, що основними засобами здійснення кримінологічної практичної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є норми права, що містяться в нормативно-правових актах різних рівнів правового регулювання, а також методи, які сприяють досягненню мети кримінологічної діяльності;

дістало подальший розвиток:

– твердження про те, що під механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України у вузькому розумінні доцільно розуміти систему взаємозалежних її правових елементів, що спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх;

– доктринальне положення про те, що мета взаємодії суб'єктів протидії злочинності полягає у встановленні контролю над злочинністю, її

локалізація, нейтралізація та ліквідація. У випадку взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності така мета, перш за все, полягає у встановленні контролю саме над пенітенціарною злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація; усунення причин та умов вчинення тієї чи іншої групи кримінальних правопорушень (у випадку взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності такою метою, перш за все, є усунення причин та умов існування пенітенціарної злочинності);

– твердження про те, що систему кримінологічних заходів, що вживаються Державною кримінально-виконавчою службою України, складають: соціально-виховні заходи, ресоціалізаційні заходи, заходи сприяння засудженим, які готуються до звільнення, наглядові заходи, запобіжні (профілактичні) заходи, освітні заходи, інформаційно-аналітичні заходи, оперативно-розшукові заходи.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення теоретико-правових проблем та наукового дослідження реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;

– у галузі нормотворчості – для підготовки і уточнення низки програмних рішень і документів, присвячених кримінологічній діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;

– у правозастосовній діяльності – для вдосконалення та підвищення ефективності функціонування правоохоронних органів, зокрема під час реалізації діяльності по усуненню причини та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень;

– в освітньому процесі – при підготовці підручників та навчальних посібників із дисциплін «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право», «Захист прав засуджених в Україні» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені дисертантом на наступних міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України (м. Київ 14-15 листопад 2018 року); «Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень» (м. Київ, 09–10 лютого 2019 р.); «Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.); «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.); «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 15–16 вересня 2020 р.); «Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі (м. Київ, 17–18 лютого 2021 р.); «Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображені в одній одноособовій монографії, 16 статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 4 статтях, опублікованих у наукових періодичних виданнях інших держав з наряду, з якого підготовлено дисертацію, 6 працях апробаційного характеру на наукових форумах різного рівня.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, які об'єднують 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 412 сторінок, з яких основний текст дисертації займає 347 сторінок, список використаних джерел розташований на 46 сторінках (411 найменувань), додаток – на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

1.1. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень

Гносеологічні принципи повноти та всебічності проведення наукового дослідження з необхідністю вимагають з'ясування стану розробки обраної проблематики, що, як наслідок, дозволить з'ясувати малодосліджені або взагалі не досліджені питання теми, виокремити доктринальні положення, які стануть фундаментом нового наукового пошуку, а також визначити стратегію подальших напрямків наукової розвідки.

Задля досягнення поставленої мети слід виокремити та осмислити попередньо підготовлені наукові праці, в яких досліджуване нами правове явище або дотичні до нього феномени були окремим предметом пізнання вчених у галузі кримінології. Разом з тим, уважаємо, що джерельна основа нашого наукового пошуку, потребує градації на декілька груп.

Переконані, що до *першої групи* доктринальних джерел слід віднести ті наукові праці, в яких вченими з'ясовувалась сутність кримінологічної діяльності як явища правової дійсності, а також особливості її здійснення різними суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями.

Як відзначає В.Я. Горбачевський, кримінологічна діяльність являє собою рід занять, пов'язаний з вивченням злочинності, її детермінант, засобів попереджувального впливу на них, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій у сфері запобігання злочинам. Вченим звертається увага на те, що ця діяльність має перехідні межі з попереджувальною (запобіжною)

діяльністю, «надаючи» останній перед плановий матеріал (кримінологічний прогноз) і науково обґрунтовані рекомендації [353, с. 338-339].

Із зазначеного слідує, що кримінологічна діяльність є по суті науковою діяльністю, з чим, на наше переконання, не можна погодитися. На підтвердження нашого умовиводу наведемо висновки інших правників.

Так, наприклад, А.Є. Фоменко досліджуючи кримінологічну діяльність Національної поліції України доходить висновку про те, що це різновид поліцейської діяльності, що являє собою сукупність правомірних дій поліцейських, які мають знання і навички їх застосування у галузі права загалом, та кримінології зокрема, що здійснюються правовими засобами і методами з використанням актуальних кримінологічних технологій в освітній, науковій та практичних формах з метою протидії кримінальним правопорушенням, а також пов'язаних з ними негативними для суспільства явищами, усунення детермінантів вчинення кримінальних правопорушень, з'ясування особи кримінального проступку та злочину, жертви кримінального правопорушення, визначення осіб, які потребують особливого захисту з боку держави та/або реабілітації [365, с. 4].

Аналіз зазначеного дає підстави стверджувати, що кримінологічна діяльність може здійснюватися в трьох формах, а саме: освітній, науковій та практичній.

Разом з тим правником наголошується, що кримінологічною діяльністю охоплюються не тільки дії уповноважених суб'єктів, пов'язані з виявленням та усуненням причин і умов, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, але й дії наглядового, контрольного та управлінського характеру, що обумовлюється статусом окремо кожного із вказаних суб'єктів такої діяльності. Кримінологічна діяльність, стверджує дослідник, являє собою як аналітичну діяльність, пов'язану зі злочинністю, так і профілактичну, що мають здійснюватися виключно спеціально підготовленими фахівцями [365, с. 13-14].

Наукове дослідження, у фокусі якого була кримінологічна діяльність органів прокуратури, проведено О.С. Іщуком. Вчений стверджує, що кримінологічна діяльність – це інтегрована в єдину систему протидії злочинності сукупність функціональних елементів (засобів, форм і видів діяльності), за допомогою яких суб'єкт впливає на фактори злочинності, досягаючи тим самим результативного виконання визначених для органів прокуратури завдань і функцій. Зокрема, дослідником з'ясовано пріоритети та рівні кримінологічної діяльності органів прокуратури, охарактеризовані ефективність, інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження такої діяльності, а також запропоновано механізм реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури [101, с. 323].

Інший вчений, а саме В. Юрчишин, під кримінологічною діяльністю прокурора пропонує розуміти спеціальну наглядову діяльність, спрямовану на своєчасне виявлення органами досудового розслідування причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, та вжиття обґрунтованих процесуальних і не процесуальних заходів спрямованих на їх усунення з метою мінімізації криміногенного впливу.

Дослідником наголошується, що засобами кримінологічного нагляду прокурор повинен націлювати слідчого на поєднання різних форм профілактичної діяльності – внесення подань, виступу на зборах трудового колективу, у пресі, по радіо, телебаченню тощо. Прокурор також вживає заходи до якнайшвидшого доведення до відома відповідних посадових осіб інформації про причини та умови, які сприяли вчиненню злочинів, надає допомогу слідчому в узагальненні зібраної у справі кримінологічної інформації, викладає свою думку про характер попереджувальних заходів, які необхідно вжити; заміняє кримінологічні акти слідчого своїми актами; використовує результати кримінологічної слідчої і власної діяльності при аналізі (вивченні) причин злочинності в районі, області тощо [400, с. 99].

В свою чергу О.Г. Кальман акцентує увагу на різному змісті кримінологічної діяльності прокурора залежно від стадії кримінального провадження.

Так, на переконання вченого, зміст кримінологічної діяльності прокурора на стадії досудового слідства становлять дії прокурора, пов'язані з реалізацією таких його повноважень: а) участь прокурора у виконанні слідчих дій, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину; б) надання вказівок слідчому чи органу дізнання про виконання слідчих дій, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; в) повернення кримінальної справи слідчому або органу дізнання для проведення додаткового розслідування чи дізнання у зв'язку з не виявленням причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; г) відкликання не достатньо необґрунтованого подання слідчого або органу дізнання [272, с. 84-85].

Кримінологічна діяльність прокурора у судовому розгляді кримінальної справи, стверджує правник, нерозривно пов'язана з його процесуальною діяльністю щодо підтримки державного обвинувачення та має три етапи її здійснення: 1) кримінологічна робота прокурора на стадії попереднього розгляду справи суддею; 2) кримінологічна робота прокурора на стадії судового слідства; 3) кримінологічний аспект обвинувальної промови. У процесі здійснення нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, прокуратура також здійснює кримінологічний нагляд, спрямований на протидію та запобігання злочинам [272, с. 87, 94].

Кримінологічна діяльність Державного бюро розслідувань (далі - ДБР) досліджувалася у роботі В.М. Дрьоміна, який стверджує, що діяльність, яка спрямована на вивчення, аналіз, прогнозування і запобігання злочинності та криміногенних соціальних процесів і явищ, може бути віднесена до кримінологічної діяльності – особливого виду професійної спеціалізації.

Автором наголошується, що відповідно до покладених законом завдань та у межах своєї компетенції ДБР бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України; здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції ДБР, вживає заходів до їх усунення [83, с. 377-378].

Кримінологічній діяльності судово-експертних установ України присвячене дослідження Н.Є. Філіпенко. На думку вченої, кримінологічну діяльність судово-експертних установ слід визначити як поетапну діяльність спеціалізованого суб'єкта (державного та/або приватного) кримінального судочинства, яка ґрунтується на визначених засадах, є інтегрованою в єдину систему протидії злочинності та полягає у використанні експертних методів і прийомів для виявлення злочинів та обставин, що сприяють їх вчиненню, а також у розробленні обґрунтованих рекомендацій для правоохоронних органів щодо мінімізації криміногенного впливу цих обставин і здійсненні прогностичного оцінювання щодо поширення окремих видів злочинів [361, с. 51-52].

Разом з тим, у своїй роботі дослідницею визначено зміст та принципи кримінологічної діяльності судово-експертних установ України; проаналізовано організацію та досліджено об'єкти кримінологічної діяльності судово-експертних установ України; надано характеристику напрямам і формам такої діяльності; проаналізовано науково-методичне забезпечення кримінологічної діяльності судово-експертних установ України; систематизовано форми і методи координації кримінологічної діяльності судово-експертних установ України, а також вивчено особливості їх взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності [362, с. 4].

Кримінологічна діяльність органів кримінального судочинства України була предметом наукової розвідки В. Давиденко.

На переконання вченої, слідчий під час розслідування злочину зобов'язаний виявляти причини й умови, які сприяли вчиненню злочину та вживати заходів для їх усунення. Діяльність прокурора у даному аспекті має дві складові: а) нагляд за виконанням вимог закону про виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів; б) безпосередня робота прокурора щодо виявлення причин та умов вчиненого злочину в межах судового розгляду кримінальної справи. В свою чергу адвокат-захисник у кримінальному процесі не є безумовним суб'єктом кримінологічної діяльності, оскільки він не зобов'язаний виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню злочину. Однак такого обов'язку він набуває у випадку коли, причини й умови вчиненого злочину постають обставинами, що пом'якшують або виключають кримінальну відповідальність особи, якій інкримінується даний злочин. Суд, як і адвокат, хоч і не визначений КПК України як безпосередній учасник кримінологічної роботи щодо виявлення причин та умов злочину, однак така участь суду припускається [69, с. 112, 114-115].

Комплексне наукове дослідження кримінологічної діяльності суб'єктів кримінального судочинства здійснене В.Л. Давиденком, О.О. Титаренком, М.Л. Давиденко та О.М. Литвиновим. Вченими визначено зміст кримінологічної діяльності суб'єктів кримінального судочинства щодо виявлення причин і сприяли вчиненню злочинів; кримінологічну роль слідчого (дізнавача), прокурора, адвоката-захисника, суду щодо виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню конкретного злочинів; здійснено характеристику заходів з усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів суб'єктами кримінального судочинства. Вченими зауважується, що кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства полягає у виявленні та усуненні криміногенних детермінант, що здійснюється під час розслідування кримінальних справ та пов'язана зі збиранням доказів [157, с. 42].

Варто зауважити, що в юридичній науці висловлюється позиція й про те, що кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства поняття умовне і має розглядатися у широкому та вузькому значеннях. У широкому сенсі дане поняття охоплює всю роботу учасників кримінального процесу, проведену ними з метою попередження злочинів, вияву та усунення причин і умов розслідуваного злочину, правового виховання громадян тощо. У вузькому значенні це діяльність суб'єктів кримінального судочинства щодо виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочину [156].

Механізм кримінологічної діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності висвітлювався в роботі О.П. Шайтуро. Вченою визначено та охарактеризовано організаційні й правові форми, а також методи кримінологічної діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності; визначено етапи програмування протидії злочинності в діяльності органів місцевого самоврядування, а також індикатори ефективності реалізації програми протидії злочинності на місцевому рівні; досліджено загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні кримінологічної діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності [383, с. 3].

Варто зауважити, що в юридичній науці поряд з категорією кримінологічна діяльність вживається таке поняття як кримінологічні заходи, дослідженню якого в останні роки приділяється все більше уваги.

Так, наприклад, на переконання С. Чабаненка, у системі заходів запобігання важливу роль відведено спеціально-кримінологічним заходам запобігання злочинності, що являють собою сукупність цілеспрямованих заходів, мета яких полягає у недопущенні можливих злочинів на різних стадіях їх вчинення та здійснення відповідного впливу на тих осіб, які вже вчинили злочин (злочини) [371, с. 168].

Як зауважує А.П. Закалюк, заходи спеціально-кримінологічного спрямування чинять вплив не тільки після вчинення злочину, але й частіше до нього; у сфері, яка лише частково регулюється правом; засобами, що

мають виключно цільове запобіжне призначення; інколи паралельно із засобами інших різновидів (напрямів) запобігання злочинам (загальносоціального, індивідуального), але частіше після них [93, с. 328-329].

Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності, зазначають В.С. Березняк та С.В. Корогод, це сукупність заходів по протидії злочинності, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинів складається із трьох напрямів діяльності: кримінологічної профілактики; запобігання злочинам; припинення злочинів [14].

З погляду С.В. Горлач, на відміну від загальносоціальних заходів профілактики, що спрямовані на створення атмосфери в суспільстві, яка утруднює вчинення злочинів, спеціально-кримінологічні заходи обумовлені наявністю злочинності її станом і характером діючих криміногенних факторів. Саме спеціальне призначення і цілеспрямованість на боротьбу зі злочинністю відрізняють ці заходи від загальносоціальної профілактики. Вплив загальносоціальних заходів запобігання злочинам ефективний, якщо вони доповнюються спеціально-кримінологічними заходами, що спрямовані на усунення, ослаблення, нейтралізацію криміногенних факторів, виправлення осіб, які можуть вчинити чи вже вчинили злочини [57, с. 136].

До *другої групи* доктринальних джерел варто віднести наукові праці, в яких вчені досліджували види кримінологічної діяльності, зокрема кримінологічне прогнозування та кримінологічне планування.

З погляду І.М. Даньшина, кримінологічне прогнозування являє собою наукове передбачення про еволюцію (розвиток) злочинності та окремих її груп, видів у наступні роки в країні та окремих її регіонах. Завданням кримінологічного прогнозування є передбачення майбутніх змін у рівні,

структурі, динаміці злочинності, передбачення можливих наслідків реалізації розроблюваних заходів для її попередження, передбачення можливої поведінки осіб, засуджених за вчинення злочинів [72, с. 148].

Як зауважує А.П. Закалюк, кримінологічне прогнозування – це засіб діагностування у формі передбачення майбутнього стану явищ, процесів, фактів, діяльнісних проявів, що складають предмет кримінології або мають кримінологічне значення та відіграють роль об'єктів [92, с. 393].

На переконання О.М. Джужи, кримінологічне прогнозування – це процес наукового передбачення змін тенденцій, кількісних і якісних характеристики злочинності, її детермінантів, особи злочинця, діяльності попередження злочинів у майбутньому а також перспектив розвитку самої кримінологічної науки [158, с. 161]. В свою чергу О.М. Бандурка та Л.М. Давиденко доходять висновку про те, що кримінологічне прогнозування – це процес пізнання майбутнього стану злочинності та факторів, що впливають на її зміни [12, с. 126].

Кримінологічне прогнозування, стверджує О.М. Литвинов, є діяльністю, яка спрямована на обробку та аналіз кримінологічної інформації з метою отримання знання про майбутній стан злочинності, окремих її видів і груп, детермінанти злочинності, імовірність вчинення злочину конкретною особою, діяльність щодо запобігання злочинам. Таким чином, кримінологічне прогнозування розуміється з одного боку як особлива процедура, що входить як стадія до архітекtonіки будь-якого кримінологічного дослідження, з другого – як метод досягнення більш віддалених цілей ніж власне передбачення.

На думку вченого цілями кримінологічного прогнозування є: встановлення можливих змін у стані, рівні, структурі, динаміці злочинності в майбутньому; встановлення можливості появи нових видів злочинів та фактичної втрати суспільної небезпечності нині існуючих, а також факторів, що можуть мати вплив на ці процеси; встановлення можливості появи нових видів злочинців; з'ясування імовірності та можливостей вчинення злочину

конкретною особою; забезпечення випереджаючою інформацією всіх обставин, що мають суттєве значення для розробки перспективних планів щодо протидії злочинності; забезпечення можливості розроблення загальної концепції протидії злочинності, вибору оптимального шляху розвитку спеціалізованих суб'єктів анти кримінальної діяльності [176].

З погляду Ю.В. Орлова, планування кримінологічне – це цілеспрямований процес розробки плану, в якому на основі цілей і завдань протидії злочинності визначаються шляхи та засоби їх вирішення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне й ресурсне його забезпечення на визначений період часу. За своєю суттю воно є функцією управління у сфері протидії злочинності та, водночас, способом розроблення конкретного управлінського рішення, а сам план – формою такого рішення [215, с. 358].

Схожих умовиводів доходить М.Ю. Шуп'яна, яка стверджує, що під кримінологічним плануванням необхідно розуміти діяльність, пов'язану з розробкою плану, в якому на основі завдань боротьби зі злочинністю визначаються її шляхи та засоби, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне й ресурсне забезпечення, а також проміжок часу, протягом якого триватиме виконання плану, та суб'єкти, котрі його виконуватимуть [396, с. 196].

Іншу позицію з приводу сутності кримінологічного планування обґрунтовує І. Даньшин, з погляду якого воно являє собою діяльність представницьких органів влади по розробленню цілей, завдань і заходів для подолання злочинності, шляхів, напрямів і засобів вирішення цих завдань, їх нормативного, інформаційного, методичного, ресурсного забезпечення на певний проміжок часу. Воно практично виражається в розробленні та впровадженні системи заходів, спрямованих на розвиток позитивних тенденцій, що виключають, нейтралізують можливість антисуспільної поведінки з боку окремих осіб, які створюють у країні або окремих її регіонах таку обстановку, що ускладнювала б, перешкоджала вчиненню

злочинів. На переконання вченого, кримінологічне планування, складається з таких етапів: а) організаційно-підготовчий етап; б) інформаційно-аналітичний етап; в) розробка змісту планованого документа; г) виконання запланованих заходів; г) оцінка одержаних результатів [72, с. 146].

До різновидів кримінологічної діяльності небезпідставно відносять і кримінологічну профілактику та кримінологічну експертизу.

Кримінологічна профілактика, як стверджує В.В. Голіна, це діяльність держави і суспільства, спрямована на недопущення або повернення людського свавілля у русло демократії і законності. Видами кримінологічної профілактики є: а) профілактика випередження; б) профілактика обмеження; в) профілактика усунення; г) профілактика захисту [51, с. 148-151].

На переконання М.І. Мельника, спеціально-кримінологічна профілактика являє собою діяльність органів кримінальної юстиції із розробки та втілення в життя комплексу заходів спеціального характеру, які спрямовані на усунення, обмеження чи викорінення корупційних чинників, припинення корупційних злочинів (правопорушень), які вчинюються наразі. Спеціально-кримінологічна профілактика корупційних злочинів цілковито спрямована на недопущення подальшого розвитку корупційної злочинності та зменшення рівня наявної злочинності [192, с. 184].

Спеціально-кримінологічна профілактика злочинності, зауважує М.В. Кікалішвілі, це діяльність органів кримінальної юстиції із недопущення злочинної поведінки в суспільстві та вчинення дій, спрямованих на захист кожного члена суспільства від будь-яких злочинних проявів. Під спеціально-кримінологічними заходами слід розуміти певні дії, що вчинюються за вектором скорочення конкретного виду злочинів, із визначенням умов та причин вчинення злочинних дій. З огляду на це такі заходи можна поділити на загальнодержавні та локальні, а також галузеві, які актуальні для окремих категорій людей, наприклад, державних службовців [110, с. 67-68].

З погляду В.В. Василевича, кримінологічна експертиза нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності - це дослідження (процес) чи

результат (висновок) оцінки нормативно-правових актів або їх проектів, що здійснюють соціально уповноважені органи, установи, організації чи окремі фахівці кримінологи (одноособово або групою осіб), з метою виявлення криміногенних чинників у сфері запобігання злочинності, небажане або бажане виникнення або негативні зміни яких пов'язані з об'єктами дослідження, а також обґрунтування рекомендацій, спрямованих на їх усунення, блокування, нейтралізацію або стимулювання [37, с. 143].

У вузькому розуміння, на переконання Ю.В. Орлова, кримінологічну експертизу нормативно-правових актів та їх проектів варто визначити як спеціальне, здійснюване на основі науково обґрунтованої методики кримінологічне дослідження нормативно-правових актів і їх проектів, спрямоване на виявлення, усунення або мінімізацію впливу таких їх положень, що детермінують або ж можуть детермінувати злочинність чи блокують або можуть блокувати дію антикримінальних заходів (засобів). У широкому значенні, зауважує науковець, кримінологічну експертизу нормативно-правових актів і їх проектів слід розуміти як форму кримінологічного контролю, що реалізується у вигляді наукового забезпечення процесу правотворчості і здійснюється в межах кримінологічної політики держави [214, с. 10].

Як зауважує В.І. Шакун, кримінологічна експертиза - це оцінка проекту законодавчого та іншого нормативно-правового акта, котру здійснюють задля виявлення та запобігання нормативному закріпленню положень, реалізація яких може посилювати дію причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів або послаблювати соціальні заходи, спрямовані на усунення цих криміногенних чинників. Основними завданнями кримінологічної експертизи є: об'єктивна і повна кримінологічна оцінка проекту, винесеного на експертизу; достатнє використання під час експертної оцінки інформації про криміногенні та антикриміногенні чинники, які мають регулювати проект; прогноз можливих негативних наслідків від реалізації положень проекту; проведення за необхідності спеціальних досліджень з окремих складних

питань, щодо яких відсутня достатня кримінологічна інформація; подання об'єктивного, науково обґрунтованого експертного висновку, який містить відповіді на усі поставлені перед експертизою питання; розробка рекомендацій щодо внесення змін і доповнень до проекту з метою забезпечення від негативних наслідків його прийняття [384].

Враховуючи той факт, що кримінологічна діяльність тісно переплітається з такими поняттями як кримінологічне забезпечення та кримінологічний супровід, окрему групу наукових джерел складають праці, в яких досліджувалася юридична природа вказаних правових феноменів.

З погляду М.Г. Колодяжного, кримінологічне забезпечення має щонайменше три складових, без яких ефективна правоохоронна діяльність не являється можливою, а саме: 1) науково-методологічна (теоретична); 2) методична; 3) практична. Удосконалення науково-методологічних, методичних й практичних складових кримінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні, стверджує вчений, приведе до позитивних наслідків, що виявлятимуться у такому, як: посилення ефективності системи запобігання злочинності; економія бюджетних коштів через використання безкоштовної допомоги недержавних суб'єктів; самостійне й добровільне технічне переоснащення громадянами свого майна за власні кошти; зменшення «ціни» злочинності внаслідок недопущення вчинення злочинів, а відтак – скорочення негативних соціальних наслідків матеріального і нематеріального характеру; підвищення результативності діяльності органів Національної поліції, ... тощо [131, с. 116, 118].

В.М. Бесчастний під кримінологічним забезпеченням пропонує розуміти створення умов, у результаті яких має настати сприятлива для діяльності суб'єктів протидії злочинності ситуація або їх множина. Воно є допоміжною діяльністю щодо створення сприятливих умов для здійснення відповідними суб'єктами (державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями і окремими громадянами) впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів криміногенної

детермінації, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня.

Дослідником визначено основні ознаки і властивості системи кримінологічного забезпечення протидії злочинності, а також розглянуто методологію її дослідження; оцінено стан нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення протидії злочинності; проведено класифікацію форм та здійснено систематизацію методів нормативно-правового забезпечення протидії злочинності; окреслено структуру, здійснено класифікацію методів та визначено форми інформаційного забезпечення протидії злочинності [15].

Під кримінологічним забезпеченням поліцейської діяльності А.В. Коваленком пропонується розуміти стратегічне функціонування належних суб'єктів із забезпечення профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення та припинення злочинів, на основі реальної інформації про стан злочинності, використанні кримінологічного прогнозування та планування. Автором проведено феноменологічний аналіз кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності, її історичних форм, змісту і механізму виникнення, розвитку та забезпечення, сформульовано окрему кримінологічну теорію [121].

Дослідження кримінологічного забезпечення економічної безпеки України здійснено В.В. Сазоновим. Автором охарактеризовано правові засади, визначено цілі, завдання та принципи кримінологічного забезпечення економічної безпеки України; проаналізовано об'єкти та рівні кримінологічного забезпечення економічної безпеки України; надано характеристику суб'єктам кримінологічного забезпечення економічної безпеки України; визначено напрями кримінологічного забезпечення економічної безпеки України; охарактеризовано заходи кримінологічного забезпечення економічної безпеки України; оцінено якість координації дій суб'єктів та міжнародне співробітництво у сфері кримінологічного забезпечення економічної безпеки України; окреслено напрями синхронізації

національних і європейських правових стандартів кримінологічного забезпечення економічної безпеки; визначено напрями імплементації європейського та світового досвіду у практики кримінологічного забезпечення економічної безпеки України [283].

Слід зауважити, що окрім категорії кримінологічне забезпечення в юридичній науці вживається і таке поняття як кримінологічний супровід.

Під кримінологічним супроводом оперативно-розшукової діяльності, з погляду С.В. Якимової, слід розуміти комплексне використання кримінологічних засобів з метою покращення реалізації завдань оперативно-розшукової діяльності. До переліку кримінологічних засобів, що їх можна використати для удосконалення оперативно-розшукової діяльності, з погляду авторки, слід віднести: кримінологічну характеристику; кримінологічний портрет злочинця; віктимологічну характеристику, коли збір інформації про злочинця здійснюється у напрямку «від потерпілого»; кримінологічне прогнозування, за результатами якого доцільно вирішувати питання про можливість постановки особи на оперативно-профілактичний облік тощо [403].

Зважаючи на спорідненість кримінологічної діяльності з попереджувальною (запобіжною) діяльністю, до окремої групи слід віднести ті джерела, в яких висвітлювалися особливості останньої, що здійснюється Державною кримінально-виконавчою службою України.

Одним із перших комплексних досліджень, у якому було висвітлено питання попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі є наукова праця, що підготовлена С.Ю. Лукашевичем. В ній на основі кримінологічної характеристики злочинності в місцях позбавлення волі, а також на основі вивчення заходів попередження злочинності засуджених, автором розроблено наукові рекомендації для подальшого вдосконалення попереджувальної діяльності органів та установ, що виконують покарання у виді позбавлення волі.

Вченим, зокрема, з'ясовано основні кримінологічні ознаки особи злочинця і потерпілого в місцях позбавлення волі, обґрунтовано причини і умови вчинення злочинів у місцях позбавлення волі, вивчено роль кримінальної субкультури як одного із факторів негативного впливу на осіб, що відбувають покарання, визначено й обґрунтовано основні заходи попередження злочинності в місцях позбавлення волі; піддано науковому аналізу специфіку спеціально-кримінологічного попередження злочинності в місцях позбавлення волі та розроблено рекомендації для органів і установ виконання покарань з питань попередження злочинності засуджених у місцях позбавлення волі [184].

Кримінологічні засади запобігання вчиненню злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу досліджувалися у роботі І.В. Боднара Вченим здійснено аналіз поняття та змісту запобігання вчиненню злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу, досліджено особливості організації взаємодії суб'єктів запобігання злочинам у кримінально-виконавчих установах закритого типу, проаналізовано причини та умови вчинення злочинів засудженими, надано кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють злочини під час відбування покарання в кримінально-виконавчих установах закритого типу, визначено та надано характеристику рівням запобігання злочинності в кримінально-виконавчих установах закритого типу [27].

Ще одну наукову працю, присвячену запобігання злочинам у кримінально-виконавчих установах закритого типу, підготовлено В.А. Носенком. Автором визначено стан, структуру і динаміку вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи у кримінально-виконавчих установах закритого типу, причини і умови їх вчинення, встановлено специфічні риси засуджених, які вчиняють злочини проти життя та здоров'я особи у кримінально-виконавчих установах закритого типу, запропоновано систему заходів запобігання злочинам проти життя та здоров'я особи у кримінально-виконавчих установах закритого типу [203].

Питанням запобігання злочинам, що вчиняються у кримінально-виконавчих установах відкритого типу присвячене дослідження Д.О. Зубова [96].

Кримінологічні засади запобігання насильницькій пенітенціарній злочинності в Україні висвітлювалися у науковій праці В.М. Климкіна. Вченим запропоновано та обґрунтовано розуміння насильницької пенітенціарної злочинності в контексті особистісного підходу, визначень насильницької та пенітенціарної злочинності як підвидів злочинності; представлена кримінологічна характеристика насильницької пенітенціарної злочинності в контексті пенітенціарної злочинності в Україні; проаналізовані кількісні та якісні показники даного виду кримінальності; запропоновано та обґрунтовано бачення причинного комплексу насильницької пенітенціарної злочинності. Правником визначено головні проблеми функціонування суб'єктів запобігання насильницькій злочинності засуджених в місцях позбавлення волі у взаємозв'язку з відповідним комплексом функцій, які покладаються на них; виділено та проаналізовано особливості запобігання даному виду злочинності в ряді зарубіжних країн, кримінологічні системи яких становлять особливий інтерес для України [112].

Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі досліджувалась С.Ю. Лукашевич. В роботі надано розгорнуту кримінологічну характеристику злочинності засуджених, висвітлено основні, кримінологічно значущі, риси особи злочинця і потерпілого, піддано аналізу специфічні фактори, причини та умови злочинності засуджених, особливості механізму злочинної поведінки. Запропоновано специфічні спеціально-кримінологічні заходи попередження злочинності засуджених. Надано пропозицію щодо відокремлення в системі спеціально-кримінологічного попередження злочинності сукупності специфічних заходів по формуванню у суспільстві антикримінальної культури та перетинання її розповсюдженню як в суспільстві взагалі, так і серед засуджених в місцях позбавлення волі. Надано низку пропозицій

органам і установам кримінально-виконавчої системи по вдосконаленню їхньої діяльності по попередженню злочинності засуджених [185].

Злочинність серед засуджених у місцях несвободи була предметом наукової розвідки А.І. Богатирьова. В роботі розкрито кримінологічні засади дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи, як комплексну кримінологічну категорію, надано кримінологічну характеристику злочинності серед засуджених у місцях несвободи та виокремлено її детермінанти, особу, яка вчиняє новий злочин у місцях несвободи, жертву злочину та латентність такої злочинності. Автором охарактеризовано теорію та систему запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи та виокремлено її правову основу, зарубіжний досвід, оцінку та ефективність, кримінологічне прогнозування і планування запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, розроблено загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання вчинення засудженими у місцях несвободи окремих видів злочинів та удосконалено шляхи їх реалізації в установах виконання покарань Міністерства юстиції України [23].

Наукову працю, присвячену проблемам реалізації установами виконання покарань такого завдання кримінально-виконавчого законодавства України, як запобігання вчиненню злочинів засудженими, підготовлено О.Г. Колбом. Правником досліджено поняття, види та детермінанти злочинності в місцях позбавлення волі та встановлено їх діалектичний зв'язок з явищами загальної злочинності в Україні. Дослідником зроблено висновок про те, що питання боротьби з цим суспільно небезпечним явищем в установах виконання покарань мають вирішувати не тільки підрозділи ДКВС України, а й інші правоохоронні структури, насамперед ОВС. Водночас, зважаючи на великий об'єктивний потенціал сил і засобів впливу на засуджених з участю перших, автор пропонує змінити роль і місце УВП у системі суб'єктів профілактики злочинів, для яких у сучасних умовах відводяться другорядні функції у протидії злочинності (вирішення питань працевлаштування колишніх

засуджених, поміщення їх до будинків-інтернатів та інших патронажних установ, у тому числі медичних, їх ресоціалізація тощо) [129]. В свою чергу І.Г. Богатирьовим та С.І. Халімоном комплексно було досліджене питання щодо кримінально-виконавчої інспекції як суб'єкта запобігання злочинам [26].

Теоретико-прикладні та правові засади запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях України досліджувалися в роботі І.М. Копотуна.

Дослідником встановлено стан, тенденції, причини та умови вчинення злочинів, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях, надано характеристику засуджених, які вчиняють злочини, та потерпілих від злочинів, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях, розроблено систему (загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи) запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях. Разом з тим, вченим досліджено правове та організаційне забезпечення запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях, сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та рекомендації, спрямовані на поліпшення практики діяльності виправних колоній із запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій [138].

Одним із комплексних досліджень, що присвячене питанням запобігання пенітенціарній злочинності в Україні, є праця, яка підготовлена І.Г. Богатирьовим, О.І. Богатирьовою, М.С. Пузирьовим. В роботі досліджено пенітенціарну злочинність як феномен кримінально-виконавчої практики, здійснено аналіз структури, стану, динаміки та детермінантів пенітенціарної злочинності, визначено організаційно-управлінські, правові засади та суб'єктів запобігання пенітенціарній злочинності, сформульовано загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання пенітенціарній злочинності [24].

Запобігання злочинам, що вчиняються жінками, засудженими до позбавлення волі в Україні досліджувалось в науковому доробку Н.О. Чечель [375].

Питання щодо запобігання злочинам, які вчиняються персоналом виправних колоній України висвітлювалися в науковому дослідженні В.В. Лопохи. Вченим з'ясовано зміст поняття запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України у ході виконання покарання у виді позбавлення волі, вивчено міжнародно-правові вимоги, що пред'являються до персоналу місць позбавлення волі та пов'язані із виконанням кримінальних покарань, визначено сучасний стан та дано кримінологічну характеристику осіб з числа персоналу виправних колоній України, що вчиняють злочини у ході виконання покарання у виді позбавлення волі, встановлено основні детермінанти, що породжують та обумовлюють вчинення злочинів персоналом виправних колоній України у ході виконання покарання у виді позбавлення волі, з'ясовано зміст загальносоціального запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України у ході виконання покарання у виді позбавлення волі, визначено зміст спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України у ході виконання покарання у виді позбавлення волі [181].

Особливості запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України були досліджені в праці Я.О. Ліховіцького. В монографії з'ясовано зміст діяльності персоналу органів та установ виконання покарань України як об'єкта запобігання злочинам, що вчиняються даною категорією осіб, встановлені найбільш суттєві проблеми, які пов'язані з функціонуванням зазначеного об'єкта, та розроблені науково-обґрунтовані шляхи їх вирішення на доктринальному, нормативно-правовому та практичному (правозастосовному) рівнях [180].

Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній стали предметом наукової розвідки В. В. Коваленка, О. М. Джузи, О. Г. Колба.

Дослідниками розкрито кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній, подано їх кримінологічну характеристику, розглянуто питання розробки науково обґрунтованих рекомендацій для вдосконалення даного виду діяльності та впровадження зазначених заходів у нормативно-правову та практичну діяльність, визначено головні напрями вдосконалення оперативно-розшукового запобігання злочинам і правопорушенням у виправних колоніях, зокрема з урахуванням віктимологічного аспекту злочинності, надано рекомендації щодо вдосконалення організаційно-правових та кримінологічних засад діяльності оперативних підрозділів виправних колоній у контексті доцільності їх функціонування в системі державної кримінально-виконавчої служби України та підвищення їх ролі та місця в реалізації завдань політики у сфері протидії злочинності [157].

Запобігання злочинам корупційної спрямованості у Державній кримінально-виконавчій службі України досліджував В.О. Лисенко [175].

Осмислення всього викладеного вище дозволяє зробити такі висновки, що мають стратегічне значення задля здійснення подальших наукових пошуків в рамках обраного предмету наукового пошуку:

1) джерельний базис нашої наукової розвідки складають доктринальні праці, які слід диференціювати на такі групи: а) роботи дослідників, в яких з'ясувалась сутність кримінологічної діяльності як явища правової дійсності, а також особливості її здійснення різними суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями; б) праці, в яких вчені досліджували види кримінологічної діяльності, зокрема кримінологічне прогнозування, кримінологічне планування, кримінологічну профілактику та кримінологічну експертизу; в) доробки вчених, у центрі дослідження яких була юридична природа кримінологічного забезпечення та кримінологічного супроводу;

г) наукові джерела, присвячені особливостям попереджувальної (запобіжної) діяльності, що здійснюється органами та установами Державної кримінально-виконавчої служби України;

2) проведений аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що вченими все більше приділяється уваги питанням, пов'язаних з кримінологічною діяльністю органів державної влади, їх службових та посадових осіб, проте доки в юридичній науці не розроблена та необґрунтована теоретична модель здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, що залишається актуальним завданням для правової спільноти;

3) наразі ґрунтовно не дослідженими у кримінологічній науці залишаються питання, що торкаються: а) методологічного інструментарію дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; б) поняття, принципів та структури кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; в) пріоритетів, рівнів та наукових засад управління кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; г) взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності при здійсненні кримінологічної діяльності; д) зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ; е) правового регулювання та ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, її виміру; є) механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; ж) інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. Висвітлення вище вказаних питань дозволить сформулювати ґрунтовне уявлення про досліджуваний правовий феномен.

1.2. Методологія дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України

Виокремлення та осмислення належного теоретичного інструментарію, що буде використаний задля досягнення визначеної дослідницької мети та наукових задач, є первинним завданням будь-якого наукового пошуку, а особливо дисертаційного (комплексного). Варто зауважити, що поняття та структура методології дослідження вже не один десяток років перебуває у фокусі вивчення вчених-правників загалом та кримінологів, зокрема. Проте з приводу сутності вказаного правового феномену досі тривають наукові дискусії, про що свідчить існуюча полісемія думок правників.

Як наголошують Г.О. Бірта та Ю.Г. Бургу, методологія не є проста сума окремих методів, їх механічна єдність. Методологія, зауважують вчені, це складна, динамічна, цілісна, субординована система способів, прийомів, принципів різних рівнів, сфери дії, спрямованості, евристичних можливостей, змістів, структур [18, с. 25].

Подібну позицію висловлює О.Олишевського, який зазначає, що методологію науки кримінології складає сукупність загальнонаукових принципів, методів, способів і прийомів та інших шляхів пошуку наукового знання [211]. А також А.М. Бабенко, яким стверджується, що методологія – це система певних теоретичних принципів, понять, логічних прийомів, конкретних способів дослідження об'єкта й предмета кримінологічної науки [337, с. 90-91].

Із зазначеного випливає, що наскрізними елементами методології дослідження є гносеологічні принципи та методи наукового пошуку.

Інший підхід до внутрішньої будови методології запропоновано П.М. Рабіновичем, який під нею розуміє систему підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні державно-правових явищ [278, с. 618].

До подібних висновків доходить і Р.С. Веприцький, який підсумовує, що методологія феноменології злочинності залежить від методології юридичної науки, яка являє собою систему методів, підходів, способів і прийомів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні суспільних та державно-правових явищ, вона використовує весь комплекс методології юридичної науки, але як частині феноменології суспільства їй притаманні й інші методи, зокрема, економічні, соціологічні, психологічні тощо [43, с. 72]. А також А.М. Кучук, який стверджує, що під методологією дослідження слід розуміти систему принципів, підходів та методів пізнання державно-правових явищ, зокрема, закономірностей виникнення, функціонування і розвитку держави та права, а також учення про цю систему [170, с. 21-22].

Із зазначеного вище слідує, що базовими елементами методології наукового пошуку є принципи, методологічні підходи та методи пізнання.

Ще більш широкий підхід до трактування досліджуваного явища запропоновано Д.А. Керімовим, який визначає методологію як інтегральне явище, що поєднує теоретико-світоглядні концепції, принципи, засоби і методи пізнання, вироблені всіма суспільними науками, у тому числі й комплексом юридичних наук, та які застосовуються у процесі пізнання специфіки правової дійсності, її практичного перетворення [105, с. 46-47].

З вказаного випливає, що до структури методології окрім іншого пропонується включати й такий елемент як концепції.

В юридичній науці висловлюється й позиція про те, що елементом методології є теорії. Так, з погляду С.А. Фареніка наукова теорія являє собою систему достовірних, глибоких та конкретних знань про дійсність, що має струнку логічну структуру та дає цілісне уявлення про об'єкт [356, с. 34]. На цій основі К.Д. Петряєв, робить висновок про те, що під методологією слід розуміти систему сутнісних аспектів світогляду і теорії (низки теорій), що визначають дослідницькі принципи науки [224, с. 8].

Переконані, що в структурі методології дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України наукові теорії також займають чільне місце, адже висвітлення особливостей останньої має здійснюватися на обґрунтованих попередньо теоріях, серед яких: теорія запобіжної діяльності, теорія правоохоронної діяльності, теорія професійної діяльності та інші.

Частина правників окрім структури методології виокремлюють і її рівні. Прикладом цьому слугують умовиводи А.П. Закалюка, який виокремив такі рівні методології: а) вищий, де виявляється загальна наукова методологія, загальна діалектична логіка, тобто загальна для науки в цілому; б) другий – загальна методологія для сфери наукового знання, наразі якщо йдеться про кримінологію, для сфери наук про суспільство або суспільних наук, до яких належить кримінологія; в) третій – методологія окремої науки, наразі кримінології [92, с. 90].

В свою чергу Р.С. Веприцьким визначено чотири її рівні, а саме: I – рівень загальнонаукової методології, на якому проявляється загальна діалектична логіка, притаманна всім сферам наукового пізнання, побудована на загальнонаукових принципах, філософському підході до пізнання, саме тому він і вважається найвищим; II – це той, на якому для певної сфери наукового пізнання, як-то суспільствознавство, психологія чи правознавство, до якого належить і кримінологія, використовується загальної методології; III – можна визначити як спеціальний, оскільки він являє собою методологію окремої науки, якою є і кримінологія; IV – це методика пізнання множини своєрідних явищ, відображення феноменології, яка притаманна тільки певній конкретній реальності і дозволяє пізнавати і впливати на неї найбільш ефективно, специфічно і професійно [43, с. 69].

Слід відзначити, що четвертий із вказаних вище рівнів методології ототожнюється з методикою пізнання явищ соціально-правової дійсності, що, на наше переконання, є не допустим. На підтвердження власної позиції наведемо умовиводи інших правників.

Так, з погляду, М.В. Костицького, методика – це вчення про сукупність прийомів, способів і організацію застосування методів наукового пізнання. Іншими словами, методика – технологія наукового пізнання, що здійснюється з допомогою певних методів. Методологія – це вчення, цілісна теорія з поняттями й категоріями, світогляд, крізь призму яких і здійснюється пізнання з допомогою методів у відповідності з технологією їх застосування – методикою [145, с. 5-6].

В свою чергу на переконання І.М. Рассохи, методика наукового пізнання виражає певну послідовність вирішення конкретного наукового і практичного завдання, а також сукупність і порядок застосування відповідних методів дослідження. Загалом, методика дослідження – це сукупність прийомів і способів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним (емпіричним) матеріалом [279, с. 15].

З цього приводу слушною є і думка А.М. Бабенко, який доходить висновку, що методологія – це система певних теоретичних принципів, понять, логічних прийомів, конкретних способів дослідження об'єкта й предмета кримінологічної науки. В той час, як методика дослідження є упорядкованою сукупністю процедур, операцій, правил дослідження на основі одного або декількох методів. У свою чергу процедура дослідження охоплює ряд засобів, що забезпечують виконання певної сукупності операцій [10, с. 90-91].

Отже, із зазначеного слідує, що методологію не варто уподібнювати з методикою в аспекті здійснення наукового дослідження, оскільки під останньою слід розуміти процедуру, сукупність операцій або ж технологію наукового пошуку. Водночас методологія є нічим іншим, ніж сукупністю необхідних теоретичних засобів підготовки наукового доробку.

Узагальнюючи зміст усіх попередньо висвітлених понять «методологія науки» варто погодитися з твердженням Б.С. Кінаш про те, що вона є складним юридично-науковим утворенням; системою різних методологічних рівнів і методів пізнання та вивчення предмета дослідження; наукою про

методи; сукупністю прийомів, засобів, способів і принципів вивчення предмета дослідження; інструментарієм дослідника [111, с. 43-44].

Усе вище викладене дає підстави стверджувати, що до елементної структури методології дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України найбільш доцільно включити: гносеологічні принципи, наукові теорії, методологічні підходи та методи наукового пізнання.

Фундаментальним елементом методології дослідження небезпідставно вважаємо принципи наукового пошуку.

У філософії принципи розглядаються як основа, першоджерело, керівна ідея, основне правило поведінки та діяльності; те, що лежить в основі певної сукупності фактів та знань; у логічному сенсі центральне поняття, основа системи знань, що являє собою узагальнення та поширення будь-якого положення даної системи на всі явища тієї сфери, з якої даний принцип абстраговано [183, с. 196].

Як стверджує О.Ф. Скакун, принципи притаманні методології юридичного дослідження так, як і іншим явищам. Це загальноприйняті норми-ідеї найвищого авторитету і основа здійснення пізнання саме за такими, а не іншими законами, тобто за законами зв'язку, єдності, поєднання, системності відповідних способів пізнання між собою [289, с. 24-25].

Принципи, наголошують М.В. Цвік та О.В. Петришин, характеризують як найбільш загальні вимоги, що ставляться до суспільних відносин та їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості та свободи, визначають загальну спрямованість і найістотніші риси чинної правової системи [90, с. 197]. Принципи також розглядаються як засадове положення будь-якого вчення, теорії, науки, чи внутрішнє переконання людини, її погляд на те або інше питання [344, с. 785].

Отже, під гносеологічними принципами наукової розвідки слід розуміти керівні засади та вимоги, що ставляться до дослідження соціально-

правових явищ, відступ від яких може поставити під сумнів результати підготовленого доробку.

Як слушно зауважує В.Л. Федоренко, встановити вичерпний перелік світоглядних принципів неможливо у зв'язку з наступним: а) сам об'єкт відповідного наукового дослідження є досить масштабним з огляду на його значення для теорії та практики права; б) система методологічних принципів відповідного дослідження буде різнитися для кожного окремого дослідника або групи дослідників (юридичної школи) залежно від правового світогляду, рівня правосвідомості, якості отриманої правової освіти та низки інших, здебільшого суб'єктивних чинників [357, с. 117].

З цього приводу В.О. Боняк стверджує про те, що система принципів, яка може бути покладена в основу дослідження тих чи інших державно-правових явищ, доволі широка. До неї відносяться принципи об'єктивності, всебічності й повноти, історизму, системності, свободи наукових досліджень, правового поліцентризму та інші [29, с. 50].

С.В. Бобровник, наприклад, виокремлює такі принципи пізнання як усебічність, історизм, комплексність, професіоналізм, гласність, системність. Вчена зауважує, що наявність різноманітних принципів пізнання забезпечує його науковість та створює необхідні умови для підвищення ефективності пізнавальної діяльності [22, с. 15-16].

О.Г. Данильян та В.М. Тараненко визначають такі принципи наукового пошуку, як об'єктивність, всебічний розгляд, пізнання цілого через структурні частини, кількісний та якісний аналіз, критика й конкретика [71, с. 290]. В свою чергу А.М. Кучук до принципів пізнання правових явищ пропонує віднести: об'єктивності, всебічності й повноти, правового поліцентризму [171, с. 9-10].

Із зазначеного вище слідує, що дослідник, перед усім, має керуватися такими принципами як всебічність і повнота наукового пошуку.

Принцип усебічності, зауважує Т.І. Тарахонич, забезпечує можливість охарактеризувати об'єкти пізнання не як окремо взяті категорії, а у

взаємозв'язку з іншими категоріями, явищами та процесами. Поряд із ним принцип обґрунтованості передбачає логічний аналіз об'єкта дослідження з різних аспектів, враховуючи об'єктивні умови його функціонування і взаємозв'язок з іншими явищами та процесами [334, с. 124].

До схожих висновків доходить В. Тулайдан, який стверджує, що принцип всебічності вимагає враховувати всі внутрішні зв'язки і відносини системи, а також фактори, що впливають на її функціонування [349, с. 34].

Повнота, як вимога достовірності теоретичного та емпіричного дослідження, наголошує Ф.Д. Швець, повинна охоплювати усі істотні характеристики досліджуваного явища, процесу [385, с. 51-52].

Таким чином, всебічність і повнота передбачає дослідження різних аспектів державно-правових явищ, їх взаємозв'язків і взаємодії між собою, так і з іншими, близькими до них соціальними явищами. Наука не повинна акцентувати увагу лише на окремих властивостях, ігноруючи інші, вважаючи їх несуттєвими [338, с. 21].

Осмилення вищевказаного дозволяє зробити висновок про те, що імперативні вимоги всебічності та повноти зумовлюють необхідність висвітлення різних аспектів здійснення кримінологічної діяльності підрозділами Державної кримінально-виконавчої служби України, їх організації та взаємодії як між собою, так і з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності, визначення загальних та специфічних рис такої діяльності у взаємозв'язку з дотичними до неї явищами правової дійсності. Для цього в ході здійснення наукової розвідки будуть використані як нормативні, так і доктринальні джерела кримінологічної науки та суміжних наук, а також результати здійснення практичної кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Об'єктивність є наступним невід'ємним принципом підготовки наукового доробку.

Він, як наголошує С.У. Гончаренко, виражається у всебічному врахуванні факторів, які зумовлюють зміни у процесі становлення та

розвитку певного явища; умов, в яких воно розвивається; адекватності дослідницьких підходів і засобів, які дають можливість одержати справжні знання про історичні і соціальні передумови; передбачає виключення суб'єктивізму, однобічності і упередженості в підборі і оцінці фактів [54, с. 73].

До схожих висновків приходять і М.М. Чабаненко, яким зауважується, що принцип об'єктивізму передбачає уможливлення застосування суб'єктивізму, однобічності та упередженості у підборі та оцінці фактів. Вказаний принцип потребує обґрунтованості, вихідних даних, логічності дослідницьких дій, їх реалізованості, досягнення достовірних висновків. Ефективність принципу об'єктивності у значній мірі залежить від того, наскільки вдалося виділити та оцінити всі допустимі варіанти рішення, виявити існуючі точки зору, позиції щодо об'єкта дослідження [369, с. 36-37].

Методологічний принцип об'єктивності, стверджує С.О. Довбня, втілюється при врахуванні факторів, які породжують те чи інше явище, умов, за яких воно розвивається, адекватності дослідницьких підходів і засобів, які дають можливість одержати істинні знання про об'єкт, передбачають виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в підборі та оцінці фактів. Принцип об'єктивності, зауважує вчений, диктує вимогу доказовості, обґрунтованості вихідних засновків, логіки дослідження і його висновків. Вимога доказовості передбачає також альтернативний характер наук, пошуку [79].

Отже, принцип об'єктивності вимагає дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України враховуючи різні наукові підходи до розуміння сутності кримінологічної діяльності як явища правової дійсності, виключаючи однобічне доктринальне бачення цього феномену, враховуючи його складність і багатогранність, не допускаючи суб'єктивізму та упередженості, а також зважаючи на існуючі зміни в кримінологічній парадигмі.

Уважаємо, що при проведенні дослідження має бути дотриманий і принцип історизму.

Як наголошує В.Л. Федоренко, зміст принципу історизму полягає в пізнанні юридичної природи феномену крізь «призму» структурних і функціональних процесів його виникнення (становлення) та зміни (розвитку та вдосконалення) упродовж усього часу його буття, а також у вивченні правового явища як усієї сукупності його попередніх соціально-правових трансформацій. Застосування принципу історизму дозволяє не лише виявити закономірності генезису явища правової дійсності і комплексно проаналізувати його стан, а й виявити тенденції подальшого розвитку та шляхів удосконалення [357, с. 110].

В свою чергу М.К. Якимчук, стверджує про те, що принцип історизму при дослідженні державно-правових явищ неодмінно вимагає їх розгляду не тільки з погляду їхнього сьогодення, ай з позицій їх минулого та майбутнього. Це надасть можливість отримати відповіді на питання стосовно причин виникнення тих чи інших державно-правових явищ, умов їхнього становлення та розвитку в минулому й теперішньому часі, основних перспектив і тенденцій еволюції у майбутньому [404, с. 12].

З погляду В.М. Селіванова, історизм є одним із загальних методологічних принципів наукового пізнання явищ природи, суспільства та мислення, що не може бути обмежений лише вимогою розгляду мінливості станів того чи іншого правового явища і виявлення закономірностей цього процесу. За допомогою нього правове явище розглядається не тільки як таке, що змінюється, але й як частина людської історії, культури, результат свідомої, цілеспрямованої діяльності людини. Це вимагає всебічного врахування зумовленості характеру і результатів юридичної діяльності [286, с. 579].

Таким чином, принцип історизму вимагає дослідити процес виникнення, походження та розвитку кримінологічної діяльності Державної

кримінально-виконавчої служби України за період незалежності нашої держави, а також висвітлити стан наукових досліджень такої діяльності.

На переконання І.В. Чорного, В.А. Перцева та І.М. Голопича, до основних принципів методології пізнання слід віднести: а) принципи єдності теорії й практики, що є взаємозалежними; б) принцип об'єктивності, що потребує врахування усіх факторів, які характеризують те чи інше явище; в) принцип коректності, що вказує на суттєві сторони та закономірності об'єктивних процесів, конкретні підходи до їх оцінки; г) принцип розвитку, що полягає у формуванні наукового знання із зображенням суперечностей, кількісних та якісних змін об'єкта пізнання; д) принцип закономірності, що потребує обумовленості явищ із врахуванням відносин та зв'язків між ними [195, с. 24.

Із зазначених вище в аспекті нашого дослідження на увагу заслуговує принцип єдності теорії й практики, що як зауважує Ю.Ю. Агапов, він розкриває діалектику руху нашого знання до істини й визначальну роль практики у процесі пізнання. Порушення оптимального співвідношення і логіки взаємовпливу теорії і практики у процесі дослідження процесу становлення і розвитку явища приводить до зміни якості його результативності. Особливе місце практики у процесі пізнання пов'язане з тим, що вона є джерелом наших знань, оскільки всі прогалини, які потребують розв'язання, а отже, і в пізнанні, науковець знаходить у практиці реального життя: практика виступає критерієм істинності отриманих знань, а також кінцевим результатом пізнання [1, с. 97].

Згаданий вище принцип наукової розвідки вимагає формулювання теоретичних умовиводів та висновків про юридичну природу кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України виходячи з існуючої практики її здійснення, інформацію про яку можна почерпати виходячи з аналізу результатів практичної кримінологічної діяльності цього органу державної влади.

Одним із невід'ємних елементів методології дослідження є методологічний підхід, доктринальні погляди щодо сутності якого різняться.

Наукознавчий підхід, стверджує М.С. Кельман, формує основний ракурс дослідження об'єкта, визначає лише загальну особливість того чи іншого методу. Він конкретизується в онтологічних принципах, властивих відповідному методу. Принцип у цьому плані виступає як ідея вирішення тієї чи іншої наукової проблеми в рамках даного підходу. Тісний взаємозв'язок наукознавчого підходу і принципу заснований на врахуванні знання, з одного боку, про дійсність, а з іншого боку – про пізнавальний процес. У наукознавчому підході і принципі існуюче онтологічне і гносеологічне знання здобуває пізнавальний, практично-пізнавальний, науковий смисл [104, с. 157-158].

З погляду С.Д. Гусарєва та О.Д. Тихомирова, методологічний підхід є одним із основних компонентів парадигми, що слід розглядати як сукупність взаємозалежних наукових методів. Він об'єднує різноманітні методи, певним чином пов'язані між собою, серед яких одні або кілька є основними, а всі інші є підпорядкованими їм, залежні, мають допоміжний характер [67, с. 73].

Як зауважує О.Ф. Скакун, призначення методологічного підходу полягає у визначенні фронтальної стратегії юридичного дослідження, актуалізації його своїми цілями і завданнями у разі, коли виявляється недостатність власних методів і виникає потреба у використанні інших методів – філософських, загальнонаукових [289, с. 24].

В.О. Боняк з приводу розуміння сутності методологічного підходу сформульовано такі висновки: 1) єдністю вирізняється думка вчених про те, що науковий підхід (а по суті, методологічний підхід) – це сумативне утворення, в якому одному з елементів відводиться провідна роль; 2) водночас, таке сумативне утворення, на думку одних учених, складається із сукупності методів, а на думку інших – із сукупності не методів, а принципів або ж сукупності методів та доповнення існуючої сукупності

методів, пізнавальні можливості яких є недостатніми, філософськими та загальнонауковими методами [29, с. 53-54].

Вищезазначене дає можливість виокремити такі наукові підходи до розуміння сутності методологічного підходу: 1) визначає конкретний ракурс дослідження; 2) обумовлює стратегію наукового пошуку; 3) є сукупністю взаємозалежних наукових методів.

На думку О.Ф. Скакун, у юридичних дослідженнях використовуються загальні (методологічні) підходи: філософсько-матеріалістичний, метафізичний, синергетичний, системний, аксіологічний, феноменологічний, герменевтичний та ін., загальнонаукові – функціонально-інструментальний, історикогенетичний, порівняльно-типологічний, діяльнісний (праксеологічний), інформаційний, культурологічний та ін. [289, с. 24-25].

У рамках кримінології, стверджують С.Ю. Лукашевич та Д.І. Груба, є конструктивними, заслуговують на увагу та можуть знайти застосування оригінальні уявлення синергетики про багатоваріантність і непередбачуваність, види випадковості, глибокий взаємозв'язок хаосу і порядку, процеси та механізми самоорганізації в природі й суспільстві, специфіку відкритих (нелінійних) систем тощо. Синергетичні ідеї були б корисні в кримінології як для пояснення причин злочинної поведінки, так і для організації систем профілактичного та правового впливу на злочинність. Одним з принципів положень синергетики, яке може бути безпосередньо застосованим у кримінологічній науці, є теза про те, що випадковість може виступати не тільки як прояв необхідності, але і як доповнення до неї.

Синергетичний підхід, зауважують вчені, може бути покладений в основу і для принципово нової концепції профілактики злочинності в цілому. Так, синергетичні уявлення дозволяють пояснити, чому нерідко дуже потужний зовнішній вплив на систему виявляється набагато менш ефективний, ніж у тисячу разів більш слабкий, і навпаки. Також можна вести мову про можливість синергетичного підходу при вивченні динаміки злочинності, адже саме цим показником найчастіше користуються при

аналізі та прогнозуванні злочинності. Синергетика допоможе пояснити, як окремі злочини (мікрорівень) впливають на зміну такого соціального явища як злочинність (макрорівень). Це все вимагає зміни кримінологічних підходів до розуміння природи й сутності злочинності [186].

У стислому визначенні синергетику трактують як теорію самоорганізації. У більш розгорнутому визначенні - це наука, що досліджує процеси мимовільного переходу складних систем з менш упорядкованого, не рівноважного стану в більш впорядкований, що розкриває такі зв'язки між елементами цієї системи, при яких їхня сумарна дія в рамках системи перевищує по своєму ефекту просте додавання ефектів дій кожного елемента окремо [58, с. 34].

Зважаючи на те, що кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України є складним та динамічним правовим явищем необхідність використання синергетичного підходу є беззаперечним.

Використання в ході дослідження діалектичного підходу, зауважує О.В. Крушельницька, в основу якого покладено зв'язок теорії і практики, принципи пізнанності реального світу, детермінованості явищ, взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного тощо, дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності [161, с. 3].

Схожих висновків доходять В.М. Шейко та Н.М. Кушнарєнко, які наголошують, що діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечливість між сутністю і явищем, змістом і формою, дотриматись об'єктивності при оцінюванні дійсності. Досвід і факти є джерелом, основою пізнання дійсності, а практика – критерієм істинності теорії [389, с. 58].

На думку М.В. Костицького, категорії діалектики є універсальними логічними формами мислення, в яких відображені ті загальні властивості, відношення і зв'язки, які існують в об'єктивній реальності. Без понять і

категорій, констатує вчений, пізнання дійсності було б неможливим [146, с. 13].

В аспекті нашого дослідження діалектичний підхід дозволить з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України з дотичними до неї явищами правової дійсності, а також зв'язки між різними формами її здійснення.

Враховуючи той факт, що кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється у взаємодії її органів та установ, особливості такої діяльності мають висвітлюватися з урахуванням системного підходу.

Сутність вказаного підходу, стверджує Ю.Ю. Агапов, полягає в комплексному дослідженні великих і складних об'єктів (систем), дослідженні їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин. Згідно із системним підходом, система являє собою цілісність, що становить єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних частин. Кожну конкретну науку, діяльність, об'єкт можна розглядати як певну систему, що має множину взаємопов'язаних елементів, компонентів, підсистем, визначені функції, цілі, склад, структуру. До загальних характеристик системи відносять цілісність, структурність, функціональність, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, ієрархічність, цілеспрямованість, самоорганізацію [1, с. 98].

З погляду В.І. Корбутяка, системний підхід відкриває можливості для використання різних методів при дослідженні складних динамічних систем, до яких, перш за все, належать соціальні системи, для застосування відкритих у різних (математиці, кібернетиці, інформатиці та ін.) закономірностей і принципів при проектуванні або вдосконаленні організаційних структур та процесів управління соціальними системами [139, с. 27-28].

Як наголошує О.В. Кустовська, методологічна специфіка системного підходу полягає в тому, що метою дослідження є вивчення закономірностей і механізмів утворення складного об'єкта з певних складових. При цьому

особлива увага звертається на різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи, на процес (процедуру) об'єднання основних понять у єдину теоретичну картину, що дає змогу виявити сутність цілісності системи [168, с. 5].

Обраний предмет наукової розвідки вимагає застосування в ході дослідження й комплексного підходу. Вимогами зазначеного підходу є: встановлення всіх взаємозв'язків зазначеного процесу, врахування всіх зовнішніх впливів, усунення всіх випадкових факторів; використання в процесі дослідження різноманітних методів у їх різних поєднаннях [54, с. 74].

З цього приводу слушною є думка Д.А. Керімова про те, що комплексний підхід не зводиться до елементарного поєднання теорій всіх галузей знань у сумарне ціле, так само як поєднання методів різних наук у історичний конгломерат є непростим, а являє собою органічне поєднання наук у системну єдність при вивченні загального для них об'єкта. Це той рух наукового пізнання, коли відповідний об'єкт буде вивчатися не частинами, а цілісно, усебічно, системно, у єдності [106, с. 232-233].

Уважаємо, що комплексний методологічний підхід дозволить розглянути кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як багатоаспектний правовий феномен, з урахуванням її схожих та відмінних рис з іншими видами правозастосовної діяльності, з'ясувати її структуру та функціональне призначення.

Неабияке значення для наукової розвідки має і аксіологічний (ціннісний) підхід, що базується на понятті цінності і дає можливість з'ясувати якості і властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби окремої особистості і певного суспільства, а також ідеї і спонукання у вигляді норми та ідеалу. До цінностей суспільства належать лише ті позитивно значимі явища та їх властивості, що пов'язані з соціальним прогресом. Фундаментальними є гуманістичні або загальнолюдські цінності: життя, здоров'я, любов, освіта, праця, творчість, краса тощо. Системи цінностей є в кожній культурі, суспільстві, державі, професії, особистості.

Аксіологічному осмисленню підлягають матеріальні і духовні цінності. Будь-який соціальний інститут, спираючись на цінності більш загального рівня, формує власні специфічні цінності: культурні, педагогічні, професійні та ін. [277, с. 28].

Ціннісний (аксіологічний) підхід в юриспруденції, як стверджує А.О. Фальковський, це загальна стратегія дослідження, що визначає розгляд права крізь призму його відповідності з певними цінностями, що можуть забезпечуватись правом та бути його основою [355].

Переконані, що застосування аксіологічного підходу при здійсненні наукового пошуку дозволить з'ясувати роль кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України у забезпеченні загальнолюдських цінностей, перед усім, життя і здоров'я, прав та свобод людини.

Як наголошувалося вище, одним із елементів методології дослідження є наукові теорії.

Термін «теорія» в словнику української мови трактується у таких значеннях: 1) логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, яке ґрунтується на глибокому проникненні в суть досліджуваного явища та розкриває його закономірності; 2) учення про певну сукупність явищ, галузь знань, створене на підставі такого узагальнення; 3) сукупність узагальнених положень, які становлять певну науку чи розділ науки; сукупність наукових положень, необхідних для опанування певного ремесла, мистецтва, розуміння чого-небудь тощо; припущення, здогад щодо певного явища науки; 4) загальні засади певної науки, ремесла, а також абстраговане знання цих засад; 5) сукупність поглядів, суджень кого-небудь, з яких випливають певні правила поведінки; загальні міркування, що не ґрунтуються на реальній дійсності [340].

Наукова теорія, стверджує О.Н. Дьячкова, являє собою систему логічно взаємопов'язаних тверджень, містить довідний механізм побудови знання, втілює конкретну програму дослідження, що й забезпечує цілісність теорії як

єдиної системи знань. З методологічної точки зору, зауважує вчена, наукова теорія повинна прагнути до максимальної повноти і адекватності опису, цілісності і виводимості положень один з одного, внутрішньої несуперечності. Компонентами наукової теорії є емпірична основа (факти, отримані в ході експерименту), теоретична основа (постулати, закони, в яких описуються ідеалізовані об'єкти), логіка теорії (правила логічного виводу і докази), сукупність отриманих заяв і результатів [84].

Як зауважують С.Е. Вазинський та Т.І. Щербак, структуру теорії формують принципи, аксіоми, закони, судження, положення, поняття, категорії й факти. Під принципом у науковій теорії розуміють найабстрактніше визначення ідеї (початкова форма систематизації). Аксіома (постулат) – це положення, яке береться за вихідне для певної теорії й з якого формують усі наступні пропозиції й висновки теорії за попередньо фіксованими правилами. Теорія є найбільш розвинутою формою узагальненого наукового пізнання. Вона містить не тільки знання основних законів, а й пояснення фактів на їх основі. Теорія дозволяє відкривати нові закони і передбачати майбутнє [35, с. 36].

Предмет наукового пошуку, яким є кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України, дозволяє стверджувати, що в основі його дослідження, перед усім, лежать положення теорії правоохоронної діяльності, розробниками якої є Р.Г. Ботвінов, Ю.А. Ведерніков, А.М. Кучук, А.І. Білас, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк, В.В. Микитенко та інші.

На переконання А.І. Білас, логічним є виділення розуміння правоохоронної діяльності у вузькому (професійному) і широкому аспектах. У першому випадку – це правоохоронна діяльність, спрямована на протидію злочинності й іншим правопорушенням. Тобто це спеціалізована діяльність з правової охорони суспільних відносин, якою займаються спеціально утворені для цього органи держави – правоохоронні органи. У широкому розумінні правоохоронна діяльність – це діяльність, за якої спеціально уповноважені

суб'єкти забезпечують охорону права від посягань, реалізацію політики держави у цій сфері. Основними відмінними ознаками правоохоронної діяльності, з погляду дослідника, є: публічність, професійність, процедурно-процесуальний характер, юрисдикційний характер; спрямованість на охорону прав і свобод людини, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; при її здійсненні спеціально уповноваженими суб'єктами застосовуються, як правило, правові засоби тощо [17, с. 8-9].

Як стверджує Р.Г. Ботвінов, правоохоронна діяльність - це правова діяльність не тільки за змістом, але й за формою. Зважаючи на загальний об'єкт правоохоронної діяльності (правопорядок), вона включає такі цілеспрямовані дії: 1) виявлення загроз існуючому правовому порядку; 2) попередження порушень правопорядку; 3) припинення порушень правопорядку; 4) відновлення правового порядку; 5) застосування заходів юридичної відповідальності до порушників правопорядку.

Юридичними властивостями такої діяльності, зауважує правник, є: а) владність, що виявляється в здатності спрямовувати поведінку людей в державних інтересах; б) предметність, яка не вичерпується лише порушеннями права та їх наслідками, але й включає причини порушень та умови, які їм сприяють; в) правове опосередкування (врегулювання) цієї діяльності, при чому право – це не лише засіб регламентації правоохоронної діяльності, але й об'єкт її захисту; г) багато суб'єктність, оскільки до її здійснення залучається все більша кількість державних органів, громадських організацій, трудових колективів, окремих громадян; д) результативність, що обумовлена як цілеспрямованою діяльністю державних органів і громадських організацій, так і активною зацікавленою участю в ній окремих громадян [32, с. 45-46].

До функцій правоохоронної діяльності, на переконання Ю.А. Ведернікова та А.М. Кучука, слід віднести: охорону, профілактичну функцію, нагляд (контроль), регулятивну функцію, каральну та виховну функції. Загальносоціальними принципами правоохоронної діяльності є:

гуманізм, демократизм, соціальної справедливості, рівності всіх перед законом. До спеціальних принципів правоохоронної діяльності слід віднести: верховенство права; законності; добропорядності громадян; гласності; взаємодії з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням; професіоналізму та компетентності, незалежності суб'єктів правоохорони; безперервності. З погляду вчених, правоохоронна діяльність здійснюється через певний механізм, який включає в себе нормативний, інституційний та функціональний компоненти [40, с. 175-176].

До теорій, що складають підґрунтя нашої наукової розвідки, слід віднести і наукову теорію професійної діяльності.

Одним з її розробників є О.А. Файер, яким стверджується, що професійна діяльність – це вид трудової діяльності професіоналів, які володіють комплексом спеціальних теоретичних знань та практичних навиків, набутих в результаті спеціальної підготовки та досвіду роботи, мають високу ділову репутацію та володіють професійною етикою, зміст якої складається з доцільної зміни та перетворення навколишнього середовища шляхом виконання покладених на них особливих професійних обов'язків та здійснюючи надані їм для цього права, та діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам [354, с. 130].

В.Л. Погрібна в свою чергу трактує професійну діяльність як систему взаємозалежних дій працівників, виконуючи які, вони отримують суспільно необхідні результати праці та викликають мимовільний розвиток ненавмисних для людини і суспільства соціально-економічних наслідків. Мірою такої навмисної системи дій, з погляду дослідниці, є рівень їх погодженості у складі трудового колективу і суспільному виробництві в цілому. Отже, розуміння сутності професійної діяльності базується на принципі того, що працівник одночасно є і результатом, і умовою розвитку суспільного виробництва, суспільства і людства в цілому [226, с. 141, 173].

На переконання Т.Г. Коломоєць, професійна діяльність має чотири складових, а саме: 1) соціальна складова професійної діяльності (професійна соціалізація особистості в суспільстві) пов'язана з формуванням професійних знань, умінь, навичок, засвоєння норм професійної етики, становлення особистості, як суб'єкта професійної діяльності; 2) психологічна складова (професійний розвиток, свідома активність індивіда) визначає становлення в індивіда професійної самосвідомості, розвиток особистісних психологічних якостей працівника, які забезпечують ефективне виконання ним своєї професійної діяльності; 3) економічна складова професійної діяльності дозволяє раціонально поєднувати фактори виробництва шляхом матеріально-речового втілення конкретних результатів праці і отримання винагороди; 4) суспільна професійна складова, до якої входять і соціально-психологічні і соціально-економічні, характеризується фактом задоволення людей в процесі професійної діяльності суспільних потреб та інтересів [132].

В аспекті нашого дослідження, вважаємо, що найбільш затребуваною є теорія запобіжної діяльності щодо злочинності.

Як стверджує з цього приводу А.П. Закалюк, запобігання злочинності у буквальному розумінні означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Це коротке визначення відображає основну мету запобіжної діяльності – перешкодити вчиненню злочинів, скоротити їхню кількість і тим самим зменшити розміри злочинності. Запобігання злочинам має пряме значення щодо існуючої злочинності. По-перше, запобіжна діяльність щодо злочинності безпосередньо спрямовується не проти неї у тому вигляді (обсязі), в якому вона існує на теперішній час, а стосовно чинників, що її зумовлюють. Ця діяльність здійснюється з метою перервати дію останніх і тим самим перешкодити подальшому вчиненню злочинів, існуванню злочинності у сучасних параметрах та їхньому збільшенню. По-друге, злочинність дійсно є соціальним феноменом, що виявляється у кримінальній активності частини членів суспільства, на високому загальному рівні зумовленим певними об'єктивними соціальними явищами та передумовами,

станом суспільних відносин, дії яких неможливо запобігти безпосередніми упереджувальними заходами [92, с. 318-319].

Запобігання злочинності, стверджує О.А. Шевченко, є одним із напрямків кримінально-правової політики держави, яке складається із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності [386, с. 196].

Запобіжні заходи, як наголошує В.В. Голіна здійснюється на трьох рівнях: 1) на загальносоціальному рівні запобігання злочинності здійснюється різними органами державної влади й управління, а також громадськими організаціями та громадами, до безпосередніх функцій яких не належить боротьба зі злочинністю; 2) спеціально-кримінологічне запобігання злочинності здійснюється конкретними державними органами, для яких боротьба зі злочинністю, захист прав громадян є професійним обов'язком. У процесі своєї професійної діяльності спеціальні суб'єкти здійснюють вплив на криміногенні фактори, а також встановлюють причини та умови вчинення злочинів та вживають заходів щодо їх усунення; 3) на індивідуальному рівні запобігання полягає у цілеспрямованих заходах щодо конкретної особи (групи осіб), схильної до вчинення злочину, причин та умов, що детермінують поведінку цієї особи [165, с. 84].

Визначальну роль в ході проведення наукової розвідки відіграють наукові методи пізнання.

Як відомо, термін «метод» тлумачиться в таких значеннях: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [194].

У загальнонауковому, філософському значенні термін "метод" означає шлях пізнання і витлумачення будь-якого явища дійсності. Загальнонаукові

методи пізнання базуються на знанні універсальних законів природи, суспільства і мислення. Це методи пізнання предмета в розвитку, в зв'язку і взаємозалежності явищ як єдності і боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні, заперечення заперечення, причини і наслідку, необхідності й випадковості, сутності та явища, одиничного, особливого й загального тощо. У спеціально-науковому значенні слово метод означає шлях пізнання і витлумачення явищ, який використовується в певній конкретній науці [148].

На переконання Р.М. Соскова, методи, що використовуються для проведення наукового дослідження кримінологічних проблем, слід розподілити на чотири групи: загально-філософські, загальнонаукові, конкретно-наукові та спеціальні [294, с. 312].

Як стверджує А. Крижановський, до загальних методів кримінологічних досліджень, належать: аналіз і синтез, індукція, дедукція, абстрагування, експеримент, формалізація, моделювання, математичні методи, системний аналіз, висунення гіпотез тощо. Спеціальними методами кримінологічних досліджень є: аналітичне, соціологічне обстеження; статистичний і функціональний аналіз [153, с. 127-128].

Аналіз, зауважує А. Найчук, може бути предметним, фізичним, а може бути і уявним (розумовим). У першому випадку ціле, в буквальному розумінні слова, фізично ділиться на утворюючі його компоненти. В другому випадку ціле розчленовується не предметно, не фізично, а лише в уяві (розумово), в думках людини, залишаючись в тому вигляді, в якому воно існує в реальності. Проте одного аналізу, зауважує вчений, не достатньо для пізнання, він дозволяє встановити склад цілого, тобто наявність утворюючих його частин, їх властивості і роль в цілому, виокремити основу цілого.

Інколи, наголошує вчений, поставлене завдання можливо вирішити тільки за допомогою синтезу, який виступає, як предметне або уявне об'єднання частин, компонентів, виокремлених в процесі аналізу в єдину цілісну систему. Проте, будучи об'єднанням компонентів частин в цілісну

систему, синтез в жодному разі не являє собою «возз'єднання» цілого в його безпосередній, первісний стан. Дане відновлення цілого відбувається після того, як на стадії аналізу були виокремлені та вивчені його компоненти, частини, як були розкриті внутрішні взаємозв'язки його частин, усе «багатство» внутрішнього змісту системи [202, с. 24-26].

Отже, метод аналізу дозволяє розподілити кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України на складові частини з метою їх окремого дослідження як елементів єдиного феномену. В той час, як з допомогою синтезу маємо можливість об'єднати різні види кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України в одне ціле задля з'ясування її юридичної природи.

Дедуктивною називають таку розумову конструкцію, в якій висновок щодо якогось елементу множини робиться на підставі знання загальних властивостей всієї множини. Змістом дедукції як методу пізнання є використання загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ. Під індукцією розуміють перехід від часткового до загального, коли на підставі знання про частину предметів класу робиться висновок стосовно класу в цілому. Дедукція та індукція – взаємно протилежні методи пізнання [35, с. 46].

З вказаного слідує, що метод дедукції дозволить сформулювати умовиводи щодо поняття та характерних ознак кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України враховуючи судження та висновки вчених про дотичні до такого роду діяльності явища правової дійсності. В свою чергу метод індукції дозволить сформулювати авторські судження про феномен кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України виходячи з теоретичних висновків про її структурні елементи.

Зважаючи на те, що кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України є динамічним юридичним явищем при її дослідженні має бути використаний функціональний метод.

Функціональний метод, стверджує О.М. Лоцихін є видом наукових досліджень державно-правових явищ та процесів шляхом аналізу і узагальнення їх функцій. Це спосіб, прийом наукових досліджень, зумовлений об'єктом дослідження. За своєю суттю функціональний метод є науковим методом, тобто науковим дослідженням, способом, формою наукового пізнання, видом наукових досліджень діяльнісних аспектів державно-правових феноменів в юридичній науці і науці в цілому. За своїм змістом функціональний метод є науковим дослідженням функцій державно-правових феноменів або через функції державно-правових явищ, тобто держави і права в цілому, та їх окремих інститутів з метою з'ясування ролі, значення, статусу тощо. За своєю формою функціональний метод є певним видом досліджень, аналізу [182, с. 29-30].

За свою суттю функціональний метод є науковим методом, тобто способом наукового пізнання діяльнісних аспектів державно-правових феноменів, а за змістом функціональний метод є науковим дослідженням функцій держави чи її окремих інститутів з метою з'ясування ролі, значення, статусу тощо, а за своєю формою функціональний метод є певним видом дослідження, аналізу [400].

Аналіз вищевикладеного дає підстави стверджувати, що функціональний метод слід використати при з'ясуванні основних напрямів здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, тобто її функцій.

Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як і будь-яка інша соціальна діяльність має свою внутрішню будову, а отже при її дослідженні варто послуговуватися методом структурного аналізу.

Структурний аналіз - це метод дослідження статичних (сталих) характеристик ієрархічно впорядкованої системи шляхом виділення в ній підсистем і елементів різного рівня і визначення відносин і зв'язків між ними. Об'єктами дослідження структурного аналізу є різні варіанти структур, які

можуть бути виявлені в процесі декомпозиції системи, що дозволяють всебічно оцінити властивості системи в цілому [34].

Як зазначає В.М. Бутузов, системно-структурний аналіз являє собою метод дослідження складних, багаторівневих об'єктів, процесів, систем, що починається із загального її огляду та деталізується у подальшому, враховує ієрархічну структуру з великою кількістю рівнів, взаємозв'язки та взаємозалежність елементів системи. При цьому, предметом дослідження є структура системи [34, с. 68].

Окрему групи методів наукової розвідки становлять спеціально-наукові (конкретно-наукові) методи.

Конкретно-наукові методи, як зазначають С. Гусарєв та О. Тихомиров, визначають як сукупність принципів, прийомів, правил, способів і засобів дослідження певних об'єктів (явищ, предметів, фактів); вони є сукупністю, комбінацією частини пізнавальних прийомів, набір яких залежить від природи об'єкта і умов процесу пізнання [65, с. 88].

У процесі дослідження, зауважує І.М. Довбань, варто використовувати формально-юридичний (догматичний) метод, який, по-перше, є одним із фундаментальних методів для досліджень, де об'єкт і предмет пов'язані з правовими категоріями [78, с. 102]. Формально-догматичний метод дає можливість установити зовнішні ознаки правових явищ, їхні відмінності одне від іншого, виробити поняття, дати їх визначення і виразити в конкретних формулах. Наприклад, такими поняттями є: правова норма, нормативно-правовий акт, система права, суб'єкт права, дієздатність, правоздатність, гіпотеза, санкція, диспозиція, злочин та інші [33, с. 39].

Використання формально-догматичного методу в ході здійснення нашого дослідження дасть можливість сформулювати дефініцію поняття кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України та з'ясувати її характерні риси.

Порівняльний метод – це метод, що полягає у зіставленні двох чи більше таких, що можуть бути порівняні, об'єктів (феноменів, явищ, ідей,

положень та інститутів законодавства, судових рішень, результатів наукових досліджень тощо) та виділення в них загального, спільного, схожого, відмінного та унікального [191, с. 7].

Порівняння розуміється як процес відображення і фіксації відношень тотожності, схожості у правових явищах різних держав, а порівнянню піддається загальне, особливе й одиничне у таких явищах [89, с. 9]. Порівняння здійснюється у формах зіставлення і протиставлення, при цьому воно може бути науковим лише у випадках, коли порівнюються не випадкові, а типові факти, враховуються взаємозв'язок з конкретною обстановкою, причинами виникнення, а також динаміка розвитку [147, с. 35].

В контексті нашого дослідження порівняльний метод стане в нагоді при визначенні спільного, схожого та відмінного кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України з подібною діяльністю інших суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями, а також кримінологічної діяльності згаданого органу державної влади з суміжними поняттями, серед яких правоохоронна діяльність, запобіжна діяльність тощо.

Від порівняльного методу слід відрізнити компаративний.

Як зауважує М.І. Мельник, за допомогою компаративного методу можуть бути визначені найбільш досконалі з техніко-юридичного боку, науково обґрунтовані, апробовані на практиці та актуальні положення кримінального законодавства держав континентальної Європи, частиною якої є Україна, під кутом зору як їх можливого врахування під час подальшого удосконалення КК України, так і загалом гармонізації кримінального законодавства європейських держав [191, с.7-8].

Водночас, з погляду Є.С. Назимка, при проведенні конкретного компаративістського дослідження слід враховувати такі вимоги: а) предмет дослідження повинен порівнюватися з аналогічними за їх призначенням ознаками, сутністю та властивостями; б) співставлення має бути системним та підпорядкованим загальній меті, тобто отриманні обґрунтованого та істинного результату; в) мають досліджуватися не окремі випадкові деталі,

нюанси, фрагменти тощо, а типові, достовірні факти в рамках предмета порівняльно-правового аналізу; г) застосування цього методу має бути поєднане з гармонічним використанням інших методів наукового пізнання [201, с. 7].

З вказаного випливає, що послугувавшись цим методом видається можливим співставити кримінологічну діяльність, що здійснюється пенітенціарними установами та органами в Україні та деяких європейських державах.

Уважаємо, що на емпіричному рівні при дослідженні кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільним є використання низки соціологічних методів.

Зокрема, інтерв'ювання (шляхом експрес опитування) та анкетування різних категорій респондентів (державних службовців, суддів, працівників правоохоронних і правозахисних органів, різних верств населення). Цей метод у контексті дослідження використовують як свого роду «перевірочний лакмусовий папірець» для підтвердження або спростування окремих положень, здобутих у процесі наукового пошуку [78, с. 102].

Зважаючи на необхідність підготовки рекомендацій та пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства з питань здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, доцільним є використання методу правового моделювання.

Метод моделювання сприяє розширенню горизонтів правового пізнання, отриманню значущих для теорії та практики права висновків не тільки щодо наслідування правової поведінки суб'єктів, а й щодо створення нових і корекції існуючих правових норм та інститутів [116, с. 214].

Теоретично-практична значущість правового моделювання виявляється головним чином у двох аспектах, зокрема у взаємовпливі правової моделі (як моделі законодавства, так і правозастосування), політичної ситуації та економічних умов та в інструментальному характері правової моделі, що допомагає побудові логічного і несуперечливого законодавства [223].

Осмилення всього вищевикладеного дає можливість дійти висновку про те, що при здійсненні наукової розвідки обраного предмету дослідження слід послуговуватися таким методологічним інструментарієм:

- 1) універсальними гносеологічними принципами (всебічності і повноти, об'єктивності, історизму, єдності теорії й практики);
- б) положеннями наукових теорій, зокрема правоохоронної діяльності, професійної діяльності, запобіжної діяльності тощо;
- 3) методологічними підходами, а саме: синергетичним, діалектичним, системним, комплексним, аксіологічним;
- 4) загальнонауковими й конкретно-науковими методами пізнання.

1.3. Структура кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України

Всебічне наукове пізнання обраного явища правової дійсності потребує з'ясування не тільки його сутності та характерних рис, але й інших його юридичних властивостей, зокрема структури. Задля досягнення цієї мети, перед усім, слід визначити змістовне наповнення вказаного феномену.

Так, у філософському словнику термін «структура» (від лат. *structura* – будова, розміщення, порядок) тлумачиться як спосіб закономірного зв'язку між складовими предметів і явищ природи та суспільства, мислення та пізнання, сукупність істотних зв'язків між виділеними частинами цілого, що забезпечує його єдність; внутрішня будова чого-небудь [101, с. 611]. Схожим чином трактується слово «структура» і у Великому тлумачному словнику сучасної української мови: 1) взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова; 2) устрій, організація чого-небудь [42, с. 1208].

Із зазначеного випливає, що під структурою кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої системи України слід розуміти сукупність її елементів та істотні зв'язки між ними.

Соціальну діяльність, якою є і кримінологічна, визначають як цілеспрямовані дії, що базуються на врахуванні потреб, інтересів і дій інших людей, а також існуючих в суспільстві соціальних норм; сукупність вчинків та інших соціальних дій особистості, які мають мотиви, реакцію на її соціальний статус, складають поведінку людини [295]. Таким чином, діяльність зводиться лише до сукупності дій або вчинків.

На переконання І. Шпекторенко та Є. Бородін, діяльність є філософською, соціологічною і психологічною категорією; явищем, що досліджується всіма суспільними і гуманітарними науками: взаємодією людини з навколишньою дійсністю, у процесі якої людина свідомо й цілеспрямовано змінює світ і себе. Це специфічна людська активність у

різних сферах, що регулюється свідомістю, компетентністю, іншими якостями, породжується потребами, інтересами, вона спрямована на пізнання та перетворення зовнішнього світу і людини. Діяльність здійснюється згідно зі схемою «суб'єкт – об'єкт», причому суб'єктом може бути особистість, група, а об'єктом – як предмети (тоді це буде предметна діяльність), так і інші суб'єкти (тоді це буде спілкування). Іншими словами, суб'єкт – той, хто здійснює діяльність, об'єкт – те, на що вона спрямована [394, с. 47].

З вказаного слідує, що складовими будь-якої діяльності є два елементи, а саме: суб'єкт та об'єкт.

Дещо інший підхід до внутрішньої будови діяльності поділяють Е.Г. Юдін, з погляду якого структура діяльності включає мету, засіб (засоби), процес і результат діяльності [397, с. 247], а також С. Щерба, В. Щедрін та О. Заглада, якими стверджується, що будь-яка діяльність включає в себе мету, засіб, результат і сам процес діяльності, і відповідно невід'ємною характеристикою діяльності є її усвідомленість [396, с. 67].

Осмислення зазначених висновків вчених дає можливість виокремити такі елементи діяльності як: мету, засоби, процес, результат, усвідомленість діяльності. Щоправда переконані, що з-поміж зазначених складових діяльності найбільш обґрунтованим елементом є засоби її здійснення, оскільки мета, наприклад, є ніщо інше, ніж запланований результат діяльності; процес діяльності передбачає етапи її здійснення, одним з яких є результат; усвідомлення – це властивість суб'єкта, який здійснює конкретну діяльність.

Структура діяльності в уявленні В. Шадрикова – це не просто її етапи або фази, а процесуально та функціонально перманентно поєднані між собою елементи: сенс і мотиви діяльності для особистості; відображення об'єктивних та суб'єктивних умов діяльності; мета діяльності; уявлення про результати і програму діяльності; програма діяльності; цілеспрямована активність; нормативні умови діяльності; прийняття рішень; індивідуальні якості суб'єкта; орієнтування і кореляція діяльності; відображення

параметрів результатів; відображення результатів дій; відображення дій [381, с. 13].

Аналіз означеної позиції вченого все ж дозволяє зробити висновок, що вказані характеристики є скоріше або внутрішніми установками суб'єкта діяльності (сенс, мотиви, мета, цілеспрямованість), або планом діяльності (відображення об'єктивних та суб'єктивних умов діяльності, програма діяльності, нормативні умови діяльності, відображення параметрів результатів), або етапами діяльності (постановка мети, прийняття рішень, відображення результатів дій).

Враховуючи спорідненість кримінологічної діяльності з іншими видами діяльності, зокрема з професійною, юридичною, педагогічною, аналітичною, управлінською тощо доцільним вважаємо з'ясування підходів до їх внутрішньої будови.

Так, наприклад, з погляду О. Мандзюк, структура аналітичної діяльності має включати такі компоненти: 1) аксіологічна складова (базується на системі цінностей, які є принципово важливими для певного суспільства); 2) управлінська складова (охоплює функціональний складник (цілепокладання, планування, організація, супроводження, контроль за виконанням, дотриманням строків, за якістю роботи тощо); комунікативний складник (спілкування із замовниками, керівниками, з членами науково-творчих колективів і допоміжними працівниками); роботу з персоналом (відбір і підготовка кадрів, оцінка ділових якостей і компетенцій, стимулювання до постійного професійного удосконалення тощо)); 3) суб'єктно-об'єктна складова (представлена єдністю суб'єктів (як персональних, наприклад окремих експертів, так і колективних – аналітичних центрів, аналітичних підрозділів установ і закладів тощо) і об'єктів аналітичної діяльності (від окремих даних, що підлягають обробці, інформаційних ресурсів до кінцевих документів, що містять результати проведеної роботи)); 4) процесуальна складова (відтворює етапи, стадії аналітичної роботи, процедури збору, перевірки/верифікації інформації,

методів її обробки, систематизації й синтезу нових знань); 5) нормативна складова (має на меті регламентацію усіх аспектів аналітики як діяльності на рівні законів, підзаконних актів, а також в окремих випадках — відомчих інструкцій, положень тощо) [189, с. 173-174].

Проте переконані, що не всі із вище зазначених компонентів доцільно відносити до внутрішньої будови аналітичної діяльності як явища соціально-правової дійсності. Так, наприклад, система цінностей є принципом, на основі якого здійснюється аналітична діяльність, а не її складовою. Контроль за аналітичною діяльністю є окремим видом соціальної діяльності. Етапи, стадії діяльності є процесуальним (динамічним) аспектом характеристики аналітичної діяльності, в той час як її структура відображає статичну (внутрішню) сторону цього феномену. Регламентація аналітичної діяльності є сукупністю нормативно-правових актів, які унормовують таку діяльність (зовнішнім чинником, що впливає на умови і порядок її здійснення), але аж ніяк не є її структурним елементом.

Беззаперечними складовими аналітичної діяльності є суб'єкти її здійснення (персональні, колективні), об'єкти (дані, інформаційні ресурси, документи), методи обробки і систематизації інформації, що є по суті засобами такої діяльності.

І. Шпекторенко та Є. Бородін стверджують, що до структури управлінської діяльності варто включити такі компоненти: мотив; прийняття рішень; визначення проблеми; постановка мети діяльності; процес діяльності; засіб (засоби) діяльності; контроль; результат; рефлексія [394, с. 51].

Проте вважаємо, що деякі із зазначених вище компонентів все ж не коректно розглядати у якості структурних елементів, зважаючи на такі аргументи: а) мотив і мета, що є відповідно внутрішньою силою та кінцевою ціллю суб'єкта є характеристиками останнього, а не діяльності як такої; б) визначення проблеми є проміжним результатом управлінської діяльності; в) процес діяльності вказує на послідовність дій або етапів її здійснення, а не

внутрішню будову; г) контроль, як зазначалося попередньо, є окремим видом діяльності.

Досліджуючи професійну діяльність А.О. Файер сформував умовивід, що будь-яка діяльність включає в себе мету, засіб та сам процес діяльності. В широкому розумінні, зауважує дослідник, діяльністю є створення та реалізація відповідних прав та обов'язків, виконання, дотримання, застосування різноманітних дій, які тягнуть за собою відповідні наслідки [354, с. 127].

Однак, переконані, що дійсними структурними елементами професійної діяльності є лише дії та засоби, за допомогою яких здійснюються такі дії. Мета та процес діяльності, як наголошувалося попередньо, не відображають її компоненту будову.

Характеризуючи структуру професійної діяльності, М.Д. Прищак та О.Й. Лесько дійшли висновку, що в психології праці склалося два основних способи вирішення проблеми психологічного аналізу професійної діяльності: 1) структурно-морфологічна парадигма психологічного аналізу діяльності, відповідно до якої основним структурним компонентом діяльності є дія, а організація діяльності в цілому трактується як ієрархія систем дій різного рівня складності; 2) функціонально-динамічна парадигма, яка передбачає необхідність кількох якісно різнорідних психологічних компонентів – одиниць, які закономірно взаємопов'язані між собою і утворюють цілісну психологічну структуру діяльності. Відповідно основними компонентами інваріантної структури діяльності є мотивація, цільовизначення, інформаційна основа діяльності, прогнозування її результатів, прийняття рішення, планування, програмування, контроль, корекція, а також оперативний образ об'єкта діяльності, система індивідуальних якостей суб'єкта і сукупність виконавських дій [243].

Осмислення змісту наведених положень вчених дозволяє зробити висновок, що внутрішню будову професійної діяльності відображає саме

перший із зазначених підходів. В той час як другий підхід дає уявлення про організацію і контроль за такою діяльністю.

Структура професійної діяльності, на думку А.Е. Жалінського, складається з таких елементів: 1) суб'єкти – професіонали, що є носіями тієї чи іншої діяльності; 2) виконання професіоналами своїх обов'язків, їх праця, робота, витрати фізичної та інтелектуальної енергії; 3) статус, яким наділяються професіонали; 4) нормативно-ціннісна база тієї чи іншої діяльності, втілена у відповідній професійній галузі та професійній етиці [87, с. 27, 44, 57-61, 114-119].

Проте з такою позицією правника не можна погодитися беззаперечно, адже статус суб'єкта є нічим іншим, ніж його правовим положенням в суспільстві і державі, а нормативна база є правовим підґрунтям діяльності суб'єкта. Тому більш коректно вести мову про суб'єктів, дії та засоби здійснення професійної діяльності.

Педагогічна діяльність, з погляду І.М. Дичківської, структурно охоплює взаємопов'язані компоненти (зовнішні - мета, засоби досягнення, об'єкт впливу, суб'єкти діяльності, результат і внутрішні - мотивація, зміст, операції). Як і будь-яка діяльність (у тому числі й педагогічна), стверджує дослідниця, вона виконує ряд функцій – гностичну, проектувальну, конструктивну, комунікативну, організаторську [77, с. 50].

Слід підтримати позицію вченого про те, що мета та результат діяльності є її зовнішніми характеристиками. Водночас заперечної оцінки заслуговує висновок автора про віднесення до них засобів, об'єкту та суб'єктів діяльності, адже ці елементи відображають зміст діяльності, а отже є невід'ємними елементами її внутрішньої структури.

Під структурою юридичної діяльності С.Д. Гусарєв пропонує розуміти певний взаємозв'язок, взаємне розташування її складових частин; сукупність сталих зв'язків, що забезпечують її цілісність та збереження основних властивостей за умов внутрішніх та зовнішніх змін.

Її загальну структуру, зауважує правник, утворюють: об'єкти, суб'єкти, учасники, юридичні дії, операції, засоби їх здійснення, прийняті рішення та результати дій. До суб'єктів юридичної діяльності за ознакою професійності, на думку вченого, належать індивіди, колективи юристів, окремі юридичні інституційні утворення. Під об'єктом юридичної діяльності дослідником розуміються суспільні відносини, а також норми права, правові відносини, стани суспільних відносин. Під засобами юридичної діяльності автор розуміє явища матеріального світу, за допомогою яких її мета перетворюється у результат, а дії та операції як зовнішні акти людської поведінки, що спричиняють правові наслідки або пов'язані з ними результати. Серед форм юридичної діяльності вченим пропонується виокремити зовнішні та внутрішні форми, правові та організаційні [66, с. 17-18].

Однак переконані, що позиція дослідника не позбавлена дискусійних моментів. Так, наприклад, невиправданим вважаємо розмежування суб'єктів та учасників юридичної діяльності, що по суті є тотожними поняттями. Норми права скоріше є засобом юридичної діяльності, а не її об'єктом. Складовою діяльності є дії суб'єктів, а операції є способом виконання таких дій, тому їх виділення окремим елементом вважаємо не доцільним. Ухвалені суб'єктом юридичної діяльності рішення є результатом здійснення такої діяльності, що також не доцільно розглядати її складовою.

Дещо інший підхід до структури юридичної діяльності запропоновано І.В. Підвінською. Дослідниця зауважує, що юридичній діяльності притаманні наступні складові елементи: об'єкти, суб'єкти, методи, засоби, форми, дії та операції та ін.

Об'єктами юридичної діяльності, наголошує вчена, є процеси, явища та предмети навколишнього середовища, по відношенню до яких здійснюється правовий вплив. Виділяють загальний та безпосередній об'єкти. До загального відносять відповідність правових норм існуючим суспільним відносинам, а безпосереднім є дії суб'єктів права, їх правовий статус, правосвідомість та культура, правові документи, процеси тощо. Суб'єктами

юридичної діяльності, з погляду авторки, є професійні юристи, об'єднання юристів, державні та недержавні установи, організації, інституції. Методами здійснення юридичної діяльності є прийоми та способи, що використовуються для досягнення певного бажаного результату. Прийнято вирізняти два основних методи впливу на суспільні відносини: метод примусу та метод заохочення. Форми здійснення юридичної діяльності поділяють на правові та не правові (виховання, інформування, фінансування тощо). Засоби юридичної діяльності норми права, правові категорії, юридична техніка та предмети матеріального світу, які допомагають у досягненні мети юридичної діяльності, забезпеченні високого рівня її ефективності [225].

Загалом погоджуючись із вказаним підходом до трактування структури юридичної діяльності, все ж переконані, що методи діяльності є одним із її засобів, що узгоджується з інструментальною теорією права. Водночас одним із таких методів, поряд із зазначеними вище, є переконання, на чому не акцентує увагу правник.

Варто зауважити, що деякими дослідниками запропоновано авторський концепт структури кримінологічної діяльності.

Так, зокрема, з погляду В. Давиденко структурний зміст кримінологічної діяльності прокурора на стадії досудового слідства утворюють дії прокурора, пов'язані з реалізацією його повноважень, передбачених статтею 227 КПК України [69, с. 113]. Проте, як впливає з попередніх результатів нашого дослідження, вказаний підхід не є виправданий, адже будь-яку діяльність утворюють не лише сукупність дій.

В свою чергу, на переконання А.Є. Фоменка, найбільш оптимальним є підхід, за якого до внутрішньої будови кримінологічної діяльності Національної поліції загалом та форм її проявів, зокрема, слід включити такі елементи: суб'єкти, об'єкти, заходи (сукупність дій, що вчиняються за допомогою засобів), методи діяльності [363, с. 70]. Уважаємо, що зазначений підхід також не позбавлений дискусійних положень як щодо відокремлення

методів від засобів діяльності, так і щодо відсутності в структурі кримінологічної діяльності форм її здійснення.

Узагальнення всього вищевикладеного дозволяє зробити висновок, що структуру кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України (далі - ДКВС України) складають: суб'єкти, об'єкти, дії (заходи), засоби та форми діяльності.

Суб'єкт (лат. *subjectum* те, що лежить внизу, перебуває в основі) з точки зору філософії – поняття, яке означає носій діяльності, що пізнає світ навколо себе та впливає на нього; людина або група осіб, культура, суспільство або людство в цілому на відміну від того, що вивчається або змінюється внаслідок дій. Суб'єкт – це особа, або організована група осіб, соціальна, етнічна та політична спільнота, суспільство загалом, що здійснюють властиву їм діяльність, спрямовану на практичне перетворення предметної дійсності, теоретичне й духовно-практичне освоєння об'єктивної реальності; носій означених якостей, що уможливають виконання ним суспільно значущих функцій. Суб'єкт це той, хто здійснює якусь дію, або від кого направлена певна діяльність. І відповідно направлена ця діяльність на об'єкт [326].

В контексті нашого дослідження до суб'єктів кримінологічної діяльності ДКВС України слід віднести Департамент з питань виконання кримінальних покарань, міжрегіональні територіальні органи з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, органи, установи виконання покарань, слідчі ізолятори, центри пробації та навчальні заклади, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України.

Так, відповідно до Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань, що затверджене наказом Міністерства юстиції України від 01.04.2020 № 1302/5 серед завдань цього міжрегіонального територіального органу Міністерства юстиції та ДКВС України є: 1) забезпечення здійснення заходів стосовно виявлення та запобігання

вчиненню кримінальних правопорушень і дисциплінарних проступків засудженими та особами, узятими під варту, а також заходів щодо них для припинення кримінальних правопорушень і дисциплінарних проступків;

2) здійснення діяльності у напрямку дотримання внутрішньої безпеки, проведення заходів щодо виявлення, попередження та припинення кримінальних та інших правопорушень в Департаменті та органах і установах;

3) здійснення заходів щодо запобігання та виявлення корупції в Департаменті, органах і установах та контролю за їх реалізацією;

4) організація процесу ресоціалізації засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань;

5) організація проведення соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, які відбувають покарання в установах виконання покарань, залучення до її проведення представників релігійних і благодійних організацій, громадських об'єднань, творчих спілок, фізичних осіб;

6) організація та контроль персоналу Департаменту з питань проходження професійного навчання;

7) організація загальноосвітнього та професійно-технічного навчання засуджених в установах виконання покарань.

Департамент з питань виконання кримінальних покарань відповідно до покладених на нього завдань:

а) забезпечує спрямування службової діяльності, організаційно-методичне забезпечення оперативних підрозділів та підрозділів нагляду і безпеки, режиму і охорони, інженерно-технічних засобів охорони, контролю за виконанням судових рішень органів і установ;

б) забезпечує контроль за організацією охорони установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, дотримання правопорядку та забезпечення безпеки в них;

в) вживає заходів щодо усунення порушень у сфері дотримання прав засуджених та осіб, узятих під варту;

г) здійснює в межах повноважень контроль за діяльністю органів та установ;

д) готує пропозиції про внесення змін до нормативно-правових актів щодо організації охорони установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, забезпечення правопорядку та безпеки в них;

е) організовує взаємодію з органами державної влади,

органами місцевого самоврядування та об'єднаннями громадян щодо підготовки засуджених до звільнення з установ виконання покарань [234].

Аналіз вище зазначених й інших завдань та повноважень, що покладаються на Департамент з питань виконання кримінальних покарань дає підстави стверджувати, що при здійсненні кримінологічної діяльності він здійснює такі функції: 1) контрольну; 2) запобіжну; 3) організаційну; 4) координаційну; 5) нормопроєктну; 6) методичну; 7) освітню; 8) соціально-виховну; 9) ресоціалізаційну; 10) інформаційно-аналітичну.

Одним із суб'єктів здійснення кримінологічної діяльності з-поміж державних установ ДКВС України є слідчі ізолятори.

Ознайомлення з нормативними приписами Положення про державну установу «Київський слідчий ізолятор» дозволяє виокремити такі його кримінологічні повноваження: а) забезпечує правопорядок, додержання вимог режиму, правил внутрішнього розпорядку у слідчому ізоляторі та на прилеглий до нього території; б) забезпечує безпеку засуджених і осіб, узятих під варту, персоналу та інших осіб, які перебувають на території слідчого ізолятора; в) запобігає вчиненню кримінальних правопорушень та дисциплінарних проступків у слідчому ізоляторі; приймає і реєструє заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення і події, своєчасно приймає щодо них рішення; г) здійснює безперервний контроль за станом оперативної обстановки у слідчому ізоляторі, виявляє причини та умови, що сприяють її ускладненню, а також усунення наслідків надзвичайних подій; д) забезпечує проведення соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, залучає до її проведення представників творчих спілок, громадських об'єднань і релігійних організацій, трудових колективів; е) у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та підпорядкованими їм органами управління освітою забезпечує професійно-технічне та загальноосвітнє навчання з особами, які тримаються у слідчому ізоляторі, у тому числі неповнолітніми, проводить з ними культурно-масову роботу; є) молодим громадянам (віком від 14 до 35 років)

надає право на отримання психолого-педагогічної допомоги від спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; ж) забезпечує згідно з законодавством правовий, соціальний захист, особисту безпеку та організацію охорони здоров'я персоналу слідчого ізолятора і членів їх сімей, створення їм необхідних житлово-побутових умов, умов для несення служби та відпочинку; з) вирішує за участю уповноважених органів з питань пробації, центрів зайнятості державної служби зайнятості та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування питання щодо надання допомоги особам, звільненим з місць позбавлення волі, в їх трудовому і побутовому влаштуванні [235].

Осмислення вищевказаних повноважень дозволяє дійти висновку, що на слідчі ізолятори покладаються такі кримінологічні функції: 1) правоохоронна; 2) запобіжна; 3) контрольна; 4) соціально-виховна по відношенню до засуджених; 5) освітня; 6) соціально-правового захисту по відношенню до персоналу.

Невід'ємним суб'єктом здійснення кримінологічної діяльності ДКВС України є органи пробації, серед яких центральне місце займає Центр пробації, що є неприбутковою державною установою, створеною для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України з питань пробації і безпосереднього спрямування та координації діяльності уповноважених органів з питань пробації, що належить до сфери управління Мін'юсту.

Серед функцій, що покладені на згадану установу ДКВС України варто відзначити такі кримінологічні: а) надає інформаційну та методичну допомогу уповноваженим органами з питань пробації щодо застосування законодавства у сфері пробації; б) здійснює організаційне та методичне забезпечення діяльності уповноважених органів з питань пробації щодо: реалізації пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію; реалізації інших заходів,

спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень; в) організовує взаємодію з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, під час здійснення заходів пробації щодо неповнолітніх; г) проводить планові та позапланові перевірки діяльності уповноважених органів з питань пробації; д) бере участь в організації роботи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу уповноважених органів з питань пробації у навчальних закладах незалежно від форми власності та підпорядкування, надає пропозиції щодо підготовки кадрів пробації [236].

Із зазначеного слідує, що основними кримінологічними напрямками діяльності Центру пробації є: 1) інформаційна функція; 2) методична функція; 3) контрольна функція; 4) соціально-виховна функція; 5) організаційна функція; 6) освітня функція.

Для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України в адміністративно-територіальних одиницях України Міністром юстиції України утворюється орган пробації.

До основних завдань та функцій органу пробації віднесено: а) здійснення нагляду за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років; б) реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; в) проведення соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію; г) визначення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення; д) реалізація заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень; е) взаємодія з органами місцевого самоврядування, з громадськими об'єднаннями та благодійними організаціями, які можуть бути залучені до здійснення соціально-виховної роботи із засудженими; є) залучення волонтерів пробації до здійснення

нагляду за засудженими та проведення з ними соціально-виховної роботи; ж) надання роз'яснень з питань, що належать до компетенції органу пробації [343].

Для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України також створюється сектор ювенальної пробації, що є уповноваженим органом з питань пробації, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та пробації щодо неповнолітніх.

З-поміж основних функцій сектору ювенальної пробації варто відзначити: 1) здійснення нагляду за неповнолітніми особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням; 2) реалізація пробаційних програм щодо неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; 3) проведення соціально-виховної роботи із неповнолітніми засудженими, до яких застосовано пробацію; 4) узагальнення та аналіз інформації про неповнолітніх осіб для визначення їх потреб в наданні соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, психологічних, юридичних та інформаційних послуг; 5) визначення криміногенних факторів, що впливають на поведінку неповнолітнього засудженого; 6) розроблення та реалізація заходів щодо роботи із неповнолітніми особами, які сприятимуть мінімізації ризику вчинення нових правопорушень, шляхом застосування методики оцінки ризику вчинення повторного кримінального правопорушення; 7) забезпечення організації соціально-виховної роботи із неповнолітніми особами за індивідуальним планом роботи, визначеним на підставі оцінки криміногенних факторів неповнолітньої особи; 8) сприяння залученню неповнолітніх осіб до виховних заходів та соціально корисної діяльності, до заходів, спрямованих на мотивацію позитивних змін особистості, поліпшення соціальних стосунків та профілактику правопорушень; 9) сприяння залученню неповнолітніх засуджених до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти; 10) реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення неповнолітніх

засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [342].

Огляд наведених вище функцій уповноважених органів з питань пробації дає можливість визначити такі основні кримінологічні напрямки їх діяльності: наглядовий, аналітичний, запобіжний, виховний, організаційний, освітній, правороз'яснювальний.

Наступним суб'єктом ДКВС України, що здійснює кримінологічну діяльність є виправні центри, які виконують покарання у виді обмеження волі стосовно осіб, засуджених за кримінальні проступки та нетяжкі злочини, а також засуджених, яким даний вид покарання призначено відповідно до статей 82, 389 Кримінального кодексу України.

Відповідно до положень Кримінально-виконавчого кодексу України адміністрація виправного центру веде облік засуджених, роз'яснює порядок і умови відбування покарання, організовує трудове і побутове влаштування засуджених; забезпечує додержання умов праці засуджених, порядку та умов відбування покарання; здійснює нагляд і заходи попередження порушень порядку відбування покарання; проводить із засудженими соціально-виховну роботу; застосовує встановлені законом заходи заохочення і стягнення; здійснює роботу щодо підготовки засуджених до звільнення. З особами, які відбувають покарання у виді обмеження волі, адміністрацією виправного центру, а також власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом, де працюють засуджені, і громадськими організаціями проводиться соціально-виховна робота. Активна участь засуджених у виховних заходах заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення [154].

Із зазначеного випливає, що при здійсненні кримінологічної діяльності виправні центри виконують організаційну та виховну функцію, а також функції нагляду, запобігання вчиненню правопорушень та соціальної адаптації засуджених.

Зі змісту положень Кримінально-виконавчого кодексу України слідує, що на адміністрацію виправних та виховних колоній як суб'єктів кримінологічної діяльності ДКВС України покладаються такі повноваження:

1) проводити огляд громадян, їх речей, транспортних засобів, які знаходяться на території колонії, а також вилучати документи, а також предмети, вироби і речовини, зберігання і використання яких засудженим заборонено;

2) використовувати аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби для попередження втеч та інших кримінальних правопорушень, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених;

3) здійснювати оперативно-розшукову діяльність, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою: забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб; попередження і виявлення кримінальних правопорушень, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання; вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень; надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні кримінальних правопорушень;

4) до осіб, позбавлених волі, якщо вони чинять фізичний опір персоналу колонії, злісно не виконують його законні вимоги, проявляють буйство, беруть участь у масових заворушеннях, захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також у разі втечі з-під варти з метою припинення вказаних протиправних дій, а також запобігання заподіянням цими особами шкоди оточенню або самим собі застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби, гамівну сорочку та зброю;

5) проведення соціально-виховної роботи, що спрямована на формування та закріплення в засуджених прагнення до заняття суспільно

корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів;

б) організація загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених, у тому числі професійно-технічного навчання на виробництві [154].

З вказаного витікає, що адміністрації виправних та виховних колоній уповноважені на здійснення наглядових, оперативно-розшукових, фізичних, соціально-виховних та освітніх заходів при здійсненні кримінологічної діяльності.

До суб'єктів здійснення кримінологічної діяльності варто віднести і навчальні заклади, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України. Наразі це Академія державної пенітенціарної служби, що є державним, галузевим, закладом вищої освіти України, що проводить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому, другому і третьому наукових рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та практичні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних і наукових підрозділів, сприяє розширенню наукових знань, проводить просвітницьку діяльність.

Академія, як заклад вищої освіти, в рамках свого правового статусу має можливість вживати освітні, наукові та методичні кримінологічні заходи. Так, зокрема, за участі науково-педагогічних працівників Академії були розроблені методичні рекомендації щодо проведення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення засудженими до позбавлення волі, рекомендації щодо деяких положень здійснення наглядових та соціально-виховних заходів до осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, пробаційну програму «Зміна прокримінального мислення» для неповнолітніх суб'єктів пробації,

методичні рекомендації щодо оцінки ефективності проходження пробаційних програм та інші [2].

Термін «об'єкт» в академічному тлумачному словнику української мови трактується у таких значеннях: 1) пізнавана дійсність, що існує поза свідомістю людини і незалежно від неї; 2) явище, предмет, особа, на які спрямована певна діяльність, увага і т. ін.; 3) предмет наукового і т. ін. дослідження, спеціальної зацікавленості, компетенції [207].

До схожих висновків доходить А.П. Закалюк, яким стверджується що об'єктом діяльності за загальним визначенням може бути явище, процес, особа, прояви їхньої активності щодо яких спрямовується вказана діяльність. Як наголошує вчений, у практичній діяльності в якості об'єктів, що потребують першочергової запобіжної дії, насамперед слід виділити детермінуючий комплекс першої безпосередньої ланки детермінації. У ньому перше місце для запобіжного впливу має бути відведено особистості особи, зокрема анти суспільним елементам її свідомості, перед усім тим, які досягли суспільної небезпечності, стали підґрунтям вчинків, що свідчать про криміногенну орієнтацію та формування кримінальної мотивації. Наступними за потребою запобіжної дії мають бути визначені як її об'єкти елементи детермінуючого комплексу другої черги (порядку). Серед них більше уваги щодо здійснення запобіжної діяльності має бути приділено тим, які виконують роль причин другого порядку [92, с. 332-333].

У кримінологічному значенні, як стверджує В.В. Голіна, об'єкт запобіжного діяння – це окремі негативні явища і процеси реальної дійсності матеріального і духовного характеру (або їх сукупність), різні за генезою, сферою, формами та інтенсивністю проявів, які взаємодіючи з властивостями особистості, призводять до виникнення на загальному та індивідуальному рівнях протиправної, у тому числі кримінальної, мотивації, наміру, прийняття рішення на вчинення злочинів та їх реалізацію. Поняття об'єкта, наголошує дослідник, слабо піддається науковій формалізації, але

очевидно, що об'єкт (об'єкти) запобіжного впливу відносяться до категорії кримінологічної детермінації [51, с. 151].

Об'єктом індивідуального запобігання злочину, як стверджують В.С. Березняк та С.В. Корогод, є: поведінка та спосіб життя осіб з високою імовірністю вчинення злочину; соціальні елементи їх особистості, які відображають антисуспільну спрямованість; соціальне значущі при формуванні і реалізації останньої деякі психофізичні особливості індивідів; несприятливі умови оточуючого такої особи середовища та життєвого укладу; інші довготривалі діючі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення злочину [14, с. 10].

Осмислення вище зазначених підходів дослідників дає підстави стверджувати, що об'єктами кримінологічної діяльності ДКВС України є соціально-правові явища на які спрямована така діяльність. До них, зокрема, належать: 1) правосвідомість та правова поведінка засуджених; 2) правосвідомість та правова поведінка персоналу органів та установ ДКВС України; 3) детермінанти вчинення кримінальних правопорушень в місцях несвободи; 4) поведінка потенційних жертв кримінальних правопорушень, що знаходяться в місцях несвободи.

Правова поведінка людини, як зауважують М.І. Панов та Л.М. Герасіна, досить тісно пов'язана з її правосвідомістю, яка поряд з іншими факторами впливає на вчинки особи, спрямовуючи їх у правове чи не правове річище. З погляду на правову поведінку можна судити про рівень суб'єктивного сприйняття та опанування людьми права як регулятора суспільних відносин. У процесі здійснення більшості актів правової поведінки, таким чином, відбувається фактична реалізація того чи іншого типу (різновиду) правосвідомості особистості. Структура правової поведінки, на переконання дослідників, багатоелементна і містить чотири складових: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивну й об'єктивну сторони.

Вченими виокремлено наступні основні моделі правової поведінки: 1) правомірна — соціально корисна поведінка, що відповідає правовим

приписам; 2) протиправна (правопорушення) — соціально небезпечна, шкідлива поведінка, яка порушує (свідомо чи несвідомо) вимоги норм права; 3) зловживання правом — соціально шкідлива поведінка, проте яка здійснюється в межах чинної норми закону; 4) об'єктивно протиправна поведінка, що не заподіює шкоди, але фактично здійснюється з порушенням законодавства [220, с. 67, 72-74].

До найбільш значущих причин і умов учинення засудженим у місцях несвободи нового злочину, відносять: низький рівень психологічної готовності засуджених до відбування покарання, до життя у новому статусі «засудженого» та дотримання правообмежень, зумовлених призначенням кримінального покарання; відсутність розробленої системи адаптації цієї категорії засуджених; уміння засуджених вдало приховувати свої справжні погляди та наміри під час відбування покарання; необ'єктивність підходу адміністрації установи виконання покарань щодо призначення засудженим більш м'якого виду кримінального покарання у порядку, передбаченому ст. 82 КК України; недоліки у проведенні оперативних і профілактичних заходів щодо дотримання засудженими встановленого порядку відбування призначеного виду кримінального покарання; недоліки у здійсненні заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи; внутрішньої психологічної готовності та належних умінь у проведенні соціально-виховної роботи з досліджуваною категорією засуджених [23, с. 16-17].

До детермінант, що сприяють вчиненню злочинів персоналом виправних і виховних колоній України, В.І. Руденком пропонує віднести такі три типи: а) детермінанти соціально-економічного, політичного, організаційно-управлінського, нормативно-правового, соціально-психологічного змісту, що зумовлюють вчинення злочинів у сфері виконання покарань із боку персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України; б) детермінанти переважно соціально-економічного, а також відповідного йому соціально-психологічного, культурологічного, морально-естетичного змісту, що значною мірою продукують чинниками першої

групи, насамперед матеріальними негараздами й соціальними викривленнями, які зумовлюють корисливу мотивацію; в) детермінанти соціального та індивідуального психологічного характеру, що відображають негативне, нігілістичне, виразно індивідуалістичне ставлення до інших людей, цінності їхнього життя, а також до правових і моральних норм, які мають забезпечувати їх реалізацію та захист [282, с. 95-96].

Жертва злочину у місцях несвободи, як наголошує А.І. Богатирьов, засуджена особа чоловічої або жіночої статі, віком 25–35 років, яка відбуває покарання у виправній колонії або у виправному центрі Міністерства юстиції України, за вчинення кримінального правопорушення, негативно ставиться до порядку і умов відбування покарання, перебуває у ворожих відносинах з іншими засудженими та персоналом і сама провокує вчинення відносно неї злочину. Стосовно блага жертви, на які було спрямовано злочинне посягання, то ними є: життя – 61,1 %; здоров'я – 38,9 % [23, с. 18].

Наступною важливою складовою кримінологічної діяльності ДКВС України є заходи, що вживаються уповноваженими суб'єктами.

Система протидії злочинності, стверджує В.В. Голіна, об'єднує різні заходи, що здійснюється на трьох рівнях: 1) на загальносоціальному рівні запобігання злочинності здійснюється різними органами державної влади й управління, а також громадськими організаціями та громадами, до безпосередніх функцій яких не належить боротьба зі злочинністю. Профілактичний вплив здійснюється шляхом розроблення та реалізації різноманітних економічних та соціальних проектів і програм, які також опосередковано сприяють втіленню спеціально-кримінологічних запобіжних заходів; 2) спеціально-кримінологічне запобігання злочинності здійснюється конкретними державними органами, для яких боротьба зі злочинністю, захист прав громадян є професійним обов'язком. У процесі своєї професійної діяльності спеціальні суб'єкти здійснюють вплив на криміногенні фактори, а також встановлюють причини та умови вчинення злочинів та вживають заходів щодо їх усунення; 3) на індивідуальному рівні запобігання полягає у

цілеспрямованих заходах щодо конкретної особи (групи осіб), схильної до вчинення злочину, причин та умов, що детермінують поведінку цієї особи [165, с. 84].

Як наголошує А.Ф. Зелінський, спеціально-кримінологічне запобігання злочинності характеризується тим, що його мета – насамперед недопущення вчинення можливих злочинів, а якщо вони вже вчинені, то недопущення повторного вчинення у подальшому, припинення їх на ранній стадії; виявлення та усунення криміногенних факторів за допомогою організаційних, правових, оперативно-розшукових, економічних, педагогічних та медичних заходів [95, с. 37].

Аналіз чинного національного законодавства з питань діяльності органів та установ ДКВС України дає підстави стверджувати, що при здійсненні вказаними суб'єктами кримінологічної діяльності вживаються наступні спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи:

1. Соціально-виховні заходи.

Як стверджує О. Чебоненко, соціально-виховна робота містить у собі три основних компоненти: виховні заходи, тобто вплив на духовний і фізичний розвиток засуджених, корекцію їх поведінки з метою досягнення позитивних змін особистості; соціальні заходи, тобто надання засудженим допомоги у вирішенні соціальних проблем, сприяння поновленню і розвитку соціально корисних зв'язків та реінтеграції їх у суспільство; психологічні заходи, тобто надання засудженим психологічної допомоги, зниження психотравмуючого впливу умов позбавлення волі на особистість [372, с. 99].

Соціально-виховна робота, як зазначається в ст. 123 Кримінально-виконавчого кодексу України, це цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених. Соціально-виховна робота спрямована на формування та закріплення в засуджених прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил

поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів. У колоніях проводиться моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності. Соціально-виховна робота із засудженими організовується в індивідуальних, групових і масових формах на основі психолого-педагогічних принципів і методів [154].

До основних методів соціально-виховної роботи із засудженими, на думку О.В. Таволжанського, слід віднести: бесіду, консультування, пояснення, розповідь, лекцію, інструктаж. Саме в них і виявляється така специфічна риса соціально-виховної роботи, як зовнішній вплив на засуджених. Серед трьох основних форм соціально-виховної роботи із засудженими — індивідуальної, масової та групової — найбільш широке застосування отримала саме групова форма [332, с. 118-119].

Як слушно наголошує К.А. Калашнікова, в процесі здійснення соціально-виховного впливу на засуджених за допомогою існуючого формалізованого оціночного інструменту, що допомагає встановити причини й умови, які сприяли скоєнню злочину, вирішити питання про те, чи слід уживати будь-яких заходів для попередження вчинення нового злочину, здійснити оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, орган пробації за затвердженою шкалою градації визначає зв'язок рівня ризику вчинення повторного кримінального правопорушення з тим чи іншим фактором, серед яких: житло, освіта, робота, матеріальне становище, контроль над поведінкою та мисленням, психічний стан, вживання алкоголю, вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, стосунки у суспільстві, стосунки з рідними та близькими, ставлення до правопорушення, готовність до змін [102, с. 176-177].

2. Ресоціалізаційні заходи.

Ресоціалізація, як випливає з положень Кримінально-виконавчого кодексу України, свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі

повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого. Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив [154].

І. С. Яковець розглядає ресоціалізацію як своєрідний феномен, що має три прояви: як процес, результат і конкретні заходи, націлені на досягнення позитивного результату. На думку вченої, в ресоціалізації засуджених найважливішим є її осмислення не тільки як результату, а й певного, поділеного на декілька стадій, процесу подій, що відбуваються в житті цих осіб і які пов'язані з набуттям ними таких позитивних людських якостей та рис, які дозволяють їм твердити про переосмислення свого ставлення до людських взаємин, суспільного буття, свого місця в соціумі та ін. [405, с. 253].

В свою чергу, А. Столяренко ресоціалізацію засуджених трактує як тривалий процес, що має у своїй основі складний комплекс психолого-педагогічних, економічних, медичних, юридичних та організаційних заходів, спрямованих на формування в кожного засудженого здібності й готовності до включення у звичайні умови життя суспільства після відбуття покарання [323].

О. Осауленко під ресоціалізацію пропонує розуміти процес формування в особи позитивних рис та якостей, які сприяють поважному ставленню до людини, суспільства, праці, норм моралі, звичаїв, традицій і стимулюють правослухняну поведінку, тобто ресоціалізація в такому розумінні є своєрідним змістом процесу виправлення [217, с. 60-61].

3. Заходи сприяння засудженим, які готуються до звільнення.

Уповноважений орган з питань пробації спільно з адміністрацією установи виконання покарань не пізніше ніж за три місяці до закінчення

строку покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк організовує здійснення заходів щодо сприяння засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення, влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізації до закладів охорони здоров'я (за потреби), працевлаштуванні після звільнення працездатних осіб. В установах виконання покарань організовуються курси підготовки засуджених до звільнення (ч. 1 та 2 ст. 156 КВК України) [154].

На переконання А. Міхліна та В. Гуськова, під підготовкою до звільнення необхідно розуміти «комплекс заходів, які проводяться в період відбування покарання, який повинен бути спрямований на полегшення адаптації засудженого до умов життя на волі в цілях попередження з їхнього боку нових злочинів» [197, с. 6]. І. Шмаров стверджує, що це – «етап моральної, психологічної та організаційної підготовки засуджених до життя на волі» [392, с. 3].

З погляду М. Дєткова, ця діяльність включає, «з одного боку, систему заходів з попередження та вирішення питань трудового та побутового влаштування, з іншого – формування і закріплення позитивних якостей та властивостей особистості, позитивного розвитку на цій основі правислухняної суспільної поведінки, реальної готовності звільнених до включення їх у трудову діяльність, до сприйняття встановлених у суспільстві моральних норм та цінностей» [75, с 6].

4. Наглядові заходи.

Нагляд за засудженими є системою заходів, спрямованих на забезпечення відбування та виконання кримінальних покарань у виді обмеження та позбавлення, довічного позбавлення волі та арешту шляхом цілодобового і постійного контролю за поведінкою засуджених у місцях їх проживання та праці, попередження та припинення з їх боку протиправних дій, забезпечення вимог ізоляції засуджених та безпеки персоналу установ виконання покарань [255].

Під час здійснення нагляду при виконанні судових рішень, що набрали законної сили, законів про амністію, актів про помилування уповноважений орган з питань пробації здійснює такі дії:

- веде облік засуджених осіб; викликає засуджених осіб до органу пробації; роз'яснює засудженим особам порядок та умови відбування покарання; здійснює контроль за виконанням засудженою особою обов'язків, встановлених законом та покладених на неї судом;

- відвідує засуджену особу за місцем проживання у разі необхідності, з метою забезпечення контролю за поведінкою та способом життя; здійснює оцінку ризиків вчинення кримінальних правопорушень (за окремою методикою);

- здійснює ознайомлювальні, попереджувальні бесіди з батьками неповнолітніх, їх законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення кримінального правопорушення; проводить індивідуально-профілактичні бесіди із засудженими особами;

- уживає заходів щодо недопущення, а в разі настання - до негайного припинення порушень вимог судових рішень; організовує першочергові заходи з виявлення засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме;

- щокварталу надсилає до підрозділів інформаційної підтримки та координації поліції територіальних органів поліції запити з метою з'ясування випадків учинення засудженими особами нових кримінальних правопорушень, а також з'ясування випадків учинення засудженими особами адміністративних правопорушень;

- у разі отримання інформації про вчинення засудженими особами повторних кримінальних правопорушень надсилає запити до компетентних органів, які здійснюють досудове розслідування відповідно до статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, з метою отримання повідомлення про внесення відповідних відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та копії ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу стосовно засудженої

особи або повідомлення слідчого, що такий захід не застосовувався; погоджує засудженій особі виїзд за межі України [280].

5. Запобіжні (профілактичні) заходи.

З метою підтримання належного правопорядку в установах виконання покарань, попередження кримінальних або інших правопорушень серед засуджених здійснюється комплекс спеціальних профілактичних заходів щодо виявлення, постановки на облік та організації нагляду за особами, схильними до вчинення правопорушень.

Виявлення та постановка на профілактичний облік засуджених, які вчинили правопорушення або мають намір їх вчинити, здійснюються працівниками оперативного підрозділу шляхом досконалого вивчення матеріалів особових справ засуджених, перевірки відомостей щодо їх поведінки в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах, лікарняних закладах, закладах охорони здоров'я тощо, документації, у якій фіксуються порушення режиму, перегляду кореспонденції, а також інформації працівників підрозділів соціально-виховної та психологічної роботи та нагляду і безпеки. Індивідуальна профілактична робота із засудженими, які перебувають на профілактичних обліках, здійснюється цілеспрямовано, планомірно, диференційовано з урахуванням особистості правопорушника, характеру і ступеня його соціальної занедбаності, небезпеки вчиненого злочину та інших особливостей, що мають значення для правильного вибору методів і заходів впливу [255].

6. Освітні заходи.

Засудженим, які бажають підвищувати свій загальноосвітній рівень, незалежно від віку створюються умови для самоосвіти, надається можливість навчання в загальноосвітніх навчальних закладах колоній, які створюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до потреб у них і за наявності необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних кадрів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Для засуджених, які

не мають робітничої професії, за якою вони можуть бути працевлаштовані в даній колонії, надається можливість підготовки на курсах професійного навчання робітників на виробництві. Засудженим, які займаються самоосвітою, адміністрація колонії створює необхідні умови для занять у вільний від роботи час. Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення [154].

Як слушно з цього приводу зазначає К.І. Василенко, загальноосвітнє та професійно-технічне навчання посідає значне місце у виховному впливі та у виправленні і ресоціалізації засуджених у виправних колоніях. Воно: а) впливає на цих осіб; сприяє розвитку моральних цінностей; розширює поле їх колективної діяльності та спілкування; б) успіхи в навчальній діяльності підвищують соціальний престиж засуджених; зміцнюють їхнє положення в колективі, сприяє самоствердженню суспільно корисними засобами та способами; в) у ході навчання засуджені вступають у взаємодію не тільки з певною сукупністю фактів, відомостей у вигляді теорій, законів, правил і таке інше, але й з організатором цього процесу - вчителем, а також з іншими засудженими; г) у процесі цієї взаємодії встановлюються емоційні та психологічні контакти, що є джерелом формування колективних взаємин і спілкування між ними; д) у результаті, засуджені не просто здобувають нові знання, але й збагачують досвід колективної діяльності, вступають у нові взаємодії з навколишньою діяльністю [94], а в кінцевому результаті - знижують вірогідність вчинення засудженими нових злочинів та підвищують рівень сприйняття ними виховно-ресоціалізаційного впливу з боку визначених у законі суб'єктів і учасників кримінально-виконавчої діяльності в місцях позбавлення волі [39, с. 204].

7. Інформаційно-аналітичні заходи.

Інформаційно-аналітична діяльність, як наголошують В.Л. Грохольський та В.А. Деркач, забезпечує: а) вивчення причин і умов, що сприяють проявам злочинності, і осіб від яких слід очікувати вчинення

злочинів, учасників і лідерів злочинних формувань; б) одержання й аналіз оперативної інформації про процеси і тенденції, що відбуваються в злочинному середовищі, концентрацію такої інформації в електронних масивах і використання для проведення слідчих (розшукових) і адміністративних заходів відносно таких осіб; в) організацію системи інформаційного обміну з іншими правоохоронними і контролюючими органами, здійснення заходів щодо забезпечення підрозділів кримінальної поліції обґрунтованою і достовірною інформацією з метою попередження злочинів, виявлення і притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють злочини, знешкодження організованих злочинних формувань; г) виявлення й оцінку проблем, що виникають у практичній діяльності; д) вироблення оптимальних варіантів управлінських рішень по окремим проблемам і заходів щодо їх вирішення; е) прогнозування кінцевих результатів намічуваних заходів [63].

Зміст інформаційно-аналітичної роботи у сфері протидії злочинам полягає у: 1) накопиченні, узагальненні та аналізі інформації, що надходить до правоохоронних структур від громадян, органів державного управління місцевого самоврядування, організацій і громадських об'єднань, інших джерел про те, що відбувається на обслуговуваній території, зокрема про криміногенні соціально-політичні, економічні, демографічні та інші процеси; 2) комплексному аналізі інформації з проблем протидії злочинності; 3) організації проведення соціологічних і кримінологічних досліджень; 4) прогнозуванні тенденцій і процесів у сфері протидії злочинності; 5) підготовці інформаційно-аналітичних і довідкових матеріалів, даних про основні результати роботи підрозділів, висновків щодо оцінки оперативної обстановки на обслуговуваній території для керівника підрозділу служби або з метою надсилання до відповідних інстанцій; б) формуванні довідково-інформаційного фонду для задоволення службових потреб підрозділу [276, с. 103-104].

Метою інформаційно-аналітичної роботи є: а) забезпечення системного моніторингу стану криміногенної ситуації і результатів оперативно-службової діяльності; б) суттєве підвищення якісного захисту інтересів держави за допомогою поглибленого аналізу та прогнозів подальшого розвитку криміногенних чинників з метою розроблення виважених управлінських рішень; в) систематичне інформування органів влади, управління та керівництва держави про фактичний стан криміногенної ситуації, результати боротьби зі злочинністю і тенденцій її розвитку; г) підготовка обґрунтованих пропозицій щодо розроблення нових законодавчих актів, внесення змін і доповнень до нормативно-правової бази з питань оперативно-службової діяльності [64, с. 139-140].

8. *Оперативно-розшукові заходи*, основним завданням яких є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою: забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб; попередження і виявлення кримінальних правопорушень, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання; вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень; надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні кримінальних правопорушень [154].

Під оперативно-розшуковою діяльністю в колоніях, як стверджують О.Колб та А. Боровик, варто розуміти систему гласних та негласних, включаючи й негласні слідчі (розшукові), заходів, що здійснюються відповідними оперативними підрозділами органів та установ виконання покарань закритого типу на підставі закону, основним завданням яких є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп із метою запобігання вчиненню нових злочинів засудженими та іншими особами, а також для досягнення цілей кримінально-виконавчого законодавства України.

До системоутворюючих ознак, що становлять зміст даного поняття, вчені віднесли наступні: 1) це – система, а не сукупність заходів; 2) це – заходи гласного та негласного характеру; 3) ОРД здійснюється на підставі закону; 4) основним завданням здійснення ОРД у колоніях є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп; 5) метою ОРД є запобігання злочинам, що можуть бути вчинені як засудженими, так і іншими особами; 6) має й інші цілі, що визначені в ч. 1 ст. 104 КВК України, а саме: а) забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній, інших осіб; б) запобігання і виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарань [128, с. 129].

Під засобами юридичної діяльності, якою є й кримінологічна діяльність ДКВС України, розуміють норми права, правові категорії, юридичну техніку та предмети матеріального світу, які допомагають у досягненні мети юридичної діяльності, забезпеченні високого рівня її ефективності [225].

Різноманітні засоби юридичної практичної діяльності об'єднують в такі групи: 1) процедурні - методика, рекомендації, програми, нормативно-правові акти і т. ін., що включають найбільш оптимальні алгоритми здійснення юридичної практичної діяльності, її видів та окремих юридичних дій; 2) пізнавальні - наукові (теорії, гіпотези, концепції), нормативні (правові принципи, презумпції, визначення та обмеження, що містяться в законі) або прагматичні конструкції (тактичні або інші рекомендації) - системи відповідних юридичних знань або логічно пов'язаних блоків інформації; 3) вербальні - понятійний апарат юриста, поширені та визнані мовні обороти і стилістичні прийоми, засоби аргументації і формулювання думки юриста, результатів діяльності; 4) регулятивні - правові приписи, в тому числі обмеження, стимули, їх юридична сила (обов'язковість) і офіційність; 5) інформаційно-технічні - комп'ютерна техніка, інформаційно-пошукові системи, програмні засоби і т. ін.; 6) організаційно-технічні - засоби зв'язку і передачі інформації і т. ін. [240].

Осмислення вищевикладеного дозволяє дійти висновку про те, що основними засобами здійснення кримінологічної практичної діяльності ДКВС України є норми права, що містяться в нормативно-правових актах різних рівнів правового регулювання, а також методи, які сприяють досягненню мети кримінологічної діяльності.

До основних нормативно-правових актів, що регулюють кримінологічну діяльність ДКВС України слід віднести: Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003, Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005, Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 28.08.2018 № 2823/5, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань» від 19.08.2020 № 2845/5, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про Державну установу «Центр пробації» від 22.02.2019 № 561/5, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації» від 18.08.2017 № 2649/5, Положення про слідчі ізолятори, що затверджуються наказами Міністерства юстиції України та деякі інші.

Під методами діяльності органів публічної служби у правоохоронній сфері нашої держави, як наголошує П. Комірчий, слід розуміти сукупність передбачених законодавством прийомів, засобів й способів досягнення мети в правоохоронній сфері – вирішення поставлених у ній завдань (приміром, охорона конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави, захист громадян; запобігання та протидія протиправній діяльності; забезпечення та розвиток системи правоохорони), у разі застосування яких найбільш оптимальним чином досягається бажаний результат діяльності у відповідній сфері органу та його кадрового складу (чи частини цього кадрового складу). З погляду правника, в узагальненому виді методи діяльності органів публічної служби у правоохоронній сфері нашої держави

можна окреслити таким чином: 1) загальні методи діяльності (методи переконання, заохочення та примусу); 2) пізнавально-програмуючі методи діяльності; 3) організаційно-регулюючі методи діяльності (адміністративні, тобто організаційні та розпорядчі методи; організаційно-регулюючі неадміністративні методи) [134].

Аналіз положень Кримінально-виконавчого кодексу України дає підстави стверджувати, що основними методами кримінологічної діяльності ДКВС України є заохочення та примус.

Так, за виконання покладених обов'язків та додержання правил поведінки, встановлених цим Кодексом та правилами внутрішнього розпорядку колонії, дотримання правил трудового розпорядку та вимог безпеки праці до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, можуть застосовуватися такі заходи заохочення: подяка; дострокове зняття ранише накладеного стягнення; нагородження похвальною грамотою; присвоєння почесного звання "кращий за поведінкою", "активний учасник самодіяльності" тощо; виплата грошової премії; нагородження подарунком; переведення на поліпшені умови тримання; надання дозволу для виїзду за межі колонії з метою відвідування рідних до семи діб засудженим, які тримаються у дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та середнього рівня безпеки; надання додаткового короткострокового або тривалого побачення; дозвіл додатково витратити гроші для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби в сумі до п'ятдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; збільшення тривалості прогулянки засудженим, які тримаються в дільницях посиленого контролю колоній і приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, до двох годин [154].

Водночас, за невиконання покладених обов'язків та порушення встановлених заборон до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, можуть застосовуватися такі заходи стягнення: попередження; догана;

сувора догана; грошовий штраф до двох мінімальних розмірів заробітної плати; скасування поліпшених умов тримання; поміщення засуджених чоловіків, які тримаються у виправних колоніях, у дисциплінарний ізолятор з виведенням або без виведення на роботу чи навчання на строк до чотирнадцяти діб, а засуджених жінок – до десяти діб; поміщення засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, у карцер без виведення на роботу на строк до чотирнадцяти діб; переведення засуджених, які тримаються у виправних колоніях, крім засуджених, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, до приміщення камерного типу (одиначної камери) на строк до трьох місяців [154].

Проте переконані, що неабияке значення при здійсненні кримінологічної діяльності ДКВС України має і метод переконання.

Переконання, як метод впливу на свідомість засудженого, має на меті сформуванню, або виправити у особистості систему світоглядних, морально-правових, професійних, естетичних та інших цілей і цінностей, маючи на увазі, щоб вони були не лише зрозумілими і засвоєними засудженими, а глибоко сприйнятими ними як особистісні, власні цінності. Лише на цій основі вони зможуть стати мотивами вчинків і діяльності, внутрішніми регуляторами соціальної поведінки. Застосовуючи метод переконання, слід звертати увагу на такі моменти, як активізація самостійного мислення співрозмовника, спростування помилкових позицій, псевдо-авторитетів, конкретний наочний показ негативних наслідків для особистості та її референтної групи певної поведінки, її психологічної недоцільності та ін. [85].

Під формами діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення прав та свобод дитини пропонується розуміти систему однорідних дій, що мають зовнішнє вираження і спрямовані на реалізацію завдань та державно-владних повноважень таких органів щодо створення оптимальних умов для

забезпечення та вільної реалізації прав і свобод людини загалом та прав і свобод дитини зокрема [198, с. 129].

Найбільш поширеним у науці є поділ форм діяльності на правові (юридичні) та не правові. Критерієм для такої класифікації є наявність чи відсутність юридичних наслідків реалізації відповідної форми. Правові форми – це діяльність, яка пов'язана з виконанням юридично значущих дій у чітко встановленому законом порядку. Вони визначаються природою суб'єкта державної влади та його компетенцією у сфері здійснення державно-владних повноважень [9, с. 110]. До них здебільшого відносять такі: а) видання управлінських актів; б) вчинення інших юридично значущих управлінських дій; в) укладання адміністративно-правових договорів. Натомість до не правових відносять такі форми: а) здійснення організаційних заходів; б) матеріально-технічні операції. Останні мають допоміжне, обслуговуюче призначення [55, с. 64].

Серед більш типових не правових форм діяльності органів юстиції, стверджує О. Предместніков, можна виокремити проведення засідань, нарад, наукових конференцій і семінарів, участь у проведенні навчально-методичних заходів; робочі поїздки, офіційні закордонні візити та ведення міжнародних переговорів; забезпечення ведення відповідних державних реєстрів, надання інформації з реєстрів; надання методичної допомоги; облік і зберігання текстів актів законодавства, бланків свідоцтв про державну реєстрацію; замовлення, постачання, ведення обліку бланків та подання звітності щодо їх витрачання; офіційне видання збірників актів законодавства, участь у виданні журналів і газет загальноправового характеру; підготовку інформаційних матеріалів (довідок, звітів) та інших документів; планування роботи; запитування та одержання інформації, документів і матеріалів; висвітлення інформації в засобах масової інформації та на власному веб-сайті, проведення прес-конференцій, брифінгів, інтерв'ю; добір кадрів, роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення їх кваліфікації, організацію професійного навчання і стажування відповідних

осіб; ведення діловодства та архіву; контроль виконання актів і доручень; ведення статистичної звітності тощо [239, с. 146-147].

Висновки до розділу 1

Узагальнення всього вищевикладеного дозволяє сформулювати такі заключні висновки:

- структура кримінологічної діяльності ДКВС України являє собою взаємозв'язок її складових частин (елементів), сукупність яких утворює внутрішню будову цього явища правової дійсності. Невід'ємними елементами кримінологічної діяльності ДКВС України є: суб'єкти, об'єкти, дії (заходи), засоби та форми діяльності;

- до суб'єктів кримінологічної діяльності ДКВС України слід віднести: Департамент з питань виконання кримінальних покарань, міжрегіональні територіальні органи з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, органи та установи виконання покарань, зокрема слідчі ізолятори й центри пробації, навчальні заклади, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України. При здійсненні кримінологічної діяльності вказані суб'єкти виконують такі функції: а) контрольну; б) запобіжну; в) організаційну; г) координаційну; д) нормопроєктну; е) методичну; є) освітню; ж) соціально-виховну; з) ресоціалізаційну; и) інформаційно-аналітичну; і) наглядову; ї) правоохоронну; й) правороз'яснювальну;

- об'єктами кримінологічної діяльності ДКВС України є соціально-правові явища на які спрямована така діяльність. До них, зокрема, належать: а) правосвідомість та правова поведінка засуджених; б) правосвідомість та правова поведінка персоналу органів та установ ДКВС України; в) детермінанти вчинення кримінальних правопорушень в місцях несвободи; г) поведінка потенційних жертв кримінальних правопорушень, що знаходяться в місцях несвободи.

- систему кримінологічних заходів, що вживаються органами та установами ДКВС України складають: соціально-виховні заходи, ресоціалізаційні заходи, заходи сприяння засудженим, які готуються до

звільнення, наглядові заходи, запобіжні (профілактичні) заходи, освітні заходи, інформаційно-аналітичні заходи, оперативно-розшукові заходи;

- основними засобами здійснення кримінологічної практичної діяльності ДКВС України є норми права, що містяться в нормативно-правових актах різних рівнів правового регулювання, а також методи, які сприяють досягненню мети кримінологічної діяльності. До основних нормативно-правових актів, що регулюють кримінологічну діяльність ДКВС України слід віднести: Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003, Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005, Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 28.08.2018 № 2823/5 та деякі інші. Під методами кримінологічної діяльності ДКВС України слід розуміти сукупність передбачених законодавством прийомів і способів досягнення мети такої діяльності. Ними є методи переконання, заохочення та примусу.

- кримінологічна діяльність ДКВС України здійснюється у двох формах: а) правова форма – це кримінологічна діяльність, яка пов'язана зі здійсненням юридично значущих дій (наприклад, видання управлінських чи організаційно-розпорядчих правових актів (наказів); застосування норм кримінально-виконавчого права; укладання юридичних договорів тощо); б) не правова форма – здійснення організаційних заходів та матеріально-технічних операцій (наприклад, проведення засідань, нарад, наукових конференцій, надання методичної допомоги; підготовка інформаційних матеріалів та документів; висвітлення інформації в ЗМІ та ін.).

РОЗДІЛ 2

ПОНЯТТЯ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

2.1. Поняття кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України

З'ясування сутності та юридичної природи феномену, що складає предмет наукового пошуку, перед усім, потребує визначення його сутнісних характеристик та формулювання дефініції поняття. Зважаючи на той факт, що в доктрині права кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України досі не була окремим предметом наукової розвідки і вченими допоки не запропоновано науково-обґрунтованої її дефініції поняття, доцільним вважаємо висвітлення особливостей дотичних та суміжних до неї явищ правової дійсності, що стане теоретико-методологічною основою для формування власних умовиводів.

Вихідною категорією по відношенню до досліджуваного нами юридичного явища вважаємо термін «діяльність», що у філософському словнику тлумачиться як форма активності, яка характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті. Для людської діяльності характерний вибір можливостей та відповідно - прийняття рішень. Діяльність здійснює перманентну трансформацію суб'єктивного в об'єктивне та навпаки [160, с. 163-164].

Під соціальною діяльністю розуміють цілеспрямовані дії, що базуються на врахуванні потреб, інтересів і дій інших людей, а також існуючих в суспільстві соціальних норм [237].

З вказаного вище слідує, що в контексті нашого наукового пошуку діяльність варто розглядати як сукупність дій суб'єктів, що переслідують

певну ціль, в результаті яких здійснюється вплив або відбуваються зміни у об'єкта, стосовно котрого здійснювалася така діяльність.

В правничій науці категорія діяльність широко використовується для словесного позначення різних її проявів. З поміж них, в аспекті нашої наукової розвідки, на особливу увагу заслуговують такі як: «професійна діяльність», «правоохоронна діяльність», «запобіжна діяльність», «кримінологічна діяльність» дослідженню яких вченими приділено не мало уваги.

Як зазначає О.В. Лішин, професійна діяльність – цілеспрямована багатоступенева активність людини щодо формування смислотвірних мотивів, ціннісних орієнтацій на результати професійного продукту. В.О. Сластьонін ширше трактує це поняття: професійна діяльність – особливий вид соціальної діяльності, спрямованої на передачу культури та досвіду, накопичених людством, створення умов для особистісного розвитку і підготовки до виконання соціальних ролей, визначених у суспільстві, створення професійно важливого продукту діяльності [328].

В свою чергу О.А. Файєром пропонується таке визначення поняття професійна діяльність – це вид трудової діяльності професіоналів, які володіють комплексом спеціальних теоретичних знань та практичних навиків, набутих в результаті спеціальної підготовки та досвіду роботи, мають високу ділову репутацію та володіють професійною етикою, зміст якої складається з доцільної зміни та перетворення навколишнього середовища шляхом виконання покладених на них особливих професійних обов'язків та здійснюючи надані їм для цього права, та діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам [354, с. 130].

Осмислення зазначеного дає підстави стверджувати, що кримінологічна діяльність працівників Державної кримінально-виконавчої системи України є також професійною, адже її здійснення забезпечується фахівцями, що володіють спеціальними знаннями і навиками у сфері виконання покарань,

які набуті в процесі їх підготовки, а також досвідом контрольної, запобіжної, охоронної та виховної діяльності щодо засуджених.

Як наголошує О.Т. Устюжанінова, Державна кримінально-виконавча служба України, за виключенням навчальних закладів, є правоохоронним органом, що підтверджується як положеннями ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», так і особливим видом оперативно-службової діяльності, одним із ключових моментів якої є забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб, запобігання й виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання [343, с. 149-150].

А отже, логічним вважаємо з'ясування сутності правоохоронної діяльності, підходи до розуміння якої у доктрині права різняться.

Як зауважує Р. Ботвінов, правоохоронна діяльність це правова діяльність не тільки за змістом, але й за формою. Зважаючи на загальний об'єкт правоохоронної діяльності (правопорядок), вона включає такі цілеспрямовані дії: 1) виявлення загроз існуючому правовому порядку; 2) попередження порушень правопорядку; 3) припинення порушень правопорядку; 4) відновлення правового порядку; 5) застосування заходів юридичної відповідальності до порушників правопорядку. Юридичними властивостями правоохоронної діяльності, з погляду правника є: а) владність, що виявляється в здатності спрямовувати поведінку людей в державних інтересах; б) предметність, яка не вичерпується лише порушеннями права та їх наслідками, але й включає причини порушень та умови, які їм сприяють; в) правове опосередкування (врегулювання) цієї діяльності, при чому право – це не лише засіб регламентації правоохоронної діяльності, але й об'єкт її захисту; г) багато суб'єктність, оскільки до її здійснення залучається все більша кількість державних органів, громадських організацій, трудових колективів, окремих громадян; д) результативність, що обумовлена як цілеспрямованою діяльністю державних органів і громадських організацій, так і активною зацікавленою участю в ній окремих громадян [32, с. 45-46].

Аналіз вказаного умовиводу вченого дозволяє сформулювати такі судження: а) правоохоронна діяльність є різновидом юридичної правозастосовної діяльності; б) метою її здійснення є виявлення, попередження, припинення правопорушень та притягнення винних до відповідальності; в) здійснюється як суб'єктами, наділеними владними повноваженнями, так і представниками громадянського суспільства; г) є цілеспрямованою діяльністю, об'єктом захисту якої є право.

Схожих висновків доходять і Ю.А. Ведерніков, В.К. Шкарупа та В.П. Карпунчев, якими стверджується, що під правоохоронною діяльністю слід розуміти правозастосовчу діяльність з охорони права спеціально уповноважених на те органів за встановленою в законі процедурою, що полягає в розгляді юридично значущих справ, виявленні правопорушень та обвинуваченні осіб, винних у їх вчиненні, у застосуванні до правопорушників примусових заходів, встановлених державою та регламентованих законом, а також у представництві й захисті прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [41, с. 111].

Деякими правниками наголошується й на тому, що вона є активною формою поведінки уповноважених суб'єктів з можливістю застосування встановлених законом примусових засобів, що спрямована на захист і відновлення прав, свобод і законних інтересів, протидію правопорушенням та реалізує правоохоронну функцію держави [83, с. 6].

І.Є. Марочкін, Н.В. Сібільова та О.М. Толочко до істотних ознак правоохоронної діяльності відносять такі: 1) ця діяльність спрямована на охорону права від будь-яких порушень; 2) вона може здійснюватися не будь-яким способом, а лише шляхом: а) розгляду юридично значущих справ і в деяких випадках застосування до правопорушників примусових заходів і стягнень; б) виявлення правопорушень і осіб, винних у їх учиненні; в) обвинувачення у вчиненні правопорушення; г) представництва і захисту порушених прав і законних інтересів; г) нагляду за додержанням законів; 3) ця діяльність повинна відповідати приписам правового нормативного акта;

4) вона реалізується з додержанням певних, встановлених у законі або іншому нормативному акті процедур; 5) вона реалізується спеціально уповноваженими на те органами, що комплектуються відповідним чином підготовленими службовцями [213, с. 6-9].

Осмислення зазначеного дозволяє стверджувати, що зміст правоохоронної діяльності складають дії, спрямовані на виявлення правопорушень, притягнення винних до відповідальності, їх обвинувачення у вчиненні злочинних діянь, представництво інтересів осіб, чиї права були порушені, нагляду за додержанням законності. Щоправда переконані, що здійснення вказаних повноважень покладається не на кожен правоохоронний орган нашої держави, а скоріше є функціями одного з них, а саме прокуратури.

З погляду Ю.В. Собко, правоохоронну діяльність як об'єкт координаційного впливу слід розуміти як діяльність, що здійснюється державними правоохоронними органами, які постійно виконують хоча б одну із таких функцій, як запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням, їх припинення та розкриття, розшук осіб, які їх вчинили, охорона громадського порядку і громадської безпеки, розслідування кримінальних справ, оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність – і для забезпечення виконання яких вони наділені правом застосування примусових заходів та засобів [293, с. 114-115].

Вченим підкреслюється, що правоохоронна діяльність здійснюється виключно правоохоронними органами, а її обсяг трактується максимально широко, що підтверджується переліком вказаних функцій. Водночас варто зауважити, що виконання хоча б однієї з них, на переконання дослідника, є підставою для визнання діяльності правоохоронною.

До завдань правоохоронної діяльності, як зауважує О.Ф. Кобзар, слід віднести: попередження порушень вимог норм права, запобігання протиправним посяганням на безпеку людини; виявлення та припинення правопорушень і зловживань правом; у випадках скоєння злочинів та інших

правопорушень – їх оперативне розкриття, встановлення винних та притягнення останніх до юридичної відповідальності; недопущення необґрунтованих обвинувачень невинних; нагляд за процесом правозастосування; неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом; юридична допомога громадянам [118, с. 13].

Слід відзначити, що окреслені правником завдання правоохоронної діяльності не дозволяють відмежувати її від правозахисної, адже як відомо недопущення необґрунтованих обвинувачень невинних та юридична допомога громадянам є завданнями останньої. Разом з тим, подібно до попереднього дослідника, автор включає до обсягу поняття правоохоронна діяльність дії пов'язані з запобіганням, виявленням, припиненням правопорушень, їх розкриття та притягнення винних до відповідальності, а також примусове виконання рішень, в тому числі судових, що притаманно і для органів та установ Державної кримінально-виконавчої системи України.

До основних напрямів правоохоронної діяльності Ю.А. Ведерніков та А.М. Кучук відносять: функцію охорони, профілактичну функцію, функцію нагляду (контролю), регулятивну, каральну та виховну функції [40, с. 175].

Виконання зазначених функцій покладається і на органи та установи Державної кримінально-виконавчої системи України.

А.І. Білас запропоновано вузький (професійний) і широкий підходи до розуміння сутності правоохоронної діяльності.

Правоохоронна діяльність у вузькому розумінні, на переконання автора, спрямована на протидію злочинності й іншим правопорушенням; це спеціалізована діяльність з правової охорони суспільних відносин, якою займаються спеціально утворені для цього органи держави – правоохоронні органи. У широкому розумінні - це діяльність, за якої спеціально уповноважені суб'єкти забезпечують охорону права від посягань, реалізацію політики держави у цій сфері. Така діяльність має єдиний, цілісний характер, є різновидом застосування права за часом, простором і колом осіб. Серед основних відмінних ознак правоохоронної діяльності вченим виокремлено

такі: публічність, професійність, процедурно-процесуальний характер, юрисдикційний характер; спрямованість на охорону прав і свобод людини, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; при її здійсненні спеціально уповноваженими суб'єктами застосовуються, як правило, правові засоби тощо [17, с. 8].

Із зазначеного випливає, що правоохоронна діяльність: а) здійснюється виключно спеціальними суб'єктами (правоохоронними органами); б) є правозастосовною діяльністю, що здійснюється за допомогою належних правових засобів; в) спрямована на протидію злочинності й іншим правопорушенням; г) є професійною та публічною.

Широкий та вузький підхід до розуміння правоохоронної діяльності запропоновано й Т.І. Тарахоничем.

У сенсі широкого підходу, зауважує вчений, вона є різновидом юридичної діяльності; є самостійною юридичною категорією; правовою формою діяльності держави, активною формою поведінки уповноважених суб'єктів, різновидом правовідносин. З точки зору вузького підходу правоохоронна діяльність – це правова форма діяльності держави, якій належить особливе місце в структурі механізму правового регулювання, яка регламентована нормами права і спрямована на впорядкування та охорону суспільних відносин, шляхом застосування певної сукупності засобів впливу.

Разом з тим, дослідник виокремлює такі характерні риси, що притаманні правоохоронній діяльності: а) є різновидом юридичної практичної діяльності; б) має відповідний ступінь нормативної визначеності; в) для неї характерною є відсутність чітко визначеного суб'єкта діяльності, тобто переліку тих органів, які належать до правоохоронних; г) спрямована на недопущення порушення прав та свобод людини, забезпечення правопорядку та законності; д) характерним є застосування уповноваженими суб'єктами різноманітних засобів впливу; е) реалізує правоохоронну функцію держави [335, с. 88].

Аналіз усіх наведених вище доктринальних підходів до розуміння категорії правоохоронна діяльність дозволяє виокремити характерні ознаки, що притаманні кримінологічній діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, зокрема: 1) має ознаки правоохоронної та є різновидом юридичної правозастосовної діяльності; 2) здійснюється суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями, з можливістю застосування примусових засобів; 3) спрямована на охорону прав і свобод людини, законності та правопорядку; 4) здійснює охоронну, профілактичну, регулятивну, каральну та виховну функції, а також функцію нагляду (контролю); 5) серед її завдань: виявлення, запобігання, припинення кримінальних правопорушень; 6) реалізує правоохоронну функцію держави.

Враховуючи спорідненість кримінологічної діяльності з *запобіжною*, про що наголошувалося попередньо, розуміння сутності останньої має неабияке значення.

Запобігання злочинності у буквальному розумінні, зауважує А.П. Закалюк, означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Це коротке визначення відображає основну мету запобіжної діяльності – перешкодити вчиненню злочинів, скоротити їхню кількість і тим самим зменшити розміри злочинності. Запобігання злочинам має пряме значення щодо існуючої злочинності. По-перше, запобіжна діяльність щодо злочинності безпосередньо спрямовується не проти неї у тому вигляді (обсязі), в якому вона існує на теперішній час, а стосовно чинників, що її зумовлюють. Ця діяльність здійснюється з метою перервати дію останніх і тим самим перешкодити подальшому вчиненню злочинів, існуванню злочинності у сучасних параметрах та їхньому збільшенню. По-друге, злочинність дійсно є соціальним феноменом, що виявляється у кримінальній активності частини членів суспільства, на високому загальному рівні зумовленим певними об'єктивними соціальними явищами та передумовами, станом суспільних відносин, дії яких неможливо запобігти безпосередніми упереджувальними заходами [92, с. 318-319].

Як стверджує О.А. Шевченко, запобігання злочинності є одним із напрямків кримінально-правової політики держави, яке складається із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності [386, с. 196].

Запобіжні заходи, наголошує В.В. Голіна, здійснюється на трьох рівнях: 1) на загально-соціальному рівні запобігання злочинності здійснюється різними органами державної влади й управління, а також громадськими організаціями та громадами, до безпосередніх функцій яких не належить боротьба зі злочинністю; 2) спеціально-кримінологічне запобігання злочинності здійснюється конкретними державними органами, для яких боротьба зі злочинністю, захист прав громадян є професійним обов'язком. У процесі своєї професійної діяльності спеціальні суб'єкти здійснюють вплив на криміногенні фактори, а також встановлюють причини та умови вчинення злочинів та вживають заходів щодо їх усунення; 3) на індивідуальному рівні запобігання полягає у цілеспрямованих заходах щодо конкретної особи (групи осіб), схильної до вчинення злочину, причин та умов, що детермінують поведінку цієї особи [165, с. 84].

Аналіз вищенаведених позицій вчених дає підстави для таких висновків щодо змісту запобіжної діяльності: а) її метою є перешкоджання вчиненню злочинів у подальшому та дискредитування злочинної поведінки; б) являє собою сукупність заходів, що спрямовані як на окремі групи, так і конкретних осіб; в) здійснюється на загально-соціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях.

Варто зауважити, що питанню запобігання злочинів в кримінально-виконавчих установах приділено не мало уваги з боку науковців-кримінологів.

Визначення поняття запобігання вчиненню злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу сформульовано І.В. Боднар. Під ним пропонується розуміти забезпечення здійснення особливої системи соціальних, державних і суспільних заходів, які застосовує суспільство з метою стримання зростання злочинності та спрямованих на усунення, нейтралізацію і ослаблення причин та умов злочинності, утримання від вчинення злочинів і корекцію поведінки злочинців, а також осіб, стосовно яких, на підставі аналізу їх кримінологічної характеристики, можна очікувати вчинення злочинів. Дослідником підтримується позиція, що запобігання злочинності – це складний, багатогранний комплексний процес, який охоплює всю сукупність заходів, що здійснюються суб'єктами запобіжної діяльності та включають в себе: загальнодержавні заходи економічного, ідеологічного та виховного впливу; заходи законодавчо-правового порядку, що визначають головні напрямки запобіжної діяльності, діяльність правоохоронних органів по виявленню та усуненню причин злочинності; діяльність правоохоронних органів держави щодо виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів та проведення з ними відповідної запобіжної роботи [27, с. 11-13].

Із зазначеного слідує, що у загальному розумінні запобігання злочинності це комплекс загальнодержавних заходів законодавчого, економічного, ідеологічного, виховного, правоохоронного характеру, метою вжиття яких є виявлення та усунення причин вчинення злочинів, а також робота з особами, котрі схильні до злочинної поведінки. В той час, як особливістю запобіжної діяльності в кримінально-виконавчих установах є її мета - стримання зростання злочинності, а також корекція поведінки злочинців та осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів.

Запобігання насильницькій пенітенціарній злочинності В.М. Климкін пропонує розуміти як теоретично обґрунтований, системний, узгоджений з загальною стратегією запобігання злочинності вплив на закономірності виникнення та існування насильницької пенітенціарної злочинності як

соціально-психологічного деструктивного явища, шляхом застосування комплексу заходів, спрямованих на формування сприятливого соціально-психологічного простору та створення належного рівня захисту та безпеки особи від злочинних насильницьких посягань у місцях позбавлення волі [112, с. 12].

З вказаного визначення випливає, що кінцевою метою запобіжної діяльності в пенітенціарних установах, що являє собою комплекс заходів, є створення безпечних умов співіснування засуджених до позбавлення волі та персоналу.

Досліджуючи попередження злочинності в місцях позбавлення волі С.Ю. Лукашевич виокремлює загальносоціальне та спеціально-кримінологічне попередження.

Загальносоціальне попередження злочинності, наголошує автор, являє собою одну із сторін соціального розвитку, яка взаємодіє з іншими проявами суспільного життя. Це сукупність економічних, політичних, ідеологічних, організаційно-управлінських, правових, технічних заходів, як правило, довгострокового характеру. Заходи загальносоціального попередження злочинності спрямовані на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин і вплив разом з тим на причини і умови негативних явищ взагалі і злочинності зокрема. Спеціально-кримінологічне попередження, на думку правника, являє собою конкретну системну протидію саме злочинності, пов'язану з впливом на низку причин і умов, що безпосередньо породжують окремі види злочинів, а також недопущення їх вчинення на різних стадіях злочинної поведінки і складається з трьох самостійних напрямів: кримінологічна профілактика (діяльність по усуненню, ослабленню і нейтралізації факторів, що породжують злочинність або сприяють вчиненню злочинів; віктимологічний напрямок попередження); запобігання злочинам (являє собою систему дій, спрямованих на перешкоджання здійснення злочинного наміру конкретної особи до початку посягання на стадіях виявлення умислу або приготування до злочину); припинення злочинів

(спрямоване на припинення уже розпочатої злочинної діяльності і недопущення настання злочинного наслідку) [185, с. 12-13].

Із зазначеного слідує, що запобігання є лише одним із трьох напрямків попередження злочинів, що вступає у протиріччя з теорією запобіжної діяльності, яка розроблена А.П. Закалюком та В.В. Голіною й підтримується іншими правниками. Адже категорія запобігання розглядається вченим лише в аспекті перешкоджання та недопущення вчинення злочину на етапі замаху.

Звужений підхід до розуміння запобіжної діяльності підтримує й І.М. Копотун, яким стверджується що запобігання злочинам у виправних колоніях України – це різновид соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст і мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її виявів у місцях позбавлення волі засудженими, які відбувають покарання у виправних колоніях [138, с. 19-20].

Зі змісту наведеного судження випливає, що сутність запобіжної діяльності зводиться до усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів в місцях позбавлення свободи.

З погляду А.І. Богатирьова, запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи – це соціально-правова діяльність державних та недержавних органів з виявлення, усунення та нейтралізації детермінантів, які сприяють вчиненню засудженими у місцях несвободи нових злочинів, а також їх припинення, якщо вони вже почалися або певний час тривають. За своїм конкретним змістом, загальносоціальні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи вченим класифіковано на соціально-економічні, ідеологічні, технічні, організаційні та правові. До спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи вченим віднесено такі заходи: інформаційного (аналітична робота, облік осіб, схильних до вчинення нового злочину) та організаційного (підвищення кваліфікації працівників оперативних підрозділів установ виконання кримінальних покарань) забезпечення [23, с. 27, 29].

Аналіз вищенаведених умовиводів свідчить, що до обсягу поняття запобігання злочинності окрім іншого правником включено й заходи спрямовані на припинення триваючих злочинів в місцях несвободи.

Запобігання злочинам в установах виконання покарань, стверджує О.Г. Колб, це сукупність передбачених у законі прийомів, методів, шляхів, засобів і форм впливу на особу засудженого та детермінанти злочинності в місцях позбавлення волі, що цілеспрямовано застосовуються персоналом колонії з метою недопущення вчинення нових злочинів засудженими [129, с. 21].

Осмислення зазначеного вище визначення поняття дає підстави стверджувати, що дослідник акцентує увагу на інструментальному аспекті запобіжної діяльності, яка здійснюється персоналом по відношенню до засуджених.

Слід зауважити, що запобігання злочинам в установах виконання покарань деякими правниками розглядається як сукупність необхідних заходів.

Організація роботи із запобігання злочинності в кримінально-виконавчих установах України, наголошує В.Я. Конопельський, повинна складатися з комплексу заходів, які включають в себе оптимальне поєднання загальносоціальних (організаційно-правових, соціально-економічних тощо), спеціально-кримінологічних (оперативно-розшукових та виправних), індивідуально-профілактичних та віктимологічних заходів впливу, здійснюваних у тісній взаємодії суб'єктів кримінально-виконавчої системи з дотриманням принципів, напрямів, форм і методів як відомчої, так і міжвідомчої взаємодії, а також впровадження у навчальний процес спецкурсу з запобігання злочинності у кримінально-виконавчій системі України підготовки фахівців у навчальних закладах ДКВС України.

Як наголошує вчений, однією з причин неефективності системи організації виховного впливу на засуджених, нагляду за їх поведінкою, оперативного обслуговування, охорони виправних колоній, профілактики

ускладнень оперативної обстановки і запобігання злочинам є низький рівень професійної підготовки персоналу [135, с. 108].

З вказаного випливає, що рівень здійснення запобіжної діяльності ДКВС України на пряму залежить від якості освітніх заходів, котрі проводяться з персоналом установ виконання покарань. Водночас переконані, що в аспекті запобігання злочинності, освітні заходи мають неабияке значення і для засуджених, оскільки завдяки ним здійснюється підвищення рівня правосвідомості таких осіб.

Як слушно з цього приводу зазначає В.Є. Ткачук, серед ряду ознак не менш важливою ознакою характеристики осіб, засуджених до покарань, є їх рівень освіти, який дає можливість сформулювати реальну уяву про їх безпосередній інтелектуальний потенціал та його вплив на вибір даною категорією осіб певного варіанта поведінки [345, с. 297].

В свою чергу В.А. Носенком виокремлено та охарактеризовано наступні заходи запобігання злочинам проти життя і здоров'я у кримінально-виконавчих установах закритого типу: 1) загальносоціальні (збільшення обсягу фінансування ДКВС України, гуманізація кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики держави, підготовка методичних рекомендацій щодо роботи з диференційованими групами засуджених, оптимізація процесу підготовки персоналу ДКВС України, підвищення рівня його професійної компетентності); 2) спеціально-кримінологічні, серед яких особливе місце займають заходи оперативно-розшукового запобігання; 3) індивідуально-профілактичні та віктимологічні (виявляти осіб, які володіють підвищеним ступенем віктимності, а також елементи мікросередовища, що чинять на них негативний вплив; індивідуальні бесіди з особами та їх найближчим оточенням; корекція віктимної поведінки осіб шляхом правового виховання та навчання; залучення до профілактичної роботи родичів, представників релігійних організацій та інших осіб спроможних здійснювати позитивний вплив на профілактованих; надання соціальної та психологічної допомоги особам, які володіють підвищеним

ступенем віктимності; ізолювання профілактованих осіб від негативних зав'язків та умов, що сприяють їхній віктимній поведінці; постановка осіб на віктимологічний профілактичний облік; навчання співробітників установ методам віктимологічної профілактики) [203, с. 11-12].

Аналіз позиції вченого з приводу обсягу категорії запобігання злочинності в кримінально-виконавчих установах дає можливість стверджувати, що з-поміж інших заходів важливу роль відіграють заходи економічного та методичного характеру, оперативно-розшукового запобігання та освітні заходи.

Варто зауважити, що запобігання злочинності в установах виконання покарань часто розглядається і в контексті недопущення вчинення злочинів з боку персоналу таких установ.

Так, В.В. Лопоха доходить висновку про те, під запобіганням злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній, слід розуміти систему заходів що здійснюються різноманітними суб'єктами запобігання злочинам та спрямовуються на вдосконалення діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ закритого типу, що виконують покарання у виді позбавлення волі відносно повнолітніх засуджених, з метою усунення детермінант, що породжують або сприяють вчиненню злочинів, а також недопущення їх вчинення на різних стадіях злочинної поведінки винних осіб [181].

Огляд наукових джерел, що присвячені питанню запобіжної діяльності щодо злочинності, загалом, та в установах виконання покарань, зокрема, дозволяє визначити властивості, що характерні й для кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України: 1) являє собою сукупність заходів нормативного, економічного, ідеологічного, виховного, правоохоронного, технічного, організаційного, методичного, правового, інформаційного та освітнього характеру, що спрямовані на окремі групи та конкретних осіб; 2) здійснюється на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях; 3) її

завданнями є усунення, ослаблення, нейтралізація чинників, що спричиняють злочинність, перешкоджання здійснення злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності; 4) кінцевою її метою є створення безпечних умов співіснування засуджених та персоналу; 5) об'єктом її впливу є засуджені особи та персонал установ Державної кримінально-виконавчої системи України.

Формування уявлення про кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої системи України з необхідністю вимагає з'ясування сутності такої діяльності, що здійснюється іншими суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями.

Так, наприклад, з погляду Н.Є. Філіпенко, кримінологічна діяльність судово-експертних установ є поетапною діяльністю спеціалізованого суб'єкта кримінального судочинства (державного та/або приватного), яка ґрунтується на визначених засадах, є інтегрованою в єдину систему протидії злочинності та полягає у використанні експертних методів і прийомів для виявлення кримінальних правопорушень та обставин, що сприяють їх вчиненню, а також у розробленні обґрунтованих рекомендацій для правоохоронних органів щодо мінімізації криміногенного впливу цих обставин і здійсненні прогностичних оцінок щодо поширення окремих видів кримінальних правопорушень.

Як зауважує дослідниця, кримінологічна діяльність може бути спрямована на вирішення таких кримінологічних завдань як: 1) виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню конкретного кримінального правопорушення; 2) розроблення заходів для усунення цих причин та умов (обставин) правоохоронними органами (в першу чергу, підрозділам Національної поліції); 3) розроблення новітніх технічних засобів профілактики кримінальних правопорушень [361, с. 23].

Зміст наведених положень правника свідчить, що кримінологічна діяльність здійснюється у двох основних напрямках, а саме: а) виявлення детермінантів вчинення кримінальних правопорушень та розробка заходів

щодо їх усунення; б) розробка нових технічних засобів, які б сприяли покращенню стану профілактичної роботи. Переконані, що діяльність, пов'язана з розробкою нових профілактичних заходів і засобів здійснюється з використанням наукового інструментарію, що у підсумку призводить до підготовки методичних рекомендацій.

Поняття кримінологічної діяльності Національної поліції України обґрунтовано А.Є. Фоменко. З погляду вченого це різновид поліцейської діяльності, що являє собою сукупність правомірних дій поліцейських, які мають знання і навички їх застосування у галузі права загалом, та кримінології зокрема, що здійснюються правовими засобами і методами з використанням актуальних кримінологічних технологій в освітній, науковій та практичних формах з метою протидії кримінальним правопорушенням, а також пов'язаних з ними негативними для суспільства явищами, усунення детермінантів вчинення кримінальних правопорушень, з'ясування особи кримінального проступку та злочину, жертви кримінального правопорушення, визначення осіб, які потребують особливого захисту з боку держави та/або реабілітації [364, с. 13].

Аналіз зазначеного вище дозволяє зробити наступні умовиводи щодо характерних ознак кримінологічної діяльності: а) є сукупністю правомірних дій уповноважених суб'єктів; б) є професійною діяльністю, що здійснюється фахівцями, які володіють кримінологічними знаннями і навичками; в) здійснюється юридичними засобами і методами з використанням кримінологічних технологій; д) можливими формами її здійснення є практична, наукова та освітня діяльність; е) основною метою такої діяльності є протидія кримінальним злочинам та проступкам, а також пов'язаних з ними негативними для суспільства явищами.

Як наголошують О.В. Симоненко та Є.В. Грибанов, під кримінологічними технологіями у широкому сенсі слід розуміти сукупність кримінологічно-обґрунтованих прийомів, методів і рішень, які застосовуються для досягнення прогнозованого результату в правоохоронній

сфері шляхом здійснення дій, які впливають на поведінку людей, культурні та соціальні структури, системи або ситуації через застосування кримінологічних знань в антикримінальній практиці. У вузькому сенсі кримінологічні технології утворюють сукупність різного роду прийомів, способів, засобів, методів і форм застосування кримінологічних теорій і вчень в практиці протидії злочинності [288, с. 8].

Осмислення позиції вчених дозволяє зробити висновок, що кримінологічні технології являють собою необхідний кримінологічний інструментарій (засоби, методи, форми, рішення), що застосовується при здійсненні антикримінальної діяльності.

З погляду В.М. Дрьоміна, діяльність, яка спрямована на вивчення, аналіз, прогнозування і запобігання злочинності та криміногенних соціальних процесів і явищ, може бути віднесена до кримінологічної діяльності – особливого виду професійної спеціалізації [82, с. 377-378]. Із зазначеного логічно випливає, що обсяг поняття кримінологічна діяльність включає як профілактичну, так і аналітичну діяльність, що здійснюється виключно фахівцями-професіоналами.

Варто відзначити, що в юридичній науці значну кількість праць в контексті дослідження кримінологічної діяльності присвячено органам прокуратури.

Так, на переконання В. Юрчишина, кримінологічна діяльність прокурора – це спеціальна наглядова діяльність, спрямована на своєчасне виявлення органами досудового розслідування причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, та вжиття обґрунтованих процесуальних і не процесуальних заходів спрямованих на їх усунення з метою мінімізації криміногенного впливу. На переконання вченого, засобами кримінологічного нагляду прокурор повинен націлювати слідчого на поєднання різних форм профілактичної діяльності – внесення подань, виступу на зборах трудового колективу, у пресі, по радіо, телебаченню тощо. Прокурор також вживає заходи до якнайшвидшого доведення до відома відповідних посадових осіб

інформації про причини та умови, які сприяли вчиненню злочинів, надає допомогу слідчому в узагальненні зібраної у справі кримінологічної інформації, викладає свою думку про характер попереджувальних заходів, які необхідно вжити; заміняє кримінологічні акти слідчого своїми актами; використовує результати кримінологічної слідчої і власної діяльності при аналізі (вивченні) причин злочинності в районі, області тощо [398, с. 99].

З вищевказаного слідує, що зміст кримінологічної діяльності складають дії наглядового, запобіжного, координаційного, інформаційного та аналітичного характеру.

Як зауважує О.Г. Кальман, зміст кримінологічної діяльності прокурора на стадії досудового слідства становлять дії прокурора, пов'язані з реалізацією таких його повноважень: участь прокурора у виконанні слідчих дій, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину; надання вказівок слідчому чи органу дізнання про виконання слідчих дій, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; повернення кримінальної справи слідчому або органу дізнання для проведення додаткового розслідування чи дізнання у зв'язку з не виявленням причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; відкликання не достатньо необґрунтованого подання слідчого або органу дізнання [271, с. 84-85].

Аналіз зазначеного дозволяє стверджувати, що кримінологічна діяльність прокурора зводиться до управлінсько-контрольної функції при здійсненні запобіжної діяльності з боку слідчого.

Кримінологічна діяльність, стверджує О.С. Іщук, це інтегрована в єдину систему протидії злочинності сукупність функціональних елементів (засобів, форм і видів діяльності), за допомогою яких суб'єкт впливає на фактори злочинності, досягаючи тим самим результативного виконання визначених для органів прокуратури завдань і функцій. Правником зауважується, що у цілому діяльність прокуратури із протидії злочинності в основному здійснюється у формі кримінологічної профілактики, тобто являє собою

сукупність заходів щодо виявлення та усунення (блокування, нейтралізації) причин, умов, інших детермінант злочинності [100, с. 322-323].

Зміст наведених положень правника свідчить про уподібнення змісту кримінологічної діяльності з кримінологічною профілактикою, сутність якої зводиться до виявлення та усунення детермінант кримінальних правопорушень.

Схожих висновків доходять В.Л. Давиденко, О.О. Титаренко, М.Л. Давиденко та О.М. Литвинов, якими стверджується, що кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства - це діяльність спеціально уповноважених суб'єктів (слідчих, органу дізнання, прокурора, суду, адвоката-захисника) під час розслідування кримінальної справи та її розгляду в суді, яка спрямована на своєчасне виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, та вжиття обґрунтованих процесуальних і не процесуальних заходів, спрямованих на їх усунення та мінімізацію криміногенного впливу. Водночас, дослідниками зауважується, що кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства, будучи самостійною підсистемою іншої, більш високого рівня системи, яка називається кримінальним судочинством, також тісно пов'язана з кримінологічною профілактикою злочинів, що проводиться поза рамками кримінального судочинства [70, с. 10, 48].

Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства, як наголошує В. Давиденко, має розглядатися у широкому та вузькому значеннях. У широкому сенсі дане поняття охоплює всю роботу учасників кримінального процесу, проведену ними з метою попередження злочинів, вияву та усунення причин і умов розслідуваного злочину, правового виховання громадян тощо. У вузькому значенні це діяльність суб'єктів кримінального судочинства щодо виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочину [69, с. 111].

Осмислення вказаних умовиводів дослідниці дозволяє зробити судження, що невід'ємним елементом кримінологічної діяльності є правове виховання осіб, схильних до вчинення кримінальних проступків та злочинів.

З цього приводу слушною вбачаємо думку Т.А. Коляди про те, що правове виховання – це постійний вплив на людину з метою формування у неї правової культури та активної правомірної поведінки. Основна мета правового виховання – надати людині необхідні юридичні знання і навчити її поважати закони та дотримуватися їх, тобто сформувати достатньо високий рівень правової культури, здатний значно знизити кількість правопорушень. Зміст правового виховання – це процес цілеспрямованого та систематичного впливу на правосвідомість особи (групи) за допомогою сукупності правовиховних заходів, які має у своєму розпорядженні суспільство [133].

Разом з тим з погляду В. Давиденко, структурний зміст кримінологічної діяльності складають такі дії: 1) виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину та вживати заходів для їх усунення (є сутністю кримінологічної діяльності слідчого під час розслідування злочину); 2) нагляд за виконанням вимог закону про виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, а також безпосередня робота щодо виявлення причин та умов вчиненого злочину в межах судового розгляду кримінальної справи (є завданнями кримінологічної діяльності прокурора, що здійснюється у кримінальному судочинстві на всіх стадіях кримінального процесу); 3) заявляти клопотання на досудовому слідстві з приводу виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочину; самостійні дії, що безпосередньо спрямовані на виявлення причин та умов злочину (форми кримінологічної діяльності адвоката, що є обов'язковими у випадку коли, причини й умови вчиненого злочину постають обставинами, які пом'якшують або виключають кримінальну відповідальність особи, якій інкримінується даний злочин); 4) процесуальне керівництво судовим розглядом, у процесі якого з-поміж інших досліджуються і обставинами, що

сприяли вчиненню злочину; функція судового контролю за законністю досудового слідства (кримінологічна робота суду) [69, с. 111-112].

Зазначене свідчить про те, що обсяг кримінологічної діяльності наповнюють запобіжні, наглядові, контрольні та управлінські заходи, метою вжиття яких є виявлення детермінант вчинення злочинів та їх усунення.

Аналіз усього вищевикладеного дає підстави для формулювання таких теоретичних положень, що мають методологічне значення для розкриття змісту досліджуваного поняття: 1) являє собою сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що спрямовані на окремі групи та конкретних осіб; 2) має ознаки правоохоронної (реалізує правоохоронну функцію держави) та є різновидом юридичної правозастосовної діяльності, що здійснюється правовими засобами і методами з використанням кримінологічних технологій; 3) реалізується суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях; 4) об'єктом її впливу є засуджені особи та персонал органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України; 5) є професійною діяльністю, оскільки її здійснення забезпечується фахівцями, які володіють спеціальними кримінологічними знаннями і навиками у сфері виконання покарань, а також мають досвід у цій сфері; 6) можливими формами її здійснення є практична, наукова та освітня діяльність; 7) її завданнями є усунення, ослаблення, нейтралізація чинників, що спричиняють кримінальні правопорушення, перешкоджання здійснення злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, а кінцевою метою - створення безпечних умов співіснування засуджених та персоналу.

Зважаючи на вказані вище положення, під поняттям кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України пропонуємо розуміти сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового,

методичного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях по відношенню до засуджених осіб та персоналу органів і установ ДКВС України задля усунення, ослаблення, нейтралізація чинників, що спричиняють кримінальні правопорушення, перешкоджання здійснення злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, правового виховання осіб, схильних до вчинення кримінальних проступків та злочинів.

2.2. Механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України

На початку розгляду даного підрозділу нашої роботи, який спрямований на дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, як дороговказу під час пошуку шляхів удосконалення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, дозволимо собі процитувати вступні слова В.В. Василевича, які розміщені на сторінках монографії «Кримінологічна політика України». Адже, на нашу думку, саме вони найбільш вдало і точно, характеризують сучасний стан державної політики України у сфері боротьби зі злочинністю, і разом з тим, вказують певний напрямок, щодо вдосконалення кримінологічної діяльності.

Так, В.В. Василевич зазначає, що на початку XXI ст. глобалізований світ зазнав кардинальних соціальних трансформацій. Системна фінансово-економічна криза та поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) стали черговими викликами сучасній цивілізації. Серед загроз безпеці багатьох країн набули значних масштабів обіг зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, нелегальна міграція, які охоплюють практично всі географічні зони. Спостерігаються небезпечні тенденції перегляду національних кордонів усупереч нормам міжнародного права, що призводять до сплеску виявів сепаратизму й екстремізму з метою вирішення етнічних, конфесійних і громадянських конфліктів. Криміногенна ситуація в Україні протягом останніх п'яти років залишається стабільно напруженою. На її ускладнення, поряд з чинниками суто криміногенного характеру, значною мірою впливають військові дії на Сході країни, відсутність контролю за частиною території та державного кордону, посилення процесів внутрішнього переміщення населення, економічна нестабільність і використання неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, непослідовність реформи правоохоронної та

судової системи та значне соціальне розшарування населення, недосконалість державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів тощо [38, с. 5].

У зв'язку з цим, на сьогоднішній день, неабиякого значення та актуальності набуває дослідження механізму реалізації кримінологічної Державної кримінально-виконавчої служби України.

Як наголошують корифеї сучасної кримінології О.М. Бандурка та О.М. Литвинов, в умовах безпрецедентного погіршення кримінальної ситуації країни, що потягло за собою зниження рівня захищеності та підвищення рівня віктимізації суспільства, запобіжна діяльність держави вважається однією з провідних функцій системи, що забезпечує досягнення реальних результатів у справі стримування злочинності, гарантування дотримання прав і свобод людини і громадянина. За умов балансу інтересів особи, суспільства і держави у відповідних сферах суспільного життя, виконання державою основних конституційних обов'язків, вирішення публічно значущих завдань із захисту основ конституційного ладу, оборони й безпеки країни важливого значення набувають організаційно-правові моделі забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави. Отже, на думку науковців, одним із найважливіших її обов'язків є захист особи від протиправних посягань. У той же час, продовжують автори, вирішення пов'язаних із цим завдань не зводиться виключно до дій, спрямованих на знешкодження злочинців і зменшення рівня злочинності. Наведене не можливе без цілеспрямованої роботи із метою впливу на різні об'єктивні й суб'єктивні обставини, які так чи інакше зумовлюють вчинення злочинів, тобто кропіткої діяльності держави щодо упередження порушень й обмежень прав і свобод людини, розробки системи випереджаючої протидії та забезпечення безпеки [13, с. 169].

Як відзначає Т.В. Мельничук, сучасні дослідження в галузі кримінологічної науки та практики отримання злочинності дозволяють по-

новому поглянути на сутність злочинності та її детермінанти. Соціальна обумовленість злочинності, зниження порогу психологічного сприйняття допустимості злочинних дій перетворюють злочинну діяльність на буденну звичну поведінкову активність. Криміногенна ситуація, що склалася в Україні та світі, набула загрозливих тенденцій не тільки у зв'язку з підвищенням кримінальної активності та небезпечністю наслідків, але й через неспроможність держави та суспільства результативно протистояти їй. Тому, на думку правника, виникає необхідність переосмислення підходів до впливу на злочинність. Оскільки кінцевою метою попереджувальної діяльності є рівноважний убезпечений стан соціуму та його елементів від загроз криміногенного характеру, остільки і вплив на злочинність доцільно розглядати через призму кримінологічної безпеки [193, с. 132].

Поряд із цим, С.О. Бичін робить висновок, що запобігання злочинності має враховувати різноманітність факторів соціального розвитку, викликів сьогодення, зовнішніх та внутрішніх загроз. У межах одного державного відомства або в процесах міжвідомчої взаємодії досягти відчутних результатів запобігання злочинності неможливо. У зв'язку із цим, на його думку, суспільство через державні та громадські інституції розробляє ідеологію запобігання злочинності, стратегію запобіжного впливу та безпечного середовища, яка останнім часом отримала назву «кримінологічна політика» [16, с. 99].

З цього, знову ж таки виходить, що наразі встановлення механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України відіграє, саме ключову роль, під час пошуку шляхів удосконалення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби.

В підтвердження цього, слушно наголошує А.В. Коваленко, що у сучасному світі феномен злочинності набуває дедалі більшого поширення, але водночас пропорційно збільшується і необхідність протидіяти їй. Сучасні держави світу загалом та Україна як член світового співтовариства та

перспективний учасник європейської спільноти, зокрема, постійно продукують нові способи і засоби протидії злочинності. Одним із найбільш ефективних елементів системи протидії злочинності (завдяки низці особливостей) є створення, впровадження та реалізація кримінологічної політики держави, яка неодноразово поставала предметом дослідження авторитетних вчених [120, с. 132].

Схожої думки дотримується і В.Л. Давиденко, зазначаючи, що на сучасному етапі державотворення в Україні злочинність представляє значну загрозу національній безпеці. У зв'язку з цим постійно існує потреба в активній протидії злочинності та вдосконаленні системи запобігання вчиненню нових злочинів, своєчасному виявленні та усуненні їх причин і умов. У цьому контексті звертання до проблем протидії злочинам правоохоронними органами є актуальним [70, с. 5].

Поряд з цим, відзначає П.Л. Фріс, що на сьогоднішній день чимало суттєвих недоліки залишилось і в діяльності пенітенціарної системи України. Незважаючи на низку організаційних заходів, пов'язаних із виведенням її з підпорядкування МВС, утворенням самостійного Державного департаменту України з питань виконання покарань та т. ін., у кримінально-виконавчій політиці на практиці мають місце приниження честі і гідності особи, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі. На думку науковця, це дає підстави стверджувати, що кримінально-виконавча політика в нашій країні ще далека від європейських стандартів. Україною тривалий час не виконується прийняте при вступі в ПАРЄ зобов'язання підпорядкувати кримінально-виконавчу систему Міністерству юстиції [366, с. 7].

Ба більше, перш ніж продовжити дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, необхідно здійснити дослідження поняття «механізм». Що в свою чергу, може надати додатковий поштовх для нашого дослідження.

Адже, вірно зазначає Г.Р. Воронов, що одне із головних завдань науки полягає в пізнанні сутності предметів, що вивчаються, у тому, щоб виділити,

що виступає на поверхню життя природи і суспільства, звести до внутрішньої, дійсної якості об'єкта, до тих закономірностей, які визначають його виникнення, розвиток та функціонування [47, с. 41].

Отже, переходячи далі відзначимо, цілком справедливе твердження О.М. Кравченко, що термін «механізм» досить часто використовується у різних сферах життєдіяльності. Це і «механізми державного управління», «механізми державного регулювання», «механізми реалізації державної політики», «організаційно-економічні механізми», «соціальні механізми», «правові механізми», «політичні механізми», «мотиваційні механізми», «ринкові механізми», «антикризові механізми», а також механізми, які стосуються конкретних сфер життєдіяльності (фінансово-кредитний механізм, валютний, механізм державного управління АПК, механізм державного управління ЗЕД і т. д.) [150].

Разом із тим, як наголошує І.М. Курашова саме поняття «механізм» (у різних його інтерпретаціях) у більшості сучасних досліджень застосовується науковцями без опрацювання понятійного апарату, коли характеристика механізму використовується як щось саме собою зрозуміле та таке, що не потребує додаткової аргументації. Однак, погоджуємось із думкою науковця, що така ситуація може спричинити, по-перше, неоднаковість застосування вказаного терміну, а, по-друге, суперечності категоріального апарату понять, структурним елементом яких є досліджуваний термін [164, с. 87].

В першу чергу необхідно відзначити, що поняття «механізм» не є суто гуманітарним, а є запозиченим із точних наук, хоча наразі і має місце постійне його використання в юридичних науках. Зокрема, звернемо свою увагу на таку галузь знань, як механіка. Звідки саме і має свій початок поняття «механізму».

Механіка – це наука про рух та взаємодію матеріальних тіл. Під рухом розуміється механічний рух, тобто зміна положення тіл або частин тіла в просторі з часом. За Ньютоном теоретична механіка «це вчення про рухи, що

виробляються якими б там не було силами, і про сили, необхідні для виробництва будь-яких рухів, точно викладене і доведене» [190, с. 15].

Разом із тим, необхідно відзначити, що у давнину не існувало поділу науки за галузями знань, а тому механіка поряд з філософією, природознавством та іншими природничими науками, була складовою єдиної науки про природу і суспільство. І лише після Аристотеля (384-322 до нашої ери) починається процес виділення окремих самостійних наук із загального природознавства [400, с. 4].

Проте, наразі помітна тенденція зворотного шляху. Цьому, зокрема, може свідчити запровадження в Україні інституту доктора філософії, замість для всіх звичного «кандидата наук» відповідної галузі знань. Для європейських країн така практика вже не є нова, адже переконані останні, що всі науки беруть свої витоки з філософії.

Однак, повертаючись до предмету нашого дослідження, зазначимо, що механіка походить від грецького слова (механе) – машина, конструкція – наука, що вивчає переміщення тіл або їх частин один відносно одного. Завдання механіки, як зазначає В.В. Загородній – експериментальне дослідження різних рухів, узагальнення отриманих даних у вигляді законів, на підставі яких можна передбачити рух у кожному конкретному випадку [91, с. 16].

Як відзначає Л.В. Войтович, В.М. Стрілець та О.Р. Стрілець, механізм – це система твердих тіл, рухомо з'єднаних між собою, яка призначена для перетворення рухів і сил одного чи кількох тіл у потрібні рухи і сили інших тіл [324, с. 347].

Якщо звернемося до спеціальної літератури у сфері філології, то зможемо побачити наступний плюралізм підходів до визначення та тлумачення «механізму».

Відповідно до тлумачного словника С.І. Ожегова, під механізмом необхідно розуміти – внутрішній пристрій (система ланок) машини, приладу, апарату, що приводить їх у дію. Система, устрій, що визначають порядок

якогось виду діяльності [210, с. 354]. Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови під редакцією В.Т. Бусел, під механізмом необхідно розуміти – пристрій, що передає або перетворює рух, або сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та ін. явище [42, с. 665]. Відповідно до словника іншомовних слів за редакцією С.М. Морозова та Л.М. Шкарапути механізм – це пристрій (сукупність ланок або деталей), що передає чи перетворює рух. Переносно – система, що визначає порядок якого-небудь процесу, діяльності, будь-яких явищ [292, с. 355]. Отже, в механіці під механізмом необхідно розуміти – систему взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиною метою (досягнення, задалегідь окреслених, необхідних результатів).

На думку Ю.А. Андрійчук, всередині кожного механізму лежить певний набір елементів, які пов'язані і тісно взаємодіють між собою заради вирішення спільних завдань і досягнення загальної мети існування усього механізму. Тому, на його думку, механізм представляє собою систему процесів, прийомів та методів, які стають важливим інструментом для досягнення як коротко-, так і довгострокових цілей через прийняття правильних та своєчасних рішень [7].

Поряд із цим, як відзначає Ю.М. Сафонов та Ю.М. Осадчук будь-який механізм – це сукупність інструментів, засобів, важелів, заходів, способів і дій, що у певному поєднанні та у визначеній послідовності реалізації дозволяє досягти необхідних результатів. Доцільність формування та реалізації необхідного механізму, в свою чергу, визначається впровадженням окремих розрізнених заходів [285, с. 273].

Разом із тим, розглядаючи поняття механізму в юридичній площині, необхідно відзначити, що серед перших його почали використовувати науковці у сфері теорії держави та права. Описуючи при цьому форму прояву правового регулювання (механізм правового регулювання).

Як відзначає Н. Опольська, основним недоліком у запозиченні категорії «механізм» правниками є те, що дослідники визначають його здебільшого

через внутрішню структуру, будову, сукупність елементів, форм, методів та інструментів. Однак для визначення механізму перерахування елементів не досить, адже це перш за все зміни у просторі і часі, рух, який зумовлений взаємодією його складників, тобто процес. Разом із тим, наголошує науковець, саме категорія «механізм» дає змогу розглянути забезпечення прав та свобод людини як статичне явище, охарактеризувати його структуру, сукупність складових елементів, а також висвітлити особливості його функціонування, охарактеризувавши динамічні процеси, які виникають внаслідок функціонування цього механізму. Отже, робить висновок автор, механізм забезпечення прав і свобод людини доцільно досліджувати у двох вимірах: статичному та динамічному [212, с. 191].

Ба більше, досліджуючи механізм правового регулювання необхідно зробити хоча б побіжний аналіз історії становлення даної правової категорії. Так, на сьогоднішній день, одним із основоположників вчення про механізм правового регулювання, серед вітчизняних науковців, справедливо вважають Л.С. Явіча. Віддаючи данину визначному вченому, необхідно відзначити, що у 2001 році Г.Р. Вороновим було захищено дисертацію за темою: «Проблеми теорії права в працях Л.С. Явіча». Цитування будемо наводити в перекладі з російської.

Зокрема, в останній Г.Р. Воронов зазначає, що сфера наукових інтересів Л.С. Явіча була дуже великою, важко навіть перерахувати всі питання, які вони зачепили у своїх дослідженнях. Однак найбільш пильну увагу він приділяв таким фундаментальним загальнотеоретичним проблемам як сутність права, його генезис, співвідношення загальносоціального та юридичного права, співвідношення норм права і правовідносини, внутрішня та зовнішня форми права, його зміст, механізм правового регулювання, поняття, значення, класифікація та система принципів права. У 1951 р. у Ленінградському юридичному інституті Л.С. Явіч захистив кандидатську дисертацію, тема якої називалася «Норма радянського соціалістичного права та соціалістичне правове відносини». А у 1961 р. у Ленінградському

державному університеті пройшов захист його докторської дисертації на тему «Радянське право – регулятор суспільних відносин в СРСР (Основні питання загальної теорії правового регулювання)». Проблеми, зазначені в дисертаційних дослідженнях, отримали подальший розвиток у монографіях та численних статтях вченого [48, с. 3].

Так, Л.С. Явіч досліджуючи питання механізму правового регулювання доходить до висновку про те, що правове регулювання виходить за межі правовідносин. По-перше, він звертає увагу на важливе значення охорони загальних (найчастіше конституційних) суб'єктивних прав громадян, які є і можуть бути реалізовані, використані поза правовідносинами. По-друге, що правопорядок не зводиться лише системи правовідносин, включає правовий статус громадян і організацій. По-третє, в такому випадку приділяється увага всім формам безперешкодного здійснення об'єктивного та суб'єктивного права, повністю описується механізм правового регулювання [401, с. 206].

Наступником Л.С. Явіча став видатний науковець у сфері права С.С. Алексєєв. Зокрема, для нашого дослідження неабиякого значення набуває наукова праця останнього під назвою: «Механізм правового регулювання в соціалістичній державі», яка вийшла друком у 1966 році. Цитування також будемо наводити в перекладі з російської.

Так, як зазначає С.С. Алексєєв під правовим регулювання слід розуміти здійснюваний з допомогою права та всієї сукупності правових засобів юридичний вплив на суспільні відносини. На думку науковця, право тому і виникає, що відповідно до вимог економічного базису на певній стадії розвитку суспільства виявляється необхідним за допомогою юридичних засобів упорядкувати суспільні відносини, ввести їх у певні рамки, забезпечити їх подальший розвиток, словом, певним чином юридично впливати на них. Крім цього вчений дійшов висновку, що правове регулювання обмежене історичними рамками класового суспільства; за своїм джерелом воно характеризується класовим змістом та класовою спрямованістю. Це характеристика правового регулювання визначає й інші

його особливості. Головні, на думку вченого, серед особливостей механізму правового регулювання наступні:

- по-перше, правове регулювання здійснюється за допомогою загальнообов'язкових норм, які зрештою завжди виходять від держави. Правове регулювання є у принципі державним регулюванням. Держава не тільки запроваджує (встановлює чи санкціонує) юридичні норми, а й надає їм загальнообов'язкової сили. Юридичні норми обов'язкові всім особам, на яких вони поширюються, незалежно від суб'єктивного ставлення до велінь держави;
- по-друге, правове регулювання спирається на можливість використання примусової сили держави. Якщо особи не виконують веління держави, то в дію вводиться апарат державного примусу. Форми та методи державного гарантування юридичних норм у різних формаціях значно відрізняються друг від друга. У соціалістичному суспільстві юридичні норми виконуються головним чином з їх морального авторитету, знедоленості громадян у розумності та доцільності розпоряджень держави;
- по-третє, правове регулювання пов'язане з дією певного механізму, що охоплює всю сукупність юридичних засобів. Юридичні норми, індивідуальні державні веління, правові відносини і, нарешті, акти психічного ставлення до права тих чи інших осіб – все це, наголошує автор, характеризує єдиний, узгоджено функціонує механізм правового регулювання. Разом зі тим, наголошує науковець, у цьому сенсі недостатньо сказати, що право – відома система юридичних норм (хоча саме собою наведене становище є правильним). Певну систему, точніше механізм, утворюють всі юридичні кошти, з яких здійснюється правове регулювання [3, с. 5-7].

Через деякий час, а саме у 1982 році вийшла друком наукова праця С.С. Алексєєва під назвою «Загальна теорія права». В якій вчений систематизував та впорядкував вчення про механізм правового регулювання.

Так, в окресленій праці науковець наголошує, що поняття механізму правового регулювання похідне від поняття правового регулювання. Цим насамперед визначаються місце та значення поняття механізму правового регулювання у марксистсько-ленінській загальній теорії права. Більше того, наголошує науковець, як і поняття правового регулювання, воно в рамках правознавства є методологічною категорією, що конкретизовано виражає вимоги матеріалістичної діалектики по відношенню до явищ правової дійсності. Відповідно до цього, переконаний автор, що поняття механізму правового регулювання забезпечує таке чітко філософсько зорієнтоване бачення правових явищ, яке дає можливість провести у загальній теорії права спеціально-юридичний аналіз філософського рівня. Ба більше, науковець вважає, що поняття механізму правового регулювання дозволяє:

- не лише зібрати разом явища правової дійсності – норми, правовідносини, юридичні акти та ін. і описати їх як цілісність (це досягається також і за допомогою поняття «правова система»), а й уявити їх у «працюючому», системно-динамічному вигляді, що характеризує результативність правового регулювання, його здатність гарантувати з правового боку досягнення поставлених законодавцем цілей;
- висвітлити у зв'язку з цим специфічні функції, які виконують ті чи інші юридичні явища в правовій системі, показати їх зв'язок між собою та взаємодію [4, с. 9-10].

Під правовим регулюванням, як похідним для механізму правового регулювання С.С. Алексєєв розумів – здійснюваний за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних розпоряджень та ін.) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до суспільних потреб [5, с. 209].

Цікаво відзначити, що хоча С.С. Алексєєв і є наступником Л.С. Явіча, однак науковець вкладає дещо інше розуміння в поняття механізму

правового регулювання. Так, зокрема, якщо Л.С. Явіч правове регулювання виводив за межі системи правовідносин, то вже С.С. Алексєєв наголошував, що в механізмі правового регулювання юридичний вплив здійснюється саме на суспільні відносини, і обмежується ними.

Серед плеяди сучасних науковців, які приділяли свою увагу дослідженню механізму правового регулювання, особливе місце посідають наукові доробки О.Ф. Скакун.

Так, як відзначає О.Ф. Скакун, під механізмом правового регулювання необхідно розуміти – узяту в єдності систему правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок («належне» у праві стає «сущим»). До основних ознаки (рис) механізму правового регулювання правник відносить такі:

1. Є складовою частиною механізму соціального регулювання. Його правова діяльність супроводжується політичним, економічним, етичним та іншим видами механізму соціального регулювання, переплітається з ними.
2. Будучи категорією широкою за обсягом, збирає воедино всі явища правової дійсності:
 - засоби (норми права, суб'єктивні права і юридичні обов'язки, рішення судів тощо, об'єктивовані в правових актах);
 - способи (дозволяння, зобов'язувана, заборона);
 - форми (використання, виконання, додержання, застосування).
3. Становить систему правових засобів, способів, форм, що перебувають у взаємозв'язку і взаємодії. Кожна частина механізму правового регулювання, наголошує О.Ф. Скакун, знаходиться на своєму місці (як годинний механізм), виконує специфічні функції. Якість виконуваних ними функцій впливає на роботу інших частин і результат функціонування механізму в цілому.

4. Є динамічною частиною правової системи суспільства. Його рух виражається в стадіях, яким відповідають свої механізми дії. Як і правова система суспільства, механізм правового регулювання являє собою цілісність правової дійсності, визначається закономірностями еволюції суспільства, рівнем розвиненості економіки, культури. Тому, на думку науковця, призначення механізму правового регулювання полягає в приведенні в дію необхідних елементів правової системи, забезпеченні їх «роботи». Від механізму залежать ефективність правового регулювання, відповідність поведінки учасників суспільних відносин розпорядженням юридичних норм, їх руху до задоволення своїх інтересів.

5. Результатом його діяльності є встановлення правопорядку в суспільстві [290, с. 498-499].

О.Б. Горова в свою чергу наголошує, що механізм правового регулювання – це сукупність правових засобів, узятя в єдності, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на конкретні суспільні відносини з метою їх упорядкування та розвитку. До основних ознак (рис) механізму правового регулювання науковець відносить:

- правове регулювання та його механізм є складовою соціального регулювання;
- є певною системою взаємодіючих між собою елементів, серед яких виокремлюють правові засоби (норми, суб'єктивні права та юридичні обов'язки тощо), способи (дозволи, заборони і зобов'язання) та форми (дотримання, виконання і використання);
- забезпечує регулювання суспільних відносин, тобто є динамічною частиною правової системи;
- має цілеспрямований і результативних характер [339, с. 261-262].

Як відзначає К.Г. Волинка, механізмом правового регулювання називають систему взаємозв'язаних юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання. Механізм правового регулювання,

продовжує правник – це спосіб функціонування єдиної системи правового регулювання, який розкривається через взаємозв'язки між її складовими елементами. Більше того, на думку науковця, категорія «механізм правового регулювання» дозволяє охопити весь процес правового регулювання, представити його в системно-динамічному вигляді, розкрити його структуру, взаємозв'язок і взаємодію всіх елементів, з'ясувати їх характерні ознаки і функції. Комплексне вивчення механізму правового регулювання і теоретичне опрацювання пов'язаних з ним питань, продовжує автор, дасть можливість виявити додаткові напрями в дослідженні цього правового явища, зокрема, пошук шляхів підвищення ефективності як окремих складових елементів цього механізму, так і правового регулювання в цілому [46, с. 108].

Окремої уваги заслуговують висновки, які зробив А.М. Куракін під час дослідження механізму правового регулювання, як теоретико-правової моделі в рамках дисертаційного дослідження за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень.

Так, А.М. Куракін з огляду на необхідність отримання максимально об'єктивних результатів, підкреслює доцільність поєднання у своїх наукових дослідженнях декількох методологічних підходів, зокрема таких як: комплексний, аксіологічний та феноменологічний. Комплексний методологічний підхід дозволив автору дослідити механізм правового регулювання як цілісне явище у взаємозв'язку з іншими інституційними утвореннями правової дійсності. Аксіологічний підхід, який спрямований на розкриття змісту основних правових цінностей, дозволив зрозуміти, що ефективність механізму правового регулювання залежить й від тієї ціннісної складової, на якій вона будується, від здатності і бажання учасників правовідносин взяти на себе певні зобов'язання та не порушувати їх, а феноменологічний підхід дозволив забезпечити належну критичність та методологічну виваженість у власних судженнях відносно сутності й причин існування окремих феноменів, покладаючись виключно на особисті ціннісні

установки, охарактеризувати як зовнішній прояв механізму правового регулювання, так і його сутність з метою розуміння глибинних основ детермінації, що стало фундаментом практичних рекомендацій [x**Ошибка!** **Закладка не определена.**, с. 12].

В результаті чого, під механізмом правового регулювання автором пропонується розуміти – нормативно-організований, послідовний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя, впорядкування, закріплення, розвиток і вдосконалення суспільних відносин за допомогою адекватних правових засобів з метою реалізації інтересів суспільства та держави. Разом із тим, продовжує правник, механізм правового регулювання володіє рядом характеристик, що відрізняють його від інших правових механізмів і його слід розглядати як одну з підсистем механізму дії права та компонентом правової системи. Ця категорія не охоплюється процесом правотворчості, хоча й знаходиться в площині правового регулювання. Увесь хід правотворчості регламентований нормами права, її основним функціональним призначенням є створення нових, зміна або скасування чинних норм. Суб'єкти правотворчості виступають творцями правових приписів і водночас, самі підпадають під дію раніше прийнятих нормативно-правових актів. Відповідно, наголошує науковець, механізм правового регулювання починає функціонувати після виникнення юридичного факту, що передбачений нормою права [163, с. 26-27].

Однак, виникає цілком очевидне питання, як необхідно оцінювати і що розуміти під ефективністю механізму правового регулювання. Адже, як і будь-який вид державної діяльності правове регулювання має характеризуватися ефективністю застосування та використання.

Так, на думку Л.Л. Лепех, у зв'язку з тим, що ефективність є оціночною категорією, існує зв'язок категорії «ефективність» з властивостями позначуваного нею явищем, а також з особливостями середовища, яке впливає на рівень ефективності. Тому, зауважує автор, чинники, які визначають параметри ефективності, не відносяться до постійних величин, а

відтак і поняття ефективності розглядається як відносна величина. Обсяг категорії «ефективність» не передбачає її негативне значення. Значення ефективності не тотожне значенням слова «ефект». Термін «ефективність» відрізняється також від дефініцій понять «оптимальність», «доцільність», «корисність» «економічність». У зв'язку з цим, науковець вважає, що ефективність правового регулювання – це співвідношення реальних результатів здійснення закону з його метою. Мета правового регулювання (мета закону) – це передбачувані і бажані для правотворчого органу результати впровадження правових приписів. За сферою суспільного життя, якої стосується мета закону, можна розрізнити юридичні, економічні, політичні, екологічні, духовні та інші його цілі [173, с. 12].

Окрім цього і більше цього, Л.Л. Лепех під час дослідження соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання сформувала абстрактні підстави для оцінки ефективності механізму правового регулювання.

Так, на думку науковця, до абстрактних критерії соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання можна віднести: істинність норм права, ступінь обліку правотворчих інтересів, ступінь задоволення суспільних потреб, ступінь досягнення соціально корисних цілей механізму правового регулювання, техніко-юридична якість нормативно-правового акта, виконуваність вимог нормативно-правового акта, ступінь досягнення юридичних цілей, стан законності. Дані критерії, на думку автора, можуть служити особливими «мірилами» при оцінці як потенційної, так і реальної ефективності механізму правового регулювання в контексті розв'язання соціальних проблем, що вимагають юридичного вирішення. На основі цього, переконана Л.Л. Лепех, згодом, при застосуванні різних методів дослідження ефективності можливо виробити стратегію формулювання текстуального змісту відповідних нормативних приписів, підкріплених дієвим механізмом реалізації, а також побудова загальної концепції вдосконалення законодавства [173, с. 13].

На думку О.Ф. Скакун ефективність механізму правового регулювання – це міра досягнення очікуваного результату правового регулювання, тобто співвідношення між установленою метою правового регулювання суспільних відносин і реальними результатами (мета – результат). Ефективність правового регулювання, продовжує науковець, є одним із визначальних показників його якості поряд з цінністю (задоволення потреб, інтересів, розвитку людини, соціальних груп, суспільства) і економністю (адекватність обсягу соціальних витрат результатам правового регулювання суспільних відносин). Ба більше, на думку правника, ефективність механізму правового регулювання означає оптимальний захід цілеспрямованого впливу на суспільні відносини, тобто досягнення мети – одержання передбачуваних і бажаних для творця правових норм результатів їх здійснення. Мета, якщо її зміст становлять юридичні наслідки, є найкращим задоволенням двох основних конфліктуючих потреб людини та суспільства: справедливості (свободи) і безпеки (порядку). У нормотворчому органу, попереджує автор, можуть бути й інші цілі (економічні, екологічні, політичні, соціально-культурні), крім юридичних. У такому разі ефективність правового регулювання визначається досягнення усіх цілей [291, с. 264-265].

На думку О.В. Волошенюк та І.М. Погрібного, для забезпечення ефективного правового регулювання держава створює цілісний, комплексний механізм юридичних засобів. Без повноцінного механізму реалізації закон перетворюється на декларацію, гасло, блага побажання. Тому, продовжують правники, механізм правового регулювання – це система всіх державно-правових (юридичних) засобів, за допомогою яких забезпечується упорядкованість суспільних відносин. Іншими словами, це ніби своєрідна технологічна схема правового регулювання, яка синтезує теоретичні уявлення про право як динамічне соціальне явище, демонструє структурні та функціональні зв'язки між базовими елементами правової системи. Категорія «механізм правового регулювання» дозволяє інтегрувати, узагальнити все, що відомо про регулятивні властивості права [337, с. 346].

Разом зі тим, необхідно відзначити, що наразі існують сміливі пропозиції науковців, щодо необхідності перегляду сучасного розуміння механізму правового регулювання.

Так, зокрема, на думку А. Андрєєва сучасне розуміння механізму правового регулювання необхідно переглянути. Це витікає з того, що на думку науковця механізм правового регулювання в першу чергу це не механізм в прямому його розумінні, а послідовна взаємодія (алгоритму) утворюючих його складових елементів, що поєднані спільною метою. Тому, під механізмом правового регулювання правник вбачає – сукупність правових засобів, спрямованих на врегулювання суспільних відносин. При чому кожен із складових елементів такого механізму, наголошує автор, виконує основні чи факультативні функції, об'єднуючою метою яких є регулювання суспільних відносин [6, с. 126-127].

Окрім цього, як відзначає Р.Б. Прилуцький характеристика явища або процесу як механізму (у самому широкому змістовому значенні) припускає: по-перше, складність його структурної будови; по-друге, системність, погодженість організації його елементів; по-третє, його здатність до динаміки, до відповідної цілеспрямованої діяльності; у четвертих, його схильність до самокерування (самоуправління) або зовнішнього керування (управління). В організмі має бути також головна ланка (елемент), дія якої викликає рух усіх інших ланок. Так, на думку науковця, серед характерних ознак правового механізму можна виділи:

1) об'єктивний характер – це особливі конструкції позитивного права (його структурна частина). Конкретний правовий механізм – нормативне відбиття об'єктивних матеріальних і духовних умов життя конкретного соціуму, пануючої парадигми юридичного мислення, його правового менталітету й культури;

2) суб'єктивний аспект: а) будь-які правові конструкції – плід діяльності правотворчих суб'єктів, як носіїв індивідуальної й групової свідомості й досвіду; б) механізм є таким тільки при його включенні

(теоретичному або практичному) у структуру відповідної практики, а також при його постановці в певне співвідношення з метою цієї практики. Ніяка правова норма або інститут самі по собі не мають властивості бути засобом або механізмом досягнення мети. Така характеристика з'являється у них лише тоді, коли суб'єкт сприймає їх інструментально або використовує їх як інструменти;

3) телеологічний (цільовий) аспект). Закономірною властивістю правового механізму, що пояснює його функціональне призначення, є те, що він сконструйований для практичного використання, і, в остаточному підсумку, – для досягнення конкретної мети або декількох цілей. Під певну мету» підбирається необхідний «набір» правового інструментарію;

4) системний характер. Правовий механізм – органічна система, стійкий комплекс взаємозалежних правових інструментів, призначених «працювати» як єдине ціле. Практично значимою характеристикою правового механізму є завершеність інструментальної структури;

5) правові механізми – це особливі конструкції позитивного права, що формалізують певний «набір» юридичних регуляторів (правових засобів), таких як: права, обов'язки, заборони, принципи, презумпції, фікції, строки, процедури, заходи заохочення, відповідальності та ін. Правовий механізм є комплексним юридичним засобом [241, с. 34-35].

На думку Ю.Д. Древаль, системний підхід до розуміння механізмів державного управління базується на діалектичній єдності управління як складної системи та неможливості жорсткого відособлення механізмів від управління в цілому (адже останньому іманентно властивий так званий «діяльнісний» чи функціональний аспект, який, на відміну від «механізму держави», відзначається не статичними, а динамічними характеристиками). Доцільність, на думку науковця, застосування такого підходу підкріплюється рядом аргументів. Це, передусім, фактор системності, а також недоліки обмеження механізмів лише «методами» чи «впливом на фактори» (зокрема, виведенням за рамки аналізу емпіричної складової управлінського процесу).

Але це, попереджує автор, не заперечує доцільності часткового відокремлення компонентів цілого, що першочергово пояснюється саме необхідністю аналізу механізмів державного управління як єдиної системи, яка не може існувати без певного структурного відособлення [81, с. 62].

В свою чергу необхідно зробити наголос, що механізм правового регулювання, як система взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиною метою є складовим, системоутворюючим елементом механізму державного управління. Задля спростування, або підтвердження цієї тези, необхідно здійснити дослідження сучасних підходів до розуміння механізму державного управління.

Так, на думку Л. Приходченко, за останні роки не вдалося досягти такого рівня організації влади, за якого б її суб'єкти забезпечували функціонально достатню і структурно несуперечливу систему управління на всіх рівнях. Це призвело до того, що рівень організуючого впливу органів державного управління на суспільні процеси є не адекватним потребам динамічного розвитку громадянського суспільства, формуванню демократично-правової держави. Тому, наголошує правник, наукове осмислення реформування системи державного управління, підвищення ефективності діяльності органів публічної влади, визначення тенденцій у підвищенні чи зниженні ступеня керованості видається можливим за умови реальної взаємодії механізмів управління і самоуправління, їх пропорційного співвідношення, органічного поєднання з механізмами регулювання та стихійного саморегулювання. Зростання вимог до підвищення наукової обґрунтованості державного управління потребує конкретизації характеристик та уточнення складових компонентів структури механізму державного управління, однозначної визначеності основних дефініцій [242, с. 105-106].

Поряд із цим, слушно зазначає Н.О. Савичук, що наявність досконалих механізмів державного управління асекує цілеспрямоване, скоординоване та раціональне управління соціальними та економічними процесами в країні,

належний рівень організаційно-управлінського впливу на розвиток усіх сфер життя держави, стійку підтримку дій органів державної влади з боку різних верств населення. Оскільки основною метою державного управління є асекурація сприятливих умов для економічного розвитку та подальшого економічного зростання в Україні, досягнення соціальної стабільності, підвищення рівня глобальної конкурентоспроможності країни в умовах забезпечення екологічної стабільності. Однак, на думку науковця, досягти даного розвитку як на національному, так і на локальному рівнях не можливо без застосування обґрунтованих та ефективних механізмів державного управління. Позаяк система державного управління повинна базуватися на функціонуванні механізму, що передбачає визначення головних методів, важелів, інструментів, нормативного та інструктивного забезпечення державного управління, тому наголошує автор, актуальним є розгляд механізму державного управління [56, с. 78].

Із зазначеного вище виходить, що до визначення механізму державного управління, як і до більшості ключових правових дефініцій, характерний певний плюралізм підходів серед науковців.

Так, на думку О.М. Кравченко під механізмом державного управління необхідно розуміти – комплексну систему державного управління, складовими якої є конкретні механізми управління (економічний, мотиваційний, політичний, правовий та ін.), які в сукупності здатні забезпечити збалансоване та ефективне функціонування єдиного державного механізму [150].

О.М. Відлер зазначає, що механізм державного управління являє собою комплекс організаційних та практичних засобів, а також важелів і стимулів, за допомогою яких органами державної влади здійснюється управління всім спектром суспільно-політичного життя у державі. Зокрема, зазначає правник, механізми державного управління розглядаються науковцями як певна система, що призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей. Ця система має визначену структуру, для

неї є характерними певні інструменти, методи, важелі впливу на об'єкт управління, а також система має відповідне правове, нормативне та інформаційне забезпечення [45, с. 88].

О. Федорчак за результатом дослідження сформулювала наступне визначення механізму державного управління: «як складної системи, призначеної для досягнення поставлених цілей, яка має певну структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням» [359], або «складну систему, призначену для практичного здійснення державного управління та досягнення визначених цілей, яка охоплює: сукупність органів державної влади і місцевого самоврядування, та інших суб'єктів, задіяних у процесі формування і реалізації державної політики у певній сфері; сукупність нормативно-правових актів, які регулюють зміст, процес формування і реалізації державної політики у цій же сфері; а також державну політику щодо формування нових, усунення старих та трансформації існуючих інститутів [358, с. 61].

Таким чином можна стверджувати, що механізм правового регулювання, як система взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиною метою є складовим, системоутворюючим елементом механізму державного управління. Окрім цього, окремої уваги необхідно приділити механізму кримінально-правового регулювання.

На думку В.В. Василевича, під механізмом формування та забезпечення реалізації кримінологічної політики необхідно розуміти – унормовану діяльність державних органів, установ і організацій щодо встановлення та впровадження суб'єктивних прав та свобод, за допомогою яких у суспільстві регулюються правовідносини у сфері боротьби зі злочинністю. Він, на думку науковця, становить процес свідомих вольових дій, що здійснюються у формах фактичного використання, розпорядження чи набуття прав, вимог від органів, організацій, установ, офіційних осіб потрібного виконання ними кореспондуючих завдань, спрямованих на

реальне втілення та відновлення порушених прав. Водночас, продовжує автор, механізм формування та забезпечення реалізації кримінологічної політики охоплює:

- систему державних органів, державних установ і підприємств, органи місцевого самоврядування, службові та посадові особи, об'єднання громадян;
- гарантії здійснення захисту основних прав і свобод;
- юридичні та організаційні складові механізму реалізації;
- процес практичного втілення можливості та необхідності в дійсність;
- умови та фактори правозахисного процесу [x**Ошибка! Закладка не определена.**, с. 83-84].

Ба більше, реалізація будь-якої діяльності, в тому числі, і кримінологічної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю, потребує в першу чергу наявності відповідних ресурсів.

Так, В.В. Василевич, з цього приводу вдало пропонує взяти за основу підхід запропонований В.П. Сальниковим, С.В. Степашиним та А.Г. Хабібুলіним. Відповідно якого, правоохоронна функція держави може бути належним чином реалізована за умови її забезпечення такими ресурсами:

- правові ресурси – наявність збалансованого законодавства, яке в повному обсязі регламентує зміст і напрями правоохоронної діяльності, дає чіткі уявлення про її суб'єктів, принципи їх взаємодії між собою та з інститутами громадянського суспільства;
- соціальні ресурси, які охоплюють, з одного боку, спеціально підготовлений персонал, який має необхідні знання і навички для здійснення владних повноважень у сфері охорони права та належним чином усвідомлює свою роль; а з іншого – широку підтримку з боку громадян та їх добровільних об'єднань, які сприяють створенню у суспільстві атмосфери неприпустимості порушень громадського порядку;

- економічні ресурси – наявність належного фінансування правоохоронної діяльності, яке дозволить реально відповідати на сучасні виклики соціальної безпеки, оперативно реагувати на численні соціальні конфлікти (міжособистісні, міжетнічні, міжконфесійні, політичні тощо), протистояти можливостям злочинних угруповань;
- силові ресурси – оснащення правоохоронних органів необхідними спеціальними засобами та зброєю для відновлення порушеного публічного порядку, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, надання необхідної допомоги постраждалим громадянам;
- ідеологічні ресурси – наявність комплексної програми реалізації правоохоронної функції держави, побудованої на глибокому науковому підґрунті, усвідомлення ролі й місця правоохоронних органів у сучасному правовому порядку, їх підпорядкуванню ідеї служіння громадянському суспільству;
- інформаційні ресурси, які включають: розгалужену систему каналів отримання інформації знизу вгору (про чинники, які потенційно можуть слугувати каталізатором конфліктів і правопорушень, про підготовку масових заворушень та злочинів тощо); зверху вниз (про стан законності й правопорядку, про результати проведених правоохоронних заходів, про перспективні плани діяльності органів поліції); та за горизонталлю (між службами та підрозділами правоохоронної системи); аналітичне опрацювання отриманої інформації з метою попередження негативних наслідків, розробки превентивних заходів і прогнозування подальшого розвитку ситуації в правоохоронній сфері [38, с. 85-86].

Таким чином, кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України, як і будь-яка діяльність суб'єктів державної політики у сфері боротьби зі злочинністю потребує наявності необхідних ресурсів.

Поряд із цим, Є.І. Огородник у 2017 році захистив дисертаційне дослідження за темою: «Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі». Так, поміж іншого, за результатом дослідження, автором сформовано власне розуміння механізму реалізації кримінально-виконавчої політики та основні проблеми забезпечення його функціонування.

Зокрема, автором зазначено, що механізм реалізації кримінально-виконавчої політики – це система кримінально-виконавчих норм та відносин, суб'єктів та об'єктів застосування цих норм, що характеризує спрямованість, способи і засоби діяльності держави, громадських організацій і громадян у сфері виконання кримінальних покарань, підвищення ефективності цієї діяльності, забезпечення гарантій досягнення мети покарання. Функціональними складовими цього механізму, на думку науковця, є: специфічний об'єкт впливу, суб'єкти та учасники механізму, засоби впливу, мета функціонування механізму [209, с. 11].

Проблеми забезпечення функціонування механізму реалізації кримінально-виконавчої політики, на думку Є.І. Огородник, слід розглядати у такій послідовності (відповідно до етапів): 1) на етапі формування; 2) на етапі безпосередньої реалізації. Проблеми забезпечення функціонування механізму реалізації кримінально-виконавчої політики полягають, наголошує автор, у такому: неналежне фінансування видатків на забезпечення діяльності кримінально-виконавчої служби та низький соціально-правовий захист її персоналу, що створює умови для поширення корупції і хабарництва; зниження рівня забезпечення спеціальною технікою та інженерно-технічними засобами охорони; погіршення системи охорони здоров'я і соціального захисту засуджених, як наслідок – небезпечне погіршення стану здоров'я населення у державі; недостатній професійний рівень персоналу та відсутність наукового супроводження процесу реформування кримінально-виконавчої служби; невідповідність значної частини установ виконання покарань і слідчих ізоляторів Державної

кримінально-виконавчої служби України сучасним вимогам забезпечення прав і свобод людини й громадянина; низький рівень організаційно-правових форм і принципів діяльності підприємств установ виконання покарань щодо залучення засуджених до суспільно корисної праці, надання пріоритету їх професійно-технічному навчанню, формуванню та закріпленню у засуджених трудових навичок як невід'ємної складової процесу їх ресоціалізації [x**Ошибка! Закладка не определена.**, с. 12-13].

Більше того, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук у 2019 році захистила дисертаційну роботу на тему: «Кримінально-виконавча політика України». За результатом дослідження науковцем було сформовано концептуальні положення щодо визначення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики.

Зокрема, автором виокремлено складові елементи механізму реалізації кримінально-виконавчої політики: об'єкт, суб'єкти, мету та засоби досягнення мети її реалізації, а також здійснено їх детальну характеристику та сформульовані авторські дефініції ключових понять: наприклад, визначено, що кримінально-виконавчі правовідносини, які виступають об'єктом впливу в механізмі реалізації кримінально-виконавчої політики, – це правові відносини, що виникають між органами та установами, які уповноважені державою виконувати покарання, і засудженими, які відбувають покарання, що виникають на підставі набрання вироком суду законної сили та звернення його до виконання. Констатовано, що кара, яка є складовою мети реалізації кримінально-виконавчої політики, полягає в настанні несприятливих наслідків для засудженого, що виявляється у вигляді обмеження обсягу його прав та свобод, а також покладанні на нього додаткових обов'язків у силу відбування ним покарання та дотримання порядку його відбування. Наголошено, що механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України є не просто структурою, а системою. Аргументовано, що системність як його ознака дозволяє забезпечити

синергетичний зв'язок між усіма елементами названого механізму, що, в свою чергу, сприяє успішному досягненню кінцевої мети його дії [107, с. 17].

Виходячи з вищевикладеного, авторкою встановлено, що механізм реалізації кримінально-виконавчої політики можна розглядати як систему заходів та засобів, а також суб'єктів, відповідальних за втілення їх в життя, за допомогою яких забезпечується реалізація кримінально-виконавчих правовідносин з метою досягнення цілей та завдань кримінально-виконавчого законодавства. До складових елементів, що формують системне наповнення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики віднесено: об'єкт впливу; суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики; мету реалізації кримінально-виконавчої політики; засоби досягнення мети реалізації кримінально-виконавчої політики. Першим елементом названого механізму виступає об'єкт впливу, в якості якого виступають правові відносини у сфері виконання покарання (кримінально-виконавчі правовідносини). Другим елементом є суб'єкти реалізації кримінально-виконавчої політики, до яких належать: Міністерство юстиції України, Адміністрація ДКВС України, органи пробації, установи виконання покарань, органи державної виконавчої служби, а також військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон (у частині виконання окремих видів покарань). До суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики автором віднесено підприємства УВП, які здійснюють господарську діяльність та професійно-технічне навчання засуджених. Наголошено, що такі суб'єкти формування кримінально-виконавчої політики, як Президент України, Верховна Рада України при здійсненні окремих своїх повноважень відіграватимуть водночас роль суб'єктів її реалізації, зокрема, Президент України наділений правом помилування, а повноваження Верховної Ради України щодо реалізації кримінально-виконавчої політики пов'язані з оголошенням амністії. Крім того, науковець наголошує, що об'єднання громадян та засоби масової інформації, релігійні та благодійні організації, окремі особи в порядку, встановленому КВК і законами України, можуть

надавати допомогу органам та УВП у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи (ч. 1 ст. 25 КВК України), що свідчить про допустимість їх участі в реалізації кримінально-виконавчої політики. Третім елементом у механізмі реалізації кримінально-виконавчої політики виступає її мета, яку відображено через такі складові: по-перше, кару, оскільки сам факт застосування кримінальної відповідальності та відбування покарання є досягненням цієї складової мети; по-друге, створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. Четвертим елементом у механізмі реалізації є засоби, за допомогою яких досягається мета кримінально-виконавчої політики. Виходячи з того Ю.В. Кернякевич-Танасійчук наголошує, що в досягненні мети реалізації кримінально-виконавчої політики, визначеної вище, одним із завдань є створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, проаналізовано зміст основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених та окреслено місце кожного з них у механізмі реалізації кримінально-виконавчої політики [107, с. 23-24].

Ба більше, як відзначає В.Я. Конопельский показовими на його думку, в цьому контексті є сучасні підходи законодавця щодо гармонізації вітчизняних нормативно-правових актів до змісту кращих міжнародно-правових актів у сфері виконання покарань. Зокрема, наголошує правник, 8 квітня 2014 року Верховною Радою України було прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України», відповідно до якого посилена кримінальна відповідальність за вчинення певних злочинів шляхом збільшення строків позбавлення волі засуджених. Водночас, продовжує науковець, того ж таки 8 квітня 2014 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів», який суттєво знизив вимоги режиму відбування покарання для осіб, позбавлених

волі та ввійшов у певне протиріччя із змістом матеріальних норм права (КК України), позаяк підвищення рівня кримінальної відповідальності має передбачати процес його реалізації у сфері виконання покарань. В підтвердження своїх слів В.Я. Конопельський здійснив цитування В.О. Тулякова, який з цього приводу зауважив, що у такому сенсі динаміка кримінального права виступає не тільки і не стільки як процес право реалізації шляхом примусового чи вільного використання. Виконання, не порушення застосування правової заборони, але й (можливо по-перше) як процес формування та інтерпретації кримінально-правових норм у відповідності з потребами суспільного розвитку. Тобто, наголошує науковець, в сучасних умовах динаміка кримінального права визначає характеристику постійного становлення та розвитку, відтворення кримінально-правових заборон на законодавчому та індивідуальному рівнях [136, с. 133].\

Висновки до розділу 2

Отже, враховуючи вищевикладене маємо змогу стверджувати, що поняття «механізм» не є суто гуманітарним, а є запозиченим із точних наук, хоча наразі і має місце постійне його використання в юридичних науках. За загальним правилом під «механізмом» необхідно розуміти – систему взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиною метою (досягнення, заздалегідь окреслених, необхідних результатів). У зв'язку з цим, дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, як і будь-якого іншого суб'єкта кримінологічної діяльності необхідно розпочинати з опрацювання ключового дискурсивного апарату.

Таким чином, під механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти – систему взаємозалежних правових елементів Державної кримінально-виконавчої служби України, яка спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх. В свою чергу, ефективність механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України досягається шляхом реалізації мети кримінально-виконавчої діяльності із найменшими для останньої витратами.

РОЗДІЛ 3

ОКРЕМІ НАПРЯМКИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

3.1. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України

Проаналізувавши у попередніх розділах нашої дисертаційної роботи методологічні основи дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та розглянувши питання стратегії кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби, доречно дослідити окремі напрямки кримінологічної діяльності цього правоохоронного органу. Розпочнемо з розкриття питання наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України.

Протягом останніх років питанню кримінологічного моніторингу (а також моніторингу криміногенної ситуації) приділялася підвищена увага з боку вітчизняних вчених. Це і не дивно, адже даний напрямок діяльності фігурує як один з ключових у цілому ряді документів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю. Одним з таких документів є Стратегія боротьби з організованою злочинністю, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 р. № 1126-р. (далі – Стратегія), яка буде реалізовуватися протягом п'яти років та спрямована на: удосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю; формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю; запровадження механізмів координації та взаємодії у сфері боротьби з організованою злочинністю; запобігання організованій злочинності та боротьбу із злочинними організаціями у сферах з високим ризиком її прояву; інформаційно-аналітичне, наукове та кадрове

забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю; залучення громадськості до активної участі в боротьбі з організованою злочинністю; міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю [269].

З викладеного слідує, що кримінологічна діяльність (у її різних формах прояву) є одним з ключових напрямків роботи суб'єктів протидії організованій злочинності. Кримінологічний моніторинг та моніторинг криміногенної ситуації, у свою чергу, є важливою частиною кримінологічної діяльності цих суб'єктів. Ба більше, в багатьох випадках ефективна реалізація інших напрямків кримінологічної діяльності неможлива без проведення якісного кримінологічного моніторингу.

Важливість моніторингу (кримінологічного або моніторингу криміногенної ситуації) підкреслюється у змісті самої Стратегії. Зокрема, у даному документі вказується, що залучення громадськості до активної участі в боротьбі з організованою злочинністю здійснюється шляхом використання результатів діяльності громадських організацій щодо моніторингу криміногенної ситуації в державі в частині діяльності організованих злочинних угруповань. Крім того, одним з критеріїв оцінки реалізації Стратегії є запровадження міжнародних стандартів і дієвих механізмів моніторингу організованої злочинності, забезпечення координації та взаємодії суб'єктів боротьби з організованою злочинністю [269].

Таким чином, у Стратегії згадується «моніторинг криміногенної ситуації» та «моніторинг організованої злочинності». Зрозуміло, що принаймні перша категорія є наближеною до поняття кримінологічного моніторингу (або навіть тотожна), проте для того, щоб порівняти їх, необхідно встановити зміст кожного з цих понять. Натомість, у названому підзаконному акті сутність цих категорій прямо не розкривається.

Подібні згадки моніторингу як важливого напрямку кримінологічної діяльності свідчать про те, що в нашій державі, нарешті, обрано курс на

запобігання кримінальним правопорушенням, започаткований європейськими та північноамериканськими державами.

Термін «моніторинг» наявний і у змісті Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21.10.2011 р. № 1000/2011 (далі – Концепція). У даному документі наголошується на тому, що інформаційне та наукове забезпечення боротьби з організованою злочинністю має включати: проведення постійного системного аналізу та багатовимірного комплексного оцінювання причин та умов, що впливають на виникнення, розвиток і діяльність організованих злочинних угруповань; додержання міжнародних стандартів щодо збирання і аналізу даних стосовно злочинів, які вчиняються організованими злочинними угрупованнями; удосконалення системи моніторингу криміногенної ситуації в частині діяльності організованих злочинних угруповань у державі в цілому та її регіонах зокрема, а також сусідніх та інших державах тощо [258].

Отже, моніторинг криміногенної ситуації – важливий інформаційно-науковий напрямок роботи суб'єктів протидії злочинності, який відіграє певну превентивну функцію. Удосконалення системи моніторингу криміногенної ситуації дозволить підвищити ефективність боротьби зі злочинністю в цілому (у тому числі з організованою злочинністю).

Задавши на офіційному вебпорталі Верховної Ради України запит «моніторинг» в рубриці «Пошук у назвах термінів» [238] нами виявлено 192 випадки розкриття даного поняття в національних законодавчих та підзаконних актах. Утім, у жодному випадку не зустрічається поняття «кримінологічний моніторинг» або ж «моніторинг криміногенної ситуації», через що можна зробити висновок про те, що на законодавчому та підзаконному рівнях перелічені категорії не розкриваються.

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови (за ред. В.Т. Бусел) поняття «моніторинг» використовується у таких значеннях:

1) безперервне стеження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату, а також прогнозування та запобігання критичним ситуаціям;

2) базовий моніторинг – система стеження за станом природних явищ та прогнозування їх можливих змін без урахування регіональних антропогенних впливів;

3) біологічний моніторинг - контроль за станом організму;

4) екологічний моніторинг - комплексна підсистема моніторингу біосфери;

5) моніторинг земель – система спостереження за станом земельного фонду з метою своєчасного виявлення змін, їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів [42, с. 687].

Перше значення даного поняття є загальним та поширюється на всі підвиди моніторингу (у тому числі на кримінологічний).

Отже, моніторинг – це напрям діяльності, що полягає у безперервному стеженні за певним процесом з метою його контролю. За результатами моніторингу виробляються прогнози, спрямовані на запобігання критичним ситуаціям.

Враховуючи той факт, що кримінологія – це наука про злочинність, її причини, особистість кримінального правопорушника і заходи запобігання злочинності [109, с. 79], можна зробити припущення, що кримінологічний моніторинг – це напрям діяльності, що полягає у безперервному стеженні за явищем злочинності, її причинами та умовами, спрямований на запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень шляхом вироблення прогнозів та алгоритмів їх запобігання.

Категорія «моніторинг» доволі часто розкривається в контексті тієї чи іншої сфери життєдіяльності на законодавчому та підзаконному рівнях. Так, наприклад, у наказі Міністерства освіти і науки України від 14.06.2004 р № 476 «Про затвердження складових галузевих стандартів вищої освіти з

напряму 0504 "Туризм"» зазначається, що моніторинг – система спостережень і контролю за станом об'єкта (предмета, процесу, явища) [256].

Думається, запропоноване визначення є доволі широким за своїм змістом, проте саме воно дозволяє зробити висновок про те, що кримінологічний моніторинг являє собою цілісну систему спостережень і контролю за станом певного об'єкта, що носить кримінологічний характер (у випадку кримінологічного моніторингу – за станом злочинності).

Категорія «моніторинг» розкривається і у змісті Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення, затвердженої спільним наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної академії наук України від 01.09.2017 № 1396/1272/730/243/528. Зокрема, у цьому документі зазначається, що моніторинг – це систематичний збір, аналіз та подання відповідної інформації для прийняття центральними органами виконавчої влади рішень щодо удосконалення управління системою соціальної підтримки населення [248].

Таким чином, будь-який моніторинг (у тому числі і кримінологічний) має ряд характерних (обов'язкових) ознак:

- 1) являє собою процес спостереження та оцінювання;
- 2) безперервність;
- 3) наявність чітко визначеного предмета дослідження;
- 4) наявність чітко визначеної мети.

На науковому рівні вітчизняними вченими запропоновано безліч власних визначень понять кримінологічного моніторингу та моніторингу оперативної обстановки.

Наприклад, у 2021 р. А.Є. Фоменко в рамках дисертаційного дослідження запропонував розглядати під кримінологічним моніторингом багатогранне явище, яке являє собою спосіб пізнання, спрямований на оптимізацію системи протидії та запобігання злочинності шляхом

спостереження, вимірювання та оцінки певних явищ або процесів (як в розрізі дослідження окремих видів кримінальних правопорушень, так і в цілому, дослідження причин та умов вчинення злочинів та кримінальних проступків, особи кримінального правопорушника тощо), виявлення характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку та вироблення на підставі отриманих даних прогнозів й ефективних заходів реагування [364, с. 15].

Таким чином, автор наголошує на тому, що метою кримінологічного моніторингу є не тільки оптимізація системи запобігання злочинності (як було сказано вище), але і модернізація системи протидії злочинності. Відтак, на думку вченого, мета такої діяльності (моніторингу) є значно ширшою, ніж було зауважено вище.

Для того, щоб підтримати подібну позицію, або ж навпаки, висунути аргументи щодо недоцільності виокремлення такої мети кримінологічного моніторингу, доречно встановити зміст поняття «протидії злочинності».

Як зазначає О.М. Литвинов, на сьогоднішній день, під терміном «стратегія протидії злочинності» розуміється система обґрунтованих і офіційно прийнятих поглядів і уявлень, принципів і положень про шляхи, засоби і механізм захисту життєво важливих інтересів громадянина, суспільства, держави, законних з точки зору права, від внутрішніх і зовнішніх загроз із боку злочинності [179, с. 380].

З огляду на це можна розуміти під протидією злочинності шляхи, засоби та механізми захисту життєво важливих законних інтересів громадянина, суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз із боку злочинності.

Варто зазначити, що у даному випадку вбачається більш вдалим використання категорій не «інтереси громадянина», а поняття «суспільні відносини», яке є більш широким за своїм змістом та включає у себе законні інтереси всіх суб'єктів правовідносин (подібна категорія досить детально розкрита в науці кримінального права в контексті такого обов'язкового

елемента складу будь-якого злочину або кримінального проступку, як об'єкт).

Отже, під протидією злочинності потрібно розуміти шляхи, засоби та механізми захисту найбільш важливих суспільних відносин від зовнішніх загроз із боку злочинності.

На думку В. Куца, сутність протидії злочинності полягає в здійсненні соціально-управлінської діяльності, включаючи реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах, зміст якої становлять запобігання таким правопорушенням та правове реагування на них як взаємопов'язані безперервні процеси [169, с. 110].

З наведеного слідує, що протидія злочинності є бінарною діяльністю, що складається як з дій, спрямованих на припинення вчинення кримінальних правопорушень, так і з дій, спрямованих на попередження злочинності в майбутньому.

Таким чином, протидія злочинності є більш широким поняттям, що включає у себе профілактику (попередження) злочинності.

Термін же «профілактика злочинності» використовують як у широкому, так і у вузькому сенсі. У широкому сенсі під профілактикою розуміють діяльність усіх суб'єктів профілактичної діяльності (як спеціальних, так і тих, чії основні функції не пов'язані з правоохоронною діяльністю), націлену на протидію детермінантам злочинних проявів, а у вузькому сенсі – слід розуміти діяльність саме спеціальних суб'єктів, що полягає у розробленні й здійсненні заходів, спрямованих на виявлення й усунення детермінант злочинності, а також здійсненні превентивного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки [144, с. 192].

Питання загальних та спеціальних суб'єктів запобігання та протидії злочинності більш детально буде проаналізовано в наступному підрозділі нашого дисертаційного дослідження.

Отже, викладена вище позиція про те, що кримінологічний моніторинг спрямований саме на оптимізацію системи протидії та запобігання злочинності (а не лише запобігання) є доволі виваженою. Втім, в такому випадку, враховуючи той факт, що перше поняття є більш широким за змістом, можливо, доречно обмежитись категорією «протидія», або ж вказівкою на те, що кримінологічний моніторинг спрямований на оптимізацію системи запобігання кримінальним правопорушенням та правове реагування на них.

Крім того, у запропонованому визначенні не відображено таку ознаку кримінологічного моніторингу, як безперервність процесу стеження за явищем злочинності.

Дана ознака кримінологічного моніторингу є обов'язковою та визначальною. Не дивлячись на це, доволі поширеною є практика, коли ця безперервність кримінологічного моніторингу розцінюється дослідниками, як певна невизначеність.

У даному випадку слушною вбачається думка Є.М. Блажівського про те, що за часовим критерієм, навпаки, моніторинг є чітко визначеним, адже залежить від актуальності підстав, за якими він запроваджувався. Натомість безперервність спостереження відображає перманентну природу моніторингу: у визначених практичною потребою часових межах він здійснюється на постійній основі, тобто не фрагментарно, а суцільно з процедурно-дослідницької точки зору. Тимчасове переривання його формально визначених зовнішніх параметрів, обумовлених, скажімо, закінченням робочого дня сенсорів (спостерігачів), не означає фактичного припинення спостереження. Процес останнього, будучи об'єднаним єдиною цільовою настановою, програмою та методикою, має умовно автономний режим функціонування, адже накопичення інформації на відповідних носіях, джерелах (наприклад, при заповненні карток статистичного обліку злочинів, руху кримінального провадження під час досудового слідства, у засобах масової інформації тощо) є безперервним. В цьому режимі частота фіксації

зовнішніх параметрів об'єкту моніторингу («зняття» інформації про них) визначається, виходячи з принципів доцільності, науковості, реальності, а також відповідних його цілей у конкретному напрямку, рівні, ланці протидії злочинності. Саме в такому контексті й слід підходити до розуміння безперервного характеру моніторингової діяльності [21, с. 108].

Отже, безперервність – це обов'язковий атрибут кримінологічного моніторингу. Відсутність даної ознаки перетворює цю форму кримінологічної діяльності на сукупність незв'язних дій, що не здатні забезпечити досягнення мети кримінологічного моніторингу.

На думку А.В. Коваленка, кримінологічним моніторингом належить визнати спеціально організовану, систематичну та планомірну діяльність, метою якої є оптимізація системи протидії та запобігання злочинності шляхом отримання від соціуму найбільш повної й обґрунтованої інформації, подальшого її оброблення і систематизації [119, с. 133].

Дане визначення є доволі схожим на попереднє. Перевагою цієї дефініції є те, що автор називає таку діяльність систематичною та планомірною, підкреслюючи її безперервність. Проте, попередня позиція виглядає більш розгорнутою та точніше розкриває зміст кримінологічного моніторингу.

На думку згаданого вище Є.М. Блажівського, у вузькому розумінні кримінологічний моніторинг (моніторинг протидії злочинності) можливо визначити, як відкриту, динамічну, нелінійну постійно діючу систему спостереження, змістом якої є здійснюване на науковій основі збирання, аналіз, узагальнення та оцінка кримінологічно значущих явищ, процесів, станів об'єктів в різні періоди часу з метою підвищення (підтримання) ефективності управління протидією злочинності. Сформоване визначення кримінологічного моніторингу впливає з синергетичного принципу самоорганізації систем [21, с. 107].

На підставі проведеного аналізу змісту вітчизняних законодавчих та підзаконних документів, позицій науковців, можна запропонувати наступне

визначення кримінологічного моніторингу – це форма кримінологічної діяльності, спрямована на оптимізацію системи протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації.

Нагадаємо, в багатьох джерелах права та наукових працях замість категорії «кримінологічний моніторинг» використовується поняття «моніторинг криміногенної ситуації». В контексті проведення дослідження даного питання дисертаційної роботи, важливо встановити зміст поняття «криміногенна ситуація».

На сьогоднішній день під криміногенною ситуацією прийнято розуміти інтегровану, змінювану сукупність характерних матеріальних, психологічних, інформаційних та інших факторів, яка сформувалась на момент вчинення злочину і яка обумовлює прийняття відповідних рішень і вибір способу дій суб'єктів. Вона обумовлює своєрідність механізму злочинної поведінки через те, що акумулює різні за обсягом та джерелами походження інформаційні потоки [178, с. 342].

Таким чином, під моніторингом криміногенної ситуації можна розуміти систему постійного спостереження, змістом якої є збирання, аналіз та оцінка факторів, що формуються на момент вчинення кримінального правопорушення. Як і кримінологічний моніторинг, моніторинг криміногенної ситуації має на меті підвищення ефективності протидії злочинності.

З викладеного слідує, що моніторинг криміногенної ситуації та кримінологічний моніторинг – доволі схожі, проте не тотожні поняття. Враховуючи обсяги інформації, що досліджується під час їх проведення доцільно розглядати дані поняття в якості частини та цілого (кримінологічний моніторинг більш широке за обсягом поняття, що охоплює моніторинг криміногенної ситуації).

У даному випадку актуальними вбачаються роздуми Є.М. Блажівського, який поділяє думку інших кримінологів [167, с. 409] про те, що кримінологічний моніторинг включає:

- 1) визначення теоретичних понять, цілей і завдань, методів дослідження;
- 2) соціальну ситуацію в регіоні, методикау визначення рівня й тенденцій її зміни;
- 3) кримінальну (або ж криміногенну – прим.) ситуацію (кримінологічні характеристики причинного комплексу злочинності; характеристики системи запобіжного впливу) [20, с. 99].

Запропонований умовивід яскраво демонструє співвідношення кримінологічного моніторингу та моніторингу криміногенної ситуації в якості цілого та частини.

З'ясувавши зміст названих категорій, проаналізуємо безпосередньо питання наукових засад кримінологічного моніторингу Державної кримінально-виконавчої служби України.

Як було сказано вище, для проведення кримінологічного моніторингу важливо визначитись з його об'єктом. В іншому випадку, така діяльність стає хаотичною, а її аналіз та обробка не принесуть необхідних суспільно корисних результатів.

На думку О.М. Литвинова, об'єктами кримінологічного моніторингу є:

- 1) злочинність в єдності її стану, структури і динаміки; фонові для злочинності явища;
- 2) соціальні наслідки злочинності, її ціна;
- 3) детермінанти злочинності (як наявні, так і прогнозовані);
- 4) ступінь криміналізації суспільства в цілому, а також окремих соціальних груп;
- 5) індивідуальні злочинні прояви в динаміці змін в окремих складових їх механізму залежно від об'єкта посягання, способів, засобів і мотивів вчинення злочину;

- б) стан протидії злочинності;
- 7) стан і тенденції розвитку науки кримінології [177, с. 374].

Варто зауважити, що запропонований перелік не можна розглядати як вичерпний. Цілком очевидно, що всі види суспільних відносин під впливом часу постійно видозмінюються, а відтак до названих напрямків проведення кримінологічного моніторингу можуть бути включені інші об'єкти. Тому, даний перелік відображає найбільш важливі об'єкти кримінологічного моніторингу, які мають постійно досліджуватись.

Крім того, виокремлені об'єкти є загальними. Водночас, кожен суб'єкт протидії злочинності може визначати більш вузькі об'єкти проведення кримінологічного моніторингу, залежно від специфіки його діяльності.

Наприклад, О.С. Іщук, аналізуючи наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу органами прокуратури дійшов висновку про те, що він (даний моніторинг) повинен включати аналіз наступних найбільш гострих аспектів криміногенної ситуації: встановлення об'єктивної і повної оцінки сформованої криміногенної обстановки в цілому у державі, з огляду на особливості її характеристик по окремим найбільш кримінально ураженим регіонам; проведення моніторингу всіх успішно реалізованих і «провальних» раніше діючих концепцій та програм державного, регіонального й місцевого рівнів з питань протидії злочинності та запобігання злочинам; здійснення моніторингу ефективності роботи правозастосовної та виконавчої систем державних органів, що здійснюють кримінально-правову боротьбу зі злочинністю і наслідками злочинності, для того, щоб розкрити найбільш типові та поширені помилки у цій сфері, які також впливають на загальний стан проблеми; моніторинг можливостей та ефективності чинного кримінального покарання за злочини, застосовуваного у поєднанні з наступним комплексом заходів із ресоціалізації, соціально-психологічної адаптації до життя; моніторинг громадської думки, з'ясування ступеня готовності громадянського суспільства надавати допомогу у протидії злочинності, запобіганні злочинам особливо серед підростаючого покоління,

можливості вибудовування громадськістю загороджувальних бар'єрів на шляху злочинців; систематичне здійснення моніторингу ефективності діяльності правоохоронних органів для того, щоб вчасно бачити і виправляти допущені помилки, вносити необхідні корективи з метою максимального досягнення поставлених завдань [99, с. 15].

Деякі з перелічених аспектів можуть бути повністю або частково взяті в якості об'єкта кримінологічного моніторингу в контексті діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. Такими об'єктами можуть виступати: встановлення об'єктивної і повної оцінки сформованої криміногенної обстановки в установах виконання покарань (саме показники злочинності в пенітенціарних установах можуть виступати в якості основного об'єкта кримінологічної діяльності названого суб'єкта протидії злочинності); проведення моніторингу всіх успішно реалізованих і «провальних» раніше діючих концепцій з роботи Державної кримінально-виконавчої служби (як окремо, так і в частині взаємодії з іншими суб'єктами) в контексті запобігання кримінальним правопорушенням; здійснення моніторингу ефективності роботи Державної кримінально-виконавчої служби України в питанні протидії злочинності для того, щоб розкрити найбільш типові та поширені помилки у цій сфері, які також впливають на загальний стан проблеми; моніторинг можливостей та ефективності чинного кримінального покарання за злочини, застосовуваного у поєднанні з наступним комплексом заходів із ресоціалізації, соціально-психологічної адаптації до життя (даний об'єкт є повністю аналогічним з об'єктом кримінологічного моніторингу органів прокуратури з огляду на специфіку роботи цих правоохоронних органів); моніторинг громадської думки (може проявлятися як в питанні визначення рівня довіри населення до роботи Державної кримінально-виконавчої служби, так і в зазначеному О.С. Іщуком визначенні ступеня готовності громадянського суспільства надавати допомогу у протидії злочинності).

Запропонований перелік також не є вичерпним. Об'єкт кримінологічного моніторингу, що здійснюється Державною кримінально-виконавчою службою України має включати у себе й інші аспекти, що формуються виходячи із завдань запобігання пенітенціарній злочинності у місцях несвободи. Серед них слід виділити:

1) виявлення й аналіз явищ, процесів, обставин, які виступають причинами і умовами вчинення кримінального правопорушення у місцях несвободи;

2) вивчення чинників, що призводять засудженого до вчинення нового кримінального правопорушення у місцях несвободи;

3) встановлення кола осіб, від яких можна очікувати вчинення кримінального правопорушення, і цілеспрямований профілактично-виховний вплив на них;

4) усунення або нейтралізацію криміногенних факторів вчинення кримінального правопорушення у місцях несвободи на індивідуальному та регіональному рівні [25, с. 295-296].

Без сумніву, частина з цих завдань входить до складу більш широких об'єктів (наприклад, встановлення об'єктивної і повної оцінки сформованої криміногенної обстановки в установах виконання покарань). Крім того, окремі з них можна віднести до наслідків проведення кримінологічного моніторингу (як, наприклад, усунення або нейтралізація криміногенних факторів вчинення кримінального правопорушення у місцях несвободи на індивідуальному та регіональному рівні). Втім, кожне з цих досліджень відноситься до тієї чи іншої стадії проведення кримінологічного моніторингу та відіграє важливе значення в процесі протидії злочинності.

Для того, аби в результаті кримінологічного моніторингу були досягнуті поставлені цілі, важливо виробити певний алгоритм його проведення. У даному контексті цікавими виглядають положення «Методології та методики проведення моніторингу реалізації Національної стратегії сфері прав людини до 2020 року та плану дій з її реалізації»,

затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 28.11.2018 р. № 3745/5 [249].

Названий документ складається з наступних блоків: «Загальні положення», «Мета та завдання Моніторингу», «Принципи моніторингу», «Здійснення Моніторингу», «Здійснення оцінки».

Важливо, перш ніж розпочати проведення кримінологічного моніторингу, виробити певну систему принципів, якими має керуватися суб'єкт моніторингу (у тому числі Державна кримінально-виконавча служба України) в процесі проведення своєї роботи.

У наведеній Методиці запропоновані наступні принципи:

1) принцип достовірності – для цілей Моніторингу використовується виключно достовірна та точна інформація;

2) принцип добросовісності - Координуючий орган та Виконавці сумлінно дотримуються положень цієї Методології на всіх етапах Моніторингу та під час проведення Оцінки;

3) принцип відповідності та актуальності - для цілей Моніторингу Виконавець надає Координуючому органу лише актуальну інформацію щодо виконання ним Плану дій станом на відповідний звітний період;

4) принцип обов'язкового врахування - результати Моніторингу й Оцінки враховуються Виконавцями під час реалізації Національної стратегії та Плану дій, а Координуючим органом - під час надання методичної підтримки і у випадку внесення змін до Національної стратегії та Плану дій [249].

Проектуючи дані принципи в площину здійснення Державною кримінально-виконавчою службою України кримінологічного моніторингу, отримуємо наступне: принцип достовірності; принцип добросовісності (Державна кримінально-виконавча служба України, як суб'єкт моніторингу, повинна чітко керуватися визначеними засадами та принципами проведення даного напрямку діяльності), принцип відповідності та актуальності (суб'єкт отримує від пенітенціарних установ та інших органів лише актуальну

інформацію), принцип обов'язкового врахування (отримані внаслідок проведення кримінологічного моніторингу результати повинні бути враховані в подальшій діяльності). При цьому, до перелічених варто додати принцип законності (кримінологічна інформація має бути отримання виключно законними шляхами).

Крім вироблення об'єкта кримінологічного моніторингу та принципів його проведення, важливо чітко окреслити його стадії, на яких неухильно дотримуватись відповідного алгоритму дій. Тільки послідовне дотримання цих стадій здатне призвести до досягнення суб'єктом моніторингу кінцевої мети (в даному випадку – збільшення ефективності протидії злочинності).

О.М. Литвинов виокремлює чотири стадії проведення кримінологічного моніторингу:

1. Домоніторингова стадія, що включає попередню орієнтацію у формі визначення цілей, завдань, гіпотез і термінів; підготовку дослідницьких засобів, прийомів і методів, вивчення й адаптацію методики під конкретні умови спостереження, здійснення попередніх моніторингових досліджень із метою перевірки і вдосконалення умінь, навичок, а також окремих методичних положень і рекомендацій [177, с. 375].

Таким чином, вчений розглядає в якості окремої стадії підготовчий етап моніторингу. Дана стадія є вкрай важливою, адже саме на ній Державна кримінально-правова служби, як суб'єкт проведення моніторингу, має сформулювати основні засади та цілі здійснення кримінологічного моніторингу (частина з яких була перелічена вище), визначити методи досягнення цих цілей, строки в які буде реалізоване відповідне завдання тощо.

2. Діагностична стадія, що включає збір початкової інформації у формі спостереження й аналізу даних про процеси та явища, які впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення, їх опис у ретроспективі; проблемний пошук, коли виокремлюються характеристики дійсного стану певного явища або процесу для встановлення перспективних проблем, виявлення їх тенденцій [177, с. 375].

Саме на даній стадії відбувається безпосереднє спостереження за об'єктом кримінологічного моніторингу (наприклад, дослідження показників злочинності в пенітенціарних установах) та аналіз отриманих в результаті спостереження даних (наприклад, визначення відповідної динаміки злочинності в пенітенціарних установах).

3. Оціночна стадія, що включає нормативний моніторинг, коли відбувається накладення на виявлені проблемні моменти можливих засобів їх вирішення, виходячи з наявних нормативів ресурсів, сил і засобів; оцінка обґрунтованості попередніх етапів і достовірності моніторингових висновків; розробка рекомендацій щодо оптимізації відповідної діяльності, вибір напрямів і форм впливу на негативні тенденції [177, с. 375].

Передостання стадія полягає в підготовці проєктів рішень, спрямованих на досягнення кінцевої мети кримінологічного моніторингу. У випадку Державної кримінально-виконавчої служби, ними можуть бути: пропозиції до прийняття тих чи інших нормативно-правових актів або внесення змін у чинні документи, вироблення стратегій роботи органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України, розробка програм, спрямованих на ресоціалізацію засуджених та протидію злочинності тощо.

4. Постмоніторингова стадія, що включає розробку заходів корекції негативних тенденцій явищ і процесів, виявлених в об'єктах моніторингу, з метою мінімізації або нейтралізації їх дії, а також відповідне їх організаційне оформлення; надання моніторингових висновків у формі, що зумовлює можливість їх подальшого використання для потреб практики; контроль за здійсненням відповідних заходів, оцінка ефективності і можлива їх корекція у разі потреби [177, с. 375].

Дана стадія є заключною. За своїм змістом вона є схожою на попередню (оціночну), однак проявляється у внесенні необхідних коректив та правок в сформовані проєкти. Можливо, враховуючи схожість даних стадій, доречно було б об'єднати їх у єдиний заключний етап.

Отримані внаслідок кримінологічного моніторингу результати дозволяють виробити кримінологічні прогнози та алгоритм подальших дій суб'єктів протидії злочинності.

Водночас, актуальність та об'єктивність отриманих результатів прямо залежить від правильної реалізації попередніх стадій кримінологічного моніторингу. У ряді випадків отримані результати після проведеного моніторингу важко порівняти, висновки бувають занадто різними, а пропозиції нерідко виявляються діаметрально протилежними. Це спричинено також рядом таких невирішених питань:

1) немає єдиних критеріїв проведення кримінологічного моніторингу в сучасному світі, що динамічно змінюється;

2) не вироблений механізм його реалізації, відсутній також однаковий підхід до оцінювання його результатів;

3) відсутні правові акти, які б стали нормативною основою й повно регламентували порядок проведення моніторингу на державному та регіональному рівнях;

4) дотепер не розроблена єдина шкала оцінювання ефективності превентивної діяльності, основні критерії, за якими можна було б порівнювати позитивні результати профілактичної роботи, проведеної освітніми, медичними установами, системою правоохоронних органів, громадськими та іншими організаціями, тією чи іншою мірою задіяними в протидії злочинності [20, с. 99].

Таким чином, неефективність здійснення кримінологічного моніторингу суб'єктами протидії злочинності (у тому числі Державною кримінально-виконавчою службою України) обумовлена як допущенням ряду помилок під час проведення тієї чи іншої стадії кримінологічного моніторингу, так і недосконалістю нормативно-правової бази, яка б детально регламентувала порядок проведення даного виду моніторингу.

На думку Є.М. Блажівського, ситуація повинна змінитися, якщо на нормативному рівні буде зазначено, що вирішити завдання протидії

злочинності неможливо без створення єдиної системи моніторингу кримінальної ситуації. Основною стратегічною метою здійснення державного моніторингу протидії злочинності є одержання інформації, що дає змогу здійснювати: 1) визначення масштабів поширення злочинності в країні з урахуванням латентних характеристик, виявлення і прогнозування пов'язаних із цим негативних наслідків; 2) виявлення, прогнозування й оцінювання рівня загроз національній безпеці у сфері протидії злочинності; 3) прийняття необхідних управлінських рішень у сфері протидії злочинності на державному, регіональному та місцевому рівнях; 4) оцінювання ефективності проведеної політики у сфері протидії злочинності та формування пропозицій з її підвищення [20, с. 101].

Повністю підтримуємо запропоновану думку. Дійсно, проведення «державного моніторингу протидії злочинності» (або ж кримінологічного моніторингу державного масштабу), регламентованого єдиними критеріями, принципами, правилами дозволило б всебічно дослідити явище злочинності. При цьому, кримінологічний моніторинг, що проводиться Державною кримінально-виконавчою службою України, став би важливою частиною даного загальнодержавного моніторингу.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день запропонована вище позиція щодо кількості та змісту етапів проведення кримінологічного моніторингу не є єдиною. Так, наприклад, В.Б. Клішков, В.В. Пасинков та В.В. Стебнева поділяють діяльність кримінологічного моніторингу на три основні етапи:

1) збір основних показників, які необхідні для подальшого узагальнення, аналізу стану злочинності (полягає у визначенні моніторингових індикаторів, до яких відносяться статистичні обліки злочинності; дані оперативної обстановки; у сфері адміністративної практики; ефективність застосування законодавчих норм; соціально-економічна обстановка у регіоні; дослідження суспільної думки; оцінка ефективності діяльності правоохоронних органів);

2) обробка та аналіз результатів дослідження моніторингових індикаторів;

3) підведення підсумків у вигляді оцінки кримінологічної ситуації (в державі, регіоні), планування або корегування заходів із профілактики злочинності, розстановки (корегування розстановки) сил та засобів із профілактики злочинності, підготовки керівних напрямків діяльності (концепції, директиви, накази тощо) а також прогнозування тенденцій злочинності та криміногенної обстановки у масштабах держави або окремого регіону [113, с. 123-126].

Подібна диференціація етапів кримінологічного моніторингу суттєво відрізняється від попередньої. Зокрема, у даній класифікації:

1. Не виокремлюється підготовчий етап. Таке рішення обумовлено тим, що названа діяльність передуює безпосередньому проведенню кримінологічного моніторингу.

Без сумніву, дана обставина дає підстави не враховувати таку діяльність в якості етапу кримінологічного моніторингу. Водночас, з огляду на її особливу важливість (без підготовчої діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України (як і будь-якого іншого суб'єкта протидії злочинності) неможливо коректно провести кримінологічний моніторинг та досягти поставлених цілей), вважаємо, що названа діяльність має розглядатися в якості самостійного етапу кримінологічного моніторингу, який повинен бути детально регламентований.

2. Діагностична стадія поділяється на: 1) збір інформації; 2) обробку та аналіз результатів дослідження моніторингових індикаторів.

На нашу думку, така позиція є доволі цікавою. Дійсно, названі види діяльності суттєво відрізняються між собою (ба більше, їх навіть можуть виконувати різні суб'єкти), тому, можливо, в даному випадку доречно поділяти діагностичну стадію кримінологічного моніторингу (за класифікацією Є.М. Блажівського) на два окремі етапи (збору інформації та оцінки й обробки отриманої інформації).

При цьому, на цих двох етапах (збору та оцінки й обробки інформації) здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України (як і будь-яким іншим суб'єктом протидії злочинності) вкрай важливо, щоб:

а) інформація, яка надходить до суб'єкту, була достовірною, повною, мала чітку періодизацію та стандартизовану, науково обґрунтовану форму, а отже, суб'єкт повинен володіти навичками розробки та використання методик щодо перевірки відповідності отриманої інформації вказаним критеріям [273, с. 91-92].

Як було неодноразово наголошено вище, важливо, щоб інформація, отримана в процесі моніторингу була достовірною, тобто відповідала об'єктивній дійсності. Зрозуміло, що у випадку аналізу некоректної (або навіть завідомо неправдивої) інформації, результати, отримані внаслідок кримінологічного моніторингу, не дозволять виробити ефективні заходи протидії злочинності (ба більше, використання недостовірних даних може призвести до результатів, використання яких знизить ефективність такої протидії). Так, наприклад, отримання недостовірних даних щодо кількості вчинюваних кримінальних правопорушень в пенітенціарних установах може сприяти посиленню або пом'якшенню режиму відбування покарання у випадках, коли об'єктивна ситуація вимагає прийняття діаметрально протилежних рішень.

У даному контексті важливо, щоб працівники Державної кримінально-виконавчої служби, які проводитимуть кримінологічний моніторинг, розробили певний алгоритм перевірки достовірності інформації, що до них надходить.

б) суб'єкт цього етапу володів методами обробки інформації, вмів узагальнювати, інтерпретувати (переводити числові показники процесів в пояснення суті процесу), вмів виявляти закономірності розвитку подій, володів методами прогнозування: екстраполяції – сутність якого полягає у вивченні історії прогнозованого об'єкта і поширення закономірностей його

розвитку в минулому і сьогодні на майбутнє та моделювання [273, с. 91-92].

Працівники Державної кримінально-виконавчої служби, які безпосередньо проводитимуть кримінологічний моніторинг, повинні володіти спеціальними навиками та знаннями, необхідними для професійної реалізації цієї діяльності.

Наявність повної та достовірної інформації, отриманої в процесі проведення кримінологічного моніторингу, нівелюється, якщо суб'єкту обробки інформації бракує знань та вмінь правильно нею розпоряджатися.

в) суб'єкт мав нормативно визначені важелі для реорганізації форм інформації, яка надходить до нього (справа в тім, що існуюча стандартизація показників, яка передбачена в офіційній звітності, дозволяє проводити порівняльний аналіз як за роками та певними періодами року, так і за територіями. Але суспільні відносини не стоять на місці, виникають нові їх форми і види відносин. Тому виникає потреба внесення змін у форми статистичної звітності) [273, с. 91-92].

3. Оціночна та постмоніторингова стадії об'єднані в єдину. Як зазначалося вище, з огляду на схожість та наближеність названих стадій, рішення об'єднати їх в єдину виглядає цілком слушним та раціональним.

Таким чином, вважаємо, що реалізація кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України має включати у себе наступні стадії:

1) підготовча (полягає у визначенні об'єкта дослідження, методів, завдань, засобів, алгоритму тощо);

2) отримання первинної інформації (полягає в отриманні достовірної інформації);

3) аналізу та обробки інформації про процеси та явища, що впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення.

Як вдало зауважує Д.М. Миронюк, остання є центральною стадією для всього процесу кримінологічного моніторингу, адже саме на ній

здійснюється поглиблений аналіз попередньо отриманої інформації, надається її оцінка з урахуванням як конкретної обстановки правового регулювання, характеристик його складових, так і концептуальних, загальнотеоретичних знань з проблем криміногенної детермінації, а також з огляду мету моніторингу. Науковець пропонує поділяти її на підетапи: 1) практична інтерпретація отриманої інформації, встановлення зв'язків між злочинністю та правовим регулюванням; 2) аналіз рівня латентності злочинності, показники якої зіставляються з правовим регулюванням; 3) аналіз інформаційного масиву на наявність ознак дезінформації, блокування останньої [196, с. 267].

4) підсумкова (підведення підсумків кримінологічного моніторингу, створення відповідних прогнозів та проєктів, спрямованих на підвищення ефективності протидії злочинності).

З викладеного у даному підрозділі випливає, що кримінологічний моніторинг – важливий напрям кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби, який має реалізовуватись із дотриманням ряду принципів та стадій. Порушення цих принципів або стадій призводить до отримання суб'єктом неповних або недостовірних даних, що заважають досягнути основної мети кримінологічного моніторингу.

3.2. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності

Як зазначають автори підручника «Кримінологія» (за заг. ред. В.В. Чернея), на сьогоднішній день реформа кримінально-виконавчої системи є доволі актуальною. Дуже важливо створити умови для цивілізованого тримання обвинувачуваних у слідчих ізоляторах. Адже, вони ще не злочинці. Не менш назрілою є проблема організації виконання вироку до позбавлення волі. Колишні виправно-трудові колонії, а тепер установи виконання покарань – себе вичерпали. Сумісне проживання членів відділення соціально-психологічної служби створює ідеальні умови для стратифікації, виникнення різного роду угруповань, очолюваних кримінальними «авторитетами». До цих тягот додаються антисанітарія, насильство, недостатнє матеріально-побутове забезпечення засуджених. Треба повністю модернізувати пенітенціарну систему, налагодити в ній виробництво і професійно-технічне навчання. Зрозуміло, що тут потрібне відповідне державне фінансування, залучення до цієї справи громадських організацій, благодійних фондів, церкви тощо [159, с. 516].

Таким чином, проведення необхідних змін є неможливим без участі у них інших суб'єктів протидії злочинності (перелік яких буде розкрито трохи пізніше). Взаємодія з іншими суб'єктами протидії злочинності дозволяє як модернізувати роботу відповідного органу (у даному випадку Державної кримінально-виконавчої служби України), так і загалом підвищити ефективність протидії злочинності в державі.

Відповідно до абзацу 1 ч. 1 ст. 2 Закону України від 23.12.1993 р. № 3781-XII «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони

державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [244].

Таким чином, органи і установи виконання покарань а також слідчі ізолятори, які входять до складу Державної кримінально-виконавчої служби України, відносяться до числа правоохоронних органів.

Цікаво, що перелік ст. 6 названого нормативно-правового акта не є вичерпним, тому теоретично до нього можуть бути включені і інші структурні елементи Державної кримінально-виконавчої служби України. Головний критерій віднесення того чи іншого органу до числа правоохоронних – виконання ним правозастосовних або правоохоронних функцій.

Враховуючи той факт, що відповідно до ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [246] Державна кримінально-виконавча служба України відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції а також аналогію з Національною поліцією України (в даному законодавчому акті називається весь орган виконавчої влади, а не його структурні елементи (кримінальна, патрульна поліція, органи досудового розслідування тощо), можна з впевненістю стверджувати, що цей орган (Державна кримінально-виконавча служба України) відноситься до числа правоохоронних. Відтак, доречно викласти абзац 1 ч. 1 ст. 2 Закону України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» в наступній редакції:

«1. Правоохоронні органи - органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи державного фінансового контролю,

рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції».

Як і більшість правоохоронних органів, Державна кримінально-виконавча служба України відноситься до числа суб'єктів протидії злочинності. Протидія злочинності – це безперервний процес, який реалізовується за допомогою діяльності ряду суб'єктів. На сьогоднішній день на законодавчому та підзаконному рівнях передбачено цілий комплекс таких суб'єктів (про які буде сказано далі). Зрозуміло, що ефективна протидія злочинності можлива лише в результаті їх взаємодії. У іншому ж випадку дані суб'єкти не тільки не зможуть досягнути поставленої мети, але і будуть заважати один одному.

Відповідно до положень згаданої у попередньому підрозділі нашого дисертаційного дослідження «Стратегії боротьби з організованою злочинністю», відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності, використання застарілих форм і методів боротьби з таким явищем призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею [269].

З викладеного випливає, що відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю та неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у сфері протидії злочинності (поряд із проблемою недосконалості процедури кримінологічного моніторингу, яка була описана у попередньому підрозділі нашого наукового дослідження) призводять до зниження ефективності рівня боротьби зі злочинністю.

Без сумніву, дані фактори є взаємопов'язаними. Так, неналежний рівень взаємодії суб'єктів протидії злочинності апріорі свідчить про відсутність системного підходу у вирішенні даного питання.

Вказівка на важливість взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності міститься і у ч. 1 ст. 5 «Відносини Державної кримінально-виконавчої служби України з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, органами іноземних держав і міжнародними організаціями» Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», в якій зазначається, що Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями відповідно до законодавства [240].

Отже, на законодавчому рівні прямо зазначається, що Державна кримінально-виконавча служба України в процесі своєї діяльності має взаємодіяти в різних напрямках (у тому числі в контексті протидії злочинності) з іншими суб'єктами суспільних відносин. Утім, даний нормативно-правовий акт не розкриває зміст категорії «взаємодія», обсяги, напрямки та принципи такої взаємодії.

Враховуючи викладене, думається доцільним розпочати дослідження питання взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності з розкриття змісту поняття «взаємодія суб'єктів протидії злочинності», адже тільки таким чином можна виокремити названий вид взаємозв'язку серед розмаїття інших видів суспільних відносин.

На сьогоднішній день зміст поняття «взаємодія» частково розкривається в підзаконних нормативно-правових актах. Як правило, визначення даної категорії надаються поверхневими. Найбільш вдале, на нашу думку, розкриття терміну «взаємодія» міститься у «Положенні про організацію та несення служби з охорони дипломатичних представництв,

консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України», затвердженому наказом МВС України від 02.02.2016 р. № 74, в якому зазначається, що взаємодія – узгоджені за метою, завданням, місцем, часом та способом виконання завдань дії підрозділів для досягнення мети [253].

Запропонована дефініція дозволяє виокремити такі основні атрибути взаємодії:

- 1) два або більше суб'єкти;
- 2) виконання діянь у формі дії;
- 3) спільна мета;
- 4) узгодженість:
 - а) завдань;
 - б) місця;
 - в) часу;
 - г) способу.

Цікавою виглядає позиція О.П. Шайтуро, який, поєднуючи філософське й правове поняття взаємодії із сучасним розумінням пріоритетів протидії злочинності та її системи, яка охоплює діяльність низки державних і недержавних суб'єктів, запропонував наступне визначення взаємодії суб'єктів протидії злочинності: це особливий вид соціальних відносин, які впливають із правових приписів або здійснюються у спосіб, не заборонений законом, виражаються в низці інформаційних, організаційних, матеріально-фінансових та інших дій стимулювального та контрольного-коректувального характеру, спрямованих на досягнення цілей протидії злочинності [383, с. 259].

Названа позиція має суттєві відмінності порівняно із попередньою. Зокрема, у ній наводяться наступні обов'язкові атрибути:

- 1) взаємодія є специфічним видом соціальних відносин.

2) взаємодія є законною та, як правило, базується на певних нормативних приписах;

2) виражається у формі дії;

3) наявність певної мети.

Повністю погоджуємось із тезою про те, що взаємодія суб'єктів протидії злочинності є особливим видом соціальних відносин, адже вона являє собою зв'язок різних суб'єктів. Враховуючи співвідношення соціальних та суспільних відносин (як частина та цілі), можна розглядати взаємодію суб'єктів протидії злочинності і як специфічну частину суспільних відносин (специфіка проявляється у визначеній меті, особливих предметах та суб'єктах).

Беззаперечним є факт того, що взаємодія суб'єктів протидії злочинності має здійснюватись у законний спосіб. Вихід суб'єктів за рамки закону (навіть якщо в такому випадку наявні всі інші обов'язкові ознаки взаємодії, спрямовані на досягнення відповідної мети) є частиною зовсім іншого виду суспільних відносин (наприклад, кримінально-правових, що виникають між суб'єктом кримінального правопорушення та державою (в особі органів досудового розслідування та суду) через вчинення першим суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною закону про кримінальну відповідальність в якості злочину або кримінального проступку).

Водночас, вищевикладена позиція щодо визначення поняття взаємодії суб'єктів протидії злочинності виглядає дещо неповною. Зокрема, у ній не наголошено, що кінцева мета цієї взаємодії є спільною (даний факт, на нашу думку, апріорі впливає з ознаки спеціальних суб'єктів суспільних відносин) та конкретизованою – протидія злочинності. Так, наприклад, взаємодія працівників Державної кримінально-виконавчої служби з Національною поліцією (яка також є суб'єктом протидії злочинності) з приводу організації урочистих заходів не може розглядатися в якості саме взаємодії суб'єктів протидії злочинності, адже в даному випадку відповідні правоохоронні

відносини, по-перше, діятимуть як звичайні суб'єкти правовідносин, а, по-друге, об'єкт цих відносин буде зовсім іншим.

Крім того, на нашу думку, доречно виокремити таку ознаку взаємодії, як узгодженість, адже її відсутність в діях суб'єктів протидії злочинності свідчить про відсутність виникнення певних специфічних суспільних відносин, про які було сказано вище. Ба більше, відсутність узгодженості вказує на відсутність взаємодії.

На думку О.С. Іщука, розуміння категорії взаємодії у сфері протидії злочинності полягає у двох взаємопов'язаних аспектах. По-перше, взаємодія виступає як фактор, який характеризує організаційну сторону управління суб'єктами протидії злочинності; по-друге, сама організаційна структура через взаємодію відображає ступінь своєї раціональності, доцільності та ефективності. Взаємодія у межах кримінологічної діяльності має прояв як у внутрішньо-організаційній діяльності системи (структурна та системна побудова), так і в зовнішніх її функціях (протидія злочинам та іншим правопорушенням, захист економічних інтересів держави та громадян тощо) [99, с. 15-16].

Викладені роздуми виглядають доволі цікавими, адже розкривають форми вираження взаємодії, дозволяють краще зрозуміти її зміст. Водночас, така позиція не охоплює сутність даної категорії та її основні ознаки.

Ю.В. Тарасевич, в розрізі дослідження питання особливостей взаємодії поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності запропонував розуміти під категорією «взаємодія» засновану на законах і підзаконних нормативних актах, узгоджену за програмними цілями, місцем і часом діяльність поліції та різних суб'єктів протидії злочинності за спільним рішенням поставлених перед ними завдань. Правову основу такої взаємодії становитиме цілий комплекс законодавчих, підзаконних нормативних правових актів. Крім цього, поняття «взаємодія», на думку науковця, можна визначити як «спільна розробка», «спільне обговорення», «спільна діяльність», «ділове співробітництво» тощо [333, с. 40].

Запропоноване визначення нагадує те, що міститься у згаданому вище «Положенні про організацію та несення служби з охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України», а, можливо, навіть базується на його положеннях. Водночас, не зовсім доречним виглядає словосполучення «за спільним рішенням поставлених перед ними завдань». Припускаємо, що у даному контексті автор намагався підкреслити факт того, що ці суб'єкти діють для досягнення спільної мети.

Окрім викладених вище, в науці існує численна кількість інших позицій щодо визначення сутності категорії «взаємодія суб'єктів протидії злочинності». Зокрема, розглядаючи питання взаємодії як виду соціальної діяльності у боротьбі зі злочинністю, О.Ф. Кобзар дійшов висновку про те, що взаємодію підрозділів ОВС України необхідно розглядати як нормативно врегульовану об'єднану працю підрозділів, що виступають як рівноправні суб'єкти, при якій здійснюються спільні або погоджені заходи або окремі дії, спрямовані на досягнення як загальних, так і превентивних цілей протидії злочинності. Крім того, зазначає вчений, у процесі протидії злочинності беруть участь різні суб'єкти. Спільність розв'язуваних ними завдань, ієрархічні та субординаційні відносини, що складаються між ними, визначають їхній взаємозв'язок, взаємозалежність і загальну цілеспрямованість дій по охороні інтересів держави [117, с. 87].

Без сумніву, викладений умовивід було зроблено в площині взаємодії всередині ОВС (тобто в рамках внутрішньої взаємодії). Натомість, дані положення, на нашу думку, можна спроектувати на взаємодію зовнішніх суб'єктів протидії злочинності. Відтак, за такого підходу під взаємодією суб'єктів протидії злочинності варто розуміти нормативно врегульовану об'єднану працю рівноправних суб'єктів протидії злочинності, при якій здійснюються спільні (або погоджені) заходи або окремі дії, спрямовані на досягнення відповідних цілей.

Таким чином, названа взаємодія має наступні визначальні атрибути:

- 1) у процесі взаємодії беруть участь два або більш суб'єкти протидії злочинності;
- 2) суб'єкти мають рівні права по відношенню один до одного;
- 3) процес взаємодії має бути нормативно визначений (на законному або підзаконному рівнях);
- 4) взаємодія передбачає наявність спільної мети (у даному випадку мета полягає у досягненні спільного результату – протидія злочинності);
- 5) взаємодія передбачає узгодженість дій між усіма суб'єктами, які беруть у ній участь.

Думається, така позиція виглядає більш об'ємною та детально описує сутність взаємодії. Більшість із перелічених ознак вже були нами розглянуті вище, проте, на особливу увагу заслуговує друга – суб'єкти протидії злочинності мають рівні права по відношенню один до одного.

З цього випливає, що взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності має будуватися на принципах рівності. Відтак, ситуації за яких один суб'єкт протидії злочинності віддає накази або розпорядження іншому не можна розглядати саме взаємодією (принаймні відповідно до визначення даного поняття О.Ф. Кобзарем).

А.А. Глієвий, розглядаючи взаємодію пенітенціарних установ та підрозділів ОВС (на сьогоднішній день їх можна сприймати в контексті підрозділів Національної поліції України) дійшов висновку про те, що така взаємодія має наступні характерні ознаки:

- сумісна діяльність 2-х та більше суб'єктів;
- відповідність вимогам законності;
- направленість на профілактику та боротьбу зі злочинністю, вирішення завдань забезпечення виконання покарань і ресоціалізації злочинців;

– узгодження дій правоохоронних органів за метою, завданнями, часом, місцем здійснення;

– забезпечення оптимального комплексного використання сил, засобів і методів оперативних підрозділів ДДУПВП та ОВС [49, с. 204-205].

Така характеристика демонструє основні атрибути взаємодії суб'єктів протидії злочинності загалом. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з будь-яким суб'єктом протидії злочинності (а не тільки Національною поліцією, взаємодію з якою буде проаналізовано нижче) має відповідати даним ознакам.

Керуючись викладеними вище положеннями можна запропонувати наступне визначення даної категорії – це частина суспільних відносин, що здійснюється у законний спосіб та виникає між рівними за своїми правами та обов'язками суб'єктами (два та більше), виражається у виконанні узгоджених за завданням, місцем, часом та способом дій, спрямованих на протидію злочинності.

Варто зауважити, що поряд з поняттям «взаємодія» в контексті протидії злочинності доволі часто використовується поняття «координація». При цьому, єдиної точки зору щодо співвідношення цих понять не існує.

О.М. Ключев наголошує на тому, що координація здійснюється спеціально для цього утвореним структурним підрозділом координаційним органом з метою підвищення ефективності реагування системи профілактики у вигляді профілактичних заходів. Взаємодія налагоджується самими суб'єктами профілактики повсякденно у випадку, коли немає потреби залучати до цієї справи можливостей координаційного органу. Фактично і взаємодія, і координація здійснюються в однакових формах, які залежно від погляду можна назвати і координаційними, і формами взаємодії [115, с. 78].

З викладеного слідує, що координація відрізняється від взаємодії, як мінімум, різним статусом суб'єктів суспільних відносин, що виникають. Зокрема, якщо у випадку взаємодії вони мають рівні права та обов'язки по відношенню один до одного, то під час координації їх відносини будуються

за принципом «по вертикалі», коли одному суб'єкту (координатору) підпорядковуються інші, що беруть участь у протидії злочинності.

Функції координатора згадуються, наприклад, у Законі України «Про прокуратуру». Зокрема, у ч. 2 ст. 25 даного законодавчого акта зазначається, що Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності. Основною формою координації є проведення координаційних нарад з керівниками правоохоронних органів, на яких заслуховується інформація щодо їхньої діяльності у сфері протидії злочинності. Рішення координаційної наради є обов'язковим до виконання всіма зазначеними в ньому правоохоронними органами. Порядок та інші форми координації затверджуються наказом Генерального прокурора [267].

Таким чином, прокуратура (в особі визначених посадових осіб) здійснює координацію діяльності окремих правоохоронних органів. У тексті закону не розкривається поняття «координація», проте з її основної форми стає зрозуміло, що вона (координація) пов'язана із отриманням суб'єктом вищого рівня інформації від суб'єкта нижчого рівня щодо виконання заходів, пов'язаних із протидією злочинності, та вироблення на її основні стратегії подальших дій. Іншими словами, даний вид діяльності полягає у контролі роботи суб'єктів нижчого рівня та обранні подальшого вектору руху.

До схожих висновків у своїх дослідженнях дійшов і В.В. Топчій. Відмежовуючи взаємодію від координації, вчений наголошує, що остання містить у собі елемент підкорення волі координуючого органу системи, що спрямовує окрему діяльність на виконання загальних завдань, поставлених перед виконавцями. Тобто орган системи або один із взаємодіючих підрозділів, наділений владними повноваженнями щодо решти підрозділів, які йому підпорядковуються, дії яких координуються. При взаємодії суб'єкти не мають владних та підпорядкованих повноважень, та в спільній діяльності рівні між собою [267, с. 168].

Отже, керуючись таким підходом можна припустити, що координація являє собою відносини «по вертикалі» між суб'єктом вищого рівня та Державною кримінально-виконавчою службою в частині протидії злочинності, а взаємодія – відносини «по горизонталі» між Державною кримінально-виконавчою службою з одного боку, та іншими суб'єктами протидії злочинності – з іншого (звісно також в частині діяльності по забезпеченню вказаної мети).

О.С. Іщук на дисертаційному рівні припустив, що координація означає як погодженість дій у досягненні певної загальної мети, так і дотримання певних процедурних правил поведінки у спільній сфері діяльності, чітке і послідовне виконання своїх функцій кожним з учасників відносин у цій сфері, де одна структура доповнює або підкріплює іншу. Ця обставина обґрунтовує наявність і організаційні форми координації у сфері протидії, що забезпечує узгодженість функціонування підвідомчих структур з метою виконання спільних завдань. У такому випадку координаційна діяльність є владною, розпорядницькою, має характер керівництва, коли всі підпорядковані структури діють відповідно до єдиних для всіх директив, наказів, вказівок, інструкцій вищестоящих управлінських ланок, чим і забезпечується значною мірою злагодженість їх діяльності [99, с. 15].

З викладеного вище можна зробити висновок про те, що на науковому рівні панує позиція, відповідно до якої основна відмінність координації від взаємодії полягає у різному правовому статусі суб'єктів (у випадку координації є суб'єкт вищого рівня, який контролює та координує дії суб'єктів нижчих рівнів, тоді як під час взаємодії суб'єкти протидії злочинності знаходяться у рівних правах по відношенню один до одного).

Таким чином, проаналізувавши зміст поняття «взаємодія» та його відмінність від терміну «координація», доречно встановити коло суб'єктів протидії злочинності, які можуть взаємодіяти між собою (абро навіть повинні це робити) та форми взаємодії цих суб'єктів з Державною кримінально-виконавчою службою України.

Одним з основних нормативно-правових актів, що регулює питання протидії зі злочинністю є Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-ХІІ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Відповідно до ст. 2 даного законодавчого акта, метою боротьби з організованою злочинністю є: 1) встановлення контролю над організованою злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація; 2) усунення причин і умов існування організованої злочинності [263].

Думається, керуючись даними положеннями доречно конкретизувати мету взаємодії суб'єктів протидії злочинності, яка полягає у:

1. Встановленні контролю над злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація (звісно, ліквідація є певним недосяжним ідеалом (адже явище злочинності не можливо повністю викоренити через природу людини), до якого варто рухатись). У випадку взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності така мета, перш за все, полягає у встановленні контролю саме над пенітенціарною злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація.

2. Усунення причин та умов вчинення тієї чи іншої групи кримінальних правопорушень (у випадку взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності такою метою, перш за все, є усунення причин та умов існування пенітенціарної злочинності).

Окрім наявності мети, взаємодія суб'єктів протидії злочинності має базуватись на певних принципах. Принципи взаємодії суб'єктів протидії злочинності є тотожними принципам взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією (яка і є частиною протидії злочинності), а саме: законності, науковості, економічної доцільності, безперервності, плановості, гласності, системності, комплексності, спільності інтересів, «головної ланки», «маневреності», паритетності (рівності), спеціалізованості (оптимального використання можливостей взаємодіючих суб'єктів), пропорційної відповідальності за наслідки взаємодії, посилення параметрів управління

системою, непересічення компетенції, комплексного використання сил та засобів сторін, що взаємодіють [88, с. 11].

Порушення цих принципів призводить до зниження ефективності взаємодії суб'єктів протидії злочинності та, як наслідок, віддаляє момент досягнення кінцевої мети (або ж взагалі робить його недосяжним).

Для того, щоб встановити суб'єктів протидії злочинності, важливо розуміти ознаки самої протидії. На думку О.М. Бандурки та О.М. Литвинова, протидія має наступні ознаки:

1) діяльність державних органів, інститутів громадянського суспільства, організацій та фізичних осіб у межах їх повноважень, спрямована проти злочинних посягань;

2) метою протидії є мінімізація і (або) ліквідація наслідків злочинної діяльності;

3) може здійснюватися як за допомогою ранньої (профілактичної) запобіжної діяльності, спрямованої на виявлення і подальше усунення причин протиправної (злочинної) діяльності, так і за допомогою боротьби, спрямованої на виявлення, запобігання, припинення, розкриття та розслідування злочинів [15, с. 173].

Викладене дозволяє більш точно зрозуміти як кінцеву мету так і шляхи взаємодії суб'єктів протидії злочинності. Крім того, за допомогою даних ознак можна встановити відповідність того чи іншого органу категорії «суб'єкт протидії злочинності», визначення якого на сьогоднішній день на законодавчому рівні не закріплено.

Варто зауважити, що взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби з питань протидії злочинності поділяється на внутрішню та зовнішню. Сутність внутрішньої взаємодії полягає в досягненні мети щодо удосконалення спільної роботи частин і служб установ виконання покарання як єдиної системи на ґрунті: єдності режимно-педагогічної, виховної мети, підпорядкування єдиному суб'єкту управління з урахуванням вимог концентрованого зосередження, уваги частин і служб установ виконання

покарання, правових передумов їх взаємодії, регламентованих кримінально-виконавчим законодавством. Форми даної взаємодії визначаються керівництвом установ виконання покарання, служб та відділів у відповідності із спеціальними планами [273, с. 812-813].

Іншими словами, така внутрішня взаємодія з питань протидії злочинності являє собою частину суспільних відносин, що здійснюються у законний спосіб та виникає між територіальними органами управління, кримінально-виконавчою інспекцією, установами виконання покарань, слідчими ізоляторами, воєнізованими формуваннями, закладами охорони здоров'я, навчальними закладами, підприємствами установ покарання, іншими підприємствами, установами і організаціями створеними для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України (тобто між зазначеними у ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» органами та підрозділами, що входять до складу Державної кримінально-виконавчої служби України або навіть в середині них), виражається у виконанні узгоджених за завданням, місцем, часом та способом дій, спрямованих на протидію злочинності. При цьому, координатором такої діяльності виступає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

Таким чином, внутрішня взаємодія може проявлятися як між підрозділами Державної кримінально-виконавчої служби, так і навіть між працівниками єдиного підрозділу. Так, наприклад, на думку авторів підручнику «Профілактика злочинів», суб'єктами профілактики злочинів в установах виконання покарань можна вважати його керівництво на чолі з начальником, керівників відділів і служб, окремих посадових осіб. За компетенцією дані суб'єкти класифікуються на спеціалізованих і несанкціонованих, тобто перші наділені певними профілактичними функціями, інші – не наділені спеціальними функціями, але виконують цю роботу в процесі реалізації основних обов'язків. До спеціалізованих суб'єктів

профілактики належать: 1) начальник установи виконання покарань; заступники начальника установи виконання покарань (за нагляду і безпеки, з організації охорони, з соціально-виховної роботи); 2) начальник і працівники оперативного відділу; 3) начальник і працівники відділу з нагляду і безпеки; 4) начальник і працівники відділу з організації охорони; 5) черговий помічник начальника установи виконання покарань з підлеглими йому співробітниками; начальник відділення соціально-психологічної служби, начальник відділу з контролю за виконанням судових рішень, інспектори та психологи. До неспеціалізованих суб'єктів профілактики, в свою чергу, в установах виконання покарань можна віднести співробітників виробничо-технічних служб, матеріально-побутового забезпечення, працівників загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, медичної служби установи виконання покарань на чолі з керівниками, вказаних відділів та служб, а також інший особовий склад, який в межах своєї компетенції залучається до виконання профілактичних заходів [273, с. 810].

Без сумніву, внутрішня взаємодія має величезне значення в контексті ефективної діяльності всієї Кримінально-виконавчої служби України. Тільки згуртована діяльність її підрозділів та працівників, спрямована на досягнення єдиного результату, здатна призвести до підвищення ефективності діяльності цього правоохоронного органу (у тому числі в питанні протидії злочинності).

Сутність зовнішньої взаємодії полягає в діяльності, спрямованій на спільну участь в досягненні загальної мети, яка стоїть перед системою, в яку Державна кримінально-виконавча служба України входить як підсистема, і на Державну кримінально-виконавчу службу покладається певне завдання профілактики рецидиву злочинів як одне із соціальних завдань у вирішенні більш глобальної соціальної проблеми. Тому взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби з правоохоронними органами і, перш за все МВС (на сьогоднішній день з Національною поліцією України – прим.), повинна протікати в умовах високого ступеня узгодженості, вміло скоректовано повинна бути налагоджена профілактична робота з органами

прокуратури, суду, СБУ, іншими державними органами, враховуючи різноманітність функцій та відповідні стадії розвитку злочинної діяльності і стадії запобігання та протидії злочинам. Спільні профілактичні дії в даному разі можуть здійснюватись в різних формах: спільного планування профілактики рецидивної злочинності в регіоні, міжрегіональних діях, тощо; спільного проведення оперативних нарад, навчань, тощо, спільних діях щодо мобілізації сил і засобів споріднених систем правоохоронних органів (МВС (на сьогоднішній день Національна поліція України – прим.), внутрішні війська (на сьогоднішній день Національна гвардія України – прим.), СБУ) щодо застосування силових заходів у визначених законодавством випадках (ст. 105 КВК України, ст. 19 Закону України «Про попереднє ув'язнення»), тощо; спільних розглядах питань судово-слідчої та прокурорської практики, а також практики виконання вироків суду, тощо, обміну інформацією між взаємодіючими підрозділами правоохоронних органів, тощо [273, с. 812-813].

В контексті даного підрозділу нашого дисертаційного дослідження проаналізуємо саме другу форму взаємодії суб'єктів протидії злочинності, тобто взаємодію Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими правоохоронними органами, державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями тощо.

На законодавчому рівні проведено поділ суб'єктів боротьби з організованою злочинністю. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» диференціює їх на дві категорії:

1. Спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю державні органи. На сьогоднішній день до їх числа належить Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України. Крім того, у разі необхідності Верховною Радою України на постійній або тимчасовій основі можуть бути створені й інші спеціальні органи для боротьби з організованою злочинністю.

2. Державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій. Відповідно до названого документа, вони поділяються на: «а) органи Національної поліції і Служби безпеки України; б) органи прокуратури України; в) органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю; д) органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори; е) розвідувальний орган Міністерства оборони України; є) Служба зовнішньої розвідки України; ж) Національне антикорупційне бюро України; з) Бюро економічної безпеки України» [263].

Таким чином, між суб'єктами першої категорії та суб'єктами другої відбувається координація, тоді як між суб'єктами виключно другої категорії – взаємодія.

Варто зазначити, що у тексті даного документа законодавець використовує поняття «органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори». Враховуючи той факт, що відповідно до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань покладено саме на Державну кримінально-виконавчу службу України [246], більш коректним було б викласти п. «д» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» в наступній редакції: «д) органи і установи Державної кримінально-виконавчої служби України».

Без сумніву, всі перелічені суб'єкти (у тому числі і Державна кримінально-виконавча служба України) відносяться до числа суб'єктів протидії злочинності (адже боротьба з організованою злочинністю є частиною протидії злочинності загалом). Відтак, подібна класифікація суб'єктів може частково застосовуватись в контексті протидії злочинності.

Водночас, запропонована диференціація виглядає не повною, адже не враховує ряд суб'єктів, роль яких в процесі протидії злочинності складно

переоцінити (наприклад, інші державні органи, громадськість, міжнародні організації тощо). Через це вважаємо, що керуватися нею в рамках даного дисертаційного дослідження недоцільно.

На науковому рівні наразі існує чисельна кількість пропозицій щодо визначення суб'єктів протидії злочинності. Так, наприклад, на думку Р.С. Веприцького, вся сукупність цих суб'єктів становить собою такий полісистемний комплекс, що складається з різних за природою органів, проте об'єднаних в організаційне ціле необхідністю забезпечувати виконання певних функцій спеціалізованими суб'єктами. Як наслідок вчений зазначає, що суб'єктами протидії злочинності, крім вищих та центральних органів виконавчої влади та судових органів, є міністерства, державні служби, агентства, інспекції, обласні та районні, а також міські (в м. Києві і Севастополі) державні адміністрації, обласні, міські, районні, селищні і сільські ради. Компетенція і повноваження окремих суб'єктів протидії злочинності, на думку науковця, заслуговують окремого дослідження й аналізу [44, с. 96].

Отже, вчений наголошує на широкому розмаїтті суб'єктів протидії злочинності (від органів державної влади до органів місцевого самоврядування), проте не диференціює їх на певні категорії. Крім того, такий перелік не визначає критерії віднесення органів, установ, організацій до числа суб'єктів протидії злочинності, адже автор у своїй позиції лише пропонує певний хід думок, який доречно розвинути.

Г.В. Шевчук пропонує диференціювати суб'єктів протидії злочинності на державні та недержавні суб'єкти протидії злочинності. До числа перших в загальноприйнятому розумінні зараховують Верховну Раду України (комітети, народні депутати), главу держави, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування, органи прокуратури та поліції, Державну службу з надзвичайних ситуацій, Державну прикордонну службу України, Державну фіскальну службу та інші. Своєю чергою, до недержавних суб'єктів протидії злочинності належать підприємства, установи, організації

(житлово-комунальні органи, засоби масової інформації, громадські організації або об'єднання).

Такий поділ є доволі обґрунтованим та зрозумілим. Дійсно всіх суб'єктів протидії злочинності можна класифікувати залежно від того, відносяться вони до державних органів, установ, організацій або ж ні. Відповідно до даного критерію Державна кримінально-виконавча служба України є державним суб'єктом протидії злочинності, що в процесі своєї діяльності взаємодіє з іншими суб'єктами першої та другої групи на разових, короткострокових або довгострокових засадах.

Також у теорії права виділяють класифікацію суб'єктів протидії злочинності за завданнями або змістом: спеціалізовані та неспеціалізовані. Тобто такі, для яких завдання із протидії злочинності є головним з урахуванням специфіки діяльності відповідного органу (наприклад, органи та підрозділи Національної поліції України, органи Державної фіскальної служби), та такі, для яких завдання із протидії злочинності є другорядним, тобто є суміжним при виконанні органом інших основних завдань (сюди можна зарахувати такі державні органи, як органи суду, органи юстиції, наукові (навчальні) спеціалізовані установи, деякі спеціалізовані громадські організації тощо) [388, с. 220].

Запропонований критерій диференціації суб'єктів протидії злочинності виглядає доволі цікавим, проте оперування поняттями «головні» та «другорядні» вбачається дещо некоректним. Нагадаємо, що система протидії злочинності являє собою взаємодію та координацію різних суб'єктів. У даному випадку суб'єкти – це гвинтики єдиного механізму. Втрата одного гвинтику (ліквідація або неефективність роботи суб'єкта протидії злочинності) загрожує руйнацією або неправильною роботою всього механізму протидії злочинності.

Отже, кожен суб'єкт протидії злочинності (у тому числі Державна кримінально-виконавча служба України) вносить свій величезний вклад у спільну справу, тому їх поділ на головні та другорядні виглядає недоречним.

А.Є. Фоменко, розглядаючи питання взаємодії поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності, висловив думку про те, що поліція тісно взаємодіє в питанні протидії злочинності як із загальними суб'єктами протидії злочинності (суб'єкти, які діють на загальносоціальному рівні (підприємства, установи, організації, органи місцевого самоврядування тощо), так і зі спеціальними, якими виступають інші правоохоронні органи [364, с. 16].

Таким чином, вчений диференціює суб'єктів протидії злочинності на дві основні групи:

- 1) суб'єкти, які діють на загальносоціальному рівні;
- 2) спеціальні суб'єкти.

Такий поділ пов'язаний з функціональними завданнями, що стоять перед цими суб'єктами. До числа перших (саме за такою класифікацією) відносяться суб'єкти, діяльність яких не спеціалізується саме на протидії злочинності. Не дивлячись на це, в жодному випадку не можна розглядати їх роль в системі протидії злочинності в якості факультативної. Тільки єдність всіх суб'єктів протидії злочинності та їх ефективна взаємодія між собою можуть слугувати запорукою успіху у вирішенні даного питання.

До числа другої категорії можна віднести суб'єктів, згаданих у Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», а також інші правоохоронні органи, обов'язком яких є попередження та боротьба зі злочинністю.

Звісно, за такої класифікації Державна кримінально-виконавча служба відноситься саме до другої категорії суб'єктів, адже цей орган покликаний на здійснення правозастосовних та правоохоронних функцій.

Останній критерій диференціації частково був розглянутий в рамках попередньої позиції, проте запропоновані А.Є. Фоменком категорії суб'єктів протидії злочинності виглядають більш доречними за своєю назвою та змістом. У своїй роботі ми будемо керуватися саме цим підходом,

аналізуючи питання взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби з іншими суб'єктами протидії злочинності.

Відповідно до п. 7 ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», одним з основних принципів діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями [246].

Враховуючи той факт, що до числа органів державної влади відносяться і правоохоронні органи, можна зробити висновок про те, що на сьогоднішній день на законодавчому рівні закріплена важливість та необхідність взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби з різними суб'єктами суспільних відносин (загальними та спеціальними) у найрізноманітніших напрямках діяльності (у тому числі в частині протидії злочинності).

Зауважимо, що на схожому принципі базується і пробація. Зокрема, у ч. 1 ст. 5 «Принципи пробації» Закону України «Про пробацію» зазначається, що пробація ґрунтується на ряді принципів, серед яких принцип взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та громадянами [266].

Даний перелік є майже ідентичним з викладеним вище, проте у ньому згадується категорія окремих громадян та відсутні такі суб'єкти правовідносин, як благодійні та релігійні організації.

Можливо, враховуючи той факт, що в багатьох випадках така взаємодія спрямована на досягнення схожих цілей, доречно синхронізувати чинні редакції п. 7 ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та ч. 1 ст. 5 Закону України «Про пробацію» шляхом доповнення їх відповідними суб'єктами суспільних відносин.

Важливість взаємодії Державної кримінально-виправної служби України з загальними та спеціальними суб'єктами протидії злочинності зумовлена і змістом положень ст. 5 Закону України «Про Державну

кримінально-виконавчу службу», що має назву «Відносини Державної кримінально-виконавчої служби України з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, органами іноземних держав і міжнародними організаціями». Дана норма складається з двох частин. У ч. 1 передбачено, що Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями відповідно до законодавства [246].

Таким чином, дана норма повністю базується на дотриманні принципу, закріпленого у п. 7 ч. 1 ст. 2 названого нормативно-правового акта. Ба більше, у ч. 2 ст. 5 цього документа законодавець розширює коло таких суб'єктів, з якими співпрацює Державна кримінально-виконавча служба, декларуючи, що для організації міжнародного співробітництва у сфері виконання кримінальних покарань Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями на основі міжнародних договорів [246].

Отже, в процесі своєї діяльності Державна кримінально-виконавча служба України може взаємодіяти з вітчизняними (загальними та спеціальними) та міжнародними суб'єктами протидії злочинності.

Проаналізуємо взаємодію Державної кримінально-виконавчої служби з деякими загальними та спеціальними суб'єктами протидії злочинності.

I. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України із загальними суб'єктами протидії злочинності.

1. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби з органами місцевого самоврядування, окремими неурядовими організаціями, громадськістю.

Відповідно до ст. 2 Закону України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні», місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів

кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [260]. При цьому, місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [260].

З викладеного слідує, що органами місцевого самоврядування є сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, районні та обласні ради тощо.

Нагадаємо, відповідно до Конституції, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [137].

Враховуючи це, взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з цим загальним суб'єктом протидії злочинності набуває особливого значення.

Окремо зауважимо, що напрямки такої взаємодії є багатограними та можуть нести разовий, короткостроковий та довгостроковий (або навіть постійний) характер.

Як вдало наголошує О.П. Шайгуро, базові засади взаємодії цих суб'єктів зазначені в законах про ці державні органи (ст.ст. 2, 5, 20, 25 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [246] і ст.ст. 5, 11, 21 Закону України «Про пробацію» [266]). Конкретні форми такої взаємодії впливають або чітко визначені в тексті закону або підзаконних актах. Так, наприклад, згідно з ч. 2 ст. 11 Закону України «Про пробацію», орган пробації спільно з державними органами та органами місцевого самоврядування сприяють засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення, влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізації до закладів охорони

здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги, працевлаштуванні працездатних осіб [383, с. 261-262].

Подібна взаємодія є актуальною та підвищує шанс ресоціалізації засуджених, адже на сьогоднішній день наявність у особи судимості виступає певний клеймом, наявність якого відлякує потенційних роботодавців. Як наслідок, колишні засуджені в багатьох випадках потрапляють до категорії прекаріату, а з часом займають нігілістичну позицію до суспільства, яка в подальшому перетікає у відверто маргінальну. Такі психоемоційні деформації, зумовлені несприятливими чинниками навколишнього середовища, здатні перетворити колишнього засудженого у рецидивіста.

Водночас, спільні дії органів місцевого самоврядування, Державної кримінально-виконавчої служби та громадськості здатні змінити ситуацію шляхом створення або підшукування робочих місць для осіб, які свого часу були засуджені за вчинення кримінального правопорушення. При цьому, важливо проводити роз'яснювальну роботу з населенням про те, що такі особи – повноправні члени суспільства, які свого часу оступились, проте понесли за це справедливе покарання.

Переконані, що саме наявність роботи та стабільний дохід, є одним з найбільш важливих чинників ресоціалізації. Як наслідок, названа вище форма взаємодії призводить до зниження рівня злочинності в майбутньому.

У підзаконних актах, зокрема в постанові Кабінету Міністрів України № 429 від 01.04.2004 р. «Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах» передбачається утворення спостережних комісій місцевими держадміністраціями, а у разі делегування таких повноважень – виконавчими комітетами міських (окрім міст районного значення) рад [251]. Спостережні комісії мають право запрошувати на свої засідання представників виховних колоній, міжрегіональних управлінь із питань виконання кримінальних покарань та пробації Мін'юсту, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, заінтересованих підприємств, установ і організацій

незалежно від форми власності, вносити на розгляд органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, адміністрації виховних колоній та керівництва міжрегіональних управлінь із питань виконання кримінальних покарань та пробації Мін'юсту пропозиції щодо вдосконалення діяльності органів і установ виконання покарань із питань дотримання прав людини, захисту основних свобод і законних інтересів засуджених осіб, поліпшення на підприємствах, в установах і організаціях, незалежно від форми власності індивідуально-профілактичної та виховної роботи з особами, засудженими до громадських або виправних робіт, та особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання тощо [383, с. 262].

Згідно ст. 3 Положення про спостережні комісії, основними завданнями спостережних комісій є:

1. Організація та здійснення громадського контролю за дотриманням прав, основних свобод і законних інтересів засуджених осіб та осіб, звільнених від відбування покарання [251].

Така форма взаємодії дозволяє виявляти факти недобросовісної роботи працівників установ виконання покарань, що нехтують своїми професійними обов'язками або навіть законом. Як наслідок, Державна кримінально-виконавча служба, як правоохоронний орган, здатна оперативно вживати заходів щодо виправлення ситуації, що, без сумніву, сприяє виправленню засуджених.

2. Сприяння органам і установам виконання покарань у виправленні і ресоціалізації засуджених осіб та створенні належних умов для їх тримання, залучення до цієї діяльності громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян [251].

Подібні заходи можуть проявлятися у наданні фінансової допомоги, спрямованої на покращення умов тримання засуджених до позбавлення волі, закупівлі певного майна тощо.

Нормальні умови відбування покарання прямо впливають на процес виправлення засудженого. Такі умови дозволяють засудженому зрозуміти, що він частина суспільства, а не вигнанець, від якого всі відвернулися. Як наслідок, така людина прагне повернутись до нормального життя та не відчуває відчуття ворожості до людей.

3. Організація виховної роботи з особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, та громадського контролю за їх поведінкою протягом невідбутої частини покарання [251].

Така робота допомагає означеній категорії населення правильно розставити життєві пріоритети, поставити певні цілі та йти до них.

4. Надання допомоги у соціальній адаптації особам, звільненим від відбування покарання [251].

Даний вид допомоги може проявлятися у сприянні працевлаштуванню особам, звільненим від відбування покарання. Важливість такого заходу вже було проаналізовано вище.

Крім того, подібна робота проявляється у тому, що спостережні комісії здійснюють заходи соціального патронажу щодо осіб, звільнених від відбування покарання, сприяють розвитку мережі центрів соціальної адаптації та інших установ і організацій, діяльність яких спрямована на надання таким особам допомоги у соціальній адаптації [251].

Цікавими виглядають роздуми С.К. Гречанюка в частині взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби з неурядовими інституціями. Зокрема, вчений наголошує, що основними організаційними формами, в яких в даний час здійснюється співпраця неурядових організацій з установами та органами виконання покарань є: відвідування установ виконання покарань і огляд житлових, виробничих, комунально-побутових інших приміщень та об'єктів; бесіди із засудженими, персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України; ознайомлення з документами, що стосуються питань дотримання прав і законних інтересів засуджених; прийом пропозицій, звернень, заяв і скарг засуджених, підозрюваних і

обвинувачених, персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України; доведення до відома вищестоящих органів управління Державної кримінально-виконавчої служби України, органів державної влади і місцевого самоврядування інформації про недоліки в роботі органів і установ виконання покарань і про необхідність їх усунення; надання засудженим допомоги в розшуку родичів, а також інша діяльність по відновленню соціально корисних зв'язків; сприяння у відвідуваннях засуджених священнослужителями різних конфесій, а також представниками релігійних об'єднань; надання благодійної допомоги органам та установам виконання покарань; надання адресної фінансової підтримки конкретних програм, направлених на реалізацію основних напрямів діяльності громадських об'єднань в рамках договорів про співпрацю і конкретних проектів; сприяння в інформуванні органів влади і громадськості про найбільш гострі проблеми кримінально-виконавчої системи і всієї діяльності у сфері виконання покарань [61, с. 7-8].

Таким чином, взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби з неурядовими інституціями (недержавними організаціями) охоплює широке коло питань. При цьому, розглядаючи даний зв'язок важливо зрозуміти зміст такого суб'єкта протидії злочинності, як недержавна організація.

В науці під «недержавними організаціями» прийнято розуміти категорію, що включає в себе організації неурядового сектору, різних форм власності та різної спрямованості. З-поміж інших необхідно виділити основні види недержавних організацій, які реально могли би принести користь кримінально-виконавчими установами в досягненні основних цілей їх діяльності: 1) громадські правозахисні організації; 2) релігійні організації; 3) засоби масової інформації [61, с. 188].

Думається, враховуючи значну роль окремих недержавних організацій в питанні протидії злочинності, доречно проаналізувати взаємозв'язок деяких з них із Державною кримінально-виконавчою службою окремо в якості

самостійного суб'єкта (наприклад, ЗМІ та релігійні організації). Дана робота буде проведена нижче.

Отже, взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями та громадськістю відіграє важливе значення в процесі протидії злочинності. Водночас, така взаємодія, на сьогоднішній день, виглядає малоефективною через низку причин, серед яких відсутність визначених на законодавчому рівні форм взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з названими суб'єктами протидії злочинності та єдиного законодавчого акта, що регулював би засади державної системи запобігання злочинам (у даному контексті цікавим виглядає проєкт такого закону, запропонований на монографічному рівні В.В. Василевичем [38, с. 419-430]).

2. Взаємодія пенітенціарної та освітньої систем.

Відповідно до ст. 53 Конституції України, кожен має право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. При цьому, громадяни України мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі [137].

Право на освіту є одним з найбільш важливих прав людини. Його реалізація в багатьох випадках є запорукою знаходження фізичною особою свого місця в суспільстві.

Враховуючи це, важливе значення в процесі ресоціалізації засуджених (а отже і в якості заходу, спрямованого на протидію злочинності) відіграє налагодження взаємодії двох систем: пенітенціарної та освітньої. Як зазначає О.Д. Шевченко, відсутність трудової спеціальності, корисних трудових занять – це криміногенний фактор, який часто призводить до вчинення злочинів. Тому виникає необхідність вивчати і використовувати досвід щодо

можливості здобуття освіти в пенітенціарних закладах деяких зарубіжних країн і упровадження їх в установах виконання покарань України. Тому треба звернути увагу на рівень взаємодії двох систем: пенітенціарної та освітньої в Україні. Освіта в місцях позбавлення волі має свої особливості та деякі обмеження. Законодавчого закріплення можливості отримання загальноосвітнього, професійно-технічного навчання та вищої освіти особами, засудженими до позбавлення волі, зовсім недостатньо для того, щоб констатувати, що проблема освіти в пенітенціарній системі успішно вирішується, бо недоліками є слабе фінансування державою, відсутність обладнання та приміщення. Потребує вдосконалення сам механізм отримання освіти та якості отримання освіти в установах виконання покарань [387, с. 34].

Дійсно, на сьогоднішній день у всьому світі цінується саме кваліфікований труд. Відтак, засуджені, які мають відповідну освіту значно легше проходять процес ресоціалізації та знаходять себе після залишення ними пенітенціарних установ, адже особи, які не мають освіти, як правило, залучаються до сезонних робіт, що призводить до браку коштів та відсутності соціальних контактів.

У ст. 125 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) закріплюється право засуджених на здобуття повної загальної середньої освіти. При цьому, держава гарантує засудженим право на самоосвіту та можливість навчання в загальноосвітніх навчальних закладах колоній (загальноосвітні школи трьох ступенів), які створюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Важливо, що засудженні можуть не тільки безкоштовно отримати безкоштовну освіту, але і безкоштовно забезпечуються необхідним канцелярським приладдям та підручниками. Крім того, для засуджених, які не мають робітничої професії, за якою вони можуть бути працевлаштовані в даній колонії, надається можливість підготовки на курсах професійного навчання робітників на виробництві [154].

Не дивлячись на перелічені законодавчі положення, така спільна діяльність закладів освіти та пенітенціарних установ містить ряд недоліків, які необхідно оперативно вирішувати. Зокрема, як було сказано вище, на сьогоднішній день подібні заходи не фінансуються на належному рівні, крім того, механізм отримання освіти є недосконалим. Особливо це стосується обмежених можливостей студентів із числа засуджених, покидати стіни пенітенціарних установ з метою отримання відповідних знань (наприклад, відвідування бібліотек, закладів культури, проведення практичних занять), а також проблеми можливості заочного навчання у закладах освіти та отримання вищої освіти.

Цікаве вирішення останньої проблеми пропонує С.К. Гречанюк, який вбачає широкі перспективи у запровадженні дистанційного навчання засуджених. Для цього, на думку науковця, необхідно розробити Положення про дистанційне навчання засуджених до позбавлення волі, а також порядок взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними закладами освіти по організації дистанційного навчання засуджених. Створити спеціальні факультети, де розглядатимуться заявки на здобуття освіти засудженими, складатимуть програми такого навчання, навчально-тематичні плани, займатимуться прийманням іспитів. На державному рівні вирішити питання щодо: 1) нормативно-правового закріплення означеної можливості; 2) порядку взаємодії установи надання освіти з виправними установами; 3) фінансового забезпечення; – науково-методичного забезпечення [60, с. 184].

Думається, запропонована думка є слушною. Тим паче, дистанційний вид навчання в епоху пандемії зарекомендував себе як сучасний та прогресивний засіб отримання інформації. За допомогою дистанційної форми навчання засуджені зможуть отримувати якісну освіту, наявність якої апріорі підвищить їх можливості отримати після закінчення строку відбування покарання достойну роботу та, як наслідок, стати на шлях остаточного виправлення та соціалізації.

Окремою проблемою є те, що держава гарантує лише загальноосвітнє та професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі, не закріплюючи подібні можливості для отримання вищої освіти.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» та зважаючи на необхідність дотримання особливих умов щодо засуджених, основні форми, які можна застосовувати для навчання у закладах вищої освіти, – екстернатна та дистанційна. Однак ці форми все одно передбачають певну, хоча й зовсім невелику, частину навчального часу для відвідування закладу освіти, що, у свою чергу, є великою проблемою, зважаючи на першочерговість виконання режиму установи. Така проблема потребує розробки та впровадження інституту координаторів (посередників) між закладом вищої освіти та засудженим, причому такі координатори мають бути і у закладі вищої освіти, і у виправній установі [59, с. 53].

Для реалізації даної мети важливо внести відповідні зміни до КВК України. Зокрема, пропонуємо включити до чинної редакції даного нормативно-правового акта ст. 126¹ «Право засуджених до позбавлення волі на здобуття вищої освіти», яку викласти в наступній редакції:

«1. У колоніях відповідно до законів України «Про освіту» та «Вищу освіту» забезпечується можливість отримання засудженими до позбавлення волі вищої освіти в дистанційній формі.

2. На період проходження екзаменаційних сесій та атестацій засуджені, які навчаються у закладах вищої освіти, звільняються від роботи на строк, передбачений законодавством. Заробітна плата їм за цей період не нараховується, харчування надається безоплатно.

3. Навчання засуджених у закладах вищої освіти заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення.

4. Порядок здійснення практичної підготовки засуджених до позбавлення волі, які навчаються у закладах вищої освіти, регламентується відповідно до ст. 51 Закону України «Про вищу освіту».

При цьому, важливо внести відповідні зміни до названої вище ст. 51 Закону України «Про вищу освіту» шляхом включення до її змісту ч. 4, в якій регламентувати порядок проходження практичної підготовки засудженими до позбавлення волі з урахуванням відповідних обмежень (наприклад, шляхом створення при Державній кримінально-виконавчій службі спеціальних підприємств, установ та організацій, або ж шляхом закріплення обов'язку проходження практичної підготовки після звільнення з місць позбавлення волі тощо).

Таким чином, вирішення означеної проблеми полягає у: 1) наданні можливості засудженим до позбавлення волі отримувати вищу освіту шляхом дистанційного навчання; 2) впровадженні інституту координаторів; 3) внесенні відповідних змін до КВК України; 4) врегулюванні питання щодо можливості забезпечення практичної підготовки засуджених, які навчатимуться у закладах вищої освіти; 5) внесенні необхідних змін до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» тощо.

З викладеного слідує, що можливість отримання засудженими вищої освіти в дистанційній формі – це важливий та ефективний засіб ресоціалізації засуджених до позбавлення волі, реалізація якого потребує взаємодії закладів освіти та пенітенціарних установ.

Погоджуємось із думкою А.В. Градецького про те, що дистанційна освіта має наступні позитивні якості:

- 1) забезпечує рівні з іншими громадянами можливості здобуття освіти, що повністю відповідає реалізації відповідного конституційного права;
- 2) надає засудженим додаткову гарантію на вибір професії, що підвищує ймовірність їх працевлаштування після звільнення;
- 3) припускає можливість займатися в зручний час, в зручному місці і режимі, що не перешкоджає застосуванню основних засобів виправлення;
- 4) відводить на вивчення дисципліни нерегламентований відрізок часу, що в умовах місць позбавлення волі набуває якісно нового значення;

5) за наявності мережі Інтернет, вирішує проблему забезпечення засуджених-студентів навчальними матеріалами, підручниками. Існує можливість одночасного звернення до багатьох джерел наукової інформації (електронних бібліотек, банків даних, баз знань тощо);

6) надає можливість залучення до новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій, спрямована на підвищення освітнього рівня;

7) при дотриманні певних правил допускає спілкування через мережі зв'язку з іншими учнями і викладачами, що, з одного боку, дає їм змогу деякою мірою змінити обстановку, відчувати себе повноправними громадянами, а з іншого – усвідомити своє становище, тим самим знижуючи ймовірність вчинення злочинів у майбутньому;

8) при використанні телекомунікаційних технологій дає засудженим можливість здобути вищу освіту практично в будь-якій географічній точці без відвідування ВНЗ і безпосереднього контакту з викладачами;

9) створює можливість продовжити навчання після звільнення [59, с. 53].

Таким чином, взаємодія пенітенціарної та освітньої систем відіграє важливу роль в контексті профілактики злочинності. Для підвищення рівня даної взаємодії, необхідно внести ряд змін до КВК України та законів України «Про освіту», «Про вищу освіту».

3. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби зі ЗМІ.

Іншим важливим суб'єктом протидії злочинності, що діє на загальносоціальному рівні виступають ЗМІ. На сьогоднішній день недарма засоби масової інформації називають «четвертою гілкою влади», адже їх вплив на суспільство складно переоцінити.

Від того, під яким кутом висвітлюється процес ресоціалізації засуджених, залежить думка багатьох громадян. Наприклад, якщо подавати засуджених, як антисуспільний елемент, ворожий для будь-якої законослухняної людини та який в жодному випадку не здатний виправитись, то негативна думка відносно таких суб'єктів правовідносин

буде домінуючою. Відтак, навіть після залишення засудженими місць позбавлення волі, пересічні громадяни будуть з острахом відноситись та ігнорувати колишніх в'язнів, не даючи їм жодної можливості повноцінно увійти у нове соціальне середовище. Як наслідок, відчуваючи себе чужорідним елементом, така особа з великою вірогідністю знову обере для себе кримінальну стежку.

У 2011 р. згаданий вище С.К. Гречанюк на дисертаційному рівні розглянув роль відомчих ЗМІ в діяльності Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПтС). Головним призначенням функціонування відомчих ЗМІ, на думку вченого, повинно було стати: формування позитивної громадської думки про діяльність органів та установ ДПтС України, діяльність, спрямована на забезпечення відкритості ДПтС України; своєчасне та об'єктивне інформування української та закордонної громадськості, а також самого персоналу про роботу органів та установ ДПтС України, їх службову діяльність та важливі події у повсякденному житті – тобто розвиток інформаційного простору за участю ДПтС України; надання методичної та інформаційної допомоги засобам масової інформації територіальних органів ДПтС України (у разі наявності останніх); підготовка за участю працівників центрального апарату та його територіальних управлінь виходу у світ друкованих видань і публікацій з проблематики функціонування кримінально-виконавчої служби; моніторинг опублікованих у пресі відомостей і матеріалів з проблематики функціонування кримінально-виконавчої служби, публікації в разі необхідності спростувань на недостовірну або неправдиву інформацію; участь ЗМІ в організації і підтримці інформаційних проєктів, у яких поєднуються інтереси ДПтС України та широкої аудиторії; участь у підготовці та виданні різноманітної інформаційно-презентаційної продукції (починаючи від прес-релізів і до виготовлення спеціальних брошур, що сприяють підвищенню позитивного іміджу кримінально-виконавчої системи України); участь в удосконаленні виховної роботи із засудженими; участь друкованих та електронних

громадських та відомчих ЗМІ в удосконаленні правового регулювання виконання покарань; формування інформаційної культури особистості працівника ДКВС України [60, с. 381-382].

Звісно, на сьогоднішній день даний умовивід є дещо застарілим (особливо в зв'язку із ліквідацією ДПтС України), проте він не втрачає своєї актуальності в контексті взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби зі ЗМІ. Враховуючи, що вони є суб'єктами запобігання злочинності та, як наслідок, заінтересовані у ефективній боротьбі та попередженні даного соціального явища, важливо, щоб діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України висвітлювалась у якомога об'єктивнішому ракурсі.

Перспективними вбачаються такі напрямки взаємодії цих суб'єктів, як відведення ефірного часу (або ж колонки друкованих видань) для ознайомлення аудиторії з роботою Кримінально-виконавчої служби, процесом ресоціалізації засуджених (з окремими історіями причин та умов вчинення останніми злочинів) тощо.

Думається, подібні заходи, по-перше, призведуть до того, що громадськість почне краще відноситись до роботи Державної кримінально-виконавчої служби (підніметься її авторитет в очах громадян), зросте рівень її довіри, по-друге, колишні засуджені, які відбули покарання, будуть сприйматися як повноправні члени суспільства та, по-третє, відповідний матеріал здатен позитивно вплинути на маргінально налаштованих осіб, які, побачивши наслідки злочинної поведінки, відмовляться від вчинення кримінальних правопорушень.

Підтримуємо позицію, відповідно до якої підвищення ефективності взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби зі ЗМІ може бути досягнуто шляхом: 1) розроблення та ухвалення Положення про Центр громадських зв'язків Державної кримінально-виконавчої служби України; 2) створення в пенітенціарних установах відділу організації взаємодії із засобами масової інформації; 3) розробки та впровадження Концепції

удосконалення взаємодії органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби зі ЗМІ тощо [60, с. 373].

З викладеного випливає, що взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України зі ЗМІ дозволяє: 1) підвищити рівень довіри до працівників названого правоохоронного органу; 2) виробити позитивну громадську думку щодо ефективності результатів відбування покарання (особа, яка відбула покарання (особливо у виді позбавлення волі) має сприйматися як людина, яка розпочинає життя «з чистого листа», а не як маргінально налаштований елемент, якого варто сторонитись; 3) зменшити кількість вчинюваних злочинів та кримінальних проступків.

4. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби з релігійними організаціями.

Відповідно до ст. 35 Конституції України, кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей [123].

Дане положення Основного закону поширюється на всі категорії суспільства без виключення (звісно, здійснення певних обрядів може бути обмежено у зв'язку з особливостями відбування покарання у виді позбавлення волі) та знаходить своє відображення у ст. 8 «Основні права засуджених» КВК України, в якій зазначається, що засуджені мають право на здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані із ставленням до релігії, у тому числі на вільний вибір і допуск священнослужителя для відправлення релігійних таїнств і обрядів, за винятком обмежень, передбачених КВК [154].

Релігія (зрозуміло, якщо вона не відноситься до якихось екстремістських течій, що сповідують насильство) навчає людину жити у

мирі з соціумом, не вчиняючи суспільно небезпечних (або шкідливих) діянь. Без сумніву, такий вплив на засудженого (заснований на любові до ближнього та повазі до суспільства) є позитивним та сприяє його перевихованню.

Потреба у залученні церкви постає на фоні неспроможності державних інституцій забезпечити в межах установ виконання покарання ресоціалізацію засуджених, яка би дозволяла їм у подальшому успішно реінтегруватись у суспільство. До основних аргументів на користь залучення Церкви до роботи із засудженими до позбавлення волі належать: здатність релігії ефективно впливати на моральність і духовність особистості, спонукати її до безумовного дотримання відповідних принципів та норм; високий авторитет Церкви в українському суспільстві; висока оцінка діяльності Церкви працівниками пенітенціарних установ; запит на духовну підтримку і довіра з боку більшості засуджених, теологічне підґрунтя роботи із засудженими тощо [272, с. 22].

Враховуючи це, на законодавчому рівні передбачені певні напрями взаємодії релігійних організацій з Державною кримінально-виконавчою службою України. Зокрема, у ч. 3 ст. КВК України передбачає, що адміністрація колонії сприяє у запрошенні священнослужителів, бере участь у визначенні місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії. Адміністрація колонії не має виявляти свого ставлення до певної релігії чи конфесії [154].

Така взаємодія названих суб'єктів протидії злочинності дозволяє знизити ризики вчинення засудженими до позбавлення волі рецидивів. Вплив релігії на засудженого в багатьох випадках дозволяє останнього по-іншому сприйняти оточуюче середовище, його роль у ньому та вагу своїх вчинків.

Крім законодавчих актів, існує ряд документів, що закріплюють основні напрями взаємодії представників тієї чи іншої релігійної організації з Державною кримінально-виконавчою службою України. Наприклад, згідно з Угодою між ДКВС та УПЦ від 26.08.2011 співпраця між цими суб'єктами

протидії злочинності відбувається за такими напрямками: 1) сприяння в будівництві храмів та молитовних кімнат в установах кримінально-виконавчої системи, комплектування необхідною літературою, предметами церковного вжитку; 2) залучення засуджених до позбавлення волі, а також осіб, які перебувають під наглядом кримінально-виконавчих інспекцій, до церковного життя, духовно-просвітницька робота із різними категоріями засуджених; 3) катехізаторська робота та проведення бесід священників з особовим складом ДКВС України; 4) відзначення та заохочення засуджених до позбавлення волі церковними відзнаками за кращі роботи з художньо-прикладної та літературної тематики, за участь у відповідних конкурсах; 5) участь у науково-практичних конференціях та зборах як в Україні, так і за її межами; 6) видавнича діяльність (видавництво «Молитовника для засуджених», періодичного видання Синодального відділу, а також публікація статей та матеріалів на сторінках періодичних видань Державної кримінально-виконавчої служби України) [162, с. 150].

У даному випадку церква та Державна кримінально-виконавча служба України прагнуть досягнути спільної мети – виправлення засудженого та недопущення з його сторони фактів повторного вчинення кримінальних правопорушень. Перелічені ж напрями взаємодії виступають в якості певних засобів її досягнення.

При цьому важливо, щоб релігія дійсно позитивно впливала на засудженого до позбавлення волі, а не була приводом для ухилення від певних моментів відбування покарання. Для цього законодавець передбачив на законодавчому рівні певні запобіжні механізми:

1) засуджені не мають права, посилаючись на свої релігійні переконання, ухилятися від виконання своїх обов'язків, а також установлених вимог режиму відбування покарання;

2) відправлення релігійних обрядів не повинно порушувати розпорядок дня в колоніях, а також утискати права інших осіб, які відбувають покарання;

3) у колонії для відправлення релігійних обрядів можуть допускатися тільки представники релігійних організацій, які офіційно зареєстровані у встановленому законом порядку [154].

Останній запобіжник є особливо важливим з огляду на поширення у світі релігійного екстремізму. Враховуючи високі темпи поширення даного явища, держава змушена допускати до засуджених лише представників офіційних релігій, що сповідують принципи гуманізму та законності.

Варто зазначити, що у 2015 р. рівень взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України та релігійних організацій суттєво зріс, що пов'язано із включенням до КВК ст. 128¹ «Організація душпастирської опіки засуджених». Душпастирська опіка засуджених - діяльність в установах виконання покарань священнослужителів (капеланів), уповноважених релігійними організаціями, статuti (положення) яких зареєстровані у встановленому законом порядку, спрямована на задоволення релігійних потреб засуджених, їх духовне виховання [154].

Таким чином, взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з релігійними організаціями передбачає значний потенціал в питанні протидії злочинності. Релігійно-виховні заходи здатні позитивно вплинути на особу засудженого, втім, важливо, контролювати таку діяльність та не допустити проникнення у стіни пенітенціарних установ екстремістських релігійних течій.

II. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України із загальними суб'єктами протидії злочинності.

1. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби з Національною поліцією України.

Згідно ч. 1 ст. 1 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII «Про Національну поліцію», Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [262].

Враховуючи специфіку своєї діяльності, зрозуміло, що саме цей правоохоронний орган займає одне з центральних місць серед спеціальних суб'єктів протидії злочинності. Тому, цілком очевидно, що Національна поліція України та Державна кримінально-виправна служба України апріорі приречені взаємодіяти між собою.

Як вказують В.В. Черновецький та С.В. Албул, така взаємодія у протидії злочинам може здійснюватися за наступними напрямками:

- проведення спільних чи узгоджених оперативно-розшукових заходів щодо запобігання та розкриття злочинів, встановлення осіб, які їх готують, вчиняють або вже вчинили;

- організація та проведення комплексу оперативно-розшукових заходів стосовно осіб, які утримуються в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах та установах виконання покарань за вчинення злочинів з метою одержання інформації про підготовку та вчинення злочинів, причини та умови, що їм сприяли, осіб, до них причетних;

- виявлення та розкриття злочинів, учинених засудженими та заарештованими до їх прибуття у слідчий ізолятор чи установу виконання покарань (у тому числі, злочинів минулих років);

- викриття подальших злочинних намірів засуджених після їх звільнення із установ виконання покарань;

- виявлення протиправних намірів затриманих, заарештованих та засуджених, а також їх зв'язків, направлених на активну протидію розслідуванню, законним вимогам адміністрації установ виконання покарання, а також учинення злочинів та інших правопорушень в установах кримінально-виконавчої системи;

- проведення комплексу оперативно-розшукових заходів щодо розшуку і затримання заарештованих та засуджених, які скоїли втечу з місць позбавлення волі або з під варти;

- взаємообмін оперативною інформацією тощо [374, с. 150-152].

Таким чином, на сьогоднішній день існує ряд напрямів взаємодії цих правоохоронних органів у контексті протидії злочинності. Найбільш поширеним з них, на сьогоднішній день, є обмін інформацією, який дозволяє вчинювати ряд дій із профілактики пенітенціарної злочинності, своєчасного виявлення та припинення суспільно небезпечних діянь як в установах виконання покарань, так і поза його стінами (особливо, коли суб'єктами кримінальних правопорушень виступають колишні засуджені або пов'язані із ними особи).

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 105 КВК, для припинення групових протиправних дій засуджених та ліквідації їх наслідків за рішенням Голови центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, начальника управління (відділу) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві та Київській області використовуються сили і засоби колонії, органів і установ виконання покарань, а в разі потреби з дозволу Міністра внутрішніх справ України, Голови Національної поліції, керівника територіального органу Національної поліції – органів і підрозділів Національної поліції [154].

У даному випадку, взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби з Національною поліцією проявляється у формі спільних узгоджених дій (силових, комунікативних тощо) з припинення та ліквідації відповідних наслідків.

На тісній взаємодії названих правоохоронних органів наголошують і Л.А. Мазур та Я.О. Морозова. Науковці визначають наступні форми взаємодії:

- 1) здійснюючи оперативно-розшукову діяльність, оперативні підрозділи пенітенціарних установ одержують відомості про факти, події та осіб, які тим або іншим чином пов'язані з кримінальними процесами, що відбуваються не тільки в середовищі спецконтингенту - найчастіше вони

стосуються діяльності інших осіб як в охоронюваній зоні, так і за її межами. Такі відомості, як правило, мають значення для багаторазового використання, а частина їх становить інтерес для інших оперативних підрозділів правоохоронних органів [390, с. 33].

2) серед засуджених і заарештованих осіб значна частина тих, факти злочинної діяльності яких викриті не в повному обсязі.

3) з точки зору психології, у замкненому середовищі, якими є слідчий ізолятор чи виправна установа, особа відчуває брак спілкування, що може бути вміло використано оперативними підрозділами пенітенціарної служби для отримання інформації про факти та обставини вчиненого злочину [188, с. 182].

Відтак, спільна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України та підрозділів Національної поліції дозволяє своєчасно виявляти та розкривати вчинені злочини та кримінальні правопорушення, що готуються.

Установи покарання та поліція взаємодіють і в процесі підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Так, відповідно до спільного наказу Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства внутрішніх справ України від 03.04.2018 р. № 974/5/467/609/280 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», орган (підрозділ) поліції при надходженні з установи виконання покарань (слідчого ізолятора) повідомлення про звільнення засудженого:

1) проводить перевірку прибуття звільненого до обраного ним місця проживання;

2) протягом місяця після звільнення засудженого інформує установу виконання покарань (слідчий ізолятор) про його прибуття та взяття на облік в органі (підрозділі) поліції;

3) у разі неприбуття звільненого до обраного ним місця проживання протягом десяти днів після звільнення орган (підрозділ) поліції інформує про це установу виконання покарань (слідчий ізолятор) (у такому випадку установа виконання покарань (слідчий ізолятор) додатково надсилає інформаційне повідомлення до органу (підрозділу) поліції, на території обслуговування якого ймовірна його поява, ураховуючи особисті дані засудженого [252].

Даний напрям взаємодії, по-перше, дозволяє особі, яка покинула місце виконання покарання, швидше інтегруватися в суспільство та стати його повноправним членом, а, по-друге, оберегти суспільство від можливих рецидивів з боку колишнього засудженого.

Отже, Державна кримінально-виконавча служба України у процесі своєї діяльності плідно співпрацює з Національною поліцією України як в питанні попередження злочинності, так і безпосереднього в процесі виявлення, розкриття та припинення вчинення кримінальних проступків та злочинів.

2. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби з іншими спеціальними суб'єктами протидії злочинності.

З огляду на той факт, що Державна кримінально-виконавча служба України є правоохоронним органом, вона так чи інакше (на разових, тимчасових, довгострокових або постійних засадах) взаємодіє з іншими правоохоронними органами нашої держави. Наприклад, як зазначає С.К. Гречанюк, у випадку пересування засудженого в бік державного кордону Державна кримінально-виконавча служба України може здійснювати спільну діяльність з підрозділами Державної прикордонної служби [60, с. 100]. У такому випадку названі суб'єкти можуть проводити обмін інформацією, що здатна допомогти у розшуку кримінального

правопорушника. Звісно, така взаємодія є разовою та впливає з конкретного факту.

Державна кримінально-виконавча служба України також може взаємодіяти з *Національною гвардією України*. Відповідно до Закону України від 13.04.2014 р. № 876-VII «Про Національну гвардію України», Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами - із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [261].

Враховуючи це, взаємодія названих суб'єктів протидії може відбуватись під час розшуку злочинця, який втік з місць позбавлення волі, або ж під час розшуку кримінального правопорушника, який раніше вже відбував покарання в пенітенціарних установах.

В окремих випадках Державна кримінально-виконавча служба взаємодіє зі Службою безпеки України. Згідно Закону України від 52.03.1992 р. № 2229-XII «Про Службу безпеки України», Служба безпеки України – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України, на який покладається захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття

кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [252].

Враховуючи зміст перелічених завдань, що стоять перед цим правоохоронним органом, цілком природно, що він в процесі реалізації своєї діяльності неодноразово взаємодіє з Державною кримінально-виконавчою службою під час попередження та припинення кримінальних правопорушень, розслідування яких віднесено до компетенції підрозділів Служби безпеки України. Йдеться тут, як зазначає С.К. Гречанюк, про необхідність оперативного обміну інформацією, а також залучення відповідних компетентних фахівців для припинення цього злочину [60, с. 100].

Проаналізувавши питання взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з окремими вітчизняними загальними та спеціальними суб'єктами протидії злочинності, доречно розглянути взаємозв'язок цього правоохоронного органу з прокуратурою та міжнародними організаціями.

Взаємозв'язок Державної кримінально-виконавчої служби з прокуратурою.

Як зазначає О.О. Гоманюк, на сьогоднішній день існує достатньо високий рівень взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з прокуратурою, що певною мірою пояснюється направленням органами Державної кримінально-виконавчої служби матеріалів за фактами ухилення засуджених від відбування покарання [53, с. 48].

З викладеного випливає, що, принаймні на перший погляд, між вказаними суб'єктами протидії злочинності також існує взаємодія, яка є особливо важливою в контексті боротьби зі злочинністю. Спробуємо проаналізувати дане питання детальніше.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про прокуратуру», прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою

захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [267].

У ст. 131¹ Конституції України зазначається, що прокуратура здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [137].

Таким чином, прокуратура у своїй роботі може мати певний взаємозв'язок з Державною кримінально-виконавчою службою лише під час реалізації першою своєю функції, викладеній у п. 2 ст. 131¹ Конституції України. Втім, у такому випадку, прокуратура у названому взаємозв'язку виступає в якості суб'єкта вищого рівня (а це, як було встановлено вище, ознака координації, а не взаємодії).

Більш детально функції прокуратури розкриваються у Законі України «Про прокуратуру», відповідно до якого її функції диференціюються на:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Остання функція також утворює взаємозв'язок між прокуратурою та Державною кримінально-виконавчою службою, в якому, знову ж таки, прокуратура виступає в якості суб'єкта вищого рівня. Без сумніву, такий

взаємозв'язок також в певній мірі дозволяє протидіяти злочинності та захищає права та свободи засуджених, проте, як і у попередньому випадку, діяльність прокуратури варто розглядати крізь призму нагляду та координації, а не взаємодії (принаймні такий висновок випливає з визначення поняття «взаємодія», що було наведене вище).

Даний висновок підтверджується положеннями ст. 26 названого нормативно-правового акта, в якій зазначається, що прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, має право:

1) у будь-який час за посвідченням, що підтверджує займану посаду, відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи, де перебувають особи, щодо яких застосовані примусові заходи медичного або виховного характеру, та будь-які інші місця, до яких доставлено осіб з метою складення протоколу про адміністративне правопорушення чи в яких особи примусово тримаються згідно з судовим рішенням або рішенням адміністративного органу;

2) опитувати осіб, які перебувають у місцях, зазначених у пункті 1 цієї частини, з метою отримання інформації про умови їх тримання та поведіння з ними, ознайомлюватися з документами, на підставі яких ці особи тримаються в таких місцях, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру;

3) знайомитися з матеріалами, отримувати їх копії, перевіряти законність наказів, розпоряджень, інших актів відповідних органів і установ та в разі невідповідності законодавству вимагати від посадових чи службових осіб їх скасування та усунення порушень закону, до яких вони призвели, а також скасовувати незаконні акти індивідуальної дії;

4) вимагати від посадових чи службових осіб надання пояснень щодо допущених порушень, а також вимагати усунення порушень та причин і

умов, що їм сприяли, притягнення винних до передбаченої законом відповідальності;

5) знайомитися з матеріалами виконавчого провадження щодо виконання судових рішень у кримінальних справах, робити з них виписки, знімати копії та в установленому законом порядку оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця;

б) вимагати від керівників органів вищого рівня проведення перевірок підпорядкованих і підконтрольних органів та установ попереднього ув'язнення, виконання покарань, застосування заходів примусового характеру та перевірок інших місць, зазначених у пункті 1 цієї частини;

7) звертатися до суду з позовом (заявою) у визначених законом випадках[263].

Перелічені права прокурора, з одного боку, демонструють додаткові гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів засуджених (що, в свою чергу, знижує ризики прояву суспільно небезпечної поведінки з боку останніх), а з іншого – дозволяють стверджувати, що взаємозв'язок прокуратури та Державної кримінально-виконавчої служби України проявляється у формі нагляду та координації діяльності, в якому прокуратура виступає суб'єктом вищого рівня, що наглядає за діяльністю названого правоохоронного органу і координує її.

Співробітництво Державної кримінально-виконавчої служби України з міжнародними організаціями.

Як було вказано вище, в роботі Державної Кримінально виконавчої – служби України особливе місце займає співробітництво з міжнародними організаціями. Згідно ч. 2 ст. 5 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», для організації міжнародного співробітництва у сфері виконання кримінальних покарань Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями на основі міжнародних договорів [246].

Дане співробітництво може реалізовуватись у різних напрямках: створенні спільних програм із ресоціалізації засуджених, проведенні спільних наукових досліджень, спрямованих на вироблення ефективних заходів протидії злочинності, обміні досвідом (у тому числі в частині здійснення пенітенціарними установами кримінологічної діяльності), проведенні спільних конференцій, інспектуванні пенітенціарних установ міжнародними комісіями тощо.

Що стосується останньої форми співробітництва, зауважимо, що на міжнародному та європейському рівнях укладені угоди щодо створення і діяльності моніторингових органів для відвідування місць позбавлення волі. Ідеологія таких відвідувань була сформована в Європейській конвенції проти катувань, відповідно до якої кожні два роки група міжнародних експертів Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню здійснює регулярні візити до пенітенціарних установ та інших місць несвободи країн-учасниць. Діяльність Комітету охоплює не тільки моніторинг на предмет виявлення видів поводження і покарання з ознаками катування, а також ситуацій, що можуть розглядатись як нелюдське або таке, що принижує гідність. Згідно загальної інформації про Європейський Комітет, він організує інспекції місць позбавлення волі, щоб оцінити поводження з ув'язненими. Делегації Європейського Комітету мають необмежений доступ до місць позбавлення волі та право вільно пересуватися всередині таких установ, конфіденційно спілкуватися з ув'язненими й іншими особами, хто може надати необхідну інформацію. За результатами кожної інспекції Європейський Комітет надсилає докладну доповідь до Уряду держави, яка містить висновки, рекомендації, коментарі та запити про надання інформації, а також звертається з проханням надати йому відповіді на порушені в доповіді питання. Співпраця з національними державними органами є основою діяльності Комітету, проте його метою є не осудження держав за порушення, а захист прав і свобод осіб, позбавлених волі [86], та надання

рекомендацій щодо покращення поводження з ув'язненими. Делегації ЄКПК здійснюють інспекції періодично, але, якщо необхідно, Комітет може організувати додаткові позачергові («ad hoc») інспекції. Так, Європейський Комітет відвідував Україну з 1998 майже щорічно, а в 2014 – двічі на рік [114, с. 567-568].

Такі перевірки дозволяють Державній кримінально-виконавчій службі виявити внутрішні помилки своєї роботи, виробити шляхи їх виправлення та сформулювати стратегію модернізації діяльності пенітенціарних установ.

Отже, ефективна протидія злочинності можлива лише за умови злагодженої взаємодії всіх суб'єктів. Державна кримінально-виконавча служба у процесі своєї діяльності взаємодії з низкою загальних та спеціальних суб'єктів протидії злочинності.

3.3. Зарубіжний досвід кримінологічної діяльності пенітенціарних установ

У ході проведення комплексного дослідження питання теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України неможливо оминати питання зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ. Аналіз зарубіжного досвіду може дозволити:

1) модернізувати передбачені чинним законодавством України основні напрями кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;

2) врахувати недоліки, що існують в роботі пенітенціарних установ зарубіжних держав в частині здійснення ними кримінологічної діяльності;

3) сформулювати пропозиції щодо внесення змін до вітчизняних законодавчих актів, що регулюють діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України тощо.

Розпочнемо дослідження даного питання з аналізу досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ країн, що раніше входили до складу СРСР. Не дивлячись на наявність спільного етапу розвитку довжиною майже 70 років, на сьогоднішній день країни колишнього СРСР обрали діаметрально протилежні вектори руху [362, с. 312]. Так, частина з цих держав обрали шлях до євроінтеграції та навіть встигли реалізувати його на практиці (Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Естонська Республіка), деякі – на даний момент задекларували наміри приєднатися до них (Грузія та наша держава), в окремих пострадянських державах взагалі утворився режим з ознаками диктатури (наприклад, Республіка Білорусь, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Республіка Туркменістан). Враховуючи такий плюралізм напрямків руху країн названої групи, цікаво

проаналізувати їх досвід в частині реалізації кримінологічної діяльності пенітенціарних установ та порівняти його із вітчизняним.

Розпочнемо з аналізу досвіду Азербайджанської Республіки. Діяльність Пенітенціарної служби цієї держави врегульована постановою Ради Міністерства юстиції Азербайджанської Республіки від 31.10.2019 р. № 21-Н «Про Пенітенціарну службу Міністерства юстиції Азербайджанської Республіки» (далі – Постанова). Відповідно до вказаного підзаконного акта, Пенітенціарна служба Міністерства юстиції Азербайджанської Республіки є самостійним структурним підрозділом Міністерства юстиції цієї держави.

Таким чином, як і в Україні, дана служба перебуває у сфері відання Міністерства юстиції, а не Міністерства внутрішніх справ.

Відповідно до розділу II названого документа, основними напрямками діяльності цієї служби є:

- 1) забезпечення виконання покарань у виді довічного позбавлення волі або позбавлення волі на певний строк;
- 2) здійснення виправної роботи засуджених, що відбувають названі вище покарання;
- 3) забезпечення охорони та супроводу затриманих та засуджених;
- 4) забезпечення затримання осіб, до яких застосовано запобіжний захід;
- 5) проведення пошукових операцій;
- 6) надання допомоги у реабілітації та соціальній адаптації засуджених у пенітенціарних установах;
- 7) організація цивільної оборони, пожежної безпеки та мобілізації у межах наданих їй повноважень;
- 8) участь у юридичній освіті;
- 9) інші напрямки діяльності [406].

Без сумніву, реалізація більшості подібних функцій в Україні покладається на Державну кримінально-виконавчу службу, втім, на відміну від азербайджанського нормативно-правового акта, в Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» у ст. 1 міститься лише

вказівка на те, що на державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [246].

На нашу думку, положення вітчизняної норми є занадто абстрактними та неконкретизованими. У даному випадку вбачається доречним переймання досвіду Азербайджанської Республіки шляхом розширення змісту ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу». Для цього пропонуємо спроектувати положення, що містяться на офіційному сайті Міністерства юстиції України, та викласти дану норму в наступній редакції:

«Стаття 1. Завдання Державної кримінально-виконавчої служби України

1. Завданнями Державної кримінально виконавчої служби є:

1) реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, за допомогою визначення основних напрямів діяльності міжрегіональних територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ та організацій, утворених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – органи і установи);

2) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;

3) забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту;

4) контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту» [218].

Решту ж більш вузьких функцій Державної кримінально-виконавчої

служби України (узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністрові юстиції України; аналізує результати діяльності органів і установ, готує на їх основі та подає Міністрові юстиції України пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування органів і установ; забезпечує виконання державних цільових програм розвитку органів і установ; бере участь у розробленні та виконанні державних комплексних програм протидії злочинності; організовує та контролює виконання вироків суду та інших судових рішень і застосування передбачених законом засобів виправлення засуджених; забезпечує дотримання вимог законодавства в органах і установах; забезпечує здійснення заходів стосовно запобігання вчиненню кримінальних правопорушень і дисциплінарних проступків засудженими та особами, узятими під варту, а також заходів щодо них для припинення кримінальних правопорушень і дисциплінарних проступків; забезпечує виявлення кримінальних правопорушень, учинених в органах і установах; організовує здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; забезпечує контроль за організацією охорони установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, дотриманням правопорядку та забезпеченням безпеки в них; організовує забезпечення безпеки осіб, які тримаються в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, підрозділами таких установ та слідчих ізоляторів [218]), що впливають із поставлених перед нею завдань, доречно, на нашу думку викласти в рамках окремого документа. У даному випадку вбачається цікавим досвід регламентації основних завдань та функцій Національної поліції. Так, у ст. ст. 2, 23-24 Закону України «Про Національну поліцію» містяться основні завдання та повноваження поліції [262], що розкриваються у широкому розумінні, а в ст.ст. 3, 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р.

№ 877 [255], розкриваються завдання та функції цього правоохоронного органу у більш вузькому розумінні.

Відтак, вважаємо, що на сьогоднішній день є доцільним розроблення та затвердження відповідного Положення про Державну кримінально-виконавчу службу, в якому б детально регламентувалися завдання та функції названого суб'єкта протидії злочинності.

Повертаючись до досвіду Азербайджанської Республіки зауважимо, що значно ширше описуються кримінологічні напрямки діяльності Пенітенціарної служби Азербайджанської Республіки у розділі 3 «Обов'язки пенітенціарної служби» названого нормативно-правового акта. Дана частина складається з 57 пунктів, в кожному з яких містяться визначені обов'язки цієї служби. При цьому, вказаний перелік не є вичерпним.

У п. 3.1.5. Постанови [406] зазначається, що обов'язком Пенітенціарної служби Азербайджанської Республіки є вжиття заходів із попередження злочинів та інших правопорушень, що готуються та реалізуються особами, що утримуються у пенітенціарних установах.

Схожа функція передбачається і у вітчизняному Законі «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Зокрема, у п. 12 ч. 1 ст. 18 задекларовано, що посадові та службові особи органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів зобов'язані виявляти, припиняти кримінальні правопорушення, вчинені в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, брати участь в їх розкритті у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України [242].

Водночас, у вітчизняній нормі робиться акцент лише на виявлення та припинення злочинів та кримінальних проступків, тоді як найбільш важлива форма протидії злочинності (якою, в сучасних розвинених країнах виступає профілактика кримінальних правопорушень) залишається поза увагою. Тому, на нашу думку, необхідно закріпити названий напрямок діяльності на законодавчому рівні. При цьому, на нашу думку, доречно розширити дану функцію до загальних завдань, що передбачені у ч. 1 ст. 1 Закону України

«Про Державну кримінально-виконавчу службу України» для цього правоохоронного органу.

У п. 3.1.17. Постанови вказується, що одним з основних обов'язків цієї служби є проведення виховної роботи щодо виправлення засуджених.

Зрозуміло, що виховна робота є плацдармом для подальшої ресоціалізації засудженого у суспільстві. Саме ефективна виховна робота здатна перетворити його на законослухняного громадянина, який в подальшому вже не стане на злочинний шлях.

Таким чином, даний напрямок кримінологічної діяльності Пенітенціарної служби є доволі важливим. Водночас, запропонований пункт не розкриває змісту виховної функції, що, на нашу думку, є певним недоліком цього документа.

Пов'язані з кримінологічним напрямком діяльності обов'язки, що закріплені у п.п. 3.1.20.-3.1.22 Постанови [406]:

- 1) вживати заходів із реалізації права засуджених на освіту;
- 2) створювати відповідні умови для проведення необхідних релігійних обрядів з метою забезпечення свободи совісті та релігії засуджених та осіб, що утримуються у пенітенціарних установах;
- 3) організація культурної роботи та самодіяльності серед засуджених.

Без сумніву, кожен із перелічених аспектів діяльності Пенітенціарної служби є вагомим в контексті ресоціалізації засуджених. У вітчизняному законодавчому акті також так чи інакше наголошується на важливості виконання даних функцій працівниками Державної кримінально-виконавчої служби України.

У п. 3.1.25. Постанови зазначається, що обов'язком Пенітенціарної служби Азербайджанської Республіки є організація професійної освіти та професійної підготовки засуджених у пенітенціарних установах [406].

Абсолютно аналогічний обов'язок передбачений у п. 16 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Як було наголошено в попередньому підрозділі нашого наукового дослідження,

отримання засудженими до позбавлення волі освіти є одним з вирішальних моментів, який дозволяє їй після відбування покарання швидко знайти достойну роботу.

У п. 3.1.27. Постанови зазначається, що Пенітенціарна служба цієї держави зобов'язана забезпечувати участь громадськості у виправленні засуджених та взаємодіяти з установами, що діють у сфері громадського контролю за діяльністю пенітенціарних установ. Крім того, у наступному пункті (п. 3.1.28) передбачено обов'язок взаємодіяти з відповідними правоохоронними та іншими органами з метою попередження надзвичайних ситуацій та інцидентів, що можуть виникнути у пенітенціарних установах, та усунення їх наслідків.

На відміну від України, в Азербайджанській Республіці взаємодія Пенітенціарної установами з іншими суб'єктами протидії злочинності (загальними та спеціальними) є не правом, а обов'язком. Враховуючи важливість спільної діяльності всіх суб'єктів в процесі протидії злочинності, можливо, така законодавча вимога є доречною в контексті внесення змін до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України».

Цікавим виглядає обов'язок, передбачений у п. 3.1.51 Постанови [406], в якому задекларовано, що Пенітенціарна служба зобов'язана вивчати міжнародний досвід у сфері своєї діяльності, вносити відповідні пропозиції з його впровадження, а також застосування досягнень науки та техніки з урахуванням даного досвіду.

Як було вказано на початку даного підрозділу, врахування міжнародного досвіду в роботі Державної кримінально-виконавчої служби несе ряд позитивних рис та сприяє модернізації різних сфер діяльності цього правоохоронного органу. Відтак, на нашу думку, такий обов'язок необхідно включити і відносно працівників Державної кримінально-виконавчої служби.

Не дивлячись на викладене вище вважаємо, що включення відповідного пункту щодо обов'язку вивчати міжнародний досвід роботи пенітенціарних установ зарубіжних держав до ст. 18 Закону України «Про

Державну кримінально-виконавчу службу» є недоречним. Вважаємо, такий обов'язок має покладатися на спеціальні установи Державної кримінально-виконавчої служби або ж на певних посадових осіб. Можливо, необхідно включити названий обов'язок до згаданого вище Положення про Державну кримінально-виконавчу службу України.

У п.п. 3.1.53.-3.1.54. Постанови зазначається, що названа служба повинна збирати, узагальнювати та аналізувати статистичні звіти установ, що входять до структури пенітенціарної служби, а також готувати та надавати періодичні звіти за напрямками своєї діяльності [406].

Даний обов'язок є особливо важливим в контексті проведення кримінологічного моніторингу, наукові засади якого були проаналізовані у першому підрозділі даного розділу. На нашу думку, проектування його у чинне законодавство України було б доречним та необхідним кроком.

З викладеного слідує, що досвід Азербайджанської Республіки в частині кримінологічної діяльності пенітенціарних установ є доволі цікавим, а окремі положення нормативно-правових актів цієї держави доречно включити до чинного законодавства нашої держави.

У Республіці Вірменія діяльність Кримінально-виправної служби врегульована Законом від 08 липня 2005 р. № ЗР-160-Н «Про Кримінально-виправну службу». Ст. 4 даного законодавчого акта передбачає десять основних завдань цього органу. Серед них містяться і ті, що пов'язані з кримінологічною діяльністю. У п.п. 7-8 зазначається, що Кримінально-виправна служба зобов'язана забезпечувати належні умови охорони праці та здоров'я, особистісного та культурного, освітнього та духовного розвитку арештантів та засуджених; організовувати соціальну, психологічну та правову роботу, пов'язану зі знаходженням у кримінально-виправній установі означеної категорії осіб [205].

За допомогою включення даної роботи до категорії обов'язків кримінально-виконавчої служби законодавець, тим самим, демонструє

важливість дотримання прав людини і громадянина в пенітенціарних установах.

Думається, подібна норма може бути включена до ч. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». У даному випадку ці положення можна розглядати в якості частини п.п. 3-4 запропонованої редакції ч. 1 ст. 1 названого законодавчого акта (забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту; контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту).

В інших статтях цього законодавчого акта Республіки Вірменія відсутні згадки про кримінологічні напрямки діяльності Кримінально-виправної служби, що, можливо, є певним недоліком, який свідчить про недостатню увагу з боку законодавця до превентивної роботи.

У Кримінально-виконавчому кодексі Республіки Вірменія [350] зазначається, що основними засобами виправлення засудженого є встановлений режим, умови виконання та відбування покарань, соціальна, психологічна та правова робота, що проводиться із засудженими, трудова, освітня, культурна, спортивна та інша аналогічна зайнятість засудженого, а також громадський вплив.

Зауважимо, що майже тотожні положення передбачені у ч. 3 ст. 6 КВК України, що, знову ж таки, не в останню чергу пов'язано із тим, що законодавчі системи цих держав входили до єдиної радянської системи протягом майже 70 років.

У ч. 2 ст. 17 КВК Республіки Вірменія вказано, що засоби виправлення застосовуються з урахуванням виду покарання, особи засудженого та його поведінки під час відбування покарання, характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення, відношення засудженого до вчиненого ним кримінального правопорушення, строку

покарання, виду виправної установи, а також інших обставин, обумовлених принципом диференціації та індивідуалізації виконання покарання. Крім того, відповідно до ч. 3 даної норми, участь засудженого у соціальній, психологічній, правовій та виховній роботі враховується під час визначення ступеня його виправлення, а також під час застосування до нього у встановленому порядку засобів заохочення та стягнення [350].

Названі норми також так чи інакше знаходять своє втілення у ч. 4 ст. 6, ч. 2 ст. 65, ч. 2 ст. 123, ч. 4 ст. 126, ч. 2 ст. 127 КВК України.

Таким чином, законодавство Республіки Вірменія в частині регулювання кримінологічної діяльності пенітенціарних установ є доволі схожим на вітчизняне.

Проаналізуємо досвід Грузії. Діяльність Спеціальної пенітенціарної служби Грузії регулюється Законом Грузії від 01.05.2015 № 3524-ІІІ «Про Спеціальну пенітенціарну службу». У ст. 5 даного документа перелічені завдання названої служби. Серед них і низка таких, що пов'язані з кримінологічною діяльністю. Зокрема:

1) інформаційно-аналітичне забезпечення пенітенціарної установи, обробка та аналіз даних;

2) виявлення, попередження та превенція злочину або (та) іншого правопорушення та охорона безпеки у пенітенціарній установі та на прилеглий до неї території [204].

Останній пункт, на нашу думку, характеризує важливий напрям діяльності (який частково було розкрито у попередніх розділах нашої роботи) пенітенціарних установ. Відтак, думається доцільним включити до ч. 1 ст. 1 Закону України п. 5 у наступній редакції:

«5) протидія злочинності, забезпечення правопорядку в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і на прилеглих до них територіях».

Окремо варто зауважити, що в Грузії приділяється значна увага питанню відповідності умов проживання засуджених міжнародним

стандартам. Як зазначає О.А. Партенадзе, робота у даному напрямку призвела до того, що:

- 1) немає обмежень на отримання та відправлення кореспонденції;
- 2) на одного засудженого мінімальна норма житлової площі складає 4 м²;
- 3) введено безкоштовне відеопобачення тощо [221, с. 37].

З викладеного слідує, що в Грузії робота пенітенціарних установ базується на принципах гуманізму та поваги до особи. До того ж, остання інновація виглядає особливо цікавою в умовах сьогодення, пов'язаних з пандемією коронавірусної хвороби.

Розглянемо досвід Республіки Казахстан. У даній державі пенітенціарні установи приділяють значну увагу проведенню теологічної роботи з засудженими. Нагадаємо, теологія – це теоретичний виклад, тлумачення й пояснення певних релігійних поглядів [341].

Враховуючи тенденції щодо поширення у сучасному суспільстві радикальних релігійних течій, представники яких вдаються до терору та залякування населення (наприклад, виникнення такої терористичної організації, як ІДІЛ), можливо, проведення профілактичної роботи з населенням (у тому числі з засудженими, які апріорі несуть підвищену суспільну небезпеку) з питань релігійної обізнаності є доволі ефективним та необхідним напрямком кримінологічної діяльності. Водночас, важливо, щоб даний захід не порушував права на свободу віросповідання.

Отже, розглянемо детальніше згаданий напрям роботи пенітенціарних установ Республіки Казахстан. Відповідно до Правил з організації теологічної реабілітаційної роботи з засудженими в установах кримінально-виконавчої системи, затверджених наказом МВС цієї держави від 26.03.2020 № 247 (далі Правила), Правила спрямовані на забезпечення цілеспрямованої, безперервної, системної, комплексної теологічної реабілітаційної роботи із засудженими, які є прибічниками ідеології релігійного екстремізму та

тероризму, деструктивних релігійних течій, а також профілактику поширення цих ідей в установах кримінально-виконавчої системи [206].

Таким чином, цей захід направлено на недопущення прояву суспільно небезпечної поведінки з боку засуджених як під час відбування ними покарання, так і в подальшому після залишення ними кримінально-виправних установ. Для того, аби зрозуміти весь обсяг мети Правил, необхідно проаналізувати зміст категорій «релігійний екстремізм» та «деструктивні релігійні течії», визначення яких прямо передбачені вказаним підзаконним нормативно-правовим актом. Так, у п. 1 ст. 1 глави 1 Правил зазначається, що деструктивна релігійна течія – це релігійний напрям, культ, що пропогандує псевдорелігійні погляди, ідеї та вчення, що становлять загрозу охоронюваним правам та свободам людини та здатні послабити та (або) зруйнувати психічне та фізичне здоров'я особистості, а також моральні, духовні та культурні цінності та традиції суспільства [206].

Звісно, деструктивні релігійні течії становлять загрозу як для публічного порядку та безпеки в пенітенціарних установах в момент відбування ув'язненим покарання, так і для суспільства – після відбуття колишнім засудженим покарання у виді позбавлення волі.

Через це необхідно нівелювати шкідливий вплив деструктивних релігійних течій шляхом проведення освітньо-роз'яснювальних заходів, демонстрування відповідних відеоматеріалів тощо. При цьому, важливо не перейти тонку грань між недопущенням проникнення деструктивних релігійних течій у стіни пенітенціарних установ та можливістю реалізацію засудженими права на свободу віросповідання.

Під релігійним екстремізмом розуміється розпалювання релігійної ворожнечі, у тому числі пов'язаної з насильством або закликами до насильства, а також застосування будь-якої релігійної практики, що викликає загрозу для безпеки, життя, здоров'я, моральності або прав та свобод громадян [206].

Таким чином, в багатьох випадках релігійний екстремізм – це результат впливу на засудженого деструктивних релігійних течій.

Відповідно до названого документа, основними завданнями теологічної реабілітаційної роботи з засудженими в установах кримінально-виправної системи є:

1) дерадикалізація засуджених шляхом забезпечення цілеспрямованого, безперервного, індивідуального ідеологічного, попереджувально-профілактичного та соціально-виховного впливу;

2) недопущення втягнення засуджених в ідеології релігійного екстремізму та тероризму, деструктивних релігійних течій шляхом проведення системної інформаційно-роз'яснювальної та профілактичної роботи;

3) виявлення та усунення причин та умов, що сприяють радикалізації релігійних переконань та поглядів засуджених, втягненню їх у ідеології релігійного екстремізму та тероризму, деструктивних релігійних течій [206].

Зрозуміло, що така робота не може (та не повинна) проводитися з усіма без винятку засудженими до позбавлення волі, а лише з найбільш небезпечними та такими, що схильні прийняти ідеологію деструктивних релігійних течій суб'єктами. Основними категоріями осіб, до яких застосовуються подібні засоби є: 1) засуджені за терористичні злочини; 2) засуджені за екстремістські злочини; 3) засуджені, що потрапили під вплив ідеології радикальних релігійних течій.

Головною метою профілактичної роботи із засудженими є їх огороження від ідеологій релігійного екстремізму та тероризму, деструктивних релігійних течій, формування імунітету до них шляхом:

1) проведення лекцій та занять теологів, засуджених, які відмовились від ідеологій релігійного екстремізму та тероризму, деструктивних релігійних течій, проповіді представників офіційного духовенства;

2) демонстрації художніх та документальних фільмів, що пропагують духовно-моральні та культурні цінності народу Казахстану;

3) демонстрації відеоматеріалів з дискредитацією та контрпропагандою ідеологій релігійного екстремізму та тероризму, деструктивних релігійних течій;

4) створення умов для вивчення засудженими контрпропагандистських друкованих матеріалів, а також літератури по історії, культурі та традиціям народу Казахстану, релігієзнавству, політології;

5) перевірки літератури, що надходить та яка наявна в установах кримінально-виправної системи на предмет можливих ознак пропаганди ідеологій релігійного екстремізму та тероризму, деструктивних релігійних течій;

6) залучення засуджених до суспільно-культурної діяльності, вжиття заходів з їх працевлаштування;

7) надання можливості отримання початкової, основної середньої, загальної середньої, технічної та професійної освіти;

8) проведення психологічних тренінгів, спрямованих на корекцію особистості та зміни життєвих установок;

9) забезпечення необхідного, такого, що відповідає законодавству та внутрішньому розпорядку, порядку проведення засудженими релігійних обрядів;

10) проведення освітніх лекцій з історії та культури Казахстану, політології та релігієзнавству, лекторами з регіональних вищих навчальних закладів;

11) проведення інших заходів, спрямованих на недопущення потрапляння засуджених, що вірять в ідеології релігійного екстремізму та тероризму, під вплив деструктивних релігійних течій [206].

Перелічені заходи, на нашу думку, є доволі цікавими та такими, що здатні здійснити позитивний вплив на засуджених та відгородити їх від навіювання ідей релігійного екстремізму.

Думається, вітчизняній Державній кримінально-виконавчій службі доцільно врахувати відповідні шляхи нівелювання впливу деструктивних

релігійних течій та використовувати означені підходи в ході реалізації своєї роботи.

Що ж стосується законодавчого рівня, вбачається недоцільним проєктування названих вище положень нормативно-правових актів Республіки Казахстан до чинного КВК України, адже в ньому (КВК України) передбачені певні запобіжні заходи проникнення на територію пенітенціарних установ деструктивних релігійних течій, що були нами розкриті у попередньому підрозділі дисертаційного дослідження.

Питання кримінологічної діяльності пенітенціарних установ та їх взаємодія з іншими суб'єктами протидії злочинності розкривається і в Кримінально-виправному кодексі Республіки Казахстан.

Значним є вплив громадськості у питанні виправлення засуджених. Зокрема, громадяни та організації беруть участь у виправленні засуджених шляхом:

- 1) проведення соціологічних та інших моніторингів;
- 2) участі у розробці та громадському обговоренні проєктів нормативно-правових актів у сфері кримінально-виправної діяльності;
- 3) участі у наданні, розподілі та нагляді за використанням гуманітарної та благодійної допомоги засудженим;
- 4) розробки та реалізації програм та проєктів, спрямованих на модернізацію діяльності кримінально-виправної системи та соціально-правову допомогу засудженим;
- 5) надання іншої допомоги установам та органам, що виконують покарання та інші заходи кримінально-правового впливу, у формах, що не протирічать законодавству Республіки Казахстан [351].

Нагадаємо, взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби із загальними суб'єктами протидії злочинності (до яких і відносяться громадські організації) відіграє важливу роль в процесі ресоціалізації засуджених до позбавлення волі, вчиняє значний позитивний вплив на роботу

пенітенціарних установ. Через це, окреслення відповідних напрямків діяльності є доречним кроком з боку законодавця цієї держави.

Зауважимо, що схожі положення містяться у главі 4 «Нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань. участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених» КВК України [154].

Відповідно до ст. 125 КВК Республіки Казахстан, робота з соціальної адаптації засуджених здійснюється у наступних формах:

- 1) розробка індивідуальних програм з роботи із засудженими;
- 2) розробка, організація та реалізація програм, спрямованих на соціально-правову допомогу засудженим;
- 3) залучення державних органів, місцевих виконавчих органів та громадськості до соціально-правової допомоги засудженим;
- 4) надання особам, які відбули покарання, допомоги, передбаченої чинним законодавством [351].

Таким чином, як і в Україні, пенітенціарні установи Республіки Казахстан у своїй діяльності відводять значну роль проведенню соціально-виховної роботи. Нагадаємо, відповідно до чинного КВК України соціально-виховна робота із засудженими проводиться залежно від виду та ступеня покарання, призначеного винним у вчиненні кримінальних правопорушень.

З викладеного вище слідує, що вітчизняне законодавство, що регламентує здійснення пенітенціарними установами кримінологічної діяльності виглядає більш конкретизованим. Водночас, вбачається корисним врахування досвіду Республіки Казахстан в частині запобігання пенітенціарними установами впливу на засуджених деструктивних релігійних течій та недопущення на території установ виконання покарань проявів релігійного екстремізму.

Цікавим виглядає досвід кримінологічної діяльності пенітенціарних установ Латвійської Республіки. Як зазначалося вище, саме держави Балтії (до яких відноситься і Латвійська Республіка) є єдиними представниками з країн, що входили до складу СРСР, хто на сьогоднішній день набув статусу

члена НАТО та вступив до ЄС. Враховуючи це, цілком зрозуміло, що кримінологічна діяльність пенітенціарних установ країн Балтії ґрунтується на європейських принципах та підходах, а відтак, їх досвід є особливо важливим в розрізі стратегічних цілей нашої держави (вступ до ЄС, набуття членства НАТО).

На сьогоднішній день діяльність пенітенціарних установ Латвійської Республіки регулюється Положенням «Про Пенітенціарну службу», Законом «Про пенітенціарну службу» та Пенітенціарним кодексом. Проаналізуємо кожен з них на предмет регулювання кримінологічної діяльності пенітенціарних установ.

Відповідно до Положення «Про Пенітенціарну службу», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів Латвійської Республіки від 01.11.2005 № 827, Пенітенціарна служба підпорядковується Міністру юстиції, а метою її діяльності є реалізація державної політики у сфері застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та покарання у виді позбавлення волі.

Нагадаємо, схожий шлях, відповідно до якого Пенітенціарна служба входить до складу Міністерства юстиції обрала і Азербайджанська Республіка, тоді як, наприклад, у згаданій вище Республіці Казахстан пенітенціарні установи є частиною Міністерства внутрішніх справ цієї держави.

Для виконання вказаної мети пенітенціарні установи Латвійської Республіки виконують ряд завдань, серед яких і: 1) здійснення охорони місць позбавлення волі; 2) контроль та забезпечення дотримання ув'язненими встановлених норм поведінки; 3) надання побутових та комунальних послуг ув'язненим, що передбачені в інших нормативно-правових актах; 4) надання медичної допомоги ув'язненим; 5) організація заходів, спрямованих на виховання та догляд за засудженими; 6) надання пропозицій щодо розробки нормативних актів, участь у розробці відповідних проєктів; 7) співпраця з органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями з питань забезпечення запобіжного заходу у вигляді тримання

під вартою та виконання покарань у вигляді позбавлення волі; 8) співпраця з іноземними та міжнародними установами в питаннях, пов'язаних із забезпеченням запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та покарання у виді позбавлення волі, модернізація вітчизняного досвіду реалізації даних завдань, аналіз досвіду Латвійської Республіки та інших держав у вирішенні означених питань; 9) участь у підготовці та реалізації проєктів міжнародних договорів; 10) надання інформації ЗМІ щодо діяльності пенітенціарних установ тощо [407].

Перші шість пунктів так чи інакше передбачені в запропонованій нами редакції ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Решта ж чотири пункти завдань пенітенціарних установ Латвійської Республіки заслуговують на особливу увагу.

У попередньому підрозділі нами було встановлено, що ефективна протидія злочинності в державі може відбуватись виключно у випадку взаємодії відповідних суб'єктів.

На сьогоднішній день взаємодія з різними суб'єктами протидії злочинності відноситься до принципів, а не обов'язків Державної кримінально-виконавчої служби України. З огляду на особливу важливість такої співпраці, можливо, доречно скористатись досвідом Латвійської Республіки та задекларувати схоже завдання Державної кримінально-виконавчої служби України. При цьому, можна об'єднати в єдиний пункт співпрацю у зазначених напрямках як з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями, так і з міжнародними організаціями.

Що ж стосується завдання пенітенціарних установ Латвійської Республіки, названого у п. 9 (участь у підготовці та реалізації проєктів міжнародних договорів), вважаємо воно являє собою форму взаємодії з міжнародними організаціями, відтак виокремлювати його в окремий пункт ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу» немає сенсу.

На нашу думку, не доречно на прикладі Латвійської Республіки проєктувати у вітчизняне законодавство обов'язок пенітенціарних установ у вигляді надання інформації ЗМІ щодо діяльності пенітенціарних установ тощо. По-перше, в нашій державі обов'язок надання державним органом публічної інформації або відповіді на звернення громадян регулюється законами «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян» тощо (а отже такий обов'язок не потребує додаткового закріплення у Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»), а, по-друге, в певних випадках надання інформації ЗМІ може розглядатись в якості обов'язку взаємодії з неурядовими інституціями.

Проаналізуємо інший законодавчий акт Латвійської Республіки в частині регламентації кримінологічної діяльності пенітенціарних установ - Закон «Про пенітенціарну службу» цієї держави. На сьогоднішній день цей документ складається з чотирьох глав («Загальні положення», «Функціонування в'язниць і навчальних центрів», «Права та обов'язки посадової особи», «Правовий захист та гарантії безпеки посадових осіб»), тоді як до 2006 р. його зміст було диференційовано на шість глав (глави III «Кар'єра службовців» та VI «Службові гарантії посадової особи» були виключені у названому році) [407].

Норми Закону Латвійської Республіки «Про пенітенціарну службу» здебільшого розкривають поняття пенітенціарної служби, права та обов'язки держслужбовців, що працюють у них тощо. Натомість, сутність кримінологічної діяльності даного суб'єкта протидії злочинності не розкривається, що, без сумніву, є певним недоліком даного нормативно-правового акта.

Більш детально кримінологічна діяльність пенітенціарних установ розкривається у Пенітенціарному кодексі Латвійської Республіки. У 2011 р. до цього нормативно-правового акта було додано розділ дев'ятий «А» «Ресоціалізація ув'язнених» (при цьому зі змісту цього нормативно-

правового акта було виключено розділ дев'ятий «Виховна робота у в'язницях»), що складається з 8 статей (ст.ст. 61¹-61⁸).

Ст. 61¹ «Ресоціалізація ув'язнених» розкриває зміст основних понять. Зокрема, відповідно до даної норми, процес ресоціалізації засуджених – це комплекс заходів щодо корекції соціальної поведінки та соціальної реабілітації, метою яких є сприяння правовій поведінці засудженого та формування в його свідомості розуміння змісту соціально позитивних цінностей [408].

Іншими словами, ресоціалізація – це планомірне повернення засудженого на шлях законослухняної поведінки. Нагадаємо, схоже визначення на сьогоднішній день передбачено у ч. 2 ст. 6 КВК України.

У названій нормі Пенітенціарного кодексу Латвійської Республіки також розкриваються поняття «виправлення соціальної поведінки» та «соціальна реабілітація». Виправлення соціальної поведінки засуджених до покарання у виді позбавлення волі – це комплекс заходів, що здійснюються в рамках виконання покарання у виді позбавлення волі з метою сприяння правовій поведінці засудженого та усунення причин протиправної поведінки [408].

Відтак, на відміну від вітчизняного законодавчого акта (в якому також наводиться визначення категорії «виправлення засудженого») в Пенітенціарному кодексі Латвійської Республіки виправлення включає у себе також такий напрямок діяльності, як усунення причин протиправної поведінки, сутність якого прямо не розкривається. Без сумніву, він виглядає потенційно цікавим, втім, на нашу думку, доречно було б більш детально регламентувати цей напрям роботи із виправлення соціальної поведінки засудженого.

Соціальна реабілітація засуджених до покарання у виді позбавлення волі – це комплекс заходів, що реалізуються в рамках виконання покарання у виді позбавлення волі з метою збереження або набуття засудженим соціальних навичок, професійних або загальних знань та умінь [408].

Таким чином, під соціальною реабілітацією законодавець Латвійської Республіки розуміє основні засоби виправлення та ресоціалізації засуджених (знову ж таки, дана норма є схожою на положення ст. 6 КВК України) у широкому розумінні.

Відповідно до названого нормативно-правового акта, ресоціалізація засуджених здійснюється шляхом застосування до них заходів соціальної корекції поведінки (інструментом якої є програма корекції соціальної поведінки) або соціальної реабілітації, що можуть проявлятися як у формі індивідуальної, так і групової роботи [408].

Запропоновану норму Пенітенціарного кодексу Латвійської Республіки можна розглядати як засоби виправлення і ресоціалізації засуджених у вузькому розумінні.

До засобів соціальної реабілітації засуджених до покарання у виді позбавлення волі відносяться:

- 1) навчання (проявляється шляхом залучення засуджених до загальноосвітніх, професійних та освітніх програм за інтересами);
- 2) суспільно-корисна праця (проявляється шляхом залучення засуджених до робіт у складі господарських бригад пенітенціарних установ тощо);
- 3) вирішення соціальних проблем засудженого з урахуванням наслідків, спричинених застосуванням до нього покарання у виді позбавлення волі (реалізується шляхом удосконалення, поновлення або набуття засудженим соціальних навичок, надання інформації щодо можливостей отримання соціальних послуг та соціальної допомоги після звільнення з місця позбавлення волі, оформлення документів, що посвідчують особу);
- 4) психологічна допомога (проявляється шляхом проведення психологічного дослідження засудженого, підготовки висновку психологу, психологічного консультування (в групі або індивідуально));

5) організація дозвілля (реалізується шляхом залучення засудженого до культурно-пізнавальних, мистецьких та спортивних заходів);

б) реалізація програми зниження рівня залежності (реалізується шляхом залучення засудженого до комплексу цілеспрямованих і структурованих заходів щодо розвитку соціальних навичок, удосконалення моделі поведінки та створення підтримуваної системи цінностей) [408].

Порівняємо дані положення зі змістом чинного КВК України. Першому з названих вище засобів соціальної реабілітації (яким є навчання) приділяється пильна увага з боку вітчизняного законодавця. Дане питання було проаналізовано нами у розрізі попереднього підрозділу дисертаційного дослідження (взаємодія пенітенціарної та освітньої систем), тому лише зауважимо, що на сьогоднішній день в установах виконання покарання приділяється значна увага можливості реалізації засудженими права на освіту. Втім, у даному напрямку діяльності існує чимало проблем, серед яких складнощі в можливості отримання засудженими до позбавлення волі вищої освіти та незадовільне фінансування пенітенціарних установ у даному напрямку, що проявляється у застарілій матеріально-технічній базі.

Що ж стосується суспільно-корисної праці, то відповідно до чинного КВК України, вона відноситься до одного з основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених. Порядок та умови праці засуджених до позбавлення волі врегульовані у главі 18 «Праця засуджених до позбавлення волі» КВК України [154].

Третій засіб ресоціалізації (вирішення соціальних проблем засудженого з урахуванням наслідків, спричинених застосуванням до нього покарання у виді позбавлення волі) покладається на адміністрацію виправного центру (відповідно до ст. 61 КВК України) [154]. Крім того, кожний засуджений до позбавлення волі має законне право на отримання та роз'яснення інформації про порядок та умови відбування свого покарання.

Що ж стосується осіб, які готуються до звільнення з місць позбавлення волі, питанням вирішення їх соціальних проблем займається орган пробації

спільно з державними органами та органами місцевого самоврядування. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про пробацію», вони сприяють у: 1) визначенні місця проживання після звільнення; 2) влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених; 3) госпіталізації до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги; 4) працевлаштуванні працездатних осіб [266].

Отже, чинна редакція Закону України «Про пробацію» передбачає ряд напрямків діяльності органу пробації, спрямованих на соціальну адаптацію засудженого. Не дивлячись на це, вважаємо, що згадана вище норма цього нормативно-правового акта містить серйозний недолік у вигляді вичерпного переліку напрямків такої діяльності. Через це ч. 2 ст. 11 вказаного документа не враховує ряд заходів, що можуть допомогти засудженому соціалізуватись після відбування покарання у вигляді позбавлення волі (наприклад, згадана в Пенітенціарному кодексі Латвійської Республіки допомога у відновленні документів, надання юридичної консультації тощо).

Враховуючи викладене вище, пропонуємо включити до ч. 2 ст. 11 «Пенітенціарна пробація» Закону України «Про пробацію» пункт наступного змісту:

«наданні іншої допомоги, спрямованої на соціальну адаптацію після звільнення».

Такі засоби соціальної реабілітації, як психологічна допомога та організація дозвілля також доволі детально регламентовані у чинному КВК України. Крім того, одним із засобів соціальної реабілітації у вітчизняних пенітенціарних установах виступає душпастирська опіка. Дана діяльність, на нашу думку, також сприяє ресоціалізації засуджених, а відтак розглядаємо її в якості певної переваги вітчизняного законодавчого акта перед положеннями Пенітенціарного кодексу Латвійської Республіки.

Засіб соціальної реабілітації у вигляді реалізації програми зменшення залежності виглядає доволі цікавим та заслуговує на окремий розгляд.

Відтак, він буде проаналізований трохи нижче у даному підрозділі дисертаційного дослідження.

Варто зауважити, що планування процесу проведення ресоціалізаційної роботи із засудженими детально описане у ст.ст. 61⁵-61⁶ Пенітенціарного кодексу Латвійської Республіки, в яких зазначається, що протягом двох місяців після поміщення засудженого до місця позбавлення волі для початку відбування покарання, керівник пенітенціарної установи повинен забезпечити оцінку ризиків і потреб засудженого шляхом встановлення: 1) необхідності ресоціалізації засудженого, ступеня ризику вчинення ним суспільно небезпечного діяння в пенітенціарних установах; 2) найбільш доцільних засобів корекції соціальної поведінки чи соціальної реабілітації, а також інших заходів, що мають бути реалізовані під час виконання покарання (дані заходи включаються до плану ресоціалізації засудженого) [408].

Додамо, що така оцінка ризиків і потреб не є одноразовим заходом. Відповідно до положень Пенітенціарного кодексу Латвійської Республіки, даний захід має проводитись не рідше одного разу на рік протягом всього терміну відбування покарання.

Нагадаємо, схожі обов'язки адміністрації пенітенціарної установи передбачені і у КВК України (оцінювання поведінки особи, додержання нею правил поведінки, встановлених КВК України та правилами внутрішнього розпорядку колонії, а також дотримання правил трудового розпорядку та вимог безпеки праці проводиться адміністрацією колонії щоквартально) [154].

У Латвійській Республіці на кожну особу, яка відбуває покарання, пов'язане з позбавленням волі складається план ресоціалізації [409], що передбачає хід ресоціалізації засудженого та відображає основні результати проведеної з ним роботи. Даний план є невід'ємною частиною особової справи засудженого.

Такий захід дозволяє врахувати особливості психоемоційного типу засудженого, рівень його освіченості, морально-вольові якості, динаміку поведінки у стінах установ виконання покарань тощо та, на підставі відповідного аналізу, побудувати алгоритм подальших дій, спрямованих на виправлення засудженого.

Окремо зазначимо, що відповідно до чинного законодавства Латвійської Республіки, для осіб, засуджених до покарання у виді довічного позбавлення волі існують певні особливості ресоціалізації.

Даний факт є цілком логічним, адже у такої категорії осіб відсутні стимули розпочати нове життя на волі в силу специфіки їхнього покарання. Крім того, важливим є те, що засуджені до довічного позбавлення волі вчинили найбільш небезпечні злочини, що свідчить про їх стійку асоціальну позицію, нігілістичні погляди на встановлені правила поведінки тощо.

Зрозуміло, що все це створює особливу складність для працівників пенітенціарної установи в частині проведення з такими засудженими ресоціалізаційних заходів. Як наслідок, особи, засуджені до довічного позбавлення волі апріорі становлять підвищену небезпеку в установах відбування покарання.

Відповідно до ст. 61⁷ Пенітенціарного кодексу Латвійської Республіки, для засуджених до довічного позбавлення волі заходи ресоціалізації можуть бути організовані спільно з іншими засудженими, що відбувають покарання на відповідному рівні пенітенціарного режиму або ж, з міркувань безпеки, виключно спільно з іншими засудженими до довічного позбавлення волі. Крім того, для жінок, які засуджені до довічного позбавлення волі, організовуються спільні заходи із ресоціалізації з іншими засудженими жінками, що відбувають покарання на відповідному рівні пенітенціарного режиму [409].

Ці та інші особливі правила та обмеження є необхідними та гарантують безпеку для засуджених до позбавлення волі на певний строк, персоналу пенітенціарної установи та суспільства.

Додамо, що в нашій державі також існують численні особливості виконання покарання у виді довічного позбавлення волі, що задекларовані у розділі IV «Виконання покарання у виді довічного позбавлення волі» КВК України [154].

Як було вказано вище, у Пенітенціарному кодексі Латвійської Республіки передбачені особливості ресоціалізації засуджених, що беруть участь у програмі зниження залежності.

На нашу думку, подібна діяльність є цілком виправданою та вельми важливою. Без сумніву, алко- або наркозалежному злочинцю значно складніше пройти процес ресоціалізації та стати на стежку законслухняної поведінки, адже наявна у нього пагубна звичка постійно підштовхує його на вчинення нових злочинів та кримінальних проступків.

Відповідно до ст. 61⁸ Пенітенціарного кодексу Латвійської Республіки, засуджений може бути включений до програми зниження залежності, якщо він (або вона) схильний до ризику вживання алкоголю, наркотичних речовин та інших токсикантів [409].

Строк даної програми – до 24 місяців. Її реалізація відбувається шляхом забезпечення ізоляції засуджених, які беруть участь у програмі, від інших засуджених протягом всього періоду реалізації програми.

Для участі у програмі засуджений подає відповідну заяву на ім'я начальника пенітенціарної установи. Після цього останній, враховуючи оцінки ризиків та потреб засудженого, готує пропозицію про участь засудженого у програмі зниження залежності та направляє її начальникові адміністрації в'язниці, який, в свою чергу, оцінивши дану пропозицію, приймає рішення про залучення засудженого до відповідної програми або ж про відмову такого залучення.

У випадку, якщо засуджений порушує вимоги названої програми, не відповідає її умовам або не може брати у ній участь через стан здоров'я, його може бути виключено з даної програми на підставі рішення керівника програми зниження залежності. У такому випадку засудженого письмово

повідомляють про прийняття відповідного рішення, яке не може бути оскаржено [409].

За рішенням атестаційної комісії засуджений, який бере участь у програмі може бути звільнений від покарання на час проходження відповідної програми. У такому випадку він продовжує відбувати покарання в ізольованому приміщенні для реалізації програми зниження наркозалежності.

Крім того, в рамках реалізації програми засудженому можуть бути дозволені зустрічі з родичами та іншими особами (проте тільки у присутності представників пенітенціарної установи) з метою підтримання та відновлення суспільно корисних зв'язків. Дані зустрічі дозволяються не більше одного разу на місяць та тривають від однієї до шести годин.

Порядок відбору, включення до програми зниження залежності (або виключення з неї) встановлюється на підставі рішень Кабінету Міністрів Латвійської Республіки [410].

У вітчизняному законодавстві подібні програми зниження рівня залежності (алкогольного або наркотичного) засуджених до покарання у виді позбавлення волі майже не регулюються. Так, у п. 4 ч. 2 ст. 101 КВК України лише згадується курс лікування від алкоголізму та наркоманії [154].

Думається, у даному випадку досвід Латвійської Республіки в частині регулювання названого питання виглядає доволі цікавим та має бути врахований під час модернізації чинного КВК України (при цьому, відповідні положення мають бути погоджені з передовими психологами та лікарями).

З викладеного вище слідує, що досвід Латвійської Республіки в частині регламентації кримінологічної діяльності є доволі цінним та має бути врахований законодавцем та Кримінально-виконавчою службою України.

Проаналізуємо досвід окремих держав-членів ЄС. Розпочнемо з Республіки Болгарія. Ця країна Балканського півострова з 2004 р. є членом НАТО, а з 2007 – ЄС. Головна дирекція з виконання покарань даної держави входить до Міністерства юстиції (що, як було встановлено, є доволі

поширеним для проаналізованих вище держав). Її діяльність регламентується Законом Республіки Болгарія «Про виконання покарань та судову охорону». Кримінологічна діяльність пенітенціарних установ Республіки Болгарія згадується у розділі 11 «Соціальна діяльність та виховна робота».

Відповідно до ст. 152 названого законодавчого акта, соціальна діяльність та виховна робота є основним засобом ресоціалізації ув'язнених та спрямовується на підтримку особистісних змін особи засудженого, формування у нього навичок і вмінь, необхідних для підтримання законного способу проживання в суспільстві [93].

Отже, законодавець Республіки Болгарія, на перший погляд, включив значно менше засобів виправлення, ніж вітчизняний (хоча категорія «соціальна діяльність» є доволі широкою та включає у себе ряд заходів). Втім, перш ніж остаточно зробити відповідні висновки, доречно проаналізувати зміст цих засобів виправлення. Так, відповідно до згаданого законодавчого акта Республіки Болгарія, соціальна діяльність та виховна робота включають у себе:

- 1) діагностичну та індивідуальну корекційну діяльність;
- 2) реалізацію програм впливу, спрямовану на зниження ризику рецидиву злочинів з боку засуджених;
- 3) надання освіти, навчання та кваліфікації ув'язненим;
- 4) творчий, культурний та спортивний розвиток, реалізації права на свободу віросповідання [93].

Отже, перелічені напрямки діяльності, спрямовані на ресоціалізацію засудженого, є майже ідентичними з тими, що згадуються у КВК України. Зокрема, до соціальної та виховної роботи із засудженим, відповідно до Закону Республіки Болгарія «Про виконання покарань та судову охорону» входять такі засоби виправлення та ресоціалізації, як надання освіти та кваліфікації, культурний та спортивний розвиток тощо.

Кожен засуджений до позбавлення волі в Республіці Болгарія включається до програми адаптації. Крім того, на засудженого складається

так званий «первинний звіт», який містить інформацію про: а) оцінку ризику вчинення нових кримінальних правопорушень та заподіяння іншої шкоди; 2) фактори, що формують даний ризик; 3) пропозиції щодо усунення або обмеження впливу даних факторів [93].

Оцінка поведінки засудженого до позбавлення волі постійно змінюється з огляду на динаміку його поведінки. Залежно від неї пенітенціарна установа може вносити пропозиції щодо зміни режиму відбування покарання, переведення до тюремної установи менш або більш суворішого типу, умовно-дострокового звільнення.

Нагадаємо, схожа підхід передбачений в іншій державі – члені ЄС – Латвійській Республіці. Переконані, що він є доречним та ефективним, адже дозволяє розробити програму найбільш доречних заходів впливу на засудженого, спрямованих на його ресоціалізацію.

Після завершення програми адаптації на кожного засудженого складається індивідуальний план виконання покарання, що включає у собі заходи, спрямовані на ресоціалізацію. Даний план складається з урахуванням ряду факторів, серед яких: 1) вид і характер вчиненого кримінального правопорушення; 2) вид та ступінь покарання; 3) оцінка особистості засудженого та фактори, що формують ризик вчинення ним нового кримінального правопорушення; 4) початкове місце відбування покарання у виді позбавлення волі.

Метою названого плану є включення засудженого до програм і заходів, спрямованих на особистісну зміну засудженого, усунення факторів, що формують ризик вчинення з боку засудженого нових суспільно небезпечних діянь, переведення засудженого для відбування покарання до установ менш суворого типу, умовно-дострокове звільнення [93].

Як було вказано в попередніх підрозділах дисертаційного дослідження, Державна кримінально-виконавча служба України також складає відповідні документи, враховуючи особу засудженого, характер вчиненого ним кримінального правопорушення тощо.

Відповідно до ст. 163 [93] даного законодавчого акта Республіки Болгарія, у місцях позбавлення волі створюються умови для творчого, фізичного та культурного розвитку засуджених. Для реалізації даного заходу можуть залучатися не тільки працівники пенітенціарної установи, але і громадські організації, волонтери тощо. Крім того, можливий обмін культурними, творчими та спортивними заходами між пенітенціарними установами.

Створення даних умов передбачає:

1) надання можливості брати участь у спортивних іграх і вправах протягом однієї години на день (поза межами часу, відведеного на перебування на свіжому повітрі);

2) організація туристичних екскурсій, відвідування культурно-масових та спортивних заходів за межами місць позбавлення волі (для неповнолітніх, жінок та окремих категорій засуджених чоловіків);

3) організацію роботи бібліотек на території установи (з вільним доступом для кожного засудженого);

4) можливість реалізації права на свободу віросповідання шляхом:

а) участі у богослужіннях та церковних обрядах, а також використання відповідної літератури (проте якщо така діяльність не порушує порядок у пенітенціарній установі);

б) надання права на зустріч наодинці зі священнослужителями;

в) надання рівних прав засудженим, що сповідують різні релігії [93].

Більша частина перелічених заходів реалізуються на практиці в установах виконання покарань нашої держави. Даний факт вкотре свідчить про схожість обсягу, напрямків та форм кримінологічної діяльності болгарських та українських пенітенціарних установ.

Варто зауважити, що в Республіці Болгарія у місцях позбавлення волі доволі часто проводяться освітні, навчальні та кваліфікаційні заходи, до яких усі засуджені до позбавлення волі мають рівний доступ. Участь у даних заходах враховується при визначенні ступеня виправлення засудженого.

З викладеного вище слідує, що законодавство Республіки Болгарія, що регулює кримінологічну діяльність пенітенціарних установ в багатьох напрямках нагадує вітчизняне.

Розглянемо досвід сусідньої Республіки Польща. Наші західні сусіди ще у 1999 р. стали членами НАТО, а у 2004 р. реалізували національну мрію та приєдналися до ЄС. Діяльність Пенітенціарної служби цієї держави регулюється Кримінально-виконавчим кодексом та Законом Республіки Польща «Про пенітенціарну службу».

Відповідно до ст. 38 Кримінально-виконавчого кодексу Республіки Польща (далі – КВК Республіки Польща), покарання у виді позбавлення волі провадяться у в'язницях, що створюються та скасовуються Міністром юстиції цієї держави [408].

Як і в більшості розглянутих вище держав, Пенітенціарна служба цієї держави підпорядковується саме Міністерству юстиції.

У Республіці Польща в'язниці диференціюються на наступні види:

- 1) в'язниці для неповнолітніх;
- 2) в'язниці для осіб, які вперше відбувають покарання у виді позбавлення волі;
- 3) в'язниці для осіб, які вже відбували подібні покарання;
- 4) колонії для засуджених, які потребують застосування спеціальних лікувально-виховних заходів;
- 5) військові тюрми [408].

Такий поділ зумовлено цілим комплексом факторів: приналежність до певної професії, ступінь суспільної небезпеки ув'язнених, стан здоров'я тощо. Саме завдяки названій диференціації держава може застосовувати найбільш ефективні засоби ресоціалізації керуючись принципом індивідуалізації покарання.

На офіційному сайті Пенітенціарної служби Республіки Польща зазначається, що даний орган відіграє важливу участь у діяльності із забезпечення публічного порядку та безпеки. Він захищає суспільство від

правопорушників, що перебувають у в'язницях та слідчих ізоляторах, не тільки шляхом ізоляції їх від суспільства, але і готуючи їх до ресоціалізації. Крім того, даний орган взаємодії з іншими силовими формуваннями: поліцією, пожежною службою, прикордонною охороною, агентством внутрішньої безпеки, армією. Під час виконання завдань із ресоціалізації засуджених, дана служба взаємодіє із асоціаціями, громадськими організаціями, установами, церквами та релігійними союзами, співробітниками служби пробації [411].

Як було встановлено у попередньому підрозділі нашої роботи, взаємодія різних суб'єктів – один з ключових факторів у протидії злочинності. Зрозуміло, що в процесі своєї діяльності пенітенціарні установи Республіки Польща апріорі мають взаємодіяти з переліченими спеціальними суб'єктами протидії злочинності та недержавними інституціями, втім форми та зміст такої взаємодії прямо не розкривається.

Діяльність даної служби регламентується Законом Республіки Польща від 09 квітня 2010 року «Про пенітенціарну службу». Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону від 09 квітня 2010 р. «Про пенітенціарну службу», одним з основних завдань даного правоохоронного органу є проведення пенітенціарної та соціально-реабілітаційної діяльності щодо осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення волі, насамперед шляхом організації робіт, що сприяють набуттю професійної кваліфікації, культурно-просвітницької діяльності, діяльності у сфері фізичної культури і спорту, спеціалізованої лікувальної діяльності [410].

Важливо, що кожному з перелічених аспектів приділяється пристальна увага, адже тільки єдність цих засобів ресоціалізації здатна призвести до виправлення засудженого та ведення ним після залишення пенітенціарних установ законослухняного способу життя.

Приклад такого професіоналізму з боку працівників пенітенціарних установ наводить В.Ф. Лагоцька, яка наголошує на тому, що тюремних установах для тримання засуджених жінок досить на високому рівні

перебуває надання медичної, у тому числі психіатричної допомоги. У законодавчих актах Республіки Польща передбачено обов'язкове застосування терапії до кожної залежної особи. У зв'язку з цим у тюремних установах функціонують терапевтичні відділення. Так, у тюрмі м. Груджонс функціонує два терапевтичних відділення: одне для утримання жінок, залежних від алкоголю, а друге для засуджених жінок з психічними розладами. У першому відділенні застосовується психотерапевтична програма «12 кроків» (Атлантик). За інформацією керівництва установи після проходження терапії та звільнення з установи 30% жінок не вживають алкоголю. У тюрмі м. Люблинець з метою реабілітації засуджених жінок, які вчинили вбивство чоловіків, існують спеціальні психокорекційні програми, працює програма для жертв потерпілих від насильства, з профілактики насильства в сім'ї, програма спрямована проти агресії, «Моя дитина», по підготовці до шлюбу, з профілактики ВІЛ-інфекції та венеричних хвороб. У цій установі запроваджені такі програми, як «Бонна» (спрямована на догляд за психічно хворими дітьми), «Самоританка» (спрямована на догляд за престарілими особами), «Віта» (спрямована на догляд за особами, які хворіють на шизофренію). У тюрмі м. Люблинець функціонує єдине в тюремній системі Польщі відділення для жінок, залежних від наркотиків. Курс лікування становить 6 місяців. Психосоціологічна програма заснована на Міннесотській моделі лікування хімічних залежностей («Атлантик») [172, с. 174-175].

Нагадаємо, схожі програми функціонують у Латвійській Республіці. Без сумніву, їх реалізація дозволяє не тільки врятувати засудженого від пагубних звичок, але і, таким чином, попередити можливі випадки прояву суспільно небезпечної поведінки.

Результати проведення даних програм свідчать, що вони є ефективним засобом профілактики злочинності, а відтак досвід Латвійської Республіки та Республіки Польща має бути неодмінно врахований Державною кримінально-виконавчою службою України.

Важливим виглядає зміст ст. 4 «Про пенітенціарну службу», що має назву «Співпраця та взаємодія пенітенціарної служби з іншими суб'єктами». Дана норма передбачає наступні напрямки співпраці:

1) взаємодія з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, фондами та установами з метою виконання покарання, а також із церквами, релігійними союзами, університетами, дослідницькими установами тощо;

2) взаємодія з керівником Національного центру кримінальної інформації у тій мірі, у якій це необхідно для реалізації її статутних завдань;

3) взаємодія з Національним центром інформації в частині отримання від останнього органу інформації про злочини у обсязі, необхідному для виконання статутних завдань [411].

Водночас, як і у випадку декларації обов'язків та напрямків діяльності Пенітенціарної служби, що зазначені на офіційному сайті цього правоохоронного органу, законодавець не розкриває напрямки та зміст взаємодії цього правоохоронного органу з іншими суб'єктами протидії злочинності, а лише перелічує останніх (при цьому закріплений перелік не є вичерпним).

Таким чином, напрямки кримінологічної діяльності пенітенціарних установ Республіки Польща є схожими з тими, що виконує Державна кримінально-виконавча служба України. Втім, особливістю діяльності перших є реалізація ефективних програм із подолання алко- або наркозалежності. Даний досвід, на нашу думку, є цікавим, а відтак доречно було б спроектувати відповідний напрямок діяльності в площину КВК України та Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та запозичити методики здійснення відповідних програм (звісно з урахуванням вітчизняних особливостей).

Висновки до розділу 3

Дослідження питань наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України, взаємодії цього правоохоронного органу з іншими суб'єктами протидії злочинності, а також вивчення зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ дозволили сформулювати наступні висновки:

1. Під кримінологічним моніторингом запропоновано розуміти форму кримінологічної діяльності, спрямовану на оптимізацію системи протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації.

Доведено, що кримінологічний моніторинг та моніторинг криміногенної ситуації не є тотожними поняттями, адже перший являє собою більш широке за обсягом поняття, що охоплює моніторинг криміногенної ситуації (під яким розуміється система постійного спостереження, змістом якої є збирання, аналіз та оцінка факторів, що формуються на момент вчинення кримінального правопорушення).

У ході проведення кримінологічного моніторингу суб'єкт має дотримуватись ряду принципів, серед яких: принцип законності (кримінологічна інформація має бути отримання виключно законними шляхами), принцип достовірності; принцип добросовісності (Державна кримінально-виконавча служба України, як суб'єкт моніторингу, повинна чітко керуватись визначеними засадами та принципами проведення даного напрямку діяльності), принцип відповідності та актуальності (суб'єкт отримує від пенітенціарних установ та інших органів лише актуальну інформацію), принцип обов'язкового врахування (отримані внаслідок

проведення кримінологічного моніторингу результати повинні бути враховані в подальшій діяльності).

2. Встановлення об'єкта кримінологічного моніторингу – одне з найбільш важливих завдань, що стоїть перед суб'єктом проведення даної форми кримінологічної діяльності на підготовчій стадії. Об'єктом кримінологічного моніторингу в контексті діяльності Державної кримінально-виконавчої служби можуть виступати встановлення об'єктивної і повної оцінки сформованої криміногенної обстановки в установах виконання покарань; проведення моніторингу всіх успішно реалізованих і «провальних» раніше діючих концепцій з роботи Державної кримінально-виконавчої служби (як окремо, так і в частині взаємодії з іншими суб'єктами) в контексті запобігання кримінальним правопорушенням; здійснення моніторингу ефективності роботи Державної кримінально-виконавчої служби України в питанні протидії злочинності для того, щоб розкрити найбільш типові та поширені помилки у цій сфері, які також впливають на загальний стан проблеми тощо.

3. Реалізація кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України має включати у себе наступні стадії:

1) підготовча (полягає у визначенні об'єкта дослідження, методів, завдань, засобів, алгоритму тощо);

2) отримання первинної інформації (полягає в отриманні достовірної інформації);

3) аналізу та обробки інформації про процеси та явища, що впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення.

4) підсумкова (підведення підсумків кримінологічного моніторингу, створення відповідних прогнозів та проєктів, спрямованих на підвищення ефективності протидії злочинності).

4. Запропоновано розглядати під взаємодією суб'єктів протидії злочинності частину суспільних відносин, що здійснюється у законний спосіб та виникає між рівними за своїми правами та обов'язками суб'єктами

(два та більше), виражається у виконанні узгоджених за завданням, місцем, часом та способом дій, спрямованих на протидію злочинності.

5. Доведено, що Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє в питаннях протидії злочинності зі спеціальними (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національна гвардія України та інші правоохоронні органи) та загальними суб'єктами (органи місцевого самоврядування, громадськість, заклади освіти, ЗМІ, релігійні організації тощо).

6. Аналіз зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ (Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Грузія, Республіка Казахстан, Латвійська Республіка, Республіка Болгарія, Республіка Польща) дозволив доповнити пропозиції щодо модернізації вітчизняного законодавства в частині реалізації Державною кримінально-виконавчою службою України кримінологічного напрямку своєї діяльності.

7. Запропоновано внести наступні зміни до чинного законодавства:

- викласти ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» у наступній редакції:

«Стаття 1. Завдання Державної кримінально-виконавчої служби України

1. Завданнями Державної кримінально виконавчої служби є:

1) реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, за допомогою визначення основних напрямів діяльності міжрегіональних територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ та організацій, утворених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України;

2) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;

3) забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту;

4) контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту»;

5) протидія злочинності, забезпечення правопорядку в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і на прилеглих до них територіях;

б) взаємодія з питань забезпечення запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та виконання покарань у вигляді позбавлення волі з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями, міжнародними організаціями».

- абзац 1 ч. 1 ст. 2 Закону України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» викласти у наступній редакції:

«1. Правоохоронні органи - органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції».

- п. «д» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» викласти в наступній редакції:

«д) органи і установи Державної кримінально-виконавчої служби України».

- включити до КВК України ст. 126¹ «Право засуджених до позбавлення волі на здобуття вищої освіти» в наступній редакції:

«1. У колоніях відповідно до законів України «Про освіту» та «Вищу освіту» забезпечується можливість отримання засудженими до позбавлення волі вищої освіти в дистанційній формі.

2. На період проходження екзаменаційних сесій та атестацій засуджені, які навчаються у закладах вищої освіти, звільняються від роботи на строк, передбачений законодавством. Заробітна плата їм за цей період не нараховується, харчування надається безоплатно.

3. Навчання засуджених у закладах вищої освіти заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення.

4. Порядок здійснення практичної підготовки засуджених до позбавлення волі, які навчаються у закладах вищої освіти, регламентується відповідно до ст. 51 Закону України «Про вищу освіту».

При цьому, важливо внести відповідні зміни до названої вище ст. 51 Закону України «Про вищу освіту» шляхом включення до її змісту ч. 4, в якій регламентувати порядок проходження практичної підготовки засудженими до позбавлення волі з урахуванням відповідних обмежень (наприклад, шляхом створення при Державній кримінально-виконавчій службі спеціальних підприємств, установ та організацій, або ж шляхом закріплення обов'язку проходження практичної підготовки після звільнення з місць позбавлення волі тощо).

- до ч. 2 ст. 11 «Пенітенціарна пробація» Закону України «Про пробацію» додати пункт наступного змісту:

«наданні іншої допомоги, спрямованої на соціальну адаптацію після звільнення».

РОЗДІЛ 4

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

4.1 Ефективність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України

Аксіоматичним є твердження, що від ефективності кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України та її виміру, безпосередньо, залежать і формуються шляхи удосконалення кримінологічної політики державної кримінально-виконавчої служби України.

Як наголошує Ю.В. Орлов – влада і людина, держава і суспільство – антропологічні константи, діалектика зв'язків яких завжди відображала єдність і протиріччя самої людської природи, сутнісних сил особистості, що виявляє себе, передусім, в упорядкованій, унормованій соціальності. Власне, весь процес розвитку людства демонструє поступове та постійне ускладнення як фундаменту, так і каркасу соціальної конструкції. В ній з об'єктивною необхідністю питання джерел, форм, методів і напрямів реалізації державної влади як у концептуальному, так і в прикладному зрізі все більше інтегруються до сфер осмислення та практичного утвердження гуманістичної домінанти владарювання, до формування цілісної особистості, не відірваної від засобів виробництва, від важелів впливу на прийняття значущих для суспільства рішень. У цьому вбачається втілення загальної закономірності цивілізаційного розвитку, стрижнем та метою якого є людина [216, с. 1].

Поряд з тим, на думку О.М. Джузи та В.В. Василевича, системна й скоординована діяльність державних органів влади, органів місцевого самоврядування та громадськості щодо боротьби зі злочинністю залишається

сьогодні найбільш складною та важливою в розбудові України як незалежної, демократичної й правової держави. Динаміка структурних перетворень політичних, економічних і правових інститутів супроводжується нині значним рівнем та небезпечними тенденціями злочинності в Україні, що загрожує її національній безпеці, негативно впливаючи на всі сфери суспільного життя. Саме тому формування й реалізація виваженої, ефективної та збалансованої кримінологічної політики держави має забезпечити активну й дієву боротьбу зі злочинністю, а зміцнення законності та правопорядку має бути пріоритетними в діяльності всіх державних органів влади, органів місцевого самоврядування й суспільства загалом. Проте розроблення теоретичних і практичних засад кримінологічної політики належить до значущих та складних проблем сучасної антикримінальної діяльності держави. Зокрема, наголошують правники, невизначеність доктринальних положень кримінологічної політики, її понятійного апарата, методологічного інструментарію, змісту, напрямів, пріоритетів і форм реалізації зрештою позначається на рівні ефективності боротьби зі злочинністю в країні [76, с. 33].

Разом із тим, зосереджує увагу Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, боротьба зі злочинністю виступає одним з головних векторів діяльності держави. Вона повинна здійснюватися на основі ґрунтовно розробленої політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка є важливим напрямком внутрішньої політики держави. З огляду на те, що Україна визначила для себе шлях до європейської інтеграції, національна політика у сфері боротьби зі злочинністю повинна узгоджуватися з міжнародною політикою, яка формується та реалізується у цій сфері [140, с. 1].

Ба більше, актуальність дослідження кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України зумовлюється основними напрямками наукових досліджень. Так, відповідно до паспорту спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право затвердженого Постановою президії Вищої атестаційної комісії України від

21 травня 2008 року № 38-06/6, сформовано формулу спеціальності та основні напрями дослідження.

Формула спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право наступна: галузі юридичних наук, які досліджують кримінально-правові та кримінально-виконавчі відносини; норми кримінального та кримінально-виконавчого права, що їх регулюють; кримінальний і кримінально виконавчий закони; злочин, кримінальну відповідальність і покарання; злочинність і віктимізацію, їх детермінанти та заходи запобігання; жертв злочину та особистість злочинця, а також наукознавчі проблеми наук, що віднесені до цієї спеціальності [222].

Серед основних напрямів наукових досліджень у галузі криминології виділяють: запобігання злочинності та її основні стратегії, криминологічна політика держави; загальносоціальне та спеціально-криминологічне запобігання злочинам; криминологічне планування запобігання злочинності; запобігання організованим, професійній, рецидивній та іншим видам злочинності; нормативно-правове забезпечення запобігання злочинності; міжнародне співробітництво у сфері запобігання окремим видам злочинності [76].

Таким чином, необхідно відзначити, що Державна кримінально-виконавча служба України займає окрему шаблину у криминологічній та кримінально-виконавчій політиці країни, які в свою чергу виступають системоутворюючими елементами підсистеми боротьби зі злочинністю, а тому потребує поглибленого наукового дослідження.

Як відзначає один із найвпливовіших фахівців у дослідженнях присвячених питанню кримінально-правової політики П.Л. Фріс, до початку XXI століття в Україні питання політики у сфері боротьби зі злочинністю та її складових: кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та криминологічної (профілактичної) політики практично не досліджувались, а якщо їм і приділялась увага, то, на жаль, лише фрагментарно в контексті інших правових досліджень у сферах

відповідних наук. Лише окремі науковці у своїх статтях і виступах робили спроби проаналізувати її окремі аспекти. Взагалі, робить висновок правник, в Україні склалася парадоксальна ситуація, яка була пов'язана із дискусією між провідними науковцями країни, фахівцями в галузі наук кримінально-правового циклу з приводу існування такого виду політики взагалі. І це притім, що це поняття давно і фундаментально утвердилось у науці. Водночас, наголошує автор, не треба забувати, що її фундатором у науці в Російській імперії був саме український видатний вчений М.П. Чубинський. Цьому питанню були присвячені десятки досліджень як науковцями дореволюційної доби, так і науковцями СРСР ХХ сторіччя, здебільшого представниками російської науки. Проблеми кримінальної політики (політики у сфері боротьби зі злочинністю, кримінально-правової політики) викладалися з 80-х років ХХ ст. у ВНЗ країни [365, с. 180].

Так, питання політики у сфері протидії злочинності зазвичай не було обділеним увагою наукової спільноти. Однак, і наріз залишаються спірні та дискусійні питання стосовно визначення підсистем, їх місця та взаємозв'язок між собою, в системі політики у сфері протидії злочинності тощо. Про наявність проблемних питань у різних сферах політики України наголошують чимало науковців, і це стосується не тільки політики сфери протидії злочинності. Що свідчить, зокрема, про нестабільність сучасних глобалізаційних процесів на шляху Європейської інтеграції України.

Як відзначає Н.В. Коршунова, важливою сферою діяльності суспільства та держави є політика, адже від її виваженості, обґрунтованості залежать процвітання й добробут держави, сталий розвиток і благополуччя суспільства, свобода людини й задоволення її духовних та матеріальних потреб. Становлення демократичної, соціальної та правової держави неможливе без створення і впровадження належної та ефективної політики держави, за допомогою якої вдається вчасно виявляти проблеми в суспільстві, здійснювати їх ефективний аналіз, визначати й реалізувати оптимальні шляхи розв'язання. За умов глобалізації, переходу від

постіндустріального до інформаційного суспільства, розвитку демократії та інститутів громадянського суспільства, інтеграції в міжнародний та європейський правовий простір в Україні набуває розповсюдження така форма організації державної діяльності, як державна політика, що набуває значення як форма взаємодії держави й різноманітних інститутів громадянського суспільства, впливу на організацію та діяльність держави демократичних інституцій, демократичного контролю за її діяльністю тощо [143, с. 14].

Разом із тим, А.В. Іванова принагідно зауважує, що український політичний процес не зважаючи на досить тривалий період та значний шлях політичних, економічних, культурних та інших трансформацій, досі характеризується успадкованими від Радянського Союзу ознаками. Політична система зазнала суттєвих процесів лібералізації, однак залишається проблема сповільненості нецілісності процесу демократизації. Специфіка змін торкнулася і перехідних процесів українського суспільства. Так одним з провідних напрямків трансформацій, яких потребує українська політична система є проведення глибинних та дієвих реформ демократичних інститутів. Досить проблемним аспектом яких є питання побудування інституту толерантності та вироблення стратегії державної політики в сфері боротьби з проявами нетерпимості, зокрема дискримінацією [97, с. 182].

Таким чином, наголошує В.Я. Тацій, в сучасних умовах розуміння політики як галузі суспільних відносин регулятивного і контрольного характеру, де відбувається реалізація влади і функціонують політичні інститути, потребує більш глибокої феноменологічної інтерпретації вченими-теоретиками. Високодинамічний соціум, зорієнтований на прогрес і демократію, пред'являє до політики суперечливі вимоги: з одного боку, вбачає в ній соціальну технологію з покращення громадського статусу людей; з другого – засіб впорядкування відносин і згортання небезпечних «соціальних стихій» силою законної влади. Політичні відносини все більше ускладнюються, перетворюючись на універсальну сферу буття держави та

суспільства з об'єктивними законами і джерелами розвитку, необхідністю збалансування соціальних інтересів, внутрішніми зв'язками і глобальними викликами з боку світового цивілізаційного ареалу [229, с. 3].

Ба більше, вище окреслене стосується політики у сфері протидії злочинності, суб'єктом якої повноправно виступає Державна кримінально-виконавча служба України. Однак перш ніж перейти до дослідження політики у сфері протидії злочинності звернімось до визначення поняття «політика».

Відповідно до сучасного тлумачного словника української мови за редакцією В.В. Дубічинського «політика» – мета й завдання, які ставлять суспільні класи або політичні партії в боротьбі за свої інтереси; методи і засоби досягнення цього; діяльність органів державної влади й державного управління або політичної партії у тій або іншій галузі в певний період [330, с. 568].

Відповідно до політологічного словника за редакцією В.А. Жадько та В.В. Войтова «політика» (гр. *politika* – державні й суспільні справи) – організаційна, регулятивна й контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована головню на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля ствердження власних запитів і потреб. В той же час, зазначають науковці, політика – це мистецтво управління всією сукупністю інтересів, які виступають в будь-якому суспільстві рушійною силою його розвитку, і більше того найефективнішим інструментом політики виступає саме держава [230, с. 90].

Відповідно до політологічного словника за редакцією М.М. Дзери «політика» – це сфера людської діяльності, що пов'язана з відносинами між суспільними групами, партіями, державами з приводу завоювання, утримання і використання влади. Охоплює як певні настанови й цілі, якими суб'єкти керуються у своїх правах, так і практичну діяльність щодо їх реалізації. З цього виходить, пишуть автори, що функції політики – загальна

організація суспільства, сфера регулювання і контролю, спрямування діяльності й відносин людей, суспільних груп, класів, націй, держав. Властивості політики: універсальність, всеохоплюючий характер, здатність впливати на всі галузі життя, можливості безмежного проникнення в усі суспільні сфери і взаємодії з неполітичними феноменами [231, с. 62-63].

Таким чином, під політикою за загальним правилом розуміють – діяльність правлячої групи людей, що спрямована на врегулювання суспільних відносин з/між громадянами. Детальніше поняття «політики» розглядається в наукових публікаціях.

Так, як відзначають українські автори (Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін) «політика» в традиційному розумінні інтерпретується як середовище взаємодії між різними соціальними групами, партіями, націями, народами, державами, владою і населенням, а також громадянами та їх об'єднаннями. Це найважливіший і найскладніший пласт суспільного життя, «самостійний світ політичних цінностей». В українській науковій термінології, продовжують політологи, «політика» відповідає двом різним поняттям, для яких в інших мовах, зокрема англійській, використовуються різні поняття (policy та politics). Типовими прикладами таких визначень цих двох понять, на думку зазначених вище авторів, можна вважати такі:

1) політика (politics) – це «сфера взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади для реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб». Політику в цьому розумінні вивчають і аналізують переважно політологи, коментують науковців;

2) політика (policy) взагалі – це план, курс дій або «напрямок дій, прийнятний і дотримуваний владою, керівником, політичною партією тощо». Саме в такому розумінні, вважають науковці, вживається слово «політика», коли йдеться про державну політику та про її напрями (зовнішня, внутрішня, економічна, соціальна), саме політика як курс дій є предметом аналізу політики [74, с. 7].

На думку Н. Колісніченко термін «політика» у широкому сенсі стосується авторитарного розподілу соціальних цінностей і комунікацій, включає владу, владні структури та процес державного управління. З даного визначення зрозуміло, на думку науковця, що сам спектр діяльності політиків є досить широким» [130].

В.М. Піча зазначає, що «політика» – це вид людської діяльності, пов'язаний із завоюванням та здійснення влади, насамперед державної. В сучасних умовах політика перестає бути виключно прерогативою можновладців, переростає рамки тлумачення к політичний курс і набуває визначення публічної боротьби за владу різних соціальних прошарків суспільства, реалізації принципу суверенітету народу, через формування консенсусу, суспільної згоди основних соціальних груп та класів [233, с. 294].

Наводячи лише декілька, на нашу думку найбільш вдалих визначень політики, не будемо вдаватись в подальшу дискусію. Однак лише зазначимо, що у науці сформулювалися декілька підходів до розуміння концепції політики.

Так, Н.А. Липовська та І.В. Письменний досліджуючи взаємозв'язок політики та управління в рамках теоретичного та прикладного аспекту виділяють чотири групи трактовок політики:

1. Перша група соціологічних трактовок політики включає в себе визначення, що характеризують політику через інші сфери суспільного життя. До цієї групи науковці включають;
 - економічні визначення політики де політику розглядають як сферу, що повністю залежить від економічних відносин (К. Маркс, А. Сміт та ін.);
 - стратифікаційні визначення політики, які базуються на тезі, що політика є суперництвом певних соціальних груп (М. Вебер, А. Бентлі, Д. Трумен та ін.);
 - правові визначення політики: виходять з того, що політика є похідною від права (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.Ж. Руссо, І. Кант та ін.);

- нормативно-етичні визначення політики: ставлять на меті досягнення блага для всього суспільства (Арістотель, Б. Констан та ін.);
2. До другої групи автори відносять субстанційні трактування політики, які виявляють основу, матерію, сутність цього явища:
- владні визначення розглядають політику як діяльність, спрямовану на владу (Н. Макіавеллі, М. Вебер та ін.);
 - інституційні визначення трактують політику як участь у справах політичних інститутів: держави, партій, громадських організацій (Цицерон, Г.В. Ф. Гегель, В. Ленін та ін.);
 - антропологічні визначення вбачають сутність політики у колективній природі людства (Арістотель та ін.);
 - конфліктно-консенсусні визначення надають конфлікту статусу рушійної сили політичного процесу, а саму політику визначають як діяльність, спрямовану на мирне або насильницьке регулювання конфліктів (М. Дюверже, Р. Дарендорф, С. Хангтінгтон та ін.);
 - визначення політики як відносин «друзів» та «ворогів» розкриває емоційну мотивацію політики (К. Шмітт та ін.).
3. На системному підході заснована третя група науково сконструйованих трактувань політики. До неї увійшли:
- діяльнісні визначення: трактують політику як діяльність, спрямовану на прийняття та реалізацію рішень (Т. Парсонс та ін.);
 - телеологічні визначення: розглядають політику як діяльність, спрямовану на досягнення колективних цілей (Т. Парсонс та ін.);
 - системні визначення: ґрунтуються на тому, що політика є самостійною системою, яка відокремлена від інших сфер суспільства, але водночас постійно контактує з ними (Д. Істон, Г. Алмонд та ін.).

Однак, окрім цього і більше цього, Н.А. Липовська та І.В. Письменний наголошують, що усі вищезазначені ними трактовки не вичерпують усього різноманіття її визначень, хоча і розкривають найважливіші з них. Разом з тим, узагальнюючи наведені дефініції науковці трактують політику

наступним чином: політика – це організаційна, регулятивна і контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована головним чином на досягнення, утримання і реалізацію влади індивідами і соціальними групами задля здійснення власних запитів і потреб [174, с. 6].

З усього вищезазначеного виходить, що кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України виступає системоутворюючим елементом державної політики України. Тому, постає питання, щодо визначення поняття державної політики.

На думку таких науковців, як: Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін під державною політикою слід розуміти сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни. Раціональність як базова процесуальна характеристика держави, домінуючий спосіб забезпечення її життєдіяльності також утверджується й шляхом формування державної політики і полягає в практиці узгодження цілей різних груп інтересів через змагальність аргументів, спроби переконання опонентів у справедливості своїх позицій та оцінок. І головний, хоча й не єдиний критерій у цьому процесі, – вартість ресурсів, що виділятимуться для досягнення поставлених цілей. Таким чином, науковці переконані, що раціональна аргументація – це основний процес, що концептуалізує формування державної політики [174, с. 8].

Н.В. Коршунова надає наступне визначення державної політики. Так, державна політика – це цілеспрямована, порівняно стабільна, свідомовольова, правова форма організації та здійснення діяльності держави або інших уповноважених нею суб'єктів, що за допомогою спеціальних засобів, методів і процедур формує стратегічний курс розвитку найважливіших сфер життєдіяльності суспільства й тактичного управління ними з метою найоптимальнішого узгодження інтересів соціальних суб'єктів [143, с. 3].

На думку В.І. Андріяша, в ідеалі державна політика – це оптимальний синтез об’єктивних тенденцій суспільного розвитку і суб’єктивних суджень людей про власні інтереси в суспільстві. Державна політика дистанціюється від політики конкретних політичних сил, навіть тих які мають більшість у представницьких органах влади. По-перше, тому що необхідно, щоб державна політика представляла й інтереси меншості, інакше будуть виникати труднощі при її реалізації. По-друге, державна політика повинна бути досить стійкою, стабільною, мати історичну перспективу. По-третє, державна політика повинна виступати, об’єднуючою силою, і бути спрямованою на позитивний розвиток суспільства [5].

Отже, державна політика – це діяльність держави по врегулюванню суспільних відносин. Державну політику в свою чергу необхідно розмежовувати від публічної політики, що виходить із сучасних наукових надбань науки державного управління. На цьому, свого часу, наголошували Л.В. Гонюкова та В.М. Козаков.

Так, на думку окремих науковців, у сучасній науковій літературі часто використовуються досить близькі за змістом поняття – «публічна політика» «державна політика». Як і будь-яка інша, наука державного управління має бути спроможною ефективно виконувати дві основні функції – пізнавальну і практичну, які тісно взаємозалежні одна від одного. Головне призначення науки полягає в тому, щоб збагнути істину і встановити об’єктивні закони. Але призначення науки не вичерпується пізнавальною функцією, хоча саме цю функцію справедливо вважають родовою. Практична функція науки здобуває конкретний зміст залежно від конкретної сфери практичної діяльності людей. Безсумнівно те, що державне управління за своїм основним змістом виступає як прикладна наука. Однак на перехідних етапах розвитку суспільства, держави і державного управління вона має виробляти таку теорію, що могла б виступити довгостроковою основою розуміння природи і напрямів розвитку державного управління. Тільки на цій основі, на

думку авторів, можна забезпечити суттєвий вплив державно-управлінської науки на хід реформ, які проводяться в Україні [80, с. 53].

Як зазначає О.М. Чальцева, публічна політика є одним із ключових понять сучасної науки. На сьогоднішній день існує безліч різних інтерпретацій визначення «публічна політика» (public policy), однак єдиної думки щодо цієї категорії досі не вироблено. Дискусії ведуться як стосовно термінів public і policy, так і стосовно словосполучення public policy (громадська, державна, суспільно/державна політика) [371, с. 8].

Разом із тим, як відзначають деякі правники однією із наріжних проблем визначення «публічної політики» стало іноземне його походження. Адже, в залежності від перекладу в дане поняття вкладалося різне розуміння окресленого. Так, О.М. Чальцева, відзначає, що в англійській мові для позначення поняття «політика» використовується кілька термінів: «policy», «politics», «polity». Термін «politics» позначає власне політику, політичну сферу, політичну діяльність. В американському перекладі це може означати також політичні махінації. «Policy» – це політика, лінія поведінки, політичний курс. Уточнюючий термін «policy – making» – розробка, формулювання або проведення (визначеного) політичного курсу. І нарешті, «polity» – державний устрій, образ або форма правління. Більшою мірою, продовжує науковець, цей термін належить до політичного ладу, тобто до конкретної політичної системи. Усі ці терміни показують, що політика являє собою і сферу діяльності, і форму діяльності. Переклад слова «public» означає суспільний, державний, народ, публіка, громадськість. Така множинність значень, на думку автора, ще більшою мірою ускладнює уявлення про цю категорію. Усі словосполучення, що містять слово public, які можна зустріти у словнику, включаються в пояснювальній частині таку складову, як суспільство (публіка) [371, с. 8-9].

Серед вітчизняних науковців вже були спроби пролити світло на питання розмежування публічної та державної політика. Зокрема, до останніх маємо змогу віднести: С. Телешуна, С. Ситника та І. Рейтеровича.

Так, в рамках колективної роботи, зазначені вище фахівці мали змогу стверджувати та сформулювати такі основні підходи до тлумачення змісту поняття «публічна політика»:

- публічна політика – як транспарентний процес прийняття політичних, політико-управлінських рішень, де ступінь публічності визначається наявністю каналів доступу заінтересованих груп до цього процесу;
- публічна політика – як цілеспрямований вплив, який здійснюють структури публічної влади. Таке значення публічної політики, на думку науковців, найчастіше вживається в контексті реалізації публічного управління;
- публічна політика – як програма, що містить стратегії розвитку держави. Вживається тоді, коментують автори, коли йдеться про галузеву політику (у сфері охорони здоров'я, освіти, промислова політика тощо);
- публічна політика – як визначений курс дії публічної влади. Таке значення може мати місце в контексті реалізації певної ідеології правлячого класу;
- публічна політика, сутністю якої є публічна діяльність. Остання розуміється як репрезентована у публічній сфері активність політичних та неполітичних акторів, які через взаємодію прагнуть реалізовувати власний інтерес. Діяльність держави проявляється у сфері задоволення соціальних запитів, відповідно публічна діяльність здійснюється з метою оптимізації та раціоналізації управлінських рішень;
- публічна політика – як механізм підтримки публічного порядку;
- публічна політика – форма політичного процесу, який реалізується у публічному просторі, підтримується інформаційно-комунікаційними та іншими видами ресурсів, представлений цілісним комплексом вертикальних і горизонтальних взаємодій його учасників [336, с. 186-187].

Більше того, С. Телешун, С. Ситник та І. Рейтерович запропонували власне визначення публічної політики, як результату комплексного наукового дослідження.

Таким чином, зазначені вище науковці вважають, що публічна політика (public policy) – політика органів державного управління, заснована на механізмах публічного узгодження інтересів заінтересованих сторін та спрямована на досягнення суспільно значимих цілей та вирішення суспільно важливих завдань [336, с. 192].

Разом із тим, погоджуємось із думкою О.Г. Пухкал та О.В. Гомоляко, що публічна політика та публічне управління нероздільні. Адже, вірно зазначають науковці, що публічна політика представлена складним переплетінням політичних та управлінських процесів, у результаті взаємодії яких відбувається прийняття політичних та політико-управлінських рішень. У методологічному вимірі публічна політика, на думку О.Г. Пухка, виступає своєрідною інституційною матрицею публічного управління [275, с. 111].

Завдяки цьому, цілком слушним є твердження О.Г. Пухкал та О.В. Гомоляко, щодо співвідношення понять «державна політика» і «публічна політика». Автори зазначають, що дані поняття можуть як ототожнюватися, так і становити різні поняття залежно від механізму їх вироблення. Державна політика перестає бути державною як такою і набуває ознак публічності в тому розумінні, що держава визнається актором, що діє та вибудовує свою політику і здійснює. Управління в публічній сфері. Саме тому, вважають науковці, публічна політика є ширшим поняттям, оскільки вона охоплює не лише державну політику, а й політику, яку здійснюють (чи можуть здійснювати) недержавні організації, об'єднання державних і громадських органів або навіть приватні структури й агенції [275, с. 111].

Отже, наразі ми об'єктивно вимушені погодитись із твердженням, що «публічна політика» ширша з своїм змістом на відміну від «державної політики».

Даної позиції дотримується і О.П. Дем'янчук, котрий зазначає, що в умовах демократії, коли рівень розвитку громадянського суспільства достатньо високий, державна влада поступається частиною своїх повноважень на користь органам самоуправління, і в цьому разі справді має сенс говорити про «публічну владу» як поєднання державної влади і громадського самоврядування. В такому контексті публічна політика є ширшим поняттям, оскільки вона охоплює не лише державну політику, а й політику, яку здійснюють (чи можуть здійснювати) недержавні організації, об'єднання державних і громадських органів або навіть приватні структури й агенції. На відміну від тоталітарного режиму, в демократичному суспільстві неурядовий сектор суспільного життя відіграє значну роль в ініціюванні, розробці та впровадженні політики в інтересах окремих груп населення, регіонів чи всієї нації в цілому. Саме тому, переконаний науковець, вживання терміна «публічна політика» замість терміна «державна політика» є більш узагальнюючим [73]. Чого ми і будемо дотримуватись у даній роботі.

Як відзначає А.О. Чемерис, незалежно від формату публічної політики, принципи її розроблення типові і ґрунтуються на програмно-цільовому підході, вимоги до якого виписані у таких нормативно-правових документах:

- Закон України від 18 березня 2004 р. № 1621-IV «Про державні цільові програми»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106 «Про затвердження Порядку розроблення та використання державних цільових програм»;
- Наказ Міністерства економіки України від 4 грудня 2006 р. № 367 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання» [281, с. 5]. Однак, наразі зазначений наказ втратив чинність на підставі наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу

Міністерства економіки України від 04.12.2006 № 367» від 16 січня 2019 року № 42.

Для більш повного дослідження окресленого нами питання звернемо увагу на зазначені вище нормативно-правові акти, які регулюють питання державних цільових програм. Адже, від нормативного регулювання державних цільових програм залежить реалізації кримінально-правової та кримінологічної політики держави.

Так, відповідно до Закону України від 18 березня 2004 р. № 1621-IV «Про державні цільові програми», а саме ст. 2 зазначено, що метою розроблення державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць; забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для розв'язання найважливіших проблем. Що відповідно до ст. 3, зокрема, здійснюється в правоохоронній сфері, спрямованій на забезпечення правоохоронної діяльності, боротьби із злочинністю та державної безпеки [245].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106 «Про затвердження Порядку розроблення та використання державних цільових програм» зазначено, що програми поділяються на загальнодержавні програми, які спрямовуються на розв'язання проблем розвитку держави або значної кількості її регіонів, мають довгостроковий період виконання та виконуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, та інші програми, метою яких є розв'язання окремих проблем розвитку економіки і суспільства, проблем розвитку окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, що потребують державної підтримки [254].

Таким чином, враховуючи наявність нормативно-правових актів, які спрямовані на врегулювання питання державних цільових програм, зумовлюється необхідність у активізації роботи, щодо розроблення нових цільових програм у напрямку боротьби зі злочинністю, що будуть відповідати вимогам сучасності.

Разом із тим, державну політику необхідно розмежовувати від публічної політики. Нами не підтримано позицію тих науковців, які наголошують, що державна і публічна політика являють собою тотожне правове явище. Даний умовивід формулюється з розуміння державної політики, як діяльності взаємопов'язаних державних інституцій. А публічної політики, як діяльності суб'єктів політики усіх форм власності.

Також необхідно відзначити, що відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 року № 2713-IV законодавцем передбачено можливість взаємодії підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності із Державною кримінально-виконавчою службою України.

Так, ст. 5 «Відносини Державної кримінально-виконавчої служби України з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами та організаціями відповідно до законодавства» зазначеного вище закону встановлено, що Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями відповідно до законодавства. Для організації міжнародного співробітництва у сфері виконання кримінальних покарань Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями на основі міжнародних договорів [246].

Зазначене твердження набуває неабиякого значення для кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. Адже, можливо і цілком доцільно залучати підприємства, установи і організації незалежно від форм власності до процесу ресоціалізації

засуджених. Що, зокрема, зумовлює необхідну підтримку та стимулювання, окресленої діяльності, з боку державної влади.

Виходячи з цього, кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України, запропоновано розглядати, як публічну політику у сфері боротьби зі злочинністю. У зв'язку з чим доцільно внести зміни до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 року № 2713-IV замінивши слова «державна політика» на «публічна політика», що в свою чергу буде більш точніше характеризувати кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України.

Відповідно до енциклопедії сучасної політичної лексики за наукової редакції Н.М. Хоми, державна політика в залежності від спрямованості окремих компонентів діяльності, поділяється на внутрішню та зовнішню.

Так, політика внутрішня – складова державної політики, безпосередньо пов'язана з діяльністю органів державної влади, установ та правлячих партій, спрямована на погодження інтересів різних соціальних груп, певне їх підпорядкування та можливе за даних умов задоволення, на збереження існуючого державного ладу або його цілеспрямоване реформування, на забезпечення цілісності, взаємозв'язку та взаємодії окремих сфер суспільства, на духовний та індустріальний поступ. Політика внутрішня визначає завдання у фінансовій, інвестиційній, податковій, економічній, соціальній, гуманітарній, науково-технічній, регіональній, екологічній, правоохоронній сферах, обороноздатності та національної безпеки [329, с. 213-214].

Політика зовнішня тлумачиться, як: курс країни, який визначається характером, природою її внутрішньої політики. У той же час політика зовнішня впливає на політику внутрішню. І зовнішньо, і внутрішньо політики вирішують одне завдання – забезпечують збереження й зміцнення існуючої в країні системи суспільних відносин [329, с. 294].

Враховуючи зазначену вище дефініцію, вдалим видається вираз Л.Д. Чекаленко, що зовнішня політика суверенної України – це шлях злетів і падінь, самостійності й неволі, здобутків і поразок. Суверенна Україна торує зовнішньополітичний шлях серед досвідчених країн і країн, що тільки-но вийшли в міжнародний світ, опановуючи складну мову міждержавного спілкування [373, с. 451].

Відповідно до ст. 18 Основного Закону України визначено, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальними принципами і нормами міжнародного права [156].

Наразі вже не чинною Постановою Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 02 липня 1993 року № 3360-ХІІ було визначено, що базовою вимогою у здійсненні зовнішньої політики України є якнайповніше і якнайефективніше забезпечення національних інтересів країни. У зв'язку з чим національні інтереси України у сфері міжнародних відносин становили три основні групи:

- стратегічні та геополітичні інтереси, пов'язані з забезпеченням національної безпеки України та захистом її політичної незалежності;
- економічні інтереси, пов'язані з інтегруванням економіки України у світове господарство;
- регіональні, субрегіональні, локальні інтереси, пов'язані із забезпеченням різноманітних специфічних потреб внутрішнього розвитку України [264].

Сьогодні ж питання внутрішньої і зовнішньої політики регулюється Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 року № 2411-VI.

Відповідного ч. 2 ст. 2 зазначеного вище Закону внутрішня політика України ґрунтується на таких принципах, як:

- пріоритетність захисту національних інтересів;
- верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи, забезпечення особливого піклування про дитину та реалізації її прав;
- рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності;
- здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову;
- відкритість та прозорість процесів підготовки і прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості;
- забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;
- свобода, соціальна справедливість і творча самореалізація, участь громадян в управлінні державними і суспільними справами;
- соціальне партнерство та громадянська солідарність [247].

Зовнішня політика відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 року № 2411-VI ґрунтується на таких принципах:

- суверенна рівність держав;
- утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави;
- повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів;
- вирішення міжнародних спорів мирними засобами;
- повага до прав людини та її основоположних свобод;
- невторчання у внутрішні справи держав;
- взаємовигідне співробітництво між державами;

- сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань;
- пріоритет загально визнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права;
- застосування Збройних Сил України лише у випадках актів збройної агресії проти України, будь-яких інших збройних зазіхань на її територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів, боротьби з міжнародним тероризмом та піратством або в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- застосування міжнародних санкцій, контрзаходів та заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам;
- своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам [247].

Разом із тим, законодавцем акцентовано увагу, що засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються на безумовному додержанні Конституції України, забезпеченні в Україні прав і свобод людини і громадянина та гарантуванні прав і свобод, проголошених Конституцією України, на загально визнаних принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства [247].

Ба більше, можемо виділити поряд із поняттям політики, дефініцію політична система (зокрема, політична система та політична система

України) Задля розтлумачення даних понять звернемось до політологічного словника.

Якщо говорити взагалі, то під політичною системою прийнято розуміти – впорядковану сукупність державних, політичних, громадських організацій та інститутів, сфер політичного життя суспільства. Політична система конкретного суспільства визначається його класовою природою, соціальним ладом, формою правління, типом держави, характером політичного режиму, соціально-політичними відносинами, політико-правовим статусом держави, характером політико-ідеологічних та культурних відносин у суспільстві, історичними та національними традиціями політичного укладу [311, с. 64-65].

Під політичною системою суспільства науковці пропонують розуміти – сукупність державних і недержавних інститутів, які здійснюють взаємовідносини між громадянами, соціальними та етнічними групами, забезпечують стабільність суспільства, відповідний порядок у ньому. Політична система суспільства включає в себе соціальний зміст влади, її носіїв, взаємодію з економічним ладом. Вона визначає інститути, організації через які реалізується влада в суспільстві й регулюються політичні відносини, а також принципи, норми і спрямованість діяльності інститутів політичної влади. А в свою чергу, під політичною системою України необхідно розуміти – сукупність політичних відносин, правових і політичних норм, інститутів, ідей, пов'язаних с формуванням і здійсненням влади та управління суспільством в Україні. Складовими елементами політичної системи України є політичні відносини між суб'єктами (елементами) системи; політична діяльність; політична організація українського суспільства (політичні інститути); політична свідомість і політична культура українського суспільства; політичні і правові норми, закріплені в законах України; засоби масової інформації [231, с. 596-597].

Отже, політична система є тією сукупністю політичних елементів завдяки синтезу яких здійснюється політика у сфері протидії злочинності.

Тому, наразі перейдемо до розгляду такої наукової категорії, як політика у сфері протидії злочинності.

Як зазначає І.В. Козич, політика у сфері протидії злочинності не виступає єдиним монолітом. У сучасній кримінально-правовій науці вважається, що вона складається зі стратегічних напрямів, характерні риси яких зумовлені предметом, завданнями та методами досягнення суспільно-корисних цілей. Такі напрями зазвичай називають підсистемами або складниками політики у сфері протидії злочинності. Цілком зрозуміло, вважає правник, що кожен із таких напрямів виділяється своїми специфічними предметом, методами, завданнями, принципами і т. п., що є об'єктом дослідження багатьох науковців. Однак, зазначає автор, сьогодні питання функціональних взаємовідносин між підсистемами політики у сфері боротьби зі злочинністю залишається доволі дискусійним [126, с. 248].

В.І. Борисов та П.Л. Фріс досліджуючи кримінально-правову політику відзначають, що політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми і внутрішніми сферами та напрями суспільного життя. Важливою складовою внутрішньої політики є боротьба зі злочинністю, що покликана знизити її рівень та забезпечити стан, який відповідає потребам захисту суспільства від злочинів. Ідеться про різні за вагомістю напрями державної діяльності в цій сфері, визначення форм, завдань, змісту діяльності держави та її органів по боротьбі зі злочинністю і тісно пов'язаними з нею іншими видами антисуспільної поведінки. Головним суб'єктом формування такої політики є державна влада. Державна політика боротьби зі злочинністю складається зі стратегічних напрямів, характерні риси яких зумовлені завданнями, предметом та методами досягнення необхідних для суспільства результатів. Такими напрями (підсистемами), на думку правника, є: кримінально-правова, кримінально-процесуальна, кримінально-виконавча та кримінологічна політики [30, с. 1-2].

М.О. Красій розглядаючи структуру досліджуваної політики виділяє дещо іншу підсистему останньої.

Так, правник розглядаючи структуру політики у сфері боротьби зі злочинністю бачить, що виникає дискусія серед науковців з приводу підсистем політики у сфері боротьби зі злочинністю. Правник переконаний, що сьогодні серед науковців виділено такі підсистеми політики у сфері боротьби зі злочинністю:

- кримінально-правова;
- кримінально-процесуальна (судова);
- виправно-трудова (кримінально-виконавча);
- політика у сфері профілактики злочинності (профілактична або кримінологічна);
- кримінально-розшукова;
- кримінально-попереджувальна;
- запобіжна;
- постпенітенціарна;
- превентивна;
- оперативно-розшукова політика.

Основні складові частини політики у сфері боротьби зі злочинністю, на думку науковця, повинні бути взаємопов'язані між собою і відрізнитися від інших видів соціальної політики [151, с. 14].

М.О. Красій в свою чергу продовжує, що кримінально-правова та кримінально-процесуальна підсистеми перебувають між собою у взаємозв'язку. А це, в свою чергу, вимагає дослідження актуальних проблем об'єкта, предмета та системи наукових поглядів кримінально-правової та кримінально-процесуальної політики, визначення їхнього місця в системі політики в сфері боротьби зі злочинністю, обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку кримінально-правових та кримінальних процесуальних норм та інститутів [151, с. 5].

Однак, необхідно зауважити, що окреслені вище М.О. Красій підсистеми політики у сфері протидії злочинності є досить спірними, і не

підтримуються загально визнаною науковою думкою, однак все ж таки мають право на існування.

На цьому, зокрема, зауважував свою увагу І.В. Козич, говорячи, що деякі автори намагаються розширити перелік підсистем політики у сфері протидії злочинності, включаючи до її складу деякі інші підсистеми. Йдеться, насамперед, про інструментальні галузі, які навряд чи претендують на статус підсистеми нарівні з кримінально-правовою, кримінально-процесуальною, кримінально-виконавчою та кримінологічною (профілактичною): криміналістичні заходи, судова політика, оперативно-розшукові заходи тощо. Щодо включення до системи політики у сфері протидії злочинності судової політики варто зазначити, говорить науковець, що формування й забезпечення діяльності судів – органів, що здійснюють правосуддя в різних сферах (а не лише в кримінальній) – відноситься до завдань правової політики держави взагалі, тому переносити питання судової політики на нижчий, більш конкретний рівень, не вбачається за необхідне. Інша справа, якщо йдеться про процесуальний статус і процесуальну діяльність суду. Ці аспекти діяльності судів беззаперечно стосуються політики у сфері протидії злочинності, однак за своїм змістом вони входять до інших підсистем: кримінально-процесуальної чи кримінально-правової. Аналогічно, інструментальну функцію стосовно розслідування злочинів виконують криміналістичні засоби та заходи оперативно-розшукової діяльності. Причому перші з них цілком охоплюються кримінально-процесуальною політикою, а другі в залежності від конкретної діяльності уповноважених органів можуть торкатись окремих проявів кожної з підсистем політики у сфері протидії злочинності [125, с. 22].

Отже, враховуючи вищевикладене, ми дотримуємося позиції П.Л. Фріса, відповідно якої державна політика боротьби зі злочинністю складається із кримінально-правової, кримінально-процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної підсистеми. Однак, для ґрунтовного та якісного подальшого дослідження предмету нашої роботи, необхідно приділити

детальну увагу окремим системоутворюючим елементам, або підсистемам державної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

На думку деяких авторів, серед правників, в переважній своїй більшості, підтримується думка, що не існує суперечностей стосовно розуміння змісту кримінально-правової політики, і вона визначається як системоутворюючий елемент політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, що розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, виробляє засоби їх досягнення і виражається в нормах законодавства про кримінальну відповідальність, практиці їх застосування, рішеннях офіційного тлумачення Конституційним Судом України кримінально-правових норм, постановах Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з питань застосування спеціалізованими судами законодавства про кримінальну відповідальність, судових рішеннях Верховного Суду України з приводу неоднакового застосування норм матеріального права (складові кримінально-правової політики) [30, с. 5].

Разом із тим, як наголошує В.І. Борисов, змістовну сторону – предмет кримінально-правової політики – утворюють такі складові, як:

- по-перше, основні принципи кримінально-правового впливу на злочинність. Ці принципи, будучи віддзеркаленням керівних засад політики у сфері боротьби зі злочинністю в законодавстві про кримінальну відповідальність, мають відповідні власні особливості;
- по-друге, встановлення кола суспільно небезпечних діянь, що визнаються злочинними (криміналізація), і виключення тих або інших діянь із числа злочинів (декриміналізація);
- по-третє, встановлення характеру караності суспільно небезпечних діянь (пеналізація) та умов звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, зниження покарання нижче межі,

передбаченої нормою закону про кримінальну відповідальність, або заміни більш суворих його видів менш суворими (депеналізація);

- по-четверте, визначення альтернативних покаранню заходів кримінально-правового характеру (замінюючих заходів), а також заходів, які застосовуються разом із покаранням (підкріплюючих заходів);
- по-п'яте, тлумачення законодавства в галузі боротьби зі злочинністю з метою з'ясування й роз'яснення його точного значення;
- по-шосте, діяльність правоохоронних органів щодо застосування норм та інститутів законодавства про кримінальну відповідальність, з'ясування їх ефективності;
- по-сьоме, визначення шляхів підвищення ефективності впливу кримінально-правових заходів на правосвідомість населення (правове виховання). З одного боку, діяння, що забороняються, повинні не тільки бути небезпечними, шкідливими в реальній дійсності, але і відобразитися як такі у правовій свідомості суспільства. З другого боку, сама кримінально-правова заборона покликана відповідно впливати на правосвідомість громадян. Окрім цього, наголошує правник, кримінальне право виконує свої політичні завдання тоді, коли, оголошуючи те або інше суспільно небезпечне діяння злочином воно враховує менталітет народу і разом із цим виховує громадян у дусі дотримання законів, тим самим попереджаючи можливість вчинення ними правопорушень. В обох випадках роль правосвідомості в рішенні кримінально-політичних завдань є очевидною [30, с. 9-10].

Дещо вужче поняття кримінально-правової політики, на відміну від П.Л. Фріса, надає О. Острогляд. Головною ж відмінністю запропонованих понять є відсутність тлумачення, в чому саме відображаються прояви кримінально-правової політики.

Так, О. Острогляд доходить до висновку, що кримінально-правова політика – це системоутворюючий елемент державної політики у сфері протидії злочинності, яка розробляє стратегію і тактику протидії злочинності кримінально-правовими засобами. Відповідно, продовжує науковець, визначальними ознаками кримінально-правової політики виступатиме те, що кримінально-правова політика:

- є складовою правової політики держави (через політику у сфері протидії злочинності);
- елемент державної політики у сфері протидії злочинності;
- системоутворюючий елемент політики у сфері протидії злочинності;
- розробляє стратегію та тактику протидії злочинності;
- в протидії злочинності оперує кримінально-правовими засобами (що, крім іншого, відрізняє її від інших складових політики у сфері протидії злочинності (кримінально-процесуальної політики, кримінально-виконавчої політики, кримінологічної (профілактичної) політики)) [219, с. 98].

На думку І.В. Козич, кримінально-правова політика є направляючою силою, що формує законодавство про боротьбу зі злочинністю, про процесуальні форми застосування цього законодавства, про виконання покарань і виправлення засуджених. Ця політика також спрямовує практичну діяльність органів держави, органів місцевого самоврядування і громадських організацій по боротьбі зі злочинністю, визначає зміст заходів по боротьбі зі злочинністю і попередженню злочинів, що застосовуються названими вище органами, організаціями й окремими громадянами в суворій відповідності із законом. Ця політика закріплена у нормах Конституції України, кримінального, кримінально-процесуального і кримінально-виконавчого законодавства. Будучи закріпленою в законі у встановлених нормах, кримінально-правова політика володіє конкретністю, чіткістю і безумовною обов'язковістю для усіх підсистем політики у сфері протидії злочинності, не виключаючи самотійної ролі кожної з названих підсистем у структурі загальної боротьби зі злочинністю [219, с. 151].

Поряд із тим, необхідно не забувати про взаємний зв'язок між кримінально-правовою політикою та супутніми напрямками політики держави.

Так, на думку окремих авторів, зрозумілим є той факт, що державна політика є багатовекторним явищем; кожна сфера державної політики спрямована на вирішення конкретних управлінських завдань щодо регулювання відповідних суспільних відносин. Всі ці сфери формують відповідні напрямки державної політики, які повинні у своїй сукупності, за наявності численних взаємообумовлених зв'язків, вирішувати інтегроване завдання регуляції суспільних відносин. Політика в сфері протидії злочинності та її підсистеми (в т. ч. кримінально-правова політика) займає своє важливе місце в державній політиці, виконуючи поставлене перед нею завдання протидії злочинності. Однак вона не діє сама: переважно, враховуючи «охоронний» ухил цього напрямку, вона повинна тим чи іншим способом реагувати на виклики інших напрямків державної політики, забезпечуючи (з врахуванням власного завдання – мінімізація злочинності) прийняття відповідних рішень, що відображається у змінах у кримінальному законодавстві [124, с. 197]. Таким чином, на думку І.В. Козича кримінально-правова політика як підсистема політики в сфері протидії злочинності перебуває у двосторонньому зв'язку з відповідними напрямками державної політики. З одного боку, взаємодія існує у рамках правозастосовного процесу внаслідок бланкетності законодавства про кримінальну відповідальність, а з іншого – кримінально-правова політика реагує в рамках інтегрованого регулювання відносин, що належать до інших напрямків державної політики, але потребують охорони, в т. ч. кримінально-правовими засобами [124, с. 200].

Отже, кримінально-правова політика, як системоутворюючий елемент політики держави у сфері боротьби зі злочинністю спрямована на боротьбу із кримінальними правопорушеннями, що в свою чергу, знаходить своє відображення у кримінальному законодавстві України.

Наступною підсистемою державної політики у сфері боротьби зі злочинністю виділимо кримінально-процесуальну (кримінальну процесуальну) політику.

Так, на думку О.Б. Загурського кримінально-процесуальну політику можна визначити, як елемент (підсистему) державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю, головним завданням якої є розробка доктрини, концепції, напрямків та цілей, з метою забезпечення ефективності реалізації кримінального провадження (досудового розслідування, судового розгляду) за допомогою кримінальних процесуальних відносин та кримінальних процесуальних норм [227, с. 86].

На думку В. Трофименко, кримінально-процесуальна політика являє собою окремий самостійний напрям державної політики у сфері протидії злочинності, сутність якого полягає у виробленні стратегії й тактики процесуальних форм вирішення кримінально-правових конфліктів і реалізації кримінально-процесуальних норм. Ба більше, відзначає правник, кримінальна процесуальна політика відзначається суттєвою специфікою, що обумовлена її цілями та політико-правовими завданнями, які у свою чергу, безпосередньо визначають змістовне наповнення її основних напрямів, що формалізуються у міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законах України, рішеннях Конституційного Суду України, постановках Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, указах Президента України, постановках Верховної Ради України та Кабінету Міністрів, рішеннях інших державних органів, спрямованих на її реалізацію на конкретному етапі розвитку Української держави [347, с. 132].

Схожої думку О.М. Кревсун. Так, на думку правника, кримінально-процесуальна політика відзначається своєю специфікою, що обумовлена її метою та політико-правовими завданнями, які, у свою чергу, безпосередньо визначають змістовне наповнення її основних напрямів, що формалізуються у міжнародних договорах України, законах України, рішеннях

Конституційного Суду України, постановах Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, указах Президента України, постановах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, рішеннях інших державних органів, спрямованих на її реалізацію на конкретному етапі розвитку Української держави. Саме в джерелах кримінально-процесуальної політики, на думку автора, декларуються її мета та завдання, основні принципи реалізації, визначаються головні пріоритети у сфері розслідування, судового розгляду та вирішення кримінальних проваджень [152, с. 35].

Наступною підсистемою державної політики у сфері боротьби зі злочинністю є кримінально-виконавча політика України.

П.Л. Фріс та М.Б. Бучко зауважують, що кримінальна виконавча політика є складовою загальної політики України у сфері боротьби зі злочинністю, яка на підставі норм кримінального права визначає основні напрями правотворчої діяльності держави і правозастосовної діяльності відповідних державних органів у сфері реалізації кримінального покарання. Тому, на думку правників, кримінально-виконавчу політику не можна розглядати тільки як пасивне відображення політики у сфері боротьби зі злочинністю у цілому. Політика в галузі виконання покарань спрямована на більш вузьку сферу діяльності держави. Вона визначає цілі, принципи, стратегію і напрями функціонування кримінально-виконавчої системи, основні форми і методи реалізації кримінального покарання. Разом з цим кримінально-виконавча політика у свою чергу здійснює зворотний вплив на формування політики держави у сфері боротьби зі злочинністю в цілому і кримінально-правової політики зокрема. Це, насамперед, стосується розробки системи покарань і окремих його видів, визначення умов відбування окремих видів покарань, обсягу карального впливу на засуджених, прийняття рішень щодо профілактики рецидивної злочинності, а також ресоціалізації осіб, що відбули покарання, та пробації [366, с. 2-3].

На думку О.О. Шкути, під концептуальними положеннями кримінально-виконавчої політики необхідно розуміти діяльність уповноважених суб'єктів (Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів України) щодо формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, яка враховує положення чинного законодавства, сучасної правової доктрини, а також стан і перспективи функціонування кримінально-виконавчої системи [391, с. 202]. Основною ж стратегічною метою, на думку науковця, є вдосконалення кримінально-виконавчої системи на основі позитивного вітчизняного й зарубіжного пенітенціарного досвіду, практики Європейського суду з прав людини, рекомендацій міжнародних та національних урядових і неурядових організацій. Автор вважає, що це надасть змогу виробити концептуальні підходи до обґрунтування трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну [391, с. 225-226].

Також, необхідно знову пам'ятати про взаємний зв'язок між кримінально-правовою політикою та супутніми напрямками політики держави. В даному випадку між кримінально-правовою та кримінально-виконавчою політикою держави у сфері боротьби із злочинністю.

Так, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук робить висновок, що взаємозв'язок між кримінально-правовою та кримінально-виконавчою політикою держави знаходить відображення в наступних площинах:

- кримінально-правова та кримінологічна політика ґрунтується на єдиній системі загальноправових і міжгалузевих принципів;
- кримінально-правова та кримінально-виконавча політика ґрунтуються на єдиній системі загальноправових і міжгалузевих принципів;
- кримінально-правова політика окреслює мету покарання, а кримінально-виконавча політика визначає стратегію й тактику, форми і методи її досягнення;

- кримінально-правова політика здійснює класифікацію злочинів, а кримінально-виконавча політика визначає режим їх відбування;
- кримінально-правова політика закріплює підстави та порядок звільнення від покарання і його відбування, а також визначає передумови заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, унаслідок чого обумовлює подальшу реалізацію кримінально-виконавчої складової [141, с. 150].

Враховуючи вищевикладене, аксіоматичним також є твердження, щодо взаємодії та взаємозалежності кримінально-правової та кримінально-процесуальної (кримінальної процесуальної) політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Вдало з цього приводу зазначає Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, що взаємодія кримінально-виконавчої та кримінальної процесуальної політики України, має багатовекторний характер. Взаємозв'язок цих складових частин політики у сфері боротьби зі злочинністю зумовлюється, на думку правника, в першу чергу, тим, що стадія виконання вироку, будучи однією зі стадій кримінального процесу, одночасно регулюється кримінальним процесуальним та кримінально-виконавчим законодавством. Біль цього, прикладом такої взаємодії, на думку автора, може слугувати факт функціонування таких інститутів, як звільнення від покарання та його відбування, а також судимості та її зняття, які наділені міжгалузевим характером. Так само, як кримінально-виконавча, кримінальна процесуальна політика ґрунтується на основі системи загальноправових та міжгалузевих принципів тощо. Одночасно, продовжує Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, кримінально-виконавчу та кримінальну процесуальну політику як галузеві науки та навчальні дисципліни поєднують тісні міжнаукові та міждисциплінарні зв'язки, зумовлені спільною метою усіх підсистем політики у сфері боротьби зі злочинністю [142, с. 126].

Дещо іншим, хоча і суміжним напрямом у сфері державної політики боротьби зі злочинністю виділяється кримінологічна політика.

Як зазначає В.В.Голіна, одним із складників державної політики у сфері запобігання злочинності є кримінологічна політика. Її можна вважати своєрідною ідеологією, сконцентрованою в ній політичною волею держави, влади, під впливом якої, з одного боку, розробляється концепція протидії злочинності на певному етапі розвитку країни, її форми, завдання, зміст, заходи, принципи діяльності держави та інституцій, з другого, – використовується найбільш обґрунтована з соціально-політичних позицій наявна або розробляється відповідно до неї нова теорія запобігання злочинності, з третього, – відпрацьовується мистецтво управління процесом здійснення запобіжного впливу на злочинні прояви [34, с. 192-193].

На думку О.М.Джужи та В.В.Василевича, під кримінологічною політикою варто розуміти – засновану на ідеях гуманізму та принципі верховенства права стратегічну складову внутрішньої й зовнішньої антикримінальної політики держави, владна дефініція якої полягає у формуванні ключових доктринальних засад боротьби зі злочинністю та їх практичної реалізації у сфері функціонування системи кримінальної юстиції та громадських організацій із метою захисту людини й громадянина, суспільства та держави від злочинних посягань [45, с. 42].

М.Г.Колодяжний та В.В.Голіна зазначають, що кримінологічна політика – це складова частина державної соціальної політики, яка на основі Конституції України й інтегрованих кримінологічною наукою знань і світового досвіду визначає методологічні засади та шляхи, котрими керується держава та її інституції при здійсненні нерепресивної протидії злочинності. Кримінологічна політика, таким чином, на думку науковця, ідеологічним генератором, який підвищує «запобіжну напругу» в суспільстві, формує в ньому соціальну толерантність і повагу до соціальних цінностей, сприяє накопиченню в суспільних відносинах так званого «соціального капіталу» (громадський правопорядок, повага до особистості, довіра, чесність, порядність тощо) [52, с. 54].

Разом зі тим, окремої уваги заслуговують висновки, які зробив А.В. Коваленко досліджуючи сутність та реалізацію кримінологічної політики в умовах Європейської інтеграції України.

Так, на думку правника, демократичність та цивілізованість є свідомим вибором усього світу, а сучасна Україна як частина світової спільноти зобов'язана всіляко сприяти утвердженню таких принципів та розвивати на своїх теренах ефективні механізми, функціонування яких дозволить трансформувати державу в правову. Сьогоднішня Україна, яка нещодавно знаходилась на роздоріжжі цивілізаційного вибору, обрала своїм майбутнім членство в Європейському Союзі, але незважаючи на здійснений вибір, перед нашим суспільством та державою все ще гостро стоять низка питань, які потребують вирішення [123, с. 87]. Таким чином, автором проаналізовано низку наукових підходів до розуміння поняття «кримінологічна політика», досліджено шляхи її розвитку, впровадження та функціонування в національному правовому просторі та в деяких зарубіжних країнах і на основі проаналізованих даних та сформовано такі висновки:

1) кримінологічною політикою держави можна визначити частину загальнодержавної правової політики, що виробляє основні завдання, принципи, напрями і цілі для зміни кримінологічної ситуації за всіма її напрями та з метою більш ефективної протидії і запобіганню злочинності;

2) сутність кримінологічної політики держави полягає у тому, що нею визначається поняття злочинності, принципи протидії та запобігання їй, а також основні конкретні засоби і способи, що мають впливати на зменшення криміногенного рівня суспільства, а також розділяють конкретні функції протидії і запобігання злочинності між відповідними суб'єктами;

3) структура органів, що здійснюють реалізацію кримінологічної політики в Україні, є досить об'ємною, оскільки, керуючись декількома нормативно-правовими актами (якими власне із визначається сутність національної кримінологічної політики), всі її складники виконують

індивідуальні завдання та функції, покладені на них із метою організації системної реалізації кримінологічної політики;

4) перелік та система органів, що формують та здійснюють реалізацію міжнародної кримінологічної політики, є досить широким, адже до його складу входять міждержавні, державні та не урядові інституції, що опікуються питаннями протидії та запобігання злочинності і зацікавлені не в локальному її подоланні, а в розробці планомірних та цілеспрямованих комплексних програм;

5) міжнародний досвід Сполучених Штатів Америки та Республіки Франція в контексті функціонування кримінологічної політики в Україні полягає в тому, що українському законодавцеві необхідно звернути увагу на практику створення міжвідомчих органів, метою функціонування яких було б розроблення, впровадження та реалізація кримінологічної політики в Україні з урахуванням сучасного рівня злочинності, тенденцій до вчинення злочинів окремими особами (групами), а також інших факторів, що впливають на криміногенний стан суспільства [123, с. 89-90].

Однак, виникає цілком раціональне питання, як співвідноситься кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю з кримінологічною (профілактичною) політикою у сфері боротьби зі злочинністю.

Як зазначає І.В. Козич, сучасна правова політика України являє собою сукупність різнорівневих засобів впливу на суспільство з метою забезпечення його консолідації та стабільності розвитку за допомогою правового регулювання та охорони. Враховуючи те, що політика української держави має соціальне спрямування, можна стверджувати, що за умов результативності соціальної правової політики утворюється і функціонує складна соціальна мережа взаємин держави і суспільства, соціальних спільнот і особистостей. Всі ці відносини визначають становище людей в соціальній структурі суспільства, висловлюючи ступінь рівності, справедливості, свободи, задоволення матеріальними і культурними благами.

Немалу роль в цьому відіграє політика у сфері боротьби зі злочинністю, основним завданням якої є кримінально-правове, кримінально-процесуальне, кримінально-виконавче і кримінологічне (профілактичне) забезпечення охорони найбільш важливих суспільних відносин, благ, цінностей та інтересів [127, с. 126]. Так, на думку правника, в контексті функціонального взаємозв'язку кримінально-правової та кримінологічної (профілактичної) політики, реалізація конституційних норм щодо соціальної та правової сутності України передбачає радикальну зміну природи і функцій держави. Соціальна держава має виражати, захищати і реалізувати інтереси не окремих кланів, соціальних груп, класів, а всього народу і кожного окремого громадянина без винятку. В цьому і полягає основний зміст соціальної правової політики. Щоб державна політика була спрямована на створення необхідних умов для гідного життя і вільного розвитку людини, потрібні науково обґрунтовані стандарти і чіткий механізм державного регулювання та охорони найбільш важливих суспільних відносин, благ, цінностей та інтересів [127, с. 131].

На думку О.М. Джужи та В.В. Василевича кримінологічна політика перебуває в тісному взаємозв'язку з кримінально-правовою політикою. З одного боку, вона в певному розумінні визначає пріоритети кримінально-правової політики, її стратегічну лінію, зокрема спрямованість на запобігання злочинам. З іншого боку, кримінологічна політика є підпорядкованою кримінально-правовій, оскільки остання вирішує питання відносно протиправності та карності діяння й формує відповідне поле діяльності щодо запобігання злочинам. Тому правники погоджуються з тезою про те, що від того, яке коло діянь буде визначено злочинним, який характер карності їм надано, за яких умов і на яких підставах кримінальна відповідальність буде виключатися чи замінюватися іншими заходами впливу, залежить зрештою розвиток кримінологічної політики. Ба більше, на думку правників, кримінально-правова та кримінологічна політика суттєво співпадають відносно окремих сторін їх формування та реалізації. Водночас кожна з них

вирішує свої завдання, що різняться сферами суспільних відносин. Під час визначення пріоритетів щодо встановлення понять злочинного й карного, акцентують увагу автори, першість належить кримінально-правовій політиці, а не кримінологічній [45, с. 43].

Окрім цього, в умовах реформування державних органів виконавчої влади, в умовах коли Україна обрала важкий та тернистий шлях до Європейського співтовариства та інтеграції, неабиякого значення набуває ефективність державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. В рамках цього твердження, окреме місце виділяється кримінологічній діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. Разом і тим, що як не ефективність кримінологічної діяльності відіграє ключову роль під час дослідження шляхів удосконалення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України?!

За загальним правилом ефективність у широкому розуміння – це загальна результативність людської діяльності. Вона відображає співвідношення одержаного корисного результату та обсягу витрачених на це ресурсів [149].

Більше того, на думку О.М. Куракіна, ефективність – це оціночна категорія, за допомогою якої визначається рівень функціональності механізму правового регулювання в динаміці, а напрямок такої оцінки задається функціями самого механізму. Разом із тим, автором доведена необхідність розмежування поняття «ефективність» та «доцільність», яке розуміється як відповідність явища чи процесу певному стану, матеріальна або ідеальна модель яка виступає метою, формою прояву причинно-наслідкових відносин, та є оціночною категорією, провідна роль в якій віддається «людському чиннику» [163, с. 20].

Як відзначає Т.В. Якимчук, теорія ефективності розмежовує поняття ефекту й ефективності, розуміючи під першим результат заходу, а під другим – співвідношення ефекту і витрат, що його викликали. Саме тому, зазначає науковець, ефект (від лат. effectus – виконання, дія) означає результат,

наслідок певних причин, дій. Ефект може вимірюватися в матеріальному, соціальному, грошовому вираженнях [404].

Однак, термін «ефективність» необхідно відмежовувати від терміну «результативність». Навіть не звертаючи увагу на те, що іноді ці категорії використовуються науковцями як тотожні. Так, зокрема, на цьому наголошувала Ю.В. Кернякевич-Танасійчук.

Як зазначає науковець, наразі крім терміна «ефективність», часто в якості синоніма використовують термін «результативність». Це зумовлено тим, на його думку, що «ефективність» з латинської мови дослівно перекладається як «результативність, дієвість, продуктивність» тощо [108, с. 170].

На думку А.О. Демченко та О.І. Момота ефективність виступає як індикатор розвитку. Вона ж – його найважливіший стимул. Прагнучи підвищити ефективність конкретного виду діяльності та їх сукупності, ми визначаємо конкретні заходи, що сприяють процесу розвитку, і відсікаємо ті з них, що ведуть до регресу. Як категорія вона має дві сторони – якісну і кількісну. Якісна сторона відображає її логічне, теоретичний зміст, тобто сутність категорії. Кількісна сторона розкриває дію закону економії часу, а саме, відображає економію часу при досягненні цілей. Сутність же ефективності на думку зазначених вище науковців – це щось таке, що можна охарактеризувати таким собі числом (досягнутим результатом), тобто традиційним ставленням результату до витрат. Здійснюючи огляд етимологічного походження даної категорії А.О. Демченко та О.І. Момот відзначають, що в англійській мові існують два терміни – *efficiency* и *effectiveness*, словникові еквіваленти яких однакові – «ефективність». Однак між цими термінами існує змістовне відмінність, акцентують увагу науковці: *efficiency* зазвичай відноситься до використання засобів (ресурсів), в той час як *effectiveness* (результативність) має відношення до організаційних цілей, поведінки та розвитку. У першому випадку поняття ефективність характеризує ступінь раціональності використання фінансових,

організаційних, матеріальних, тимчасових і людських ресурсів. Ефективна організація сфокусована на досягнення ефектів за рахунок структурної та ресурсної оптимізації та контролю внутрішньоорганізаційних витрат. У другому випадку термін «ефект» використовується в контексті співвідношень «причина-результат» [199, с. 208].

Окремої уваги з цього питання необхідно надати положенням які викладені в роботі О.С. Іщука, щодо теоретико-методологічних та практичних засад кримінологічної діяльності органів прокуратури України. Цінність викладених науковцем положень витікає з того, що у роботі розглядаються окремі питання ефективності кримінологічної діяльності окремого державного органу, який здійснює державну політику у сфері боротьби зі злочинністю. Що має значення і для нашого дослідження.

Так, як відзначає О.С. Іщук, ефективність кримінологічної діяльності визначається на макро- і мікрорівнях. На макрорівні ефективність оцінюється виходячи із досягнення мети кримінологічної діяльності. Тут застосовуються в основному статистичні, кількісні показники. Однак, на думку правника, цей шлях є регресивним, таким, що може призвести до необдуманих дій та прийняття недостатньо обґрунтованих рішень. Отже, робить умовивід науковець, виводити формулу ефективності доцільно перш за все через якісні показники, ґрунтовний аналіз яких приведе, зокрема, і до усвідомлення змісту проблем досягнення певного рівня такої ефективності. Якість кримінологічної діяльності може розглядатися крізь призму нормативно-правового, інституційного та соціального аспектів. Нормативно-правовий аспект якості, зазначає О.С. Іщук можна охарактеризувати з точки зору якості нормативно-правової основи (або законодавства в широкому розуміння цього терміна). До критеріїв якості законодавства даного різновиду правник відносить: наукову та юридично-технічну розробленість, суспільну необхідність, економічну обґрунтованість, політичну нейтральність, культурну та соціальну прийнятність (допустимість). Критерій наукової та юридично-технічної розробленості, автор умовно

ділить на наукову розробленість та дотримання правил юридичної техніки. Інституційний аспект якості полягає у встановленні конкретних вимог до органів, завданням яких є її реалізація. Соціальний аспект якості характеризується з точки зору дотримання вимог, що висувуються до їх безпосередніх виконавців. На мікрорівні, на думку науковця, оцінка кримінологічної діяльності пов'язана із правозастосовною діяльністю. Поряд з указаними критеріями автор виділяє деякі додаткові відомості (супутні дані та характеристики), за якими можна здійснити певні висновки щодо ефективності [99, с. 18-19].

Як зазначає М.В. Курчевський та А.С. Кудінов під ефективністю у сфері кримінально-правового регулювання слід розуміти – баланс соціальної значимості охоронюваних благ та обґрунтованого обсягу необхідних соціальних видатків, а саме того обсягу видатків, який держава та суспільство можуть виділити на забезпечення кримінально-правового регулювання. Ефективними рішеннями на правозастосовному рівні кримінально-правового регулювання слід вважати такі, які прийняті відповідно до чинного законодавства та вимагають здійснення соціальних витрат, що відповідають небезпечності конкретного вчиненого злочину [166, с. 103].

Під час наукового дослідження в галузі кримінально-виконавчої політики України Ю.В. Кернякевич-Танасійчук здійснила тлумачення ефективності кримінально-виконавчої політики як співвідношення результатів реалізації кримінально-виконавчої політики з її метою. При цьому, науковцем було обґрунтовано, що оцінюванню підлягає ефективність кримінально-виконавчої політики як на стадії її формування, так і реалізації. Аналіз ефективності кримінально-виконавчої політики на рівні її формування проведено з точки зору аналізу ефективності кримінально-виконавчого законодавства України. Також, автором було обґрунтовано, що ефективність реалізації кримінально-виконавчої політики повинна визначатися окремо щодо виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства і не

пов'язаних з нею. Виокремлено групи факторів, що впливають на ефективність кримінально-виконавчої політики, особливу увагу серед яких звернуто на ідеологію суспільства. З'ясовано, що ефективність кримінально-виконавчої політики безпосередньо залежить від кримінального закону, який передбачає види покарань, їх строки, кваліфікацію злочинів; ефективності його норм. Ефективність кримінально-виконавчої політики залежить також і від кримінального процесуального закону. Разом із тим, правником окреслено окремі аспекти реформування кримінально-виконавчої системи України, які виступають необхідними атрибутами підвищення ефективності реалізації кримінально-виконавчої політики України [141, с. 17-18].

Отже, з метою визначення оцінки ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України на макрорівні необхідно зазирнути до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», аби встановити завдання, які покладаються на Державну кримінально-виконавчу службу України під час здійснення кримінально-виконавчої політики.

Так, відповідно до ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» до завдання кримінально-виконавчої політики України відноситься:

- 1) виконання покарання відповідно до вимог кримінально-виконавчого законодавства;
- 2) забезпечення дотримання прав людини і громадянина, реалізація законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань;
- 3) виконання вироків, постанов і ухвал суду, а також рішень, прийнятих прокурорами і слідчими в установленому законом порядку і в межах їх компетенції; тримання осіб, узятих під варту;
- 4) застосування передбачених законом засобів виправлення і ресоціалізації засуджених; сприяння трудовому та побутовому влаштуванню осіб, звільнених від відбування покарання, та їх соціальної адаптації;

- 5) забезпечення виконання актів амністії та помилування;
- 6) забезпечення правопорядку, додержання вимог режиму, правил внутрішнього розпорядку в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і на прилеглих до них територіях та вимагати від засуджених і осіб, узятих під варту, інших осіб виконання ними обов'язків, установлених законом;
- 7) проведення реєстрації засуджених і осіб, узятих під варту, їх фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку та дактилоскопію;
- 8) забезпечення безпеки засуджених і осіб, узятих під варту, персоналу і громадян, які перебувають на території установ виконання покарань та слідчих ізоляторів;
- 9) припинення адміністративних правопорушень, що посягають на встановлений законодавством порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань;
- 10) запобігання вчиненню кримінальних правопорушень та дисциплінарних проступків в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах; прийняття і реєстрація заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення і події, своєчасне прийняття щодо них рішення;
- 11) забезпечення охорони, ізоляції та нагляду за засудженими і особами, узятими під варту; здійснення заходів щодо розшуку осіб, які вчинили втечу з установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, та засуджених, які ухиляються від покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;
- 12) виявлення, припинення кримінальних правопорушень, які вчинені в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, прийняття участі в їх розкритті у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України;
- 13) участь у боротьбі з тероризмом у межах своїх повноважень;
- 14) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень і порушень режиму в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, а також вчиненню кримінальних правопорушень

засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, вживати в межах своїх повноважень заходів до їх усунення;

15) створення належних умови для тримання засуджених і осіб, узятих під варту, їх комунально-побутового і медико-санітарного забезпечення;

16) організація загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених та залучення їх до праці;

17) забезпечення додержання вимог законодавства з охорони державної таємниці, праці та навколишнього середовища, санітарно-епідеміологічного нагляду і правил пожежної безпеки;

18) здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково;

19) забезпечення правового і соціального захист персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та членів їхніх сімей;

20) здійснення інших повноважень, передбачених законом [246].

Відповідно ж до ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України від 11 липня 2003 року № 1129-IV кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [154].

Окремим нормативно-правовим актом, який стосується ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України справедливо можна вважати Закон України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-XII.

Адже відповідно до ст. 2 останнього, метою попереднього ув'язнення є запобігання можливому ухиленню особи, взятої під варту, від органів досудового розслідування та суду, перешкоджанню кримінальному провадженню або зайняттю злочинною діяльністю, а також забезпечення

виконання вироку та видачі особи (екстрадиції) або її транзитного перевезення [265], що в свою чергу узгоджується з положеннями кримінально-виконавчої політики, яка виступає підсистемою державної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Окрім цього, уваги заслуговує Закон України «Про пробацію» від 05 лютого 2015 року № 160-VII. Відповідно якого зазначено, що метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності [266].

На думку О.С. Тубелець, під ефективністю кримінально-правової політики як стрижневого елементу політики у сфері боротьби зі злочинністю слід розуміти зниження основних показників злочинності шляхом використання кримінально-правових засобів, зокрема, визначення засад кримінальної відповідальності й покарання, кола діянь, віднесених до категорії злочинних (криміналізації й декриміналізації), оптимальних заходів впливу на винного (пеналізації та депеналізації), загальної та спеціальної превенції, які б оптимально відповідали потребам суспільства. Разом із тим, результат дослідження науковця дає в свою чергу змогу вважати, що наразі в суспільстві наявна низька ефективність реалізації кримінально-правової політики шляхом застосування найбільш суворих видів покарань. Про це свідчить той факт, вважає О.С. Тубелець, що рівень рецидиву корелюється зі строком позбавлення волі призначеного судом винному у злочині – чим довший цей строк, тим вищий рівень рецидиву. Це свідчить про необхідність гуманізації як законодавства про кримінальну відповідальність у цілому, так і практики його застосування. Чинна практика застосування КК України не позбулася ганебної практики застосування покарання, які існували за часів Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР). Саме тому, вважає правник, корегування практики призначення покарання є надзвичайно

важливим напрямом кримінально-правової політики на сучасному етапі [348, с. 11].

Більше того, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук вважає, що ефективність кримінально-виконавчої політики як складової політики у сфері боротьби зі злочинністю необхідно розуміти, як рівень досягнення визначеної мети кримінально-виконавчої політики. Разом із тим, допустимим вважає автор, тлумачення ефективності кримінально-виконавчої політики як співвідношення результатів реалізації кримінально-виконавчої політики з її метою. При цьому підлягає оцінюванню ефективність кримінально-виконавчої політики як на стадії її формування, так і реалізації. В ідеалі ж ефективність кримінально-виконавчої політика на рівні її формування слід визначати «сукупною» ефективністю таких взаємопов'язаних складових як 1) доктрина; 2) концепція та 3) законодавство. Ефективність реалізації кримінально-виконавчої політики повинна визначатися окремо щодо виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства і не пов'язаних з нею. Разом із тим, на переконання правника, окремо ефективність слід визначати як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих регіонів [142, с. 24].

Поряд із тим, ефективність кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України залежить від нормативно-правового супроводження.

Як зазначає Ю.В. Кернякевич-Танасійчук до джерел кримінально-виконавчої політики Української держави належать: Конституція України; міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; кодифіковані акти (Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України тощо); закони України; рішення Конституційного Суду України; підзаконні нормативно-правові акти (акти Президента України та акти Кабінету Міністрів України); міжвідомчі та відомчі нормативні акти; постанови

Пленуму Верховного Суду України та правові позиції Верховного Суду; рішення Європейського Суду з прав людини [141, с. 20-21]. Однак, для нас не є зрозумілим чому правник до джерел кримінально-виконавчої політики України не відносить Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року, та не виділяє окремо Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 року № 2713-IV?!

Адже, відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 року № 2713-IV правовою основою діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є Конституція України, Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані відповідно до них нормативно-правові акти Міністерства юстиції України [246].

Разом із тим, відповідно до ст. 2 Кримінально-виконавчого кодексу України від 11 липня 2003 року № 1129-IV передбачено, що кримінально-виконавче законодавство України складається з цього кодексу, інших актів законодавства, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [154]. Таким чином, у зв'язку з тим, що це прямо передбачено у нормативно-правових актах, які безпосередньо стосуються регулювання державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, то ми не можемо ігнорувати Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та Кримінально-виконавчий кодекс України в якості окремих джерел кримінально-виконавчої політики України.

Отже, враховуючи вищевикладене, маємо змогу стверджувати, що визначення ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України відіграє визначну роль під час пошуку шляхів удосконалення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. Особливої уваги це питання набуло

в сучасних умовах політичного розвитку України та удосконалення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Разом із тим, встановлено, що під ефективністю кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти – забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх. Поряд із тим, аргументовано, що ефективність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України безпосередньо залежить від нормативно-правового супроводження.

Виходячи із запропонованого нами визначення ефективності, виміром кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України може слугувати статистична інформація, щодо рівня злочинності серед засуджених в порівнянні за місяць, квартал, рік тощо.

4.2. Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України

Сьогодні в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, всеохоплюючої інформатизації та діджиталізації, коли інформаційні технології стали невід'ємною частиною людського життя, ефективність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України перейшла в безпосередню залежність від інформаційно-аналітичного забезпечення. Таким чином, стрімкий та неупинний процес розвитку інформаційних технологій піднімає на якісно новий рівень актуальності дослідження, які спрямовані на вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення підсистем державної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Аналіз наукової літератури, яка стосується інформаційного забезпечення державної політики у сфері злочинності, дає змогу стверджувати, що ця тематика все більше привертає увагу науковців. Однак, на нашу думку, навряд чи більш точно та вдало можна описати сучасні інформаційні процеси в світі, ніж це зробили Р.І. Благута та А.В. Мовчан.

Так, на думку науковців, під час переходу третьої «цифрової» революції в четверту – промислової – відбувається вибух технологічних відкриттів. Індустрія 4.0 стирає межі між фізичними, цифровими і біологічними сферами. Авторами мається на увазі хвиля відкриттів, обумовлених розвитком можливостей встановлення зв'язку: роботи, дрони, «розумні» міста, штучний інтелект (хоча, на нашу думку, доцільніше вести мову про «машинне навчання») і дослідження головного мозку. Першими кроками світу до нової промислової революції, вважають науковці, стали хмарні технології, розвиток способів збору й аналізу Big Data, краудсорсинг, біотехнології, безпілотні автомобілі і медицина, заснована на 3D-друку. У

світі фінансів це криптовалюта Bitcoin і технології Blockchain. Internet of Things, продовжують автори – це концепція простору, у якому все з аналогового і цифрового світів може бути поєднане. Кінцевою метою цього процесу, на думку науковців, є формування «розумного», «цифрового» суспільства і «розумної», «цифрової» держави, що припускає досягнення хоча би мінімальної соціальної справедливості, отримання всіма громадянами доступу до досягнень науково-технічної революції і, головне, – розвиток доступу до правосуддя та захисту від злочинності як традиційної, так і нового типу [19, с. 7].

Разом із тим, на думку С. Банах, становлення механізмів і засобів інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів історично нерозривно пов'язане з формуванням і розвитком їх інституційно-функціональної системи. Активний розвиток інформаційних процесів, впровадження нових винаходів, досягнень і технологій у виробничі та управлінські процеси зумовили не лише можливості поступального розвитку нашої держави, а і стали фактором зростання кількості злочинів та вдосконалення засобів і способів вчинення злочинних посягань. Тому, вважає автор, розвиток якісних параметрів інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності набуває все більшого значення. Воно відкриває нові можливості для попередження злочинності, сприяє ефективному і точному прийняттю рішень з метою розкриття злочинів, що на своєму рівні добре розуміли вже у стародавні часи. Однак, робить наголос науковець, розвиток інформаційних систем в Україні на сучасному етапі перебуває на низькому рівні, оскільки впроваджені інформаційні системи ще не здатні в повному обсязі реалізувати своє призначення у процесі діяльності правоохоронних органів [11, с. 150].

Ба більше, зазначає Р.А. Калюжний, що у сучасний період в Україні здійснюється вдосконалення системи правоохоронних органів. Одним із важливих елементів такого вдосконалення є закріплення організаційно-правових основ інформаційного забезпечення правоохоронних органів у

сфері боротьби зі злочинністю, ліквідації інших загроз національній безпеці. Зазначене питання, на його переконання, тісно пов'язане із практичними завданнями боротьби зі злочинністю, профілактики правопорушень в Україні, налагодження тісного зв'язку громадян, громадськості з правоохоронними органами тощо. І тому, наголошує науковець, визначення і закріплення у законодавстві основ правового регулювання інформаційного забезпечення правоохоронних органів України сприятиме не лише ефективному виконанню покладених на кожен із органів завдань, а й комплексній профілактиці правопорушень, загальнодержавній боротьбі зі злочинністю [103, с. 190].

Завдяки цьому, у третьому тисячолітті розвитку суспільства, інформація виступила на перший план, в результаті чого отримала статус «найдорожчого ресурсу людства». Так, сьогодні державні органи намагаються якомога більше отримати інформації про суспільство загалом та окремих її членів. Надаючи на підпис у всіх установах державної форми власності «Згоду на збір та обробку персональних даних». В такому разі, неабиякої актуальності набуває вираз Натана Ротшильда «Хто володіє інформацією – той володіє світом» [368]. А управління в свою чергу цією інформацією, покладає вкрай велику відповідальність на володільця або розпорядника останньої.

Як відзначають окремі автори, інформація – абстрактне поняття, що має різні значення залежно від контексту. Походить від латинського слова «informatio», яке має декілька значень: роз'яснення; виклад фактів, подій; витлумачення; представлення, поняття; ознайомлення, просвіта. Разом із тим, продовжують автори, інформація – це нові відомості, які прийняті, зрозумілі і оцінені її користувачем як корисні; Іншими словами, інформація – це нові знання, які отримує споживач (суб'єкт) у результаті сприйняття і переробки певних відомостей [331, с. 6].

Відповідно до законодавства України (ст. 1 Закону України «Про інформацію» від 20 листопада 1992 року № 2657-ХІІ) інформація – це будь-

які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [257], або – це відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб (ст. 1 Закону України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року № 1280-IV) [270].

Все це, на нашу думку, зумовлює неабияку актуальність щодо вдосконалення та дослідження сучасного стану інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, та кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема.

Так, В.М. Варенко підтримує позицію Ю.П. Сурміна, з приводу того, що в сучасних умовах інформаційно-аналітична діяльність стає необхідною потребою суспільства, одним із найважливіших і найвпливовіших факторів суспільства, одним із найважливіших і найвпливовіших факторів стабільності і життєдіяльності будь-якої держави. Саме тому, наголошують науковці, що інформаційно-аналітична діяльність в сучасному державному управлінні виконує такі важливі функції: управлінська – яка забезпечує інформацією всі етапи управлінської діяльності: підготовку, прийняття управлінських рішень, контроль за їх виконанням; діагностична – яка спрямована на отримання об'єктивної картини ситуації, що склалася, її діагностика; застерігаюча – яка виявляє проблеми, небезпеки, конфлікти, дозволяє їх уникнути; пізнавально-ментальна – яка сприяє зміні розуміння сутності явищ, зміні ментальності управлінців [327, с. 271], [326, с. 18].

Як Г.Г. Швачич, у ході інформаційного процесу дані перетворюються із одного виду в інший за допомогою різних методів. Обробка даних вимагає здійснення багатьох операцій. Серед них можна виділити основні операції:

- збирання даних – це накопичення з метою забезпечення достатньої повноти для прийняття рішення;
- формалізація даних – приведення даних, що надходять від різних джерел до однакової форми;

- фільтрація даних – відсіювання «зайвих» даних, у яких нема необхідності для прийняття рішення;

- сортування даних – упорядкування даних за заданою ознакою, що дозволяє підвищити доступність даних;

- архівація даних – організація зберігання даних, що дозволяє зменшити витрати для зберігання даних і підвищує надійність інформаційного процесу;

- захист даних – заходи, що спрямовані на запобігання втрат, відтворення та модифікацію даних;

- перетворення даних – переведення даних із однієї форми в іншу або із однієї структури в іншу, яке часто пов'язане із зміною типу носія [331, с. 6-7].

Так, Р.І. Благута та А.В. Мовчан дотримуються позиції тих науковців, які вважають, що інформаційне забезпечення складається з трьох взаємопов'язаних компонентів:

1) інформаційних систем, у межах яких здійснюється збір, накопичення, системна обробка, зберігання й видача споживачу необхідної криміналістичної, оперативної, процесуальної та іншої інформації;

2) аналітичної роботи, що полягає у здійсненні комплексу організаційних заходів і методичних прийомів з обробки та синтезу наявної інформації;

3) управлінської діяльності, яка забезпечує прийняття необхідних рішень щодо стратегії й тактики протидії злочинності [19, с. 189].

Разом із тим, необхідно здійснити аналіз позицій науковців, щодо розуміння інформаційно-аналітичного забезпечення різних видів державної діяльності.

Так, у сфері державної політики, на думку Ю.О. Саричева, інформаційно-аналітичне забезпечення – це комплекс заходів, що реалізує процеси створення документованих інформаційних продуктів (аналітичних документів) на основі використання статичних інформаційних ресурсів

(документованих даних та інформації), проведення розрахунків, моделювання ситуацій, їх аналізу і синтезу з метою підтримки прийняття відповідних рішень [284, с. 124].

А.О. Пугач вважає, що в цілому інформаційно-аналітичне забезпечення органів виконавчої влади є складовою державного управління, яке покликане збільшити рівень узагальнення фактів, обґрунтованість рекомендацій, якість інформаційної продукції суб'єктів управління, а також, викривати довгострокові тенденції розвитку суспільства та держави [274].

У сфері державної політики боротьби зі злочинністю можемо виділити наступні пропозиції до визначення інформаційно-аналітичного забезпечення.

Так, на думку А.В. Коваленко, під інформаційно-аналітичною діяльністю необхідно розуміти – пошук, внесення, обробку, аналіз та зберігання інформації (створення баз даних), або інформаційно-аналітична робота, основною метою якої є опрацювання даних про злочини, їх зберігання з метою окреслення тенденцій злочинності, а також інформаційної допомоги в розкритті вже вчинених злочинів [122, с. 253].

За В.М. Бесчастним, інформаційне забезпечення протидії злочинності – це сукупність засобів, методів та заходів, що використовуються для отримання своєчасної, цінної та важливої інформації, що впливає на точність і визначеність при прийнятті рішень, спрямованих на усунення, зменшення або нейтралізацію факторів існування злочинності та вчинення злочинів [15, с. 25].

В.В. Лушер під інформаційним забезпеченням органів прокуратури України розуміє – комплекс нормативно-правових, організаційно-управлінських, науково-технічних та інших заходів поєднання усієї інформації, що використовується в органах прокуратури, специфічних засобів і методів її оброблення, використання, дослідження, зберігання та захисту [187, с. 340].

Дещо по іншому інформаційно-аналітичне забезпечення розглядається в адміністративно-правовому дискурсі.

Так, Р.В. Ігонін вважає, що адміністративно – правове забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції – це регламентована адміністративно – правовими нормами діяльність суб'єктів державно – владних повноважень, яка спрямована на створення необхідних умов для належного функціонування системи судів загальної юрисдикції та встановлена адміністративно – правовими нормами система гарантій належного функціонування системи судів загальної юрисдикції [98, с. 39].

Як можемо побачити, запропоновані вище підходи до визначення інформаційно-аналітичного забезпечення характеризуються по різному. Хоча одна ознака серед них є спільна – це обробка та використання інформації.

Більше того, Г.М. Шорохова досліджуючи проблемні питання інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів виокремлює ряд проблем, які потребують першочергового вирішення.

Так, правник вважає, що теперішній час важливими проблемами, що постають перед правоохоронними органами, є: вдосконалення нормативно-правової бази (створення інформаційного кодексу України); покращення організаційно-кадрового забезпечення, яке потребує докорінного вдосконалення (з огляду на умови сьогодення, у зв'язку зі стрімким ростом інформаційних технологій, необхідно забезпечити працівникам інформаційних підрозділів та інших служб в галузі комп'ютерних технологій постійне підвищення кваліфікації з загальної інформаційної культури, комп'ютерної підготовки, а також інформаційної безпеки); оснащення та переоснащення всіх галузевих підрозділів сучасною потужною комп'ютерною технікою, ліцензійним стандартним та прикладним програмним забезпеченням, а також реалізація заходів зі створення єдиної комп'ютерної мережі (недостатність фінансових ресурсів, тягне за собою неоднорідність стану забезпечення територіальних одиниць комп'ютерною технікою, спеціалізованим програмним забезпеченням, локальними мережами); обмін інформацією між інтегрованими банками даних різних рівнів і забезпечення постійного зв'язку між ними, уніфікація технологічних

процедур обробки документів, збору, реєстрації, накопичення й обробки інформації, що надходить у кожен з банків даних (інтегровані банки даних потребують відповідного розмежування доступу до інформаційних ресурсів та надійного захисту інформації; вдосконалення роботи інформаційних систем та інтеграції в єдине інформаційне середовище на державному та міжнародному рівнях, що покращить рівень відповідної внутрішньої та зовнішньої взаємодії (найбільш актуальним, на думку автора, є питання удосконалення механізму міжнародної взаємодії, адже більшість злочинів мають транснаціональний характер, наприклад, кіберзлочинність, торгівля людьми та ін.); створення та розробка дієвої системи інформаційної безпеки, яка б визначила загальні положення, основні поняття, цілі, принципи й напрями запровадження та підтримку надійної системи інформаційної безпеки правоохоронних органів України (вжиття комплексних заходів для захисту власного інформаційного простору) [398, с. 185-186].

Щодо нормативного забезпечення використання обліків та інформаційних систем, то цілком доречний поділ на групи здійснив Д.В. Дабіжа.

Зокрема, на думку науковця, документи, які регулюють таку діяльність, поділено на п'ять груп. Першу складають Конституція України, закони, постанови Кабінету Міністрів, укази Президента, в яких ідеться про необхідність і доцільність організації в певній галузі та відомстві облікової діяльності; другу – міжвідомчі нормативно-правові документи, що регламентують діяльність певних відомств (міністерств, бюро, Генеральної прокуратури України тощо) зі створення та функціонування обліків або автоматизованих інформаційних систем в їх відомствах; третю – відомчі накази, що затверджують інструкції, положення, які регламентують діяльність певної служби й визначають види обліків або автоматизованих інформаційних систем, які створюються та функціонують в їх структурі; четверту – відомчі накази, що затверджують інструкції, порядки, які регулюють певний вид обліку або автоматизованих інформаційних систем;

п'яту – доручення, роз'яснення, що передбачають організацію певного обліку або алгоритму дій користувачів із формування певних автоматизованих інформаційних систем [68, с. 12].

Так, 08 листопада 2012 року Президентом України було підписано указ «Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» № 631-2012.

Відповідно якого, серед шляхів і способів розв'язання проблем, які постають перед Державною кримінально-виконавчою службою України передбачено модернізацію об'єктів інженерної інфраструктури та інженерно-технічних засобів охорони і нагляду, впровадження сучасних технологій з метою створення багаторівневої системи централізованої охорони і відеомоніторингу, створення автоматизованих інформаційних та телекомунікаційних систем Державної пенітенціарної служби України [258].

Ба більше, одним із ключових нормативно-правових актів, який здійснює регулювання питань що стосуються інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України виступає Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.

Зокрема, відповідно до ст. 6-1 Кримінально-виконавчого кодексу України від 11 липня 2003 року № 1129-IV Державна кримінально-виконавча служба України має доступ до Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи. Держателем якого є Міністерство юстиції України. Під Єдиним реєстром осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи законодавець розуміє – автоматизовану електронну базу даних, створену для забезпечення збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку, узагальнення даних про осіб, які вчинили злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, у тому числі осіб, судимість яких за такі злочини знята або погашена в установленому законом порядку [154].

Тим часом, як відзначає Т.Л. Сиволапенко, цифрове суспільство, що наступило в результаті активного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та їх широке впровадження у всі сфери людської діяльності ставить перед державою нові завдання та орієнтири щодо подальшого розвитку. Події останніх років у нашій державі зумовили створення нових органів державної влади для вдосконалення державного управління. Крім того, розвиваються громадські інститути, які активно долучаються до управління державою. Такі тенденції є досить позитивними і свідчать про ефективний розвиток нашої держави [287, с. 96]. Що в свою чергу стимулює роботу державних органів у сфері аналітики, щодо аналізу отриманої інформації, яка має значення для державної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

На думку В.С. Бондар, як самостійний елемент, аналіз являє дослідницький процес вивчення здобутої інформації шляхом розгляду окремих сторін і властивостей, складових частин, їх всебічний розбір та розгляд. Шляхом розкладення цілого та возз'єднання цілого з його частин вдається не тільки вичленити окремі частини з цілого, але й піддати їх самостійному вивченню. Разом із тим, наголошує науковець, для пізнання сутності об'єкта, що вивчається, є недостатнім розкласти його на складові частини. Для його відтворення у всіх взаємозв'язках необхідним є синтез, за допомогою якого ціле відтворюється як сукупність складових елементів із численними відношеннями. Тому, вважає автор, аналіз і синтез здійснюються не ізольовано один від іншого, а в комплексі. Метою аналізу, продовжує В.С. Бондар, також є отримання нових знань про виявлені об'єкти, які вдається набути шляхом перетворення вихідної (первинної) інформації, отриманої при пошуку, у похідну. У цьому випадку аналіз стає методом отримання нових даних шляхом перетворення вихідної інформації в похідну, а сам аналітичний процес можна розглядати особливим заходом [28, с. 233].

Як відзначає Ю.П. Сурмін, ролі, які виконувала аналітична діяльність у житті держави на різних етапах історичного розвитку, є різними. У традиційних аграрних суспільствах потреба у ній виникала час від часу. Вона застосовувалася у придворних інтригах, під час воєнних дій, пошуку виходів із екстремальних ситуацій. В епоху індустріального розвитку, коли традиція перестає відігравати основну роль у житті суспільства та зростає вплив нововведень, аналітика вже стає потребою осмислення техніко-економічних факторів. Інформаційна, постіндустріальна цивілізація виводить цю діяльність на передові рубежі. Вона починає визначати усі сфери розвитку суспільства. Дуже важливі ролі вона починає грати у життєдіяльності держави, у реалізації влади. Постійна динаміка демократії, процеси виборів, гра політичних сил, зміцнення прав людини є потужними стимулами розвитку аналітики. Більше того, наголошує науковець, аналітична діяльність у сучасному державному управлінні виконує чимало найважливіших функцій. Кожна з функцій концентрує у собі результат, який дає аналітика [327, с. 271].

Аналітична діяльність на думку В.С. Бондар, як процес має такі елементи: визначення цілей аналізу, переліку інформації, необхідної для їх досягнення, джерел та способів її отримання, систематизацію зібраної інформації; перевірку її достовірності шляхом пошуку додаткових відомостей, що підтверджують або спростовують ті або інші факти; здійснення аналітичних дій, оцінку їх результатів; формування висновків та надання пропозицій щодо використання результатів аналізу та їх відображення у відповідному звіті. Більше того, наголошує науковець, що усі ці елементи утворюють процес аналітичного дослідження (діяльності), в основі якого лежать інформаційні процеси перетворення вихідної документованої інформації, накопиченої в різних інформаційних системах [327, с. 234].

Більше того, аналітика інформаційних масивів за загальним правилом здійснюється в комплексі із статистикою.

Як відзначає А.О. Христьян, визначити рівень правопорядку в суспільстві можна за допомогою показників статистики, яка дає вичерпну, науково-обґрунтовану інформацію про тенденції в розвитку злочинності, її рівень, динаміку, структуру, особу злочинця, причини та умови існування злочинності, а також про позитивні й негативні наслідки роботи правоохоронних органів з її попередження. Усе це, на думку науковця, дає змогу прогнозувати й розробляти науково-обґрунтовані заходи щодо попередження та профілактики окремих видів злочинів [367, с. 296].

Розглядаючи питання, яке стосується інформаційних підсистем (далі – ПП) правоохоронних органів України які здійснюють державну політику у сфері боротьби зі злочинністю, то найбільш повний перелік, на нашу думку, підсистем наводить Благута Р.І. та Мовчан А.В., виділяючи: ПП «Єдиний облік» (автоматизований облік заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, зареєстрованих органами НПУ); ПП «Кримінальна статистика» (автоматизований облік відомостей про кримінальні правопорушення, осіб, які їх учинили або підозрюються в їх учиненні); ПП «Адміністративна практика» (автоматизований облік відомостей щодо зареєстрованих в органах поліції адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, результатів розгляду цих правопорушень та виконання накладених стягнень у вигляді штрафів); ПП «Корупція» (автоматизований облік даних стосовно всіх зареєстрованих кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, осіб, які їх учинили); ПП «Особа» («Правопорушник» і «Підсудний») (автоматизований облік інформації про осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу, а також про обвинувачених осіб, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду); ПП «Особа» (трафік) (автоматизований облік відомостей щодо осіб, причетних до торгівлі людьми, та осіб, причетних до нелегальної міграції); ПП «Розшук» (автоматизований облік відомостей щодо розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання, безвісти зниклих та інших категорій осіб, які

розшуковуються); ІІ «Пізнання» (автоматизований облік інформації, зокрема біометричних даних щодо осіб, які переховуються від органів влади, безвісти зниклих осіб, невпізнаних трупів і людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію); ІІ «Гарпун» (автоматизований облік даних про транспортні засоби, які пересуваються шляхами загального користування та номерні знаки, які розшуковуються з будь-яких підстав у межах кримінального або виконавчого провадження); ІІ «Номерні речі» (автоматизований облік відомостей щодо речей, викрадених, вилучених із ознаками підробки, заборонених або обмежених в обігу у фізичних осіб, безгосподарних, знайдених або вилучених із камер схову вокзалів, аеропортів, зданих до органів поліції, які мають індивідуальні заводські (фабричні) номери); ІІ «Культурні цінності» (автоматизований облік даних щодо викрадених, вилучених культурних цінностей, що належать до об'єктів матеріальної і духовної культури); ІІ «Кримінальна зброя» (автоматизований облік відомостей про викрадену, втрачену, вилучену, знайдену зброю, а також добровільно здану зброю із тієї, що незаконно зберігалася, незалежно від її технічного стану, що має індивідуальні заводські (фабричні) номери або номери деталей); ІІ «Зареєстрована зброя» (автоматизований облік відомостей стосовно зброї, що має індивідуальні заводські (фабричні) номери, перебуває в користуванні громадян, підприємств, установ, організацій, господарських об'єднань, яким надано, відповідно до законодавства, дозвіл на її придбання, зберігання, носіння, перевезення, та яка обліковується органами поліції); ІІ «Домашній арешт» (автоматизований облік даних стосовно підозрюваних, обвинувачених, щодо яких застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту); ІІ «Втрачені документи» (автоматизований облік викрадених, втрачених, вилучених документів (бланків документів), зокрема ті, що визнано недійсними, документів осіб, які знаходяться в розшуку, а також документів (бланків документів), що мають індивідуальні заводські (фабричні) номери); ІІ «ТЗ, що розшуковуються» (автоматизований облік відомостей про транспортні засоби

(автомобілі, мотоцикли, мопеди, плавзасоби), які розшуковуються органами поліції, про виявлені безгосподарні транспортні засоби (викрадені та втрачені державні номерні знаки транспортних засобів)); ІІ «Атріум» (автоматизований облік даних стосовно осіб, звільнених із місць позбавлення волі, засуджених та тих, які притягаються до кримінальної відповідальності); ІІ «Мігрант» (автоматизований облік даних стосовно осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон, про правовий статус іноземців та осіб без громадянства); ІІ «Слідство: доручення» (автоматизований облік відомостей про надання та виконання доручень слідчих щодо проведення слідчих (розшукових) дій за розпочатими кримінальними провадженнями); ІІ «Дактилоскопічний облік» (автоматизований облік відомостей про дактилоскопічні карти, складені щодо осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень, а також невідомих трупів і людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію); ІІ «Аналітика» (програмний комплекс аналітичних засобів забезпечує роботу генератора запитів і генератора звітів); ІІ підтримки ЕЦП (програмні засоби, що розміщуються та функціонують на програмнотехнічних потужностях ІІІІ і забезпечують можливість накладання ЕЦП на документи, утворені в процесі оперативно-службової діяльності поліції в електронному вигляді та внесені до ІІІІ); ІІ «Кримінальна аналітика» (забезпечує доступ (інформаційну взаємодію) до інформаційних ресурсів окремим програмним засобам або формує необхідні інтерфейси, що використовуються для функціонування моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою «Intelligence Led Policing») [19, с. 199-201].

Попри все зазначене вище, необхідно пам'ятати, що інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України необхідно розглядати в комплексі з науковим супроводження. Адже, тільки в синтезі інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження досягається максимальна ефективність кримінологічної діяльності.

На думку окремих науковців, усі часи держава приділяла особливу увагу системі освіти, яка в різних соціально-економічних і соціокультурних умовах виконує соціальне замовлення на формування особистості. Тому ідеали людини сучасної Америки або України так само відмінні один від одного, як обидва вони відмінні від ідеалу людини, що його формувала система освіти фашистської Німеччини. Пильна увага держави до системи освіти зумовлена тим, що остання отримує державне замовлення на формування особистості визначеного типу. А керівництво нею держава здійснює через державну освітню політику [228, с. 137-138].

П.Л. Фріс та М.Б. Бучко свого часу відзначали, що серйозним фактором, що впливає на формування і розвиток стратегії кримінально-виконавчої політики, є розвиток наук, що розробляють проблеми боротьби зі злочинністю (кримінального, кримінально-процесуального і кримінально-виконавчого права та кримінології). Тому необхідно підкреслити, на думку авторів, що в більшості документів, прийнятих ООН щодо попередження злочинності і поводження з правопорушниками, вказується на необхідність широкого використання досягнень науки [366, с. 5-6].

В.І. Борисов та П.Л. Фріс в свою чергу наголошують, що від науково обґрунтованого співвідношення основних методів кримінально-правової політики у поєднанні з практикою застосування закону про кримінальну відповідальність залежить ефективність кримінально-правової політики, досягнення якої є основною метою всієї політики у сфері боротьби зі злочинністю. Адже, як зауважують автори, кримінально-правова політика являє собою системоутворюючий елемент усієї політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність та засоби їх досягнення [31, с. 31].

Разом із тим, Державна кримінально-виконавча служба України у своїй структурі має широку та розгалужену систему закладів освіти.

Як зазначає І.С. Яковець, органи й установи виконання покарань становлять основу Державної кримінально-виконавчої служби України як структури, на які покладається безпосереднє здійснення процесу виконання кримінальних покарань. Інші ж структурні елементи, будучи причетними до процесу виконання покарань (слідчі ізолятори, навчальні заклади, власне організації і підприємства забезпечення), також вносять свою частку в досягнення глобального ефекту кримінально-виконавчої системи, формуючи умови здійснення кримінально-виконавчої діяльності. При цьому як центральний орган виконавчої влади, на який покладається здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, сприяє реалізації можливостей як окремих органів та установ виконання покарань, так і елементів забезпечення, уводячи їх у більш складну систему. Входячи у структуру Державної кримінально-виконавчої служби України, елементи забезпечення прямо не здійснюють процес виконання покарання, але разом з тим створюють об'єктивні фактори для перетворення такої мети покарання, як кара, у дійсність, у діяльність органів і установ виконання покарань [405, с. 61].

Звідси, на думку Ю.В. Кернякевич-Танасійчук виходить, що до суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики можна зарахувати також навчальні заклади, зокрема відомчі, а саме:

- Академію Державної пенітенціарної служби;
- Інститут кримінально-виконавчої служби;
- Білоцерківський центр підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України;
- Дніпровський центр підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України;
- Хмельницький центр підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України [141, с. 147].

Крім того, продовжує правник, в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого є окремий факультет підготовки кадрів

для Державної кримінально-виконавчої служби України. Завданням же цих закладів освіти є підготовка кадрів для Державної кримінально-виконавчої служби та підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби, а тому вони (заклади освіти) також опосередковано впливають на реалізацію кримінально-виконавчої політики [141, с. 147].

Тим часом, окремі питання, які стосуються наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України передбачено у нормах Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», що підтверджує окреслені вище міркування.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України проводяться відповідно до законодавства про освіту. З цією метою Державна кримінально-виконавча служба України може створювати відповідні навчальні заклади, а також організувати підготовку фахівців в інших навчальних закладах на договірній основі [246].

Окремо, з позитивної сторони необхідно відзначити, що жовтня 2021 року Міністерством освіти і науки України на громадське обговорення було надано проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему».

Як відзначається на офіційному порталі Міністерства освіти і науки України Національна електронна науково-інформаційна система «URIS» (Ukrainian Research Information System) функціонуватиме з метою зберігання, аналізу, моніторингу та управління даними про наукову і науково-технічну діяльність працівників українських освітніх та наукових установ. Впровадження системи URIS, на думку авторів, спростить доступ до наукової інформації, зменшить кількість бюрократичних процедур та дублювання робіт у процесі складання та перевірки звітної документації для дослідників, адміністраторів та управлінців, покращить представлення результатів вітчизняних досліджень у світовому науковому просторі,

полегшить пошук нових ідей та технологій для українських підприємців, сприятиме створенню позитивного іміджу української науки у світі та виникненню нових успішних колаборацій українських вчених з іноземними партнерами [200].

Відповідно до пояснювальної записки до зазначеного вище проєкту суттю проблеми, яка потребує розв'язання, є низький рівень взаємодії існуючих та фактична відсутність ряду необхідних українських цифрових сервісів наукового призначення. Низький рівень взаємодії між собою цифрових сервісів наукового призначення робить їх незручними у використанні, а отже, такі сервіси мають недостатню ефективність для повного забезпечення потреб українських вчених. Недостатній рівень забезпеченості сучасними цифровими сервісами для потреб вчених, наукових установ, закладів вищої освіти (в частині науково-дослідної діяльності), дослідницьких інфраструктур є суттєвим чинником, що уповільнює науково-технічний розвиток України та негативно впливає на конкурентоздатність України в науковій сфері на міжнародному рівні. Причиною виникнення такої проблеми, вважають автори, є відсутність єдиної точки доступу до існуючих цифрових сервісів наукового призначення та взаємозв'язку між ними, а також недостатній рівень цифрової трансформації сфери наукової і науково-технічної діяльності України [200].

З метою огляду мети створення та завдань які поставлені перед електронною науково-інформаційною системою звернемося до проєкту постанови «Про затвердження Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему».

Відповідно до тесту зазначеного вище проєкту система функціонує з метою збору, формування, збереження, верифікації даних та інформації у сфері наукової і науково-технічної діяльності України, забезпечення доступу до науки до них та використання, а також автоматизації процедур та процесів взаємодії суб'єктів та користувачів система. До завдань Національної електронної науково-інформаційної системи відносяться:

- 1) збір, збереження та оновлення даних, наявних в інформаційних ресурсах Системи про сферу науки України;
- 2) забезпечення формування та збереження необхідних даних та інформації;
- 3) нормалізація та верифікація даних;
- 4) автоматизація процесів збору, формування та збереження даних та інформації;
- 5) автоматизація процесів взаємодії суб'єктів та користувачів Системи;
- 6) спрощення та автоматизація процедур пов'язаних із заповненням анкет, заявок, звітів та інших документів, пов'язаних із фаховою діяльністю суб'єктів та користувачів Системи;
- 7) спрощення доступу до відкритої інформації про сферу науки України;
- 8) сприяння інтеграції вітчизняного сектору наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у світовий науковий та Європейський дослідницький простір;
- 9) забезпечення широкого представлення на міжнародному рівні результатів наукової і науково-технічної діяльності українських вчених [200].

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, під інформаційно-аналітичним забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України пропонується розуміти – здійснення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб Державної кримінально-виконавчої служби України та/або діяльність уповноважених суб'єктів Державної кримінально-виконавчої служби України щодо збирання, обробки та використання відомостей щодо обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена.

В свою чергу вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно здійснювати у наступних напрямках: підвищення

матеріально-технічного забезпечення та наукового супроводження; залучення до інформаційно-аналітичної діяльності досвідчених фахівців у галузі інформаційних технологій; забезпечення належного рівня безпеки інформаційних баз даних; актуалізація нормативно-правової бази шляхом внесення змін та доповнень тощо. Разом зі тим, констатовано, що інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України залежить від наукового супроводження останньої. Разом зі тим, переконані, що прийняття постанови «Про затвердження Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему» зможе позитивно вплинути на наукове супроводження державної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Висновок до розділу 4

Підводячи підсумки дослідження шляхів удосконалення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України можемо сформулювати наступні висновки та пропозиції.

Під час дослідження ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України було встановлено, що державну політику необхідно розмежовувати від публічної політики. Разом із тим, встановлено, що державна і публічна політика являють собою різні за змістом правові явище. Даний умовивід формулюється з розуміння державної політики, як діяльності взаємопов'язаних державних інституцій, а публічної політики, як діяльності суб'єктів політики усіх форм власності.

Виходячи з цього, вбачаємо зумовлену необхідність розглядати кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України, як публічну політику у сфері боротьби зі злочинністю. У зв'язку з чим доцільно внести зміни до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 року № 2713-IV замінивши слова «державна політика» на «публічна політика», що в свою чергу буде більш точніше характеризувати сучасний стан кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Дані пропозиції узгоджуються із ст. 5 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 року № 2713-IV де законодавцем передбачена можливість взаємодії підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності із Державною кримінально-виконавчою службою України. Зазначене твердження набуває неабиякого значення для кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. Адже, можливо і цілком доцільно залучати підприємства, установи і організації незалежно від форм власності, зокрема, до процесу ресоціалізації засуджених. Що, в свою чергу, зумовлює необхідну підтримку та стимулювання, окресленої діяльності, з боку державної влади.

Дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України надало змогу стверджувати, що поняття «механізм» запозичене із точних наук, хоча наразі і має місце постійне його використання в юридичних науках. За загальним правилом під «механізмом» необхідно розуміти – систему взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиною метою (досягнення, заздалегідь окреслених, необхідних результатів). У зв'язку з цим, дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, як і будь-якого іншого суб'єкта кримінологічної діяльності необхідно розпочинати з опрацювання ключового дискурсивного апарату.

Під механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти – систему взаємозалежних правових елементів Державної кримінально-виконавчої служби України, яка спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх. В свою чергу, ефективність механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України досягається шляхом реалізації мети кримінально-виконавчої діяльності із найменшими для останньої витратами.

В ході дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України було встановлено, що під інформаційно-аналітичним забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти – здійснення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб Державної кримінально-виконавчої служби України та/або діяльність уповноважених суб'єктів Державної кримінально-виконавчої служби України щодо збирання, обробки та використання відомостей щодо обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена.

Разом із тим, встановлено, що вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно здійснювати у наступних напрямках: підвищення матеріально-технічного забезпечення та наукового супроводження; залучення до інформаційно-аналітичної діяльності досвідчених фахівців у галузі інформаційних технологій; забезпечення належного рівня безпеки інформаційних баз даних; актуалізація нормативно-правової бази шляхом внесення змін та доповнень тощо.

Констатовано, що інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України залежить від наукового супроводження останньої. Разом зі тим, обґрунтовано, що прийняття постанови «Про затвердження Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему» зможе позитивно вплинути на наукове супроводження державної політики у сфері боротьби зі злочинністю загалом, та наукове супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – розробки теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. У результаті дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Характеристика кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень дала змогу стверджувати, що до сьогодні ґрунтовно не були дослідженими у кримінологічній науці питання, що торкалися: а) методологічного інструментарію дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; б) поняття, принципів та структури кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; в) пріоритетів, рівнів та наукових засад управління кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; г) взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності при здійсненні кримінологічної діяльності; д) зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ; е) правового регулювання та ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, її виміру; є) механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; ж) інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

2. Методологічним інструментарієм проведення дослідження стали: 1) універсальні гносеологічні принципи (всебічності і повноти, об'єктивності, історизму, єдності теорії й практики); б) положення наукових теорій, зокрема правоохоронної діяльності, професійної діяльності, запобіжної діяльності тощо; 3) методологічні підходи, а саме: синергетичний,

діалектичний, системний, комплексний, аксіологічний; 4) загальнонаукові й конкретно-наукові методи пізнання.

Серед загальних методів дослідження у дисертації використано методи аналізу та синтезу, що дозволили з'ясувати суттєві ознаки досліджуваних категорій, серед яких кримінологічна діяльність, суб'єктний склад Державної кримінально-виконавчої служби України тощо, а також здійснити їх поділ на частини та види; методи індукції та дедукції – дозволили зробити висновки про сутність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та сформувати уявлення про кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України на основі судження про окремі її елементи; за допомогою історико-правового методу з'ясовано стан наукових досліджень кримінологічної діяльності загалом та кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема; системно-структурний метод став основою пізнання внутрішньої будови кримінологічної діяльності ДКВС як складного правового явища та дозволив з'ясувати зв'язки між окремими її елементами (розділи 3 та 4); функціональний метод використано при з'ясуванні основних напрямів здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, тобто її функцій. До спеціально-наукових методів пізнання віднесено формально-догматичний метод – надав можливість сформувати дефініцію поняття кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України та з'ясувати її характерні риси; порівняльний метод – при визначенні спільного, схожого та відмінного кримінологічної діяльності ДКВС з подібною діяльністю інших суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями, а також кримінологічної діяльності з суміжними поняттями, серед яких правоохоронна діяльність, запобіжна діяльність тощо; за допомогою компаративістського методу (методу порівняльного правознавства) співставлено кримінологічну діяльність, що здійснюється пенітенціарними установами та органами в Україні та деяких європейських державах; при підготовці рекомендацій та пропозиції щодо

вдосконалення національного законодавства з питань здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, використано метод правового моделювання; при вивченні емпіричної бази досліджено використано соціологічні методи.

3. Встановлено структуру кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України – структура кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України являє собою взаємозв'язок її складових частин (елементів), сукупність яких утворює внутрішню будову цього явища правової дійсності. Невід'ємними елементами кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є: суб'єкти, об'єкти, дії (заходи), засоби та форми діяльності. Основними засобами здійснення кримінологічної практичної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є норми права, що містяться в нормативно-правових актах різних рівнів правового регулювання, а також методи, які сприяють досягненню мети кримінологічної діяльності. До основних нормативно-правових актів, що регулюють кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України слід віднести: Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003, Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005, Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 28.08.2018 № 2823/5 та деякі інші. Під методами кримінологічної діяльності ДКВС України слід розуміти сукупність передбачених законодавством прийомів і способів досягнення мети такої діяльності. Ними є методи переконання, заохочення та примусу. Доведено, що кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється у двох формах: а) правова форма – це кримінологічна діяльність, яка пов'язана зі здійсненням юридично значущих дій (наприклад, видання управлінських чи організаційно-розпорядчих правових актів (наказів); застосування норм кримінально-виконавчого права; укладання

юридичних договорів тощо); б) не правова форма – здійснення організаційних заходів та матеріально-технічних операцій (наприклад, проведення засідань, нарад, наукових конференцій, надання методичної допомоги; підготовка інформаційних матеріалів та документів; висвітлення інформації в ЗМІ та ін.).

4. Сформульовано поняття і види кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, зокрема встановлено, що обсяг кримінологічної діяльності наповнюють запобіжні, наглядові, контрольні та управлінські заходи, метою вжиття яких є виявлення детермінант вчинення злочинів та їх усунення.

Доведено, кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України: 1) являє собою сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що спрямовані на окремі групи та конкретних осіб; 2) має ознаки правоохоронної (реалізує правоохоронну функцію держави) та є різновидом юридичної правозастосовної діяльності, що здійснюється правовими засобами і методами з використанням кримінологічних технологій; 3) реалізується суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях; 4) об'єктом її впливу є засуджені особи та персонал органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України; 5) є професійною діяльністю, оскільки її здійснення забезпечується фахівцями, які володіють спеціальними кримінологічними знаннями і навиками у сфері виконання покарань, а також мають досвід у цій сфері; 6) можливими формами її здійснення є практична, наукова та освітня діяльність; 7) її завданнями є усунення, ослаблення, нейтралізація чинників, що спричиняють кримінальні правопорушення, перешкоджання здійснення злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, а кінцевою метою - створення безпечних умов співіснування засуджених та персоналу.

5. Дослідження механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України дало підстави стверджувати про те, що механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти систему взаємозалежних правових елементів Державної кримінально-виконавчої служби України, яка спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх. В свою чергу, ефективність механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України досягається шляхом реалізації мети кримінально-виконавчої діяльності із найменшими для останньої витратами.

6. Дослідження наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України дозволило вести мову про таке. Під кримінологічним моніторингом запропоновано розуміти форму кримінологічної діяльності, спрямовану на оптимізацію системи протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації.

Доведено, що кримінологічний моніторинг та моніторинг криміногенної ситуації не є тотожними поняттями, адже перший являє собою більш широке за обсягом поняття, що охоплює моніторинг криміногенної ситуації (під яким розуміється система постійного спостереження, змістом якої є збирання, аналіз та оцінка факторів, що формуються на момент вчинення кримінального правопорушення). У ході проведення кримінологічного моніторингу суб'єкт має дотримуватись ряду принципів, серед яких: принцип законності (кримінологічна інформація має бути отримання виключно законними шляхами), принцип достовірності; принцип добросовісності (Державна кримінально-виконавча служба України, як суб'єкт моніторингу, повинна чітко керуватися визначеними засадами та

принципами проведення даного напрямку діяльності), принцип відповідності та актуальності (суб'єкт отримує від пенітенціарних установ та інших органів лише актуальну інформацію), принцип обов'язкового врахування (отримані внаслідок проведення кримінологічного моніторингу результати повинні бути враховані в подальшій діяльності).

Реалізація кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України має включати у себе наступні стадії: 1) підготовча (полягає у визначенні об'єкта дослідження, методів, завдань, засобів, алгоритму тощо); 2) отримання первинної інформації (полягає в отриманні достовірної інформації); 3) аналізу та обробки інформації про процеси та явища, що впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення. 4) підсумкова (підведення підсумків кримінологічного моніторингу, створення відповідних прогнозів та проєктів, спрямованих на підвищення ефективності протидії злочинності).

7. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності є частиною суспільних відносин, що здійснюється у законний спосіб та виникає між рівними за своїми правами та обов'язками суб'єктами (два та більше), виражається у виконанні узгоджених за завданням, місцем, часом та способом дій, спрямованих на протидію злочинності.

Доведено, що Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє в питаннях протидії злочинності зі спеціальними (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національна гвардія України та інші правоохоронні органи) та загальними суб'єктами (органи місцевого самоврядування, громадськість, заклади освіти, ЗМІ, релігійні організації тощо).

8. Аналіз зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ (Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Грузія, Республіка Казахстан, Латвійська Республіка, Республіка Болгарія, Республіка Польща, скандинавські країни та ін.) дозволив доповнити

пропозиції щодо модернізації вітчизняного законодавства в частині реалізації Державною кримінально-виконавчою службою України кримінологічного напрямку своєї діяльності.

9. В ході дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України було встановлено, що під інформаційно-аналітичним забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти – здійснення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб Державної кримінально-виконавчої служби України та/або діяльність уповноважених суб'єктів Державної кримінально-виконавчої служби України щодо збирання, обробки та використання відомостей щодо обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена.

Встановлено, що вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно здійснювати у наступних напрямках: підвищення матеріально-технічного забезпечення та наукового супроводження; залучення до інформаційно-аналітичної діяльності досвідчених фахівців у галузі інформаційних технологій; забезпечення належного рівня безпеки інформаційних баз даних; актуалізація нормативно-правової бази шляхом внесення змін та доповнень тощо.

Констатовано, що інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України залежить від наукового супроводження останньої. Разом зі тим, обґрунтовано, що прийняття постанови «Про затвердження Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему» зможе позитивно вплинути на наукове супроводження державної політики у сфері боротьби зі злочинністю загалом, та наукове супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема.

10. . Запропоновано внести наступні зміни до чинного законодавства:

- викласти ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» у наступній редакції:

«Стаття 1. Завдання Державної кримінально-виконавчої служби України

1. Завданнями Державної кримінально виконавчої служби є:

1) реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, за допомогою визначення основних напрямів діяльності міжрегіональних територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ та організацій, утворених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України;

2) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;

3) забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту;

4) контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту»;

5) протидія злочинності, забезпечення правопорядку в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і на прилеглих до них територіях;

6) взаємодія з питань забезпечення запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та виконання покарань у вигляді позбавлення волі з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями, міжнародними організаціями».

- абзац 1 ч. 1 ст. 2 Закону України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ «Про

державний захист працівників суду і правоохоронних органів» викласти у наступній редакції:

«1. Правоохоронні органи - органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції».

- п. «д» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» викласти в наступній редакції:

«д) органи і установи Державної кримінально-виконавчої служби України».

- включити до КВК України ст. 126¹ «Право засуджених до позбавлення волі на здобуття вищої освіти» в наступній редакції:

«1. У колоніях відповідно до законів України «Про освіту» та «Вищу освіту» забезпечується можливість отримання засудженими до позбавлення волі вищої освіти в дистанційній формі.

2. На період проходження екзаменаційних сесій та атестацій засуджені, які навчаються у закладах вищої освіти, звільняються від роботи на строк, передбачений законодавством. Заробітна плата їм за цей період не нараховується, харчування надається безоплатно.

3. Навчання засуджених у закладах вищої освіти заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення.

4. Порядок здійснення практичної підготовки засуджених до позбавлення волі, які навчаються у закладах вищої освіти, регламентується відповідно до ст. 51 Закону України «Про вищу освіту».

При цьому, важливо внести відповідні зміни до названої вище ст. 51 Закону України «Про вищу освіту» шляхом включення до її змісту ч. 4, в якій

регламентувати порядок проходження практичної підготовки засудженими до позбавлення волі з урахуванням відповідних обмежень (наприклад, шляхом створення при Державній кримінально-виконавчій службі спеціальних підприємств, установ та організацій, або ж шляхом закріплення обов'язку проходження практичної підготовки після звільнення з місць позбавлення волі тощо).

- до ч. 2 ст. 11 «Пенітенціарна пробація» Закону України «Про пробацію» додати пункт наступного змісту:

«наданні іншої допомоги, спрямованої на соціальну адаптацію після звільнення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапов Ю.Ю. Методологічні основи дослідження проблеми становлення та розвитку приватної освіти на Волині. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2010. Випуск 52. С. 96–101.
2. Академія Державної пенітенціарної служби. URL: <http://academysps.edu.ua/istoriya-akademiyi/> (дата звернення: 27.07.2020).
3. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. Москва: Издательство «Юридическая литература», 1966. 186 с.
4. Алексеев С.С. Общая теория права: В 2-х т. Т. II. Москва : Юрид. Лит., 1982. 360 с.
5. Алексеев С.С. Теория права. Москва: Издательство БЕК, 1995. 320 с.
6. Андреев А. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 6. С. 125–128.
7. Андрійчук Ю.А. Теоретична сутність та зміст поняття «механізм». URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28900/1/005_010_010.pdf (дата звернення: 01.11.2020).
8. Андріяш В.І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=626> (дата звернення: 01.11.2020).
9. Атаманчук Г. В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы). Москва: ОАО «НПО «Экономика», 2000. 302 с.
10. Бабенко А.М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 416 с.

11. Банах С. Інформаційне забезпечення діяльності правоохоронних органів: історико-правовий аналіз. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Випуск 2 (18). С. 149–156.
12. Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействия : монографія. Харьков: Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. 368 с.
13. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 168–177.
14. Березняк В.С., Корогод С.В. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Кримінологія та профілактика злочинів». Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2019. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kpk/20.pdf> (дата звернення: 27.08.2020).
15. Бесчастний В.М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 32 с.
16. Бичін С.О. Реалізація кримінологічної політики України в діяльності детективів. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. С. 99–108.
17. Білас А.І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. 21 с.
18. Бірта Г.О., Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.
19. Благута Р.І., Мовчан А.В. Новітні технології у розслідування злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьВДУВС, 2020. 256 с.
20. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності. *Право та державне управління*. 2013. № 1 (10). С. 98–101.
21. Блажівський Є.М. Феноменологія моніторингу протидії злочинності. *Наше право*. 2013. № 3. С. 104–109.

22. Бобровник С. В. Проблеми теорії держави і права: курс лекцій. Київ : Вид-во Київ. ун-ту права, 2005. 122 с.
23. Богатирьов А.І. Злочинність серед засуджених у місцях несвободи: кримінологічна характеристика та запобігання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Ірпінь. 2020. 39 с.
24. Богатирьов І. Г. Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні: посібник / Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Пузирьов М.С.; за заг. ред. О. М. Джузи. Київ : ВД «Дакор», 2014. 96 с.
25. Богатирьов І.Г., Топчій В.В. Кримінологія: підручник. Київ: ВД Дакор, 2018. 352 с.
26. Богатирьов І.Г., Халимон С.І. *Кримінально-виконавча інспекція як суб'єкт запобігання злочинам: Монографія*. Харків: Харків юридичний, 2009. 320 с.
27. Боднар І. В. Кримінологічні засади запобігання вчиненню злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків. 2012. 20 с.
28. Бондар В.С. Шляхи оптимізації інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених із використанням вогнепальної зброї. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 1. С. 232–241.
29. Боняк В.О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: монографія. Дніпропетровськ: Ліра, 2015. 372 с.
30. Борисов В.І., Фріс П.Л. Ефективність кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1(2). С. 1–18.
31. Борисов В.І., Фріс П.Л. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 15–31.

32. Ботвінов Р. Здійснення правоохоронної діяльності органами державної влади: сутність та ознаки. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 4(31). С. 44–50.
33. Братасюк В.М. Правова реальність як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2005. 194 с.
34. Бутузов В.М. Системно-структурний аналіз як метод дослідження протидії комп'ютерній злочинності. *Правова інформатика*. 2011. № 1(29). С. 67–71.
35. Важинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 260 с.
36. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.
37. Василевич В.В. Експертиза нормативно-правових актів у сфері запобігання злочинам: поняття та об'єкти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 138–144.
38. Василевич В.В. Кримінологічна політика України: монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
39. Василенко К.І. Загальноосвітнє та професійно-технічне навчання як фактори виправлення та ресоціалізації засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 1-2. С. 202–205.
40. Ведерніков Ю.А., Кучук А.М. Правоохоронна діяльність в Україні: теоретико-правовий аспект. Київ : Знання України, 2009. 219 с.
41. Ведерніков Ю.А., Шкарупа В.К., Карпунчев В.П. Щодо визначення поняття правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. № 3. С. 102–111.
42. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

43. Веприцький Р.С. Методологія дослідження феноменології злочинності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 67–74.
44. Веприцький Р.С. Об'єкти та суб'єкти протидії злочинності. *Право і безпека*. 2014. № 2 (53). С. 91–97.
45. Відлер О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття механізми державного управління у сфері протидії нелегальній міграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 3. С. 87–90.
46. Волинка К.Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 240 с.
47. Воронов Г.Р. О концепции многопорядковой сущности права Л.С. Явича. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2012. № 3 (86). С. 41–47.
48. Воронов Г.Р. Проблемы теории права в трудах Л.С. Явича: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2011. 28 с.
49. Глісвий А.А. Теоретичні основи взаємодії кримінальної міліції та оперативних підрозділів пенітенціарної системи щодо протидії злочинності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. № 20. С. 202–207.
50. Голіна В.В. Кримінологічна політика як основа розробки теорії і практики запобігання злочинності в Україні. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 192–203.
51. Голіна В.В. Кримінологічна профілактика злочинності: поняття, специфіка, структура, об'єкт запобіжного впливу. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 145–154.
52. Голіна В.В., Колодяжний М.Г. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків, 2012. Випуск 23. С. 53–63.

53. Гоманюк О.О. Питання взаємодії установ виконання покарання з іншими органами щодо ухилення від відбування покарання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 2. С. 42–52.

54. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ – Вінниця: ДОВ "Вінниця", 2008. 278 с.

55. Гончарук С.Т. Основи адміністративного права України: навч. посіб. Київ, 2004. 200 с.

56. Гончарук О.Б., Савичук Н.О. Поняття механізмів державного управління та їх практичне значення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 7. С. 77–83.

57. Горлач С.В. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання насильницькій злочинності в Україні. *Митна справа*. 2014. № 6 (96). Ч.2. Кн.1. С. 133–139.

58. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. Харків: НТУ "ХПІ", 2009. 142 с.

59. Градецький А.В. Освіта як засіб виправлення засуджених. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2015. № 1 (47). С. 51-55.

60. Гречанюк С.К. Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2006. 253 с.

61. Гречанюк С.К. Організація взаємодії органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України з неурядовими інституціями. 2011. С. 1-10. URL: [http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7031/1/Гречанюк %20С.К._ Органзаця%20взаємоді%20ДКВС%20%20з%20неурядовими%20нституцями.pdf](http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7031/1/Гречанюк%20С.К._Органзаця%20взаємоді%20ДКВС%20%20з%20неурядовими%20нституцями.pdf) (Дата звернення 03.01.2020 р.).

62. Гречанюк С.К. Теорія та практика взаємодії органів та установ Державної пенітенціарної служби України з державними та неурядовими організаціями: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2011. 520 с.

63. Грохольський В. Л., Деркач В.А. Аналіз та прогнозування криміногенної ситуації підрозділами кримінальної поліції України <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1390/1.pdf> (дата звернення: 27.07.2020).

64. Гула Л., Доліновський Ю. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері економіки. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 906 (20). С. 136–141.

65. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посібник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 495 с.

66. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 35 с.

67. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. 3-тє вид., перероб і доп. Київ: Знання, 2008. 495 с.

68. Дабіжа Д.В. Використання обліків та автоматизованих інформаційних систем при розслідуванні кримінальних правопорушень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 22 с.

69. Давиденко В. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 4. С. 111–117.

70. Давиденко В.Л. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства: монографія / за заг. ред. проф. Л.М. Давиденка. Харків : Тимченко, 2011. 214 с.

71. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Філософія: учебник. Москва: ЭКСМО, 2006. 512 с.

72. Даньшин І. Кримінологічне планування заходів протидії злочинності та її прогнозування. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 4 (39). С. 145–152.

73. Дем'янчук О.П. «Державна політика» та «Публічна політика»: варіант перехідного періоду. URL: https://political-science.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/Demyanchuk_Derzhavna_polityka.pdf (дата звернення: 01.11.2020).

74. Державна політика: підручник / ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.

75. Детков М. Подготовка осужденных к освобождению из исправительно-трудовых учреждений. Рязань : РВШ МВД РФ, 1994. 148 с.

76. Джужа О.М., Василевич В.В. Концептуальні засади співвідношення кримінальної, кримінально-правової та кримінологічної політики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 30–45.

77. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.

78. Довбань І. М. Методологічний інструментарій дослідження злочинності державних службовців. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 42. Том 2. С. 100–103.

79. Довбня С.О. Методологічні засади дослідження проблеми вітчизняного досвіду програмно-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку. *Наукові записки Ніжинського державного ун-ту ім. М. Гоголя. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2011. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2569/1/S_Dovbnya_%20NNSPSP_4_PED_PL.pdf (дата звернення: 27.01.2020).

80. Дослідження державних політик: методологія, процедури та європейські практики: монографія / за заг. ред. Л.В. Гонюкової, В.М. Козакова. Київ: НАДУ, 2018. 400 с.

81. Древаль Ю.Д. До питання про сутність та зміст механізмів державного управління. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління.* 2014. Вип. 1. С. 57–63.

82. Дрьомін В.М. Кримінологічні функції та кримінологічна діяльність ДБР. *Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 червня 2018 р.) / редкол.: Г.О. Ульянова (голова ред.), В.М. Дрьомін, Є.Л. Стрельцов та ін.; НУ «ОЮА». Одеса : Юридична література, 2018. С. 375–379.

83. Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 230 с.

84. Дьячкова О.Н. Наукова теорія. Загальні проблеми філософії науки. *Словник для аспірантів та здобувачів.* URL: http://psychologis.com.ua/nauchnaya_teoriya-1.htm.

85. Етика соціальної роботи в пенітенціарній системі. URL: <https://www.stud24.ru/sociology/etika-socalno-roboti-v-pentencarnj/340065-1025873-page3.html> (дата звернення: 27.07.2020).

86. Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК): Стислі відомості. URL: <http://www.cpt.coe.int/ukrainian.htm>. (дата звернення 03.08.2020 р.).

87. Жалинский А.Э. Введение в специальность «юриспруденция». *Профессиональная деятельность юриста.* Москва: Проспект, 2008. 368 с.

88. Заброда Д.Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 22 с.

89. Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчікова. Київ, 1998. 320 с.

90. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. вищих навч. закладів / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АпрН України М.

В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АпрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

91. Загородній В.В. Загальна фізика. Механіка. Київ: НТУУ «КПІ», 2016. 363 с.

92. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Кн.1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. 424 с.

93. Закон За изпълнение на наказанията и задържането под стража // justice.government.bg: Единен портал на органите на изпълнителната власт в сектор "Правосъдие". URL: <https://justice.government.bg/home/normdoc/2135627067> (дата звернення: 27.07.2020).

94. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монограф. / за заг. ред. А.Х. Степанюка. Харків: Кроссрууд, 2011. 323 с.

95. Зелинский А.Ф. Криминология: курс лекций. Харьков, 1996. 260 с.

96. Зубов Д. О. Запобігання злочинам, що вчиняються у кримінально-виконавчих установах відкритого типу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 18 с.

97. Іванова А.В. Антидискримінаційна політика України в аспекті демократичних перетворень. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 181–193.

98. Ігонін Р.В. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції. *Адвокат*. 2011. № 1 (124). С. 36–40.

99. Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 30 с.

100. Іщук О.С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури: монографія. Харків: Золота миля, 2014. 366 с.

101. Йолон П. *Структура*. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. Київ: Абрис, 2002. С. 611.
102. Калашнікова К. А. Сутність соціально-виховного впливу на засуджених органами пробації. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 3(5). С. 171–179.
103. Калюжний Р.А., Марущак А.І., Петров О.Г. Формування організаційно-правових основ інформаційного забезпечення правоохоронних органів України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. Вип. 19. С. 190–198.
104. Кельман М.С. *Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку*: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2013. 449 с.
105. Керимов Д.А. *Методология права (предмет, функции, проблемы философии права)*: монография. 2-е изд. Москва: Аванта+, 2001. 560 с.
106. Керимов Д.А. *Философские основания политико-правовых исследований*. Москва: Мысль, 1986. С. 232-233.
107. Кернякевич-Танасійчук Ю. Суб'єкти реалізації кримінально-виконавчої політики України. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2018. № 1 (29). Т. 2. С. 144–148.
108. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Щодо визначення поняття «ефективність кримінально-виконавчої політики». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 170–172.
109. Киридон А.М., Бабка В.Л., Шумило М.М. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки». К.: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.
110. Кікалішвілі М.В. Спеціально-кримінологічна профілактика корупційних злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 66–69.
111. Кінаш Б. С. Конституційно-правові норми: теорія та практика реалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2008. 224 с.

112. Климкін В.М. Кримінологічні засади запобігання насильницькій пенітенціарній злочинності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса. 2014. 20 с.
113. Клишков В.Б., Пасынков В.В., Стебнева Е.В. Криминологический мониторинг: значение, этапы, методика. *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*. 2017. № 4 (76). С. 122–127.
114. Кльован Н. Концепція кримінологічної функції режиму в місцях позбавлення волі. С. 552–574. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6706/Klevan%20Konzeptziya.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 03.08.2020 р.).
115. Ключев О. М. Проблеми розмежування понять «координація» і «взаємодія» в управлінській науці та практичній діяльності органів внутрішніх справ. *Право і безпека*. 2011. № 3 (40). С. 76–80.
116. Кметик-Подубінська Х. Правове моделювання як метод сучасних конституційно-правових досліджень. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 211–215.
117. Кобзар О.Ф. Взаємодія як вид соціальної діяльності у боротьбі зі злочинністю. *Правові новели*. 2014. № 1. С. 84–89.
118. Кобзар О.Ф. Правоохоронна діяльність: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 8–15.
119. Коваленко А. В. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу: сутність і значення для діяльності Національної поліції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3 (24). С. 131–134.
120. Коваленко А.В. Окремі питання реалізації кримінологічної політики держави в діяльності Національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. Том 1. 2018. С. 132–135.
121. Коваленко А.В. Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2020. 32 с.

122. Коваленко А.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Національної поліції: теоретичний і практичний підхід. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 250–254.

123. Коваленко А.В. Сутність і реалізації кримінологічної політики: національний та міжнародний досвід. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 4 (25) том 3. С. 87–90.

124. Козич І. Взаємозв'язок кримінально-правової політики з іншими напрямками державної політики. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. 1 (21). С. 197–201.

125. Козич І.В. Функції кримінально-правової політики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2020. 482 с.

126. Козич І.В. Функціональна взаємодія підсистем політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Правові новели*. 2020. № 10. С. 248–253.

127. Козич І.В. Функціональне співвідношення кримінально-правової та кримінологічної політики в сфері боротьби зі злочинністю. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей*. Івано Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2018. Вип. 48. С. 126–134.

128. Колб О., Боровик А. Щодо змісту поняття «оперативно-розшукова діяльність у колоніях». *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2019. МАІ, С. 128–131

129. Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ. 2007. 32 с.

130. Колісніченко Н. Політика і державне управління як соціальні феномени. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12knmusf.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12knmusf.pdf) (дата звернення: 01.11.2020).

131. Колодяжний М.Г. Кримінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні. Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи: збірник тез міжнарод. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 лист. 2019р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2019. С. 115–119.

132. Коломоець Т.Г. Теоретична сутність і зміст професійної діяльності та професіоналізму: соціально-психологічний аспект. *Соціальна психологія*. 2013. № 56. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/2072>(дата звернення: 27.07.2020).

133. Коляда Т.А. Правове виховання: поняття, ознаки та функції. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/31264/1/40.pdf> (дата звернення: 01.11.2020).

134. Комірчий П. Методи діяльності органів публічної служби у правоохоронній сфері України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 95–100.

135. Конопельський В.Я. Деякі питання щодо запобігання злочинам у кримінально-виконавчих установах України. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 24 лист. 2017 р.). Одеса: ОДУВС, 2017. С. 107–108.

136. Конопельський В.Я. Сучасна кримінально-виконавча політика України та її роль у реалізації принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Випуск 29. Том 2. С. 131–135.

137. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата звернення 03.05.2020 р.).

138. Копотун І.М. Теоретико-прикладні та правові засади запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса. 2014. 40 с.

139. Корбутяк В.І. *Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч. посібник*. Рівне: НУВГП, 2010. 176 с.
140. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. *Кримінально-виконавча політика України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук : 12.00.08*. Харків, 2019. 36 с.
141. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. *Кримінально-виконавча політика України : монографія*. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.
142. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Напрями взаємодії кримінально-виконавчої та кримінальної процесуальної політики України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Том 1. С. 123–126.
143. Коршунова Н.В. *Поняття державної політики: теоретико-правове дослідження: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01*. Київ, 2017. 240 с.
144. Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191–196.
145. Костицький М.В. Деякі питання методології юридичної науки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 3–11.
146. Костицький М.В. Про діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 1. С. 3–17.
147. Котюк В.О. *Загальна теорія держави і права*. Київ, 2005. 592 с.
148. Кочерган М. П. Поняття про методи наукового дослідження. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=15201> (дата звернення: 27.07.2020).
149. Кравченко М.А. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2010. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=219> (дата звернення: 01.11.2020).
150. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття «Механізм державного управління». *Державне управління: удосконалення та*

розвиток. 2009. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=56> (дата звернення: 01.11.2020).

151. Красій М.О. Політика в сфері боротьби зі злочинністю: взаємозв'язок кримінально-правової та кримінально-процесуальної підсистем: монографія. Калуш : Петраш К.Т. 2020. 153 с.

152. Кревсун О.М. Боротьба зі злочинністю – пріоритетна складова загальнодержавної політики України. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2017. № 1. С. 32–38.

153. Крижановський А. Методологічні та методичні засади кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів Національної поліції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 17 (889). С. 125–131.

154. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 27.07.2020).

155. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства. *Академія прокуратури України (збірник наукових праць)*. 2009. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10170.html> (дата звернення: 27.07.2020).

156. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства: монографія / за заг. ред. проф. Л. М. Давиденка. Харків: Тимченко, 2011. 214 с.

157. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Лісічков, О.М. Джужа, О. Г. Колб, М. М. Яцишин, В. В. Василевич, В. П. Захаров, В. В. Кондратішина. Київ : Атіка-Н, 2011. 368 с.

158. Кримінологія : підручник / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 414 с.

159. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В.

Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

160. Кримський С. Діяльність. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис, 2002. 751 с.

161. Крушельницька О.В. *Методологія та організація наукових досліджень* : Навч. посібник. Київ : Кондор, 2003. 192 с.

162. Кузь І.І. Правове регулювання взаємодії органів та установ виконання покарань з релігійними організаціями. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 17. С. 145-153.

163. Куракін О.М. *Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2016. 40 с.

164. Курашова І.М. До питання господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі. *Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах*. зб. матеріалів круглого столу: м. Харків, 25 трав. 2018 р. / Нац. акад. прав. наук України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків. нац. економ. ун-т ім. С. Кузнеця, НДІ правового забезпечення інновац. розвитку НАПрН України, Спілка підприємців Харків. обл. Харків : Право, 2018 С. 86–90.

165. *Курс лекцій по криминологии : учебное пособие* / под ред. проф. И. Н. Даньшина (Общая часть) и проф. В. В. Голины (Особенная часть). Харьков : Одиссей, 2006. 280 с.

166. Курчевський М.В., Кудінов А.С. Ефективність кримінально-правового регулювання в Україні. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2016. № 4 (76). С. 101–114.

167. Курченко В.Н. *Противодействие незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ: уголовно-правовой и уголовно-процессуальный аспекты*. Спб.: Юридический Центр-Пресс, 2003. 427 с.

168. Кустовська О.В. *Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій*. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с.
169. Куц В. Протидія злочинності: сутність та зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 103–112.
170. Кучук А.М. *Методологія теорії держави і права. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков*. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2014. 468 с.
171. Кучук А.М. Принципи пізнання правових явищ як елемент методології. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 8–11.
172. Лагоцька В.Ф. Запобігання жіночій рецидивній злочинності в Республіці Польща: досвід для України. С. 173–176. URL: https://http://elar.naiaiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5740/1/КРИМІНОЛОГІЧНА%20ТЕОРІЯ%20І%20%20І%20ч_p188-191.pdf (дата звернення: 27.07.2020).
173. Лепех Л.Л. Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2020. 19 с.
174. Липовська Н.А. *Публічна політика: навч. посіб.* Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 104 с.
175. Лисенко В. О. Запобігання злочинам корупційної спрямованості у Державній кримінально-виконавчій службі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 19 с.
176. Литвинов О. Кримінологічне прогнозування. *Вісник Кримінологічної асоціації України: збірник наукових праць*. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichne-prognozuvannya/> (дата звернення: 27.07.2020).
177. Литвинов О. М. Моніторинг кримінологічний. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2015. № 2 (5). С. 374–375.

178. Литвинов О.М. Криміногенна ситуація. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016, № 2 (7). С. 342–346.
179. Литвинов О.М. Стратегія протидії злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 377–387.
180. Ліховіцький Я.О. Злочини, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2017. 584 с.
181. Лопоха В.В. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ. 2015. 224 с.
182. Лоцихін О.М. Функціональний метод у науковому інструментарії дослідження сучасної державності. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія : Право. 2011. Вип. 1. С. 23–31.
183. Лукашевич В. К. Философия и методология науки: учеб. пособие. Минск: Современ. школа, 2006. 320 с.
184. Лукашевич С.Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2001. 200 с.
185. Лукашевич С.Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2001. 18 с.
186. Лукашевич С.Ю., Груба Д.І. Місце синергетичної парадигми в методології правових і кримінологічних досліджень. *Теорія і практика правознавства* : електрон. наук. фах. вид. Нац. ун-ту “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. Випуск 1. URL: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/1.2013/Gruba.pdf. (дата звернення: 27.07.2020).
187. Лушер В.В. Поняття інформаційного забезпечення прокуратури України. *Форум права*. 2014. № 1. С. 338–341.

188. Мазур Л.А., Морозова Я.О. Напрямки взаємодії підрозділів карного розшуку з різними суб'єктами протидії злочинам. *Право і безпека*. 2012. № 5 (47). С. 181–185.
189. Мандзюк О. Поняття та зміст аналітичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 171–176.
190. Маркеев А.П. Теоретическая механика: учебник для университетов. Москва : ЧеРо, 1999. 572 с.
191. Мельник М.І. Компаративний метод у сучасному кримінально-правовому дослідженні: мета застосування. *Право.иа*. 2017. № 1. С. 5–9.
192. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. Київ : Атіка, 2001. 410 с.
193. Мельничук Т.В. Кримінологічна безпека: сутність та концептуальне обґрунтування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 132–138.
194. Метод. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980)*. URL: <http://sum.in.ua/s/metod> (дата звернення: 27.07.2020).
195. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навчальний посібник / упоряд. Чорний І.В, Перцева В.А., Голопич І.М. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.
196. Миронюк Д.М. Науково-методичні засади кримінологічного моніторингу ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності. *Форум права*. 2014. № 2. С. 262–268.
197. Михлин А., Гуськов В. Подготовка к освобождению лишенных свободы и закрепление результатов их исправления. Москва, 2011. 151 с.
198. Могілевська Л. Форми діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 128–132.

199. Момот О.І., Демченко А.О. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 3 (33). С. 207–210.

200. МОН пропонує до громадського обговорення проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему» : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-nacionalnu-elektronnu-naukovo-informacijnu-sistemu> (дата звернення: 01.11.2020).

201. Назимко Е. Компаративистский метод исследования института наказания. *Юридична Україна*. Київ: Правник. 2017. 11 с.

202. Найчук А. Аналіз і синтез як методи пізнання сутності держави. *Проблеми дидактики історії*. 2015. Вип. 6. С. 21–28.

203. Носенко В.А. Запобігання злочинам проти життя та здоров'я особи у кримінально-виконавчих установах закритого типу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро. 2016. 20 с.

204. О Специальной пенитенциарной службе: Закон Грузии от 01.05.2015 № 3524-Пб // matsne.gov.ge: Законодательный Вестник Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/2835511?publication=11> (дата звернення: 27.07.2020).

205. Об уголовно-исполнительной службе: Закон Республики Армения от 08.07.2005 г. № ЗР-160-Н // [penitentiary.am](https://www.penitentiary.am): официальный сайт Уголовно-исполнительной службы. URL: <https://www.penitentiary.am/ru/Закон-РА-об-уголовно-исполнительной-службе> (дата звернення: 27.07.2020).

206. Об утверждении Правил по организации теологической реабилитационной работы с осужденными лицами в учреждениях уголовно-исполнительной системы: приказ МВД Республики Казахстан от 26.03.2020 № 247 // gov.kz: Единая платформа интернет-ресурсов госорганов. URL:

gov.kz/memleket/entities/ps/documents/details/adilet/V2000020200?lang=ru (дата звернення: 27.07.2020).

207. Об'єкт. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник* (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/ob.jekt> (дата звернення: 27.07.2020).

208. *Общая теория права и государства* / Под ред. В.В. Лазарева. Москва, 2001. 520 с.

209. Огородник Є.І. *Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08.* Харків, 2017. 16 с.

210. Ожегов С.И. и Шведова Н.Ю. *Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений.* Москва : ООО «А ТЕМП», 2006. 944 с.

211. Олишевський О. *Методологія науки кримінології. Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2018. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/metodologiya-nauki-kriminologii/> (дата звернення: 27.07.2020).

212. Опольська Н. *Механізм забезпечення прав та свобод людини у динамічному вимірі. Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 4. С. 191–195.

213. *Організація судових та правоохоронних органів: [навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / І. Є. Марочкін, В. В. Афанасьєв, В. С. Бабкова та ін.]; за ред. І. Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової, О. М. Толочко.* Харків : Право, 2000. 272 с.

214. Орлов Ю.В. *Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08.* Київ. 2010. 21 с.

215. Орлов Ю.В. *Планування кримінологічне. Вісник Асоціації кримінального права України.* 2016. № 2 (7). С. 358–360.

216. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2016. 36 с.
217. Осауленко О. Диференціація та індивідуалізація виконання кримінальних покарань у виді позбавлення волі. *Проблеми пенітенціарної теорії та практики*. 2002. № 7. 59–64 с.
218. Основні завдання та функції Державної кримінально-виконавчої служби України // <https://minjust.gov.ua>: офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL <https://minjust.gov.ua/dkvs/about/functional> (дата звернення 03.08.2020 р.).
219. Острогляд О. Поняття та ознаки кримінально-правової політики. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. С. 95–99. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/4/15.pdf> (дата звернення: 01.11.2020).
220. Панов М.І., Герасіна Л.М. Правова поведінка і правосвідомість: проблеми співвідношення та взаємозв'язку. *Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні*: монографія. Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Харків: Право, 2009. 352 с.
221. Партенадзе О.А. Реформирование и развитие уголовно-исполнительной системы Грузии. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2017. № 1. С. 31–41.
222. Паспорти спеціальностей : Постанова від 21 трав. 2008 р. № 38-06/6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v38_6330-08#Text (дата звернення: 03.11.2020).
223. Петрушкин В. Функции правового моделирования (теоретико-правовой обзор и анализ). *Государственная служба*. № 4 (90). 2014. URL: <https://pa-journal.igsu.ru/articles/r78/1802/> (дата звернення: 27.07.2020).
224. Петряев К.Д. Вопросы методологии исторической науки. Киев: Вища школа, 1971. 163 с.

225. Підвінська І.В. Юридична діяльність: поняття, структура, цінність. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1859%3A220418-19&catid=209%3A1-042018&Itemid=259&lang=en (дата звернення: 01.11.2020).
226. Погрібна В.Л. Соціологія професіоналізму як галузь соціології: онтологічні, епістемологічні, практичні аспекти (на прикладі діяльності органів внутрішніх справ України): дис. ... д-ра соціол. наук. Харків, 2009. 421 с.
227. Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми: монографія / за заг. ред. проф. П.Л. Фріса та проф. В.Б. Харченка. Івано-Франківськ-Харків, 2016. 419 с.
228. Політологічна енциклопедія: навч. посібник / укл.: А.О. Красевич, Л.С. Шачковська. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. 710 с.
229. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М.П. Требіна. Харків : Право, 2015. 816 с.
230. Політологічний словник / упорядник М.М. Дзера. Львів, 2007. 80 с.
231. Політологічний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. Київ: МАУП, 2005. 792 с.
232. Політологічний словник: навчально-методичний посібник для студентів. Запоріжжя: ЗДМУ, 2010. 112 с.
233. Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації. 4-те видання. Виправлене і доповнене / укладач В.М. Піча, наук. редакція Л.Д. Климанської, Я.Б. Турчин, Н.М. Хоми. Львів : Новий світ-2000, 2015. 516 с.
234. Положення про Департамент з питань виконання кримінальних покарань: затверджене наказом Міністерства юстиції України від 19.08.2020 № 2845/5. URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/08/Pologenia-Departmen-19.08.2020.pdf> (дата звернення: 27.07.2020).

235. Положення про державну установу «Київський слідчий ізолятор»: затверджено Наказом Міністерства юстиції України від 05.03.2020 № 805/5. URL: https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Polozhenia_KSIZO.pdf (дата звернення: 27.07.2020).

236. Положення про Державну установу «Центр пробації»: затверджене Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2019 р. № 561/5. URL: <https://www.probation.gov.ua/> (дата звернення: 27.07.2020).

237. Поняття соціальної діяльності. Соціологія: навч. посіб. / Герасимчук А.А., Палеха Ю.І., Шиян О.М. Київ: Вид-во Європейського університету, 2004. 246 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-11107.html>. (дата звернення: 27.07.2020).

238. Пошук у назвах термінів (моніторинг) // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=моніторинг> (Дата звернення 02.09.2020 р.).

239. Предместніков О. Особливості організаційних і матеріально-технічних форм діяльності органів юстиції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 146–151.

240. Прийоми і засоби здійснювання юридичної практичної діяльності. <https://thelib.info/psihologiya/3158048-prijomi-i-zasobi-zdijsnjuvannya-juridichnoi-praktichnoi-diyalnosti/> (дата звернення: 01.11.2020).

241. Прилуцький Р.Б. Правові механізми у сфері господарювання. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 26–39.

242. Приходченко Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 2. С. 105–112.

243. Прищак М.Д., Лесько О.Й. Професійна діяльність та її психологічна структура. URL:

https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/1lesko_psiholog_upravlin_organizaciyi/221.html (дата звернення: 27.07.2020).

244. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (Дата звернення 02.10.2020 р.).

245. Про державні цільові програми: Закон від 18 бер. 2004 р. № 1621-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

246. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (Дата звернення 03.08.2020 р.).

247. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01 лип. 2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

248. Про затвердження Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення: наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної академії наук України від 01.09.2017 № 1396/1272/730/243/528 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1191-17/ed20181102#Text> (Дата звернення 02.09.2020 р.).

249. Про затвердження Методології та методики проведення моніторингу реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 року та плану дій з її реалізації: наказ Міністерства юстиції України від 28.11.2018 р. № 3745/5 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1353-18/ed20200526#Text> (Дата звернення 02.09.2020 р.).

250. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 87 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>. (Дата звернення 03.05.2020 р.).

251. Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. № 429 // База даних «Законодавство України» /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF#Text> (Дата звернення 03.08.2020 р.).

252. Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства внутрішніх справ України від 03.04.2018 р. № 974/5/467/609/280 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0408-18#Text> (дата звернення 03.05.2020 р.).

253. Про затвердження Порядку дій посадових осіб органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України щодо установлення режиму в пунктах пропуску через державний кордон, здійснення контролю за його додержанням, а також організації і забезпечення взаємодії та координації контрольних органів і служб, що здійснюють різні види контролю або беруть участь у забезпеченні режиму в пунктах пропуску через державний кордон координація: Адміністрації

Державної прикордонної служби України від 29.08.2011 року № 627// База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1117-11/ed20111014/find?text=%CA%EЕ%EЕ%F0%E4%E8%ED%E0%F6%B3%FF#Text> (Дата звернення 13.09.2020 р.).

254. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм : Постанова від 31 січ. 2007 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-п#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

255. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 27.07.2020)

256. Про затвердження складових галузевих стандартів вищої освіти з напрямку 0504 "Туризм": наказ Міністерства освіти і науки України від 14.06.2004 р. № 476 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0863-04/ed20040720/find?text=%CC%EЕ%ED%B3%F2%EЕ%F0%E8%ED%E3#Text> (Дата звернення 02.09.2020 р.).

257. Про інформацію: Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

258. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011#Text> (Дата звернення 02.10.2020 р.).

259. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ від 08 листопада

2012 року № 631/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/631/2012#top> (дата звернення: 01.11.2020).

260. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // База даних «Законодавство України» /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 03.08.2020 р.).

261. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.04.2014 р. № 876-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення 03.05.2020 р.).

262. Про Національну поліцію: Закон України 02.07.2015 р. № 580-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 03.05.2020 р.).

263. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (Дата звернення 02.10.2020 р.).

264. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова від 02 лип. 1993 р. № 3360-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

265. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3352-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

266. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. 160-VIII // База даних «Законодавство України» /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (Дата звернення 03.08.2020 р.).

267. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (Дата звернення 02.10.2020 р.).

268. Про Службу безпеки України: Закон України від 52.03.1992 р. № 2229-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення 03.05.2020 р.).

269. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 р. № 1126-р // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text> (Дата звернення 02.10.2020 р.).

270. Про телекомунікації : Закон України від 18 лист. 2003 р. № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

271. Проблеми протидії злочинності: підруч. / Кальман О.Г. та ін.; за ред. проф. О.Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. 352 с.

272. Проскура В.В. Роль церкви у ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. *Український соціум*. 2015. № 2 (53). С. 17–25.

273. Профілактика злочинів: підручник. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 2010. 967 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3008/1/ПІДРУЧНИК%20ПРОФІЛАКТИКА%20ЗЛОЧИНІВ.pdf> (Дата звернення 02.10.2020 р.).

274. Пугач А.О. Сутність процесу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної виконавчої влади в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_8_6 (дата звернення: 01.11.2020).

275. Пухкал О.Г., Гомоляко О.В. Публічна та державна політика: єдність та відмінності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 4. С. 106–112.

276. Пчолкін В.Д., Крайній В.П. Використання інформаційних масивів для викриття економічних. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. Львів, 1998. Вип. № 1. С. 101–108.

277. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посібник. Київ, 2003. 116 с.

278. Рабінович П.М. Методологія юридичної науки. *Юридична енциклопедія: в 6 т.* Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с.

279. Рассоха І.М. Конспект лекцій з навальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» для студентів 5 курсу денної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальностей «Облік і аудит», «Менеджмент організацій», «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)». Харків: ХНАМГ, 2011. 76 с.

280. Рекомендації щодо деяких положень здійснення наглядових та соціально-виховних заходів до осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Міністерство юстиції України. URL: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Methodichni-rekomendacii-.pdf>. (Дата звернення 02.10.2020 р.).

281. Розроблення публічної політики. Практичний посібник / уклад. А.О. Чемерис. Київ : ТОВ «Софія», 2011. 128 с.

282. Руденко В.І. Про деякі детермінанти мотиваційного характеру, що сприяють вчиненню злочинів персоналом виправних і виховних колоній України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2018. Випуск 48. Том 2. С. 95–98.

283. Сазонов В. В. Кримінологічне забезпечення економічної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2020. 32 с.

284. Саричев Ю.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення як вид інформаційного забезпечення в системі державного управління. *Вісник НАДУ при Президентіві України (Серія «Державне управління»)*. 2017. № 3. С. 120-126.

285. Сафонов Ю.М., Осадчук Ю.М. Реалізація організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення розвитку споживчої кооперації. С. 273–278. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/78513922.pdf> (дата звернення: 01.11.2020).

286. Селіванов В.М. Принцип історизму у правових дослідженнях. Роль принципу історизму в наукових дослідженнях. *Методологічні проблеми історико-правових досліджень*: матеріали XXIII міжнар. істор.-прав. конф. м. Алушта, 24-26 верес. 2010 р. Київ; Сімферополь: Доля, 2011. С. 579, 585-586.

287. Сиволапенко Т.Л. Основні підходи до визначення поняття механізмів сервісно-орієнтованої держави. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. 1 (55). С. 96–101.

288. Симоненко А.В., Грибанов Е.В. Криминологические технологии: теория и методология. *Вестник краснодарского университета МВД России*. 2016. № 2 (32). С. 8–12.

289. Скакун О. Ф. Методы, общие (методологические) подходы и принципы в юридических исследованиях. *Методологічні проблеми історико-правових досліджень*: матеріали XXIII Міжнародної історико-правової конференції, 24–26 вересня 2010 р., Алушта / ред. колегія: І. Б. Усенко (голова), А. Ю. Іванова (відп. секр.), Л. П. Гарчева, В. Є. Кириченко, Н. М. Крестовська, І. В. Музика, Л. М. Подкоритова, О. М. Редькіна, Є. В. Ромінський, О. Н. Ярмиш. Київ; Сімферополь: ДОЛЯ, 2011. 620 с.

290. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2006. 656 с.

291. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 2-ге видання. Київ : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.

292. Словник іншомовних слів / Уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ : Наук. думка, 2000. 680 с.

293. Собко Ю.В. Сутність та особливості правоохоронної діяльності як об'єкта координаційного впливу. *Право і безпека*. 2009. № 5 (32). С. 112–115.

294. Сосков Р.М. Методологія дослідження кримінологічних проблем: особливості і структура. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 305–312.

295. Соціальна діяльність і поведінка особистості. URL: http://megalib.com.ua/content/5208_43_Socialna_diyalnist_i_povedinka_osobistosti.html (дата звернення: 01.11.2020).

296. Спільник С.І. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України України: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2021. 396 с.

297. Спільник С.І. Об'єкт кримінологічного моніторингу в контексті діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 111–115.

298. Спільник С.І. Сутність взаємодії суб'єктів протидії злочинності та її обов'язкові атрибути. *Юридична наука*. 2019. №11. Том 2. С. 177–181.

299. Спільник С.І. Досвід азербайджанської республіки в частині кримінологічної діяльності пенітенціарних установ. *Юридична наука*. 2020. № 7. С. 190–193.

300. Спільник С.І. Методологічний інструментарій дослідження кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 8. С. 202–206.

301. Спільник С.І. Структура кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 9. С. 177–180.

302. Спільник С.І. Елементи кримінологічної діяльності, що здійснюється державною кримінально-виконавчою службою України. *Юридична наука*. 2020. № 10. С. 209–213.

303. Спільник С.І. Стан наукових досліджень кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 11. С. 222–226.

304. Спільник С.І. Поняття кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 12. С. 312–317.

305. Спільник С.І. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу державною кримінально-виконавчою службою України. *Юридична наука*. 2019. №6. Том 2. С. 145–148.

306. Спільник С.І. Механізм правового регулювання як обов'язковий елемент кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2019. № 12. Том 2. С. 100–105.

307. Спільник С.І. Взаємодія пенітенціарної та освітньої систем в контексті профілактики злочинності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 3 (73). С. 166–170.

308. Спільник С. І. Напрямки взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби зі ЗМІ та релігійними організаціями в питанні протидії злочинності. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 155–159.

309. Спільник С. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Правова позиція*. 2021. № 3(32). С. 202–206.

310. Спільник С. І. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як окремий напрямок державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 51. С. 181–185.

311. Спільник С. І. Механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 112–116.

312. Спільник С. І. Співвідношення державної та публічної політики через кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України. *Приватне та публічне право*. 2021. № 4. С. 155–160.

313. Спильнык С. Сущность мониторинга как формы криминологической деятельности субъектов противодействия преступности. *Право и Закон*. 2021. № 1. С. 117–121.

314. Спильнык С. Взаимодействие государственной уголовно-исполнительной службы Украины с органами местного самоуправления, неправительственными организациями, общественностью в вопросе противодействия. *Право и Закон*. 2021. № 2. С. 211–216.

315. Спильнык С. Опыт Армении и Казахстана в части криминологической деятельности пенитенциарных учреждений. *Право и политика*. 2021. № 1. С. 81–86.

316. Спильнык С. Эффективность Государственной уголовно-исполнительной службы Украины и ее измерение. *Право и политика*. 2021. № 2. С. 118–116.

317. Спільник С.І. Заходи, що вживаються органами та установами державної кримінально-виконавчої служби України при здійсненні кримінологічної діяльності // Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2018 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

318. Спільник С.І. Об'єкт кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України // Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 09–10

лютого 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 38–40.

319. Спільник С.І. Засоби та форми здійснення кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України // Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

320. Спільник С.І. Співробітництво Державної кримінально-виконавчої служби України з національною поліцією України в питанні протидії злочинності // Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

321. Спільник С.І. Кримінально-виконавча підсистема як змістовний елемент державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 15–16 вересня 2020 р. К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 60–63.

322. Спільник С.І. Окремі питання взаємозв'язку кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики у сфері боротьби зі злочинністю // Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22–23 вересня 2021 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 22–24.

323. Столяренко А. Прикладная юридическая психология. URL: <http://www.law.vsu.ru/structure/criminalistics/books/stolyarenko.pdf>. (дата звернення: 01.11.2020).

324. Стрілець В.М., Войтович Л.В., Стрілець О.Р. Технічна механіка : навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2015. 363 с.

325. Структурний аналіз. *Вільна енциклопедія «Вікіпедія»*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Структурний_аналіз (дата звернення: 01.11.2020).
326. Суб'єкт (філософія). *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Суб%27кт_філософія (Дата звернення 02.10.2020 р.).
327. Сурмин Ю.П. Теория и системный анализ : учеб. Пособие. Киев : МАУП, 2003. 368 с.
328. Сутність і структура професійної діяльності. *Основи психології і педагогіки: навч. посіб.* / А.В.Семенова, Р.С.Гурін, Т.Ю.Осипова. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/10860/86/> (Дата звернення 02.10.2020 р.).
329. Сучасна політична лексика: енциклопед. словник-довідник / за наук. ред. Н.М. Хоми. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.
330. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. Харків : ВД «Школа», 2009. 832 с.
331. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: навчальний посібник / Г.Г. Швачич та ін. Дніпро : НМетАУ, 2017. 230 с.
332. Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: монографія / за ред. проф. В. В. Голіни і доц. Л. П. Оніки. Харків : Право, 2015. 192 с.
333. Тарасевич Ю.В. Особливості взаємодії поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 6 (40). С. 38–44.
334. Тарахонич Т.І. Методологічний інструментарій наукового пізнання. *Правова держава*. 2017. Випуск 28. С.118–126.
335. Тарахонич Т.І. Правові форми діяльності держави як засіб функціонування механізму правового регулювання. *Правова держава*. 2015. Випуск 26. С. 83–93.

336. Телешун С., Ситник С., Рейтерович І. Публічна чи державна політика – вітчизняна дилема вибору. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. Вип. 4. С. 185-196.
337. Теорія держави і права : підручник / за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О.М. Бандурки. Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 416 с.
338. Теорія держави і права: підруч. / кол. авт.; кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков. 2-ге вид. перероб. і доп. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2015. 468 с.
339. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
340. Теорія. *Словник Української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980)*. URL: <http://sum.in.ua/s/teorija>. (дата звернення: 01.11.2020).
341. Термін «теологія» // jnsm.com.ua: сайт. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D2%E5%EE%EB%EE%E3%B3%FF> (дата звернення: 27.07.2020).
342. Типове положення про сектор ювенальної пробації: затверджене Наказом Міністерства юстиції України від 18.08.2017 № 2649/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1031-17#n4> (Дата звернення 02.10.2020 р.).
343. Типове положення про уповноважений орган з питань пробації: затверджене Наказом Міністерства юстиції України від 18.08.2017 № 2649/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1030-17#Text>. (Дата звернення 02.10.2020 р.).
344. Тихомиров О. Д. Аналіз рівня розвитку правового наукового знання. *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Концерн «Вид. Дім «Ін Юре», 2003. 1232 с.
345. Ткачук В. Є. Вища освіта як один із чинників запобігання злочинності (на основі результатів дослідження механізму протиправної поведінки осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі). *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 297–300.

346. Топчій В. В. Взаємодія та координація в діяльності органів внутрішніх справ з виявлення та розкриття злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. С. 165–169.

347. Трофименко Ф. Кримінальна процесуальна форма в контексті сучасної кримінальної процесуальної політики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 130–140.

348. Тубелець О.С. Реалізація кримінально-правової політики України шляхом правозастосування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2016. 16 с.

349. Тулайдан В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Ужгород. 2017. 105 с.

350. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Армения: Закон Республики Армения от 24.12.2004 г. // penitentiary.am: официальный сайт Уголовно-исполнительной службы. URL: <https://www.penitentiary.am/ru/Уголовно-исполнительный-кодекс-РА> (дата звернення: 27.07.2020).

351. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 5 июля 2014 года № 234-V // online.zakon.kz: сайт. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577723&pos=3;-88#pos=3;-88 (дата звернення: 27.07.2020).

352. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка ; упоряд. О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов. Харків – Київ: Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля. 2017. 804 с.

353. Устюжанінова О.Т. Кримінально-виконавчі засади функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2020. 247 с.

354. Файер О.А. Поняття професійної діяльності та її структурні елементи. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3 (31). С. 126–131.

355. Фальковський А.О. До визначення поняття аксіологічного дослідницького підходу в методології юриспруденції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. URL: <http://www.apdp.in.ua/v40/11.pdf> (дата звернення 02.10.2020 р.).
356. Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження. Київ: Вид-во УАДУ, 2000. 338 с.
357. Федоренко В.Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: монограф. Київ : Ліра-К, 2009. 580 с.
358. Федорчак О. Інституційний механізм державного управління. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 1 (60). Ч. 1. С. 53–63.
359. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління. *Науковий вісник*. 2008. Вип. 1. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik/fail/O_Fedorchak.pdf (дата звернення: 01.11.2020).
360. Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України: монографія. Харків : ХХХ, 2020. 392 с.
361. Філіпенко Н.Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України: теорія та практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2021. 32 с.
362. Фоменко А.Є. Досвід кримінологічної діяльності поліції Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 17. С. 312–318.
363. Фоменко А.Є. Кримінологічна діяльність Національної поліції України: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 320 с.
364. Фоменко А.Є. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2021. 32 с.
365. Фріс П.Л. Ідеологія кримінально-правової політики: монографія. Івано-Франківськ : Супрун В.П. 2021. 389 с.

366. Фріс П.Л., Бучко М.Б. Основні напрями кримінально-виконавчої політики України на сучасному етапі державотворення. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2010. № 1. С. 1–13.

367. Христьян А.О. Застосування новітніх технологій для попередження та профілактики злочинів. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1 (85). С. 295–302.

368. Хто володіє інформацією – той володіє світом : веб-сайт. URL: https://nnovosti.info/articles/hto_volodije_informatsijeju_toj_volodije_svitom-622.html (дата звернення: 01.11.2020).

369. Чабаненко М.М. Система аграрного права України: методологічні засади становлення та розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2016. 364 с.

370. Чабаненко С. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання незаконному використанню коштів позабюджетних цільових фондів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 166–174.

371. Чальцева О.М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика: монографія. Вінниця : ФОП Барановська Т.П., 2017. 336 с.

372. Чебоненко С.О. Концептуальні підходи та наукове забезпечення процесу реформування кримінально-виконавчої системи. Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції : матеріали наук.- метод. семінару. Чернігів: Черніг. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2002. С. 98–105.

373. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів) : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л.Д. Чекаленко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 464 с.

374. Черновецький В.В., Албул С.В. Напрямки взаємодії Національної поліції з Державною пенітенціарною службою України у протидії злочинам. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/224/1/2017.pdf> (дата звернення: 01.10.2020).

375. Чечель Н.О. Запобігання злочинам, що вчиняються жінками, засудженими до позбавлення волі в Україні: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 20 с.

376. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ : Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

377. Шаблистий В.В. Історико-правові аспекти філософської концепції безпеки людини. *Право і суспільство: науковий журнал*. 2012. № 5. С. 109–115.

378. Шаблистий В.В. 01012020: прогноз добре проінформованого оптиміста, трохи обтяженого кримінально-правовими знаннями. *«Кримінальна юстиція: quo vadis?» V Львівський форум кримінальної юстиції: збірник матеріалів науково-практичної конференції (19-20 вересня 2019 року)*. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 132–135.

379. Шаблистий В.В. Стан злочинності в установах виконання покарань України та законодавче забезпечення її протидії. *Права і свободи людини та їх забезпечення в умовах несовбоди: матеріали міжнар наук.-практ. конф. м. Чернігів, 01 листоп. 2018 р.*). Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів, 2018. С. 425-429.

380. Шаблистий В.В. Кримінальний гуманізм та епоха постмодерну. *Гуманізація кримінальної відповідальності: матер. II міжна. симопозіуму, м. Івано-Франківськ, 16–17 листопада 2018 року*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. С. 268-271.

381. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Логос, 1996. 320 с.

382. Шайтуро О. П. Кримінологічні засади діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 32 с.

383. Шайгуро О.П. Взаємодія органів місцевого самоврядування з іншими суб'єктами протидії злочинності. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7. Ч. 2. С. 257–263.

384. Шакун В.І. Кримінологічна експертиза в механізмі запобігання корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: збірник конференції (09 грудня 2016р.). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/5037> (Дата звернення 02.10.2020 р.).

385. Швець Ф.Д. Методологія та організація наукових досліджень: навч. Посібник. Рівне: НУВГП, 2016. 151 с.

386. Шевченко О.А. Запобігання злочинам як один із пріоритетних напрямів протидії злочинності. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 164–197.

387. Шевченко О.Д. Взаємодія пенітенціарної, освітньої та державно-правової систем з питань, що стосуються забезпечення права на здобуття освіти засудженими до позбавлення волі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 2. Том 3. С. 33–35.

388. Шевчук Г.В. Місце та роль Національної поліції України в системі суб'єктів протидії злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. Том 2. С. 217–221.

389. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 5-те вид., стер. Київ: Знання, 2006. 307 с.

390. Шендрік В.В., Марков В.В., Філіпенко Н.Є. Правові та організаційно-тактичні основи профілактики пенітенціарної злочинності: навч. посіб. К.: РВВ МВС України, 2009. 94 с.

391. Шкута О.О. Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України: дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2018. 480 с.

392. Шмаров И. Предупреждение преступной среды, освобожденной от наказания. Москва : Наука, 1974. 344 с.

393. Шорохова Г.М. Проблема вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів. Шоста міжнародна науково-практична конференція НАНР Економіко-правові виклики 2016 року (12 січня 2016 року). Львів : Національна академія наукового розвитку, 2016. Том 2. С. 184–186.

394. Шпекторенко І., Бородин Є. Структура та методологія управлінської діяльності. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Випуск 3(38). С. 46–52.

395. Шуп'яна М.Ю. Кримінологічне планування: аналіз основних теоретико-правових аспектів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 193–196.

396. Щерба С. П., Щедрін В. К., Заглада О. А. Філософія / за заг. ред. С.П. Щерби. Київ : МАУП, 2004. 216 с.

397. Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. Москва : Эдиториал УРСС, 1997. 444 с.

398. Юрчишин В. Кримінологічна функція прокурора у досудовому розслідуванні. *Юридична Україна*. 2012. № 8. С. 96–102.

399. Юрчишин В. Функціональний підхід як метод наукового пізнання кримінальних процесуальних функцій прокурора у досудовому розслідуванні. URL: irbis-nbuv.gov.ua > [cgibin](#) > [irbis nbuv](#) > [cgiirbis 64](#) > [uukr_2014...](#) (Дата звернення 02.10.2020 р.).

400. Яблонский А.А., Никифорова В.М. Курс теоретической механики. Часть I. Статика. Кинематика. Москва : Издательство «Высшая школа», 1966. 437 с.

401. Явич Л.С. Общая теория права. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1976. 286 с.

402. Якимова С.В. Кримінологічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: юридичні науки. 2016. URL:

http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_850_84.pdf

(Дата

звернення 02.10.2020 р.).

403. Якимчук М.К. Проблеми управління в органах прокуратури України: теорія і практика: монограф. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 440 с.

404. Якимчук Т.В. Соціально-економічна ефективність підприємства та її значення в сучасних умовах. *Вісник ЖДТУ*. 2011. № 2 (56). С. 184–189.

405. Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків : Право, 2013. 392 с.

406. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar xidməti haqqında Əsasnamə'nin təsdiq edilməsi barədə // e-qanun.az: Azərbaycan Respublikasının hüquqi aktların dövlət reyestri. URL: <http://www.e-qanun.az/framework/43691> (дата звернення: 27.07.2020).

407. Ieslodzījuma vietu pārvaldes likums // Likumi.lv: vietne. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=68492> (дата звернення: 27.07.2020).

408. Kodeks karny wykonawczy:Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. // Prawo.pl: stronie internetowej. URL: <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1969-13-98,16787605.html> (дата звернення: 27.07.2020).

409. Latvijas Sodū izpildes kodekss // Likumi.lv: vietne. URL: <https://likumi.lv/ta/id/90218-latvijas-sodu-izpildes-kodekss> (дата звернення: 27.07.2020).

410. Ustawa o Służbie Więziennej: Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. // LexLege: stronie internetowej. URL: <https://lexlege.pl/ustawa-o-sluzbie-wieziennej/> (дата звернення: 27.07.2020).

411. Zadania i uprawnienia SW // Służba Więzienna: stronie internetowej. URL: <https://www.sw.gov.pl/strona/zadania-i-uprawnienia-sw> (дата звернення: 27.07.2020).

ДОДАТКИ**ДОДАТОК А****Список опублікованих автором праць за темою дисертації*****Монографія:***

1. Спільник С.І. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2021. 396 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Спільник С.І. Об'єкт кримінологічного моніторингу в контексті діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 111–115.

3. Спільник С.І. Сутність взаємодії суб'єктів протидії злочинності та її обов'язкові атрибути. *Юридична наука*. 2019. №11. Том 2. С. 177–181.

4. Спільник С.І. Досвід азербайджанської республіки в частині кримінологічної діяльності пенітенціарних установ. *Юридична наука*. 2020. № 7. С. 190–193.

5. Спільник С.І. Методологічний інструментарій дослідження кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 8. С. 202–206.

6. Спільник С.І. Структура кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 9. С. 177–180.

7. Спільник С.І. Елементи кримінологічної діяльності, що здійснюється державною кримінально-виконавчою службою України. *Юридична наука*. 2020. № 10. С. 209–213.

8. Спільник С.І. Стан наукових досліджень кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 11. С. 222–226.

9. Спільник С.І. Поняття кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 12. С. 312–317.

10. Спільник С.І. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України. *Юридична наука*. 2019. №6. Том 2. С. 145–148.

11. Спільник С.І. Механізм правового регулювання як обов'язковий елемент кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2019. № 12. Том 2. С. 100–105.

12. Спільник С.І. Взаємодія пенітенціарної та освітньої систем в контексті профілактики злочинності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 3 (73). С. 166–170.

13. Спільник С. І. Напрямки взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби зі ЗМІ та релігійними організаціями в питанні протидії злочинності. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 155–159.

14. Спільник С. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Правова позиція*. 2021. № 3(32). С. 202–206.

15. Спільник С. І. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як окремий напрямок державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 51. С. 181–185.

16. Спільник С. І. Механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 112–116.

17. Спільник С. І. Співвідношення державної та публічної політики через кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України. *Приватне та публічне право*. 2021. № 4. С. 155–160.

**Статті у наукових періодичних виданнях інших держав
з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:**

18. Спильнык С. Сущность мониторинга как формы криминологической деятельности субъектов противодействия преступности. *Право и Закон*. 2021. № 1. С. 117–121.

19. Спильнык С. Взаимодействие государственной уголовно-исполнительной службы Украины с органами местного самоуправления, неправительственными организациями, общественностью в вопросе противодействия. *Право и Закон*. 2021. № 2. С. 211–216.

20. Спильнык С. Опыт Армении и Казахстана в части криминологической деятельности пенитенциарных учреждений. *Право и политика*. 2021. № 1. С. 81–86.

21. Спильнык С. Эффективность Государственной уголовно-исполнительной службы Украины и ее измерение. *Право и политика*. 2021. № 2. С. 118–116.

Праці апробаційного характеру:

22. Спільник С.І. Заходи, що вживаються органами та установами державної кримінально-виконавчої служби України при здійсненні криминологічної діяльності // Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2018 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

23. Спільник С.І. Об'єкт криминологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України // Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 09–10 лютого 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 38–40.

24. Спільник С.І. Засоби та форми здійснення криминологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України // Пріоритети

розвитку юридичних наук у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

25. Спільник С.І. Співробітництво Державної кримінально-виконавчої служби України з національною поліцією України в питанні протидії злочинності // Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

26. Спільник С.І. Кримінально-виконавча підсистема як змістовний елемент державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 15–16 вересня 2020 р. К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 60–63.

27. Спільник С.І. Окремі питання взаємозв'язку кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики у сфері боротьби зі злочинністю // Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22–23 вересня 2021 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 22–24.